
L V

3 vols.

22.50

WERKEN UITGEGEVEN DOOR

DE LINSCHOTEN-VEREENIGING

XXI

DE REIS
VAN
MAHU EN DE CORDES

1598—1600

L·V

UITTREKSEL UIT DE STATUTEN

Art. 2.

De Linschoten-Vereeniging heeft ten doel de uitgave in het oorspronkelijke, van zeldzame of onuitgegeven Nederlandsche zee- en landreizen en landbeschrijvingen.

Werken van anderen aard worden slechts uitgegeven, indien daartoe bijzondere aanleiding bestaat.

Art. 3.

De Vereeniging bestaat uit eereleden, donateurs en gewone leden.

Over het toetreden der leden beslist het Bestuur.

De gewone leden betalen een jaarlijksche bijdrage van vijftien gulden.

Donateurs zijn zij, die een bijdrage in eens van ten minste *f* 500.— aan de Vereeniging schenken, of jaarlijks een contributie van minstens *f* 40.— betalen.

Art. 4.

Het lidmaatschap loopt van den eersten Januari tot den laatsten December.

De leden, die niet langer als zoodanig wenschen aangemerkt te worden, moeten daarvan aan den Secretaris vóór den eersten December schriftelijk bericht zenden. Bij gebreke daarvan blijven zij aansprakelijk voor de bijdrage van het volgend jaar.

Art. 5.

De leden ontvangen een exemplaar van de werken, die door het Bestuur aangewezen zijn voor het jaar of de jaren, waarvoor zij hunne contributie hebben betaald.

Voor alle nadere inlichtingen wende men zich tot den Secretaris-Penningmeester, Lange Voorhout 9 's-Gravenhage.

REGELEN

VOOR DE UITGAVEN DER

LINSCHOTEN-VEREENIGING

---

1. Zooveel mogelijk zal elke Zee- of Landreis, dan wel Landbeschrijving, *afzonderlijk* worden uitgegeven. Slechts bij al te geringen omvang van een dezer, kan een andere tekst toegevoegd worden aan de uitgave; deze toe te voegen tekst moet evenwel aansluiten in onderwerp, of den hoofdtekst aanvullen. Groote teksten worden in meer dan een deel gesplitst.

2. Voor elke uitgave wordt den bewerker als eisch gesteld: dat zij bevat als Inleiding een korte *Biographie* van den schrijver van 't reisverhaal; een uiteenzetting van de *Aanleiding tot de reis*; en een *Bibliographie* van eventueele vroegere drukken van het reisverhaal; voorts opheldering in den vorm van *Noten* onder den tekst, daar waar de tekst opheldering vereischt; en een *Registe*ı of (*Registers*), benevens een lijst van geraadpleegde werken met plaats en jaar van uitgave aan 't slot.

3. De bewerker heeft vrijheid, in zijne Inleiding het resultaat eener reis ook te beschouwen in zijn verband met later ondernomen reizen naar dezelfde streek of streken.

4. De noten onder den tekst moeten *sober* blijven, en niet vervallen in uitweidingen. Is er echter bepaalde noodzakelijkheid om dieper in te gaan op het een of ander gedeelte van den tekst, dan mag dat geschieden in eene *Bijlage* achteraan. Ook hier echter blijft soberheid plicht.

5. De tekst zelve moet *met de grootste nauwkeurigheid* herdrukt worden naar de beste oudere uitgaven, c.q. nauwkeurig gedrukt naar het handschrift dat voor de uitgave dient. De origineele paginatuur van dien standaarddruk, dan wel van het handschrift, wordt in de uitgave der Linschoten-Vereeniging tusschen groote haken [ ] doorloopend medeopgenomen.

6. Als algemeene regel geldt dat de tekst *onverkort* wordt gedrukt. Uitlatingen zijn slechts dan veroorloofd, als het iets geheel onbelangrijks geld. De bewerker moet dan echter in een noot toch rekenschap geven van wat hij wegliet.

7. Indien er voor de kennis van eene bepaalde Zee- of Landreis, behalve de aan den druk ten grondslag gelegde tekst, in archieven of bibliotheken nog andere bronnen bestaan, moeten deze bij de uitgaven gebruikt en (indien noodig) in inleiding noten of bijlagen verwerkt worden.

8. Het opnemen van kaarten en platen wordt aan den bewerker overgelaten, in overleg met de Commissie van voorbereiding.

Zij, die als lid toetreden tot de Linschoten-Vereeniging (jaarlijksche contributie *f* **15.**—) kunnen één exemplaar van de werken ontvangen:

1909.	I.	De Reis van Jan Cornelisz. May	voor *f* **10.**—
		Henry Hudson in Holland	*uitverkocht*
1910.	II.	Itinerario van J. H. van Linschoten. 2dl.	voor - **20.**—
1911.	III.	Korte Historiael ende journaels aenteyckeningen van verscheyden voyagiens door D. David Pietersz. de Vries .	voor - **10.**—
	IV.	De Reis van Mr. Jacob Roggeveen . . .	voor - **10.**—
1912.	V.	Beschryvinghe van het Gout Koninckrijk van Gunea door P. de Marees . . .	voor - **10.**—
	VI.	Toortse der Zeevaart, door Dierick Ruiters, Samuel Brun's Schriffarten .	voor - **10.**—
1913.	VII.	De Eerste Schipvaart der Nederlanders naar Oost-Indië onder Cornelis de Houtman, 1595—1597	voor - **20.**—
1914.	VIII.	Reizen van Jan Huyghen van Linschoten naar het Noorden	voor - **15.**—
	IX.	Dirck Gerritsz. Pomp, alias Dirck Gerritsz. China. Zijn reis naar en verblijf in Zuid-Amerika	voor - **10.**—
1915.	X.	De Open-Deure tot het Verborgen Heydendom door Abraham Rogerius	voor - **10.**—
	XI.	Reizen in Zuid-Afrika. Deel I	*uitverkocht*
1916.	XII.	Reizen in Zuid-Afrika. Deel II	*uitverkocht*
	XIII.	De Oost-Indische Compagnie in Cambodja en Laos	voor *f* **15.**—
1917.	XIV.	Reizen van Willem Barents, e. a. naar het Noorden. Deel I	*uitverkocht*
	XV.	Reizen van Willem Barents, e. a. naar het Noorden. Deel II	*uitverkocht*
1918.	XVI.	Journael van de reis naar Zuid-Amerika, 1598—1601, door Hendrik Ottsen . .	voor *f* **15.**—
1919.	XVII.	De Reizen van Abel Janszoon Tasman en Franchoys Jacobszoon Visscher, 1642–44.	*uitverkocht*
1920.	XVIII.	Verhaal van het vergaan van het jacht „de Sperwer"	voor *f* **12.**—
1921.	XIX.	Henry Hudson's Reize onder Nederlandsche vlag	voor - **12.**—
1922.	XX.	Reizen in Zuid-Afrika. Deel III	*uitverkocht*

Wat de inhoud en het uiterlijk betreft sluiten zich de onderstaande werken aan de uitgaven der L.-V. aan. Voor de leden der L.-V. tegen verminderden prijs.

Baldaeus, Afgoderye der Oost-indische Heydenen	voor *f* **10.**—
Burger, De Poolzeereizen van 1595—1596 . . .	voor - **2.50**
de Villiers, Storm van 's-Gravesande	voor - **12.**—
IJzerman, Cornelis Buysero te Bantam	voor - **7.50**

DE REIS
VAN
MAHU EN DE CORDES
DOOR DE STRAAT VAN MAGALHÃES NAAR ZUID-AMERIKA EN JAPAN

1598—1600

SCHEEPSJOURNAAL, RAPPORTEN,
BRIEVEN, ZEILAANWIJZINGEN, KAARTEN, ENZ.

UITGEGEVEN EN TOEGELICHT DOOR

DR. F. C. WIEDER

EERSTE DEEL

DE UITREEDING EN DE SCHEEPSTOCHT

MET 22 PLATEN EN 3 KAARTEN

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1923

INHOUD VAN HET EERSTE DEEL

PLATEN EN KAARTEN

N.B. De platen 8 tot 12 zijn waarschijnlijk gemaakt naar Hollandsche teekeningen, die niet in het „Wijdtloopigh Verhael” zijn opgenomen.

VOORREDE

De reis van Mahu en De Cordes was een pionniers-reis: hun schepen waren de eerste Hollandsche schepen die de Straat van Magalhães doorvoeren, twee ervan, de eerste Hollandsche schepen, die den Grooten Oceaan overstaken, één van hen was het eerste Hollandsche schip dat in Japan aankwam. Hoewel de reis financiëel op een volkomen mislukking uitliep, had ze toch voor onze scheepvaart en handel groote gevolgen; manschappen van deze vloot legden den grondslag voor onzen tot zoo grooten bloei gekomen handel met Japan, een stuurman van deze vloot bracht een veel verbeterde karteering en beschrijving van de Straat van Magalhães van deze reis terug.

Van de vijf schepen, die door Johan van der Veken en Pieter van der Haegen en Comp. in 1598 te Rotterdam uitgereed werden om, in navolging zoowel van Francis Drake als van Cornelis Houtman, de Spaansche provincies in Amerika aan te vallen, nieuwe landen in den Grooten Oceaan te ontdekken en handel te drijven met Japan en Oost-Indië, kwam er slechts één in het vaderland terug.

De vijf schepen onder het beleid van JACQUES MAHU en na diens dood, van SIMON DE CORDES, deden gezamelijk de Kaapverdische eilanden, Kaap de Lopo Gonçalves en Annobom aan, passeerden de Straat van Magalhães en raakten, nadat zij den Grooten Oceaan ingevaren waren, van elkaar af.

Het GELOOF, kapitein SEBALD DE WEERT, en de Trouw, keerden in de Straat van Magalhães terug, het eerste schip om de reis niet verder voort te zetten en naar Holland terug te keeren.

De TROUW, kapitein BALTHASAR DE CORDES, geraakte weder in den Grooten Oceaan en bezocht den Chiloé Archipel. Men plunderde de stad Castro en stak over naar Oost-Indië. Bij Tidor werd het schip door de Portugeezen genomen en de bemanning vermoord, op enkelen na, die gevangen genomen werden.

De BLIJDE BOODSCHAP, kapitein DIRCK GERRITSZ, gaf zich te Valparaiso aan de Spanjaarden over.

De HOOP, kapitein onzeker, en de LIEFDE, kapitein JACOB JANSZ QUAECKERNAECK, stuurman WILLIAM ADAMS, deden de Chileensche kust aan en zeilden naar Japan, waar alleen de Liefde aankwam. De Hoop verdween, misschien belandden zeven man dezer schepen op Hawaii.

Op het schip het Geloof, bracht de stuurman JAN OUTGHERSZ de Straat van Magalhães in kaart.

De lotgevallen van de schepen zijn ons bekend geworden uit Hollandsche, Spaansche, Portugeesche en Engelsche documenten, welke hier in drie deelen verzameld en, waar het noodig was, tot een samenvattend beeld vereenigd zijn.

Deel I bevat de uitreeding, een gedrukt journaal van de reis der vijf schepen door de Straat van Magalhães en van de terugreis van het Geloof, en de documenten betreffende de lotgevallen der schepen in Zuid-Amerika en op Tidor.

Deel II bevat de kaartopname van de Straat van Magalhães door Jan Outghersz met een overzicht van de ontdekking en de exploratie der Straat vóór Outghersz.

Deel III behandelt de lotgevallen van de manschappen van de Liefde in Japan, en bevat den algemeenen index en de bibliographie.

Het eerst is over deze reis geschreven door A. Wichmann: Dirck Gerritsz. Groningen, 1899, naar documenten in het Algemeen Rijksarchief; daarna door J. W. IJzerman: Dirck Gerritsz Pomp. 's-Gravenhage, Linschoten-Vereeniging, Deel 9 (1916), met gebruikmaking van documenten, ontdekt in het Archivo General de Indias te Sevilla en in het Depósito hidrográfico te Madrid.

Thans worden hieraan toegevoegd het gedrukte journaal van Barent Jansz, — een vertaling van het verhaal, bewerkt naar in Chili aanwezige documenten, in C. Errazuriz, Seis años de la historia de Chile (1598—1605), Santiago de Chile, 1881—82, en herdrukt in 1908, 2 dln., — verdere meestendeels door J. W. IJzerman opgespoorde bescheiden, vooral uit de Amsterdamsche Notariëele Archieven, betreffende de uitreeding, — een bewerking der verspreide Hollandsche, Engelsche en Portugeesche stukken betreffende de manschappen in Japan, met den tekst der van hen bewaard gebleven brieven, — en de beschrijving van de Straat van Magalhães door Jan Outghersz. Kortere vermeldingen en extracten in oudere werken, niet altijd even nauwkeurig, worden aangewezen in de bibliographie.

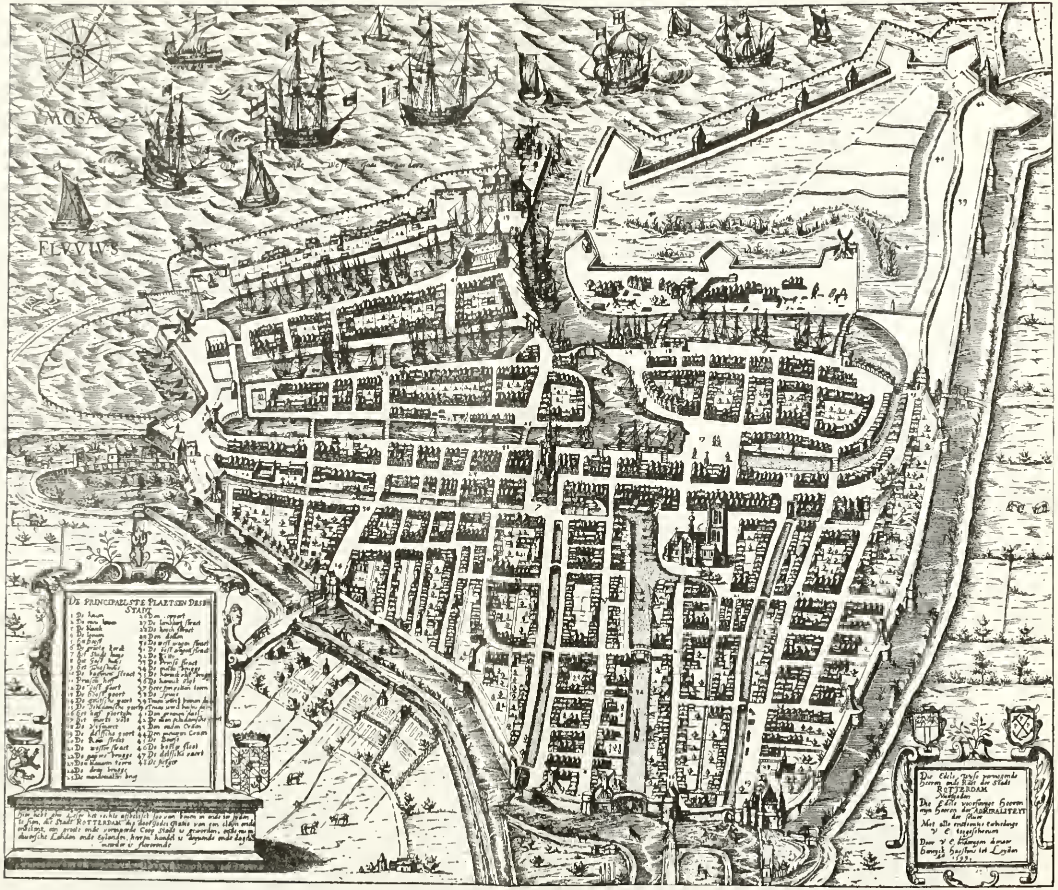
Na het volbrengen van dezen arbeid rust op mij de aangename taak het groot aantal personen te gedenken, met wie ik bij mijn onderzoek in verbinding gestaan heb en door wiens medewerking het mogelijk was de verlangde resultaten te bereiken.

In de eerste plaats breng ik mijn oprechten dank aan den heer Dr. J. W. IJzerman, die het grootste aandeel gehad heeft in het bijeenbrengen en aanwijzen der oorspronkelijke stukken, daarna aan den heer P. A. Pijnappel, die uit zijn schat van historische kennis menige bizonderheid heeft opgehelderd, die anders duister zou gebleven zijn, vooral in het gedeelte handelend over de uitreeding. Een bizonder woord van dank aan den Heer W. A. Engelbrecht te Rotterdam, die het eenig bekende volledige exemplaar van het „Wydtloopich Verhael" voor het reproduceeren der prenten beschikbaar wilde stellen, en aan den Heer van Stolk te Rotterdam, die goed vond, dat de unieke prent van Barent Jansz Potgieter in zijn bezit voor deze uitgave gereproduceerd werd.

Ik gevoel mij niet minder verplicht tot dank tegenover de velen, die mij ambtshalve of uit belangstelling op eenigerlei wijze van dienst geweest zijn: de Archivarissen Prof. Mr. R. Fruin en Dr. J. de Hullu te 's-Gravenhage, Dr. J. C. Breen te Amsterdam, Dr. E. Wiersum en Mr. R. Bijlsma te Rotterdam, Don Pedro Torrez Lanzas te Sevilla en Don Joaquin de Ariza y Estrada te Madrid, de bibliothecarissen Dr. C. P. Burger Jr. te Amsterdam, Prof. Dr. S. de Vries te Leiden, Dr. W. G. C. Byvanck te 's-Gravenhage, Mr. J. A. J. de Villiers en Mr. Edward Heawood M.A. te Londen, en Prof. Dr. Emil Rath te Stuttgardt; Kol. J. M. Phaff, chef van de Afdeeling Hydrographie van het Departement van Marine, Jhr. H. Teding van Berkhout, Directeur van 's Rijks-Prentenkabinet te Amsterdam, en den Heer A. O. van Kerkwijk, Directeur van het Koninklijk Penningkabinet te 's-Gravenhage; Kol. J. C. Naber, die met den Heer J. W. IJzerman de moeite wilde nemen mijn handschrift door te lezen, den Heer F. E. baron Mulert te Ommen, Miss I. A. Wright te Sevilla, Prof. Dr. Augustin Krämer te Stuttgart, Mr. C. J. Purnell M. A. te Londen en Bishop Restarick te Honolulu, Hawaii.

Augustus 1923 *F. C. WIEDER*

De Uitreeding

PLATTEGROND VAN ROTTERDAM DOOR HENRIJCK HAESTENS TE LEIDEN, 1599, WAAROP DE VLOOT VAN MAHU EN DE CORDES IS VOORGESTELD

Op de Maas liggen 5 zeeschepen, die het bijschrift dragen: „*Oost ende West Indi vaerders*". De eerste schepen, die uit Rotterdam de reis naar Oost- en West-Indië ondernamen, waren de vijf schepen onder het admiraalschap van Jacques Mahu, die 27 Juni 1598 uit het Goereesche Gat uitzeilden. Het ligt voor de hand, dat Haestens deze gedenkwaardige gebeurtenis op zijn plattegrond documenteerde. Onze veronderstelling, dat zijn vijf schepen onze vloot zijn, wordt versterkt door het feit, dat de onderlinge grootte dezer schepen overeenstemt met de verhoudingen der schepen van Mahu en een kleine bizonderheid geeft ons vermoeden meer waarschijnlijkheid, wanneer wij letten op de door de scheepslieden van Mahu's vloot medegedeelde bizonderheid, dat slechts één zijner schepen drie marsen voerde, nl. de Hoop (Zie bladz. 30).

Inderdaad heeft op den plattegrond van Haestens slechts één der vier groote schepen drie marsen, en wel het tweede van links af. Het jacht heeft op den plattegrond echter ook drie marsen, doorslaand is het bewijs dus niet.

Oordeelende naar de grootte van elk schip, zouden wij hier dan van links naar rechts zien: het Geloof, de Hoop, de Liefde, de Trouw en de Blijde Boodschap.

De oorspronkelijke plattegrond is een kopergravure, afmetingen: 42.5 bij 51 c.M.; het exemplaar, dat voor de reproductie gediend heeft, bevindt zich te Leiden, in de Universiteits-bibliotheek, Museum Bodellianum, portef. 18 n°. 19.

DE REEDERS

Het plan van deze reis is uitgegaan van Pieter van der Haegen te Rotterdam. Hoewel ons geen berichten of besluiten van oprichtingsvergaderingen overgeleverd zijn noch correspondenties, staat dit feit wel vast, omdat deze expeditie door den tijdgenoot met zijn naam genoemd werd niet alleen, maar omdat Johan van der Veken, de andere groote reeder, in een schriftelijke verklaring zegt, dat Van der Haegen hem tot deelneming had overgehaald [1]. Pieter van der Haegen.

Onmiddellijk na de thuiskomst der schepen van Houtman, welke in Augustus 1597 plaats had, moet Van der Haegen het plan gevormd hebben zoo spoedig mogelijk dit eerste voorbeeld te volgen. Ik maak dit op uit een verklaring van Gerrit van Beuningen, één der kapteins op deze reis, den bekenden kommies op Houtman's vloot, die door Houtman in de ijzers gezet was, om daardoor den vrede op de schepen te bewaren. Kort nadat hij te Amsterdam uit de boeien ontslagen was, zegt hij dat hij van plan is „hem in dienst van andere compangie te begeeven, vande welcke hy tot meer mael alreede is versocht ende doen aenspreecken" [2].

Van der Haegen had zich reeds verscheidene jaren met overzeesche ondernemingen bezig gehouden. De scheepslieden van de vloot van Mahu en De Cordes, die in Zuid-Amerika door de Spaansche overheid gehoord werden, waren het erover eens, dat hij uit Antwerpen kwam. Op 19 Aug. 1595 was hij 31 jaar, hij was dus geboren in 1563 of 1564 [3]. Hij woonde in 1591 in Amsterdam, waar hij op 30 December met zijn vrouw Suzanna Cobbouts een testament maakte voor notaris Jacob Gijsberts [4]. Hij noemde bij die gelegenheid zijn broeder Hendrik Bormans (elders ook Boermans genoemd), dezelfde die in 1602 voor hem optrad teneinde de assurantiepenningen voor de verongelukte schepen te verkrijgen, en zijn zuster Anna van der Haegen. Het echtpaar had toen

[1]) Requeste v. d. Veken. Zie hier bladz. 113.

[2]) Amsterdamsche Notarisprotocollen, Jacob Gijsberts, O. 209.

[3]) Aanteekeningen Bijlsma, Archief Rotterdam. [4]) O. 209.

vier kinderen: Susanna, Jan, Maria en Sara, en er was nog een voordochter van de vrouw: Grietgen van der Velde, dochter van Peter van der Velde. De kinderen waren nog niet alle meerderjarig, als voogden werden aangewezen: Jeronimus Bruysels en Hendrick Claesz, beiden te Haarlem.

In 1594 is hij nog te Amsterdam, waar hij den 10 Juni voor notaris Bruyningh te zamen met twaalf andere kooplieden, waaronder Hans de Laet en Jacques de Velaer, „sijnde treffelijcke luijden met eeren, van qualiteyt, reputatie ende crediet, waerdich van geloeve, staende bij alle gequalificeerde persoenen ende coopluyden van eeren ter goeder naeme ende faeme, oock goet crediet hebbende, drijvende mede groete handelinge op diversche quartieren ende plaetsen", een attestatie onderteekent ten bate van Isaacq le Maire, Dirck van Os en Pieter van Pulle [1]). In 1594 en 1597 handelt hij in lakens [2]).

Van Amsterdam ging hij naar Rotterdam, waar hij zich in verschillende scheepsondernemingen stak. Vooreerst bevrachtte hij 19 Maart 1596 met Nicolaes Seys te Amsterdam een schip, waarover een geschil ontstond, dat zij 3 Juni 1597 aan Amsterdamsche scheidsrechters onderwierpen [3]).

Daarna vinden wij hem en zijn Compagnie in 1596 in verbinding met Hendrick Anthonisz Wissel, een financiëel genie, die zich ook bezig hield met het oprichten van banken, in slechte verstandhouding stond tot Oldenbarneveldt, over wien hij ongunstige geruchten verspreidde, en die eindigde met op de Voorpoort in Den Haag terecht te komen.

Zij rustten te zamen vier schepen uit voor de vaart op St. Domingo, Portorico en andere plaatsen in West-Indië en eventuëel ook op OostIndië, nl. de St. Jacob, de St. Pieter, de Zwarte Leeuw en de Drie Koningen, die zij met Spanjaarden en Portugeezen bemanden, omdat die naties alleen in West-Indië mochten handel drijven. Admiraal was Melchior van den Kerckhoven, van elders genoeg bekend. Het schip de Drie Koningen voer met goederen

[1]) J. F. Bruyningh, Z. 29, fol. 126 verso.

[2]) Aanteekeningen Bijlsma, Archief Rotterdam.

[3]) Zie hier bladz. 11 (Nic. Seys).

[4]) Archief Staten Generaal geciteerd bij De Jonge, Opkomst, I, bladz. 47, 52; en Rotterdamsche Notarisprotocollen, zie R. Bijlsma in: Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde. Ve reeks, Dl. I. 's-Gravenhage, 1913, bl. 84; en Bijlsma, Rotterdams welvaren, bladz. 60, 61.

[5]) Het contract in het Rijksarchief. Zie De Stoppelaar, Moucheron, Aanteek. bl. 72.

[6]) Archief Staten Generaal geciteerd door De Jonge, Opkomst, I, bladz. 51, 52, 122;

onder het beleid van Laurens André en Willem Palmar, Portugeezen, naar Lissabon om vandaar met Portugeesche bootsgezellen over de Congo naar West-Indië te trekken en vandaar terug naar Lissabon. In Maart 1599 was het nog in de vaart.

In 1599 was er nog een schip St. Jan van Pieter van der Haegen in de vaart, schipper was „Spaansche Willem'' en het was uitgezonden naar San Thomé. Ook van dit schip wist Van der Haegen niet of het soms door de Spanjaarden of Portugeezen genomen was. Het kwam eerst in Maart 1600 behouden terug [4]).

Van der Haegen en Comp. hadden nog meer handelsrelaties met de Portugeesche kantoren in Afrika. Bij het contract door hem 25 Maart 1599 met de Staten Generaal en Prins Maurits gesloten, hooren wij dat zij „in Canarien'' hadden uitstaan 8000 ℔ Vlaamsch onder Jan de Cabrajos, en dat zij goederen hadden liggen onder kommiezen in San Thomé, Spiritu Santo en Rio de Janeiro [5]).

Binnen het jaar na de overeenkomst met Wissel ontwerpt hij de reis van Mahu en De Cordes. Vóór het resultaat van deze reis nog bekend was, breidde Van der Haegen zijn verantwoordelijkheid nog uit door deel te nemen aan de groote militaire expeditie van 73 schepen door de Staten Generaal in 1599 uitgezonden naar San Thomé onder den admiraal Pieter van der Does, waaraan een kaapvloot van particuliere schepen werd toegevoegd. De Staten Generaal onderhandelden met hem, met Balthasar de Moucheron en hunne deelgenooten over den aanslag op San Thomé en sloten een contract af op 25 Maart 1599, waarbij elk der partijen zich verbond vier schepen uit te rusten, buit en veroveringen gelijkelijk te verdeelen. Ook op deze vloot was Melchior van den Kerckhoven admiraal, die zich een slechten naam maakte door langs de Afrikaansche kust vriend en vijand te plunderen [6]).

In dezen tijd, Februari 1599, werd Van der Haegen in de „Capitale Leeninge'' te Rotterdam aangeslagen voor flor. 600, zijnde de 200ste penning. Zijn vermogen was dus opgegeven of werd geschat op flor. 120.000 [7]).

de stukken gebruikt door De Stoppelaar, Moucheron, Hoofdst. XX.

Zie over Van den Kerckhoven ook mijn Nederlandsche historische-geographische documenten in Spanje. Leiden, 1915, bladz. 213.

[7]) Mij medegedeeld door Dr. J. W. IJzerman.

De herleiding der XVIIe-eeuwsche geldswaarden in die van onzen tijd (*vóór den oorlog*) is beproefd door G. d'Avenel, Histoire économique de la propriété des salaires, des denrées et de tous les prix en général, 1200—1800. Paris, 1894. Voor de XVIIe eeuw in zijn geheel komt hij tot een verhouding van 1 : 5.91, voor het begin der eeuw 1 : 3.

Of de slechte uitkomst van de reis van Mahu en De Cordes Van der Haegen aan lager wal bracht, is aan twijfel onderhevig. Johan van der Veken zegt dat Van der Haegen „mits 't verlies derselver schepen geheelick is verarmt" [1]). Hij zegt dit in een rekest aan de Staten van Holland, waarin hij vrijstelling pleit van de terugbetaling der geleende kanonnen en het krediet van flor. 8000. Op Van der Haegen kon deze vordering in geen geval verhaald worden: de armoede van Van der Haegen wordt in dit verband begrijpelijkerwijze niet minder voorgesteld dan zij was. Dr. J. W. IJzerman heeft er reeds op gewezen, dat de schepen verzekerd waren [2]). In 1601 maakt Van der Haegen met Balthasar de Moucheron een nieuw plan voor een reis naar Oost-Indië, waarvoor op 20 April de stad Veere op een schrijven van Prins Maurits hun twee metalen stukken leende. Dit is de bekende tocht van de schepen de Ram, het Schaap en het Lam onder Joris van Spilbergen naar Ceylon, die in 1604 zoo rijk geladen te Vlissingen binnen vielen, dat het wankele krediet van De Moucheron er door hersteld werd [3]), al kon de val van het huis in het volgend jaar niet voorkomen worden. Deze val heeft waarschijnlijk ook Van der Haegen medegesleept. Van der Haegen woonde in 1603 te Middelburg [4]).

De val van Van der Haegen richtte ook een zoon van Syon Lus, tafelhouder in verschillende Hollandsche steden, te gronde. Het is de bekende auteur Baudius, die dit in een brief aan Hugo de Groot gedateerd 7 October 1607 vertelt. Baudius had ook van den tafelhouder geleend en moest nu het geld terugbetalen. Het zwarte beeld dat hij van Van der Haegen ontwerpt, is door die omstandigheid ongetwijfeld donkerder gekleurd. Ziehier wat hij in het Latijn schrijft: „Syon Lus is nu bijna tot armoede gebracht. Want zijn zoon.... heeft den goeden duitendief een enormen klap bezorgd, niet met het spel, noch door Venus, noch door brasserij, maar door lichtgeloovige hoop, op onwaardige wijze gevangen door den beruchten doorbrenger Van der Haegen. Niemand verstaat het in onzen tijd beter de gapende kraaien te lokken en

[1]) De Jonge, Opkomst, I bladz. 241. [2]) Ottsen, ed. IJzerman, bladz. LVI.

[3]) De Stoppelaar, Moucheron, Aant. 73, 93, 95; De Jonge, Opkomst, II bl. 272 volgg.

[4]) Amsterd. Notaris protocollen J. F. Bruyningh Z 61, 93, twee akten van 20 Augustus 1603. Zie hier bladz. 116.

[5]) D. Baudius, Epistolae. Lugduni Batavorum, 1615. II, 20. In de editie van 1620 en volgende: II, 38; in die van 1650 en latere: II, 67. Mij medegedeeld door den Heer P. A. Pijnappel.

met zijn listen te brengen waar hij wil. Of gij moest den landlooper Moucheron met dezen ongeluksvogel willen vergelijken" [5]).

Hij eindigde zijn loopbaan als fabrikant van Spaansche koperen munten, een bedrijf dat, naar Elias heeft aangetoond, hoewel het natuurlijk strafbaar was, ijverig in Holland uitgeoefend werd. Zijn zoon Jan stond hem bij. In 1611 kwam een zijner medeplichtigen, die de munten verkocht, Daniel le Becque van Middelburg, met den rechter in aanraking; Van der Haegen was het ontloopen, en als in 1614 deze zaak nog eens voor den rechter kwam was hij al overleden [6]).

Uit deze berichten en uit de waardeering door een geleerde, die buiten de handelswereld stond, verrijst Van der Haegen vóór mij als een ondernemend man zéker, maar die weinig voorzichtigheid bezat ten opzichte van de hem toevertrouwde gelden en in de keus van de personen, waarmede hij samenwerkte, getuige mannen als Wissel en Kerckhoven; eerder een speculant dan een degelijk koopman.

Voor de reis naar Oost-Indië, die van een zoo veel grooteren omvang was dan zijn ondernemingen tot nu toe, zocht Van der Haegen de financieele medewerking van den rijksten bankier van Rotterdam, die hem zoowel met zijn eigen middelen kon bijstaan, als zijne correspondenten in binnen- en buitenland voor de onderneming interesseeren. Johan van der Veken [7]).

Het is geen glansrijke bladzijde uit de zaken van den bankier Hans of Johan van der Veken, waarop Pieter van der Haegen's onderneming onder Mahu en De Cordes geboekt werd, en te zijner verontschuldiging mocht Van der Veken in zijn rekest aan de Staten van Holland er wel bijvoegen, dat Van der Haegen hem tot deze zaak had overgehaald. Bij het karakter dezer ongelukkige reis past de levensloop van Van der Haegen, die van Van der Veken wordt er slechts kort door beneveld.

Als koopmanszoon uit een regeeringsfamilie te Mechelen geboren, 1 December 1549, als mandenmaker in 1575 poorter van Ant-

Ongeluksvogel: Baudius gebruikt de uitdrukking tribunus vapularis, de man die de klappen krijgt, een figuur uit de blijspelen van Plautus.

[6]) Zie de stukken hierover, afgedrukt op bladz. 117—121 en Johan E. Elias, De Vroedschap van Amsterdam. Haarlem 1903, Dl. I bladz. XLV. De mogelijkheid blijft natuurlijk bestaan, dat deze valsche munter een naamgenoot van onzen Van der Haegen is.

[7]) Wiersum, J. v. d. Veken.

werpen geworden, van 1581 af reeds den ondergang der stad verwachtende en daarom zijn vaste goederen verkoopend, in 1583 naar Rotterdam overgegaan, ontwikkelt hij zijn zaak langs bedachtzame en vaste lijnen: haringhandel, transporthandel tusschen de Noordelijke landen en Portugal, Spanje en Italië, daarbij profiteerende van de graanschaarschte in Italië, waarvoor hij zijn schepen aan in beslagneming door de Spanjaarden waagde, aandeel in den handel op San Thomé en Brazilië en daarna ook op Oost-Indië als bewindhebber der Compagnie: wat in die dagen in Holland te verdienen was, verdiende Van der Veken, maar bovendien — de door dezen handel gesloten relaties verschaften hem de beschikking over uitgebreide geldmiddelen, die hem in staat stelden van zijn zaak een bank te maken, zooals de Fuggers, de Welsers, de Hochstetters en de Paumgartners gedaan hadden in de periode van Karel V [1]). Onder haar hooge cliënten telde zij de Staten Generaal der Nederlandsche Republiek. Daardoor komt hij in verbinding met Frankrijk en Engeland. Eerst met Frankrijk wegens de betaling der Staatsche troepen van 1589 tot 1596, daarna wegens de terugbetalingen door Frankrijk en wegens de subsidiën aan ons land verstrekt, die van 1593 tot 1609 flor. 12.150.000 beliepen; en daarna met Engeland over den afkoop der pandsteden Brielle, Vlissingen en Rammekens in 1615 voor £ 100.000 in eens en £ 150.000 in 3 × 6 maanden. Binnenslands genoot hij het vertrouwen van Oldenbarneveldt, wiens particuliere financiën hij 24 jaar lang verzorgde.

Uit de door Wiersum aangehaalde eigenhandige brieven zien wij, dat hij boven zijn financiëele energie een helder politiek inzicht had, en niet verzuimde, waar het pas gaf, den Heeren Staten of den Raadpensionaris met goeden raad te dienen, of met inlichtingen die hij uit Engeland of Vlaanderen ontving.

De borgstelling door Van der Veken maakte het mogelijk het cartel van uitlevering van den Amirant, die in 1600 bij den slag van Nieuwpoort gevangen genomen was, in 1602 ten uitvoer te brengen, waarbij een losprijs betaald werd en bovendien alle Nederlanders door Spanje gevangen uitgeleverd werden. Hierdoor had hij nog invloed op de lotgevallen van sommige zeelieden, die met Mahu en De Cordes uitgevaren waren.

Tijdens de reis van Mahu en De Cordes vind ik niet dat hij reeds

[1]) Men zie de studies van Rich. Ehrenberg, Max Jansen en Wilhelm Krag.

[2]) Archief-Van Aerssen van Voshol, dossier Van der Veken, op Rijksarchief. Zie:

een staat was gaan voeren; zijn prachtig huis op de Hoogstraat op den hoek van de Zeeriddersteeg, en het slot Kappelle dat hij als heer van Kappelle en Nieuwerkerk liet bouwen, komen eerst later.

Hij was Roomsch-Katholiek en bevorderde, door zijn huis en kasteel voor godsdienstoefeningen te openen, de uitoefening van den eeredienst, zoover de overheid het gedoogde.

Zijn vermogen, waarin naar ik meen niet zijn vaste goederen begrepen waren, geeft hij den 2en Januari 1614 op als 125.591 ponden 5 st. en 6 penn., aan juweelen flor. 15.348 [2]). In de „Capitale Leeninge" te Rotterdam Februari 1599 uitgeschreven, werd hij aangeslagen voor flor. 600, zijnde de 200ste penning. Zijn vermogen werd dus geschat of was aangegeven op flor. 120.000 [3]). Het was dus in 15 jaar niet aanmerkelijk toegenomen.

Zijn lijfspreuk „Stabilis fortuna merenti" werd door zijn loopbaan bevestigd: de fortuin was hem getrouw omdat hij het verdiende; de Fransche gezant De Buzanval kwalificeerde hem als „un marchand homme d'honneur, de credit et de grands moyens et quy a de grandes negoces par le monde."

Te midden der groote en belangrijke zaken, waarmede Van der Veken zich zelf en het land bevoordeelde, is het begrijpelijk dat hij het verlies van twee en een halve ton, dat de reis van Mahu en De Cordes hem en zijn correspondenten als aandeelhouders berokkende, maar zoo gauw mogelijk uit zijn gedachten stelde.

We moeten aannemen, dat zij beiden, Van der Haegen en Van der Veken, de overige bewindhebbers of hoofdparticipanten assumeerden. Uit verschillende berichten en toevallige vermeldingen kunnen wij een lijst samenstellen der volgende personen, zonder dat wij de zekerheid hebben, dat er niet meer zijn geweest. Verdere bewindhebbers.

Pieter van der Haegen
Johan van der Veken
Jasper Quignet
Hans Broers
Nicolaes Seys
Jacques Mahu
. . . . . Mahu (broeder van Jacques)
Simon de Cordes.

Verslagen omtrent 's Rijks oude Archieven. Dl. 38, I (1915). 's-Gravenhage, 1916, bladz. 125—126 en Bijlage III. [3]) Zie hier noot 7 bladz. 5.

De bizonderheden, die wij van elk van hen te weten komen, geven ons aanwijzingen in welk milieu wij ons bevinden.

JASPER QUIGNET was een zwager van Hans van der Veken, die getrouwd was met zijn halfzuster Johanna. Zij waren beiden kinderen van Christoffel Quignet, die gewoond had te Antwerpen en vóór 1584 gestorven was. Jasper had tot moeder Catharina van Zurck, die Christoffel overleefde; Johanna was een dochter van Cornelia Ruts.

Waarschijnlijk ging Jasper Quignet als zoovelen van Antwerpen naar Amsterdam, hij komt in de Amsterdamsche notaris-protocollen het eerst voor op 23 April 1596. In zijn handelsrelaties, die zich uitstrekten tot Antwerpen, Harlingen, Emden, Hamburg, Bremen, Keulen, Venetië, Lucca, Messina, treden verschillende familieleden op, zooals zijn broeder Melchior, die in 1596 van Venetië over Keulen en ons land naar Antwerpen reisde, zijn andere broeder Christoffel in Venetië, Anthonio van Surck te Antwerpen, een neef of oom van Jasper, terwijl Carolo Hellemans, die reeds in 1599 te Venetië gevestigd was, in 1613 met zijn dochter Catharina trouwde. Zijn broeder Nicolaes te Parijs deed zaken met zijn zwager Hans van der Veken.

Ik vind hem niet in andere buiten-Europeesche handelsondernemingen betrokken; dat hij één der bewindhebbers was van de vloot van Mahu en De Cordes berust op de verklaring van Laurens Claesz, hoogbootsman op de Blijde Boodschap, in Callao de Lima voor de Spaansche overheid afgelegd: „dixo que esta armada la hicieron mercaderes flamencos de Anberes que son los mas principales della que biuen en Olanda y uno dellos se dize Joan de Vandene e otro Pedro Vechaguen e otro Gaspar Conet e otros que no se acuerda" [1]).

HANS BROERS. Hij en Nicolaes Seys, kooplieden te Amsterdam, machtigen 10 Aug. 1600 François van Belle en Andries de Grauwe kooplieden te Amsterdam om te Rotterdam met Hans van der Veken hun aandeel te aanvaarden in de schepen en goederen te Rotterdam gearriveerd, indertijd onder kapitein Sibolt de Weert uitgevaren door de Straat van Magalhães [2]).

Hans Broers, Nicolaes Seys en anderen betaalden aan de Regee-

[1]) IJzerman Dirck Gerritsz, bladz. 61, 62; Amsterdamsche Notarisprotocollen; Declaraciones Olandeses, bladz. 33.

[2]) Amsterdamsche Notarisprotocollen, Lieven Heylinc, P. 28.

[3]) Requeste v. d. Veken. Zie hier bladz. 115.

[4]) 20 Oct. 1598, O. 209.

ring van Amsterdam 2772 ponden voor twee metalen stukken aan de Compagnie van Van der Haegen en Van der Veken geleend, voor welk bedrag Van der Veken opgaf verbonden te staan [3]).

Claes Seys wordt door notaris Jacob Gijsberts te Amsterdam, naast Van der Haegen, hoofdbewindhebber dezer Compagnie genoemd [4]). Het komt mij voor, dat Hans Broers in dezelfde verhouding tot de Compagnie stond als Claes Seys. Hij stond in relatie met Symon de Cordes, koopman te Middelburg, dien hij 27 Mei 1597 machtigt voor hem op te treden contra Balthazar Acx in zake gelden bij dezen berustende [5]).

Hans Broers, Hans de Weert vader van Sebald de Weert en Hans Merchys, kooplieden te Amsterdam, maken met Pauwels Sterlincx en Sybold de Weert als medecompagnons op 15 Augustus 1592 een contract van „compagnie in coopmanschappen op op Barbarije". Voor deze compagnie verklaarde Wybrant van Werwyck koopman te Amsterdam op 19 December 1593 geladen en gescheept te hebben twee „baeltjens papier" in de Sint Pieter, schipper Freeck Freecksz, van Enkhuizen [6]).

NICOLAES SEYS, bij Hans Broers reeds genoemd, komt viermaal in de voor IJzerman gemaakte regesten uit de Notarisprotocollen van Amsterdam voor.

Hij reedde in 1592 met Isaac le Maire, Alaert Six en andere kooplieden te Amsterdam een schip uit onder schipper Willem Claessen. Op zijn terugreis van Venetië werd het door den Spaanschen Adelantado genomen, de goederen geconfiskeerd en te Cadix verkocht [7]).

Te zamen met Pieter van der Haegen, koopman te Rotterdam, had hij 19 Maart 1596 een contract van bevrachting gemaakt met schipper Jacob Claesz van Monnikendam. Bij de afwikkeling en afrekening na volbrachte reis waren geschillen ontstaan, waarvoor zij 3 Juni 1597 als scheidsrechters inriepen Pieter van der Moere, Willem Willemsz, Hendrick Buyck en Jan Claesz Clouck, kooplieden te Amsterdam [8]).

Den 28 Maart 1597 lag Jan Jansz Meyns schipper van 't Swarte Vercken zeilree in Zeeland, en kreeg 600 kar.gulden voorschot van Claes Seys [9]).

Op 1 Oct. 1600 legde Jacob Heemskerck een verklaring af over

[5]) Amsterdamsche Notarisprotocollen, J. F. Bruyningh, Z. 42 fol. 28, verso.
[6]) Id., Lieven Heylinc. P. 39.
[7]) Id., Acte van 2 Sept. 1592, Lieven Heylinc, Z. 14 fol. 68 verso.
[8]) Id., J. F. Bruyningh, Z. 42, fol. 44.
[9]) Id., Z 39, vermeld door IJzerman, Ottsen, bladz. XXVI.

zijn bedrijven op de reis van Jacob van Neck „ter instantie ende versouck van Niclaes Seys", die dus ook participant in de vloot van Van Neck was [1]).

Was hij de Claes Seys, die geboren werd te Gent, en te Amsterdam stierf en begraven werd 24 Sept. 1619, dan was hij in Aug. 1580 poorter te Amsterdam geworden, koopman op den Dam „in 't Rad van Avontueren", en getrouwd met Trijn Claesdr. Cloeck. Men lette op Nicolaes' relaties met Clouck, Claessen en Claesz. Zijn eenige dochter Anna Seys trouwde Dr. Adriaen Pauw, zoon van Reinier Pauw, een relatie van Gerrit van Beuningen [2]).

JACQUES MAHU EN ZIJN BROEDER. Beide worden in Callao de Lima door Jacob Dircksz, den 26-jarigen constabel van de Blijde Boodschap, als ondernemer genoemd: „armazon fecha por quenta de los dos mercaderes que a referido e del General que murio e de otro su hermano" [3]). Van de familie en de maatschappelijke positie van Jacques Mahu is ons weinig bekend, ook weten we niet wie de genoemde broeder was [4]). Het volgende vinden we vermeld in deze jaren over verschillende Mahu's of Maheu's of Mahieu's, zooals zijn naam ook gespeld werd:

Jacques Mahu was commies en rentmeester-generaal van Bergen-op-Zoom, hij overleed in November 1582 [5]).

Marie Carliers, weduwe van Nicolaes Mahieu maakte op 18 Jan. 1587 haar testament in het Fransch voor notaris Jan van Hout te Leiden [6]).

[1]) Id., Z. 53, fol. 94 verso.

[2]) Elias, Vroedschap van Amsterdam, I 193, 398; en hier bladz. 71, 72.

[3]) IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 62; Declaraciones Olandeses, bladz. 62.

[4]) Zie een vermoeden hierover op bladz. 92/93 noot [2].

[5]) In de biographie van Jaspar van Kinschot, Raadsheer in Brabant, 1552—1603, door zijn zoon. Handschrift in het bezit der familie. Zie: Kronyk van het Historisch Genootschap. 2e Serie, Deel 6 (1850), bladz. 5, 6.

[6]) Deze drie posten ontleend aan Prinsen J. Lzn. in Oud-Holland, 26 (1908), bl. 162.

[7]) Elias, Vroedschap van Amsterdam, II 666.

[8]) Verklaringen door de bemanning van het Vliegend Hert (alias de Blijde Boodschap) in Callao de Lima ten opzichte van Simon de Cordes afgelegd („Declaraciones Olandeses").

Jan Claesz, putger, geb. te Rotterdam, 18 jaar:

Preguntado si el general muncior de cordes es flamen y de donde es natural y si es mercadero soldado y si estan a su horden los dichos nauios o que parte tiene en ellos. — Dixo que es natural de enberes y es mercader y cree que es rrico y que los dichos cinco nauios son de armazon hecha por algunos mercaderes de anberes que podra ser que el dicho general que los tiene a su mandado tenga parte en ellos pero no sabe la que es. (bladz. 4).

Pieter Jansz, putger, geb. te Brugge, c. 20 jaar:

.... viene por general dellos simon de cordes que es estimado por onbre de suerte e

In Dec. 1600 werden de huwelijksche voorwaarden opgemaakt van de weduwe van Jan Niclaeszoon Mahieu [5]).

Op de debetzijde van den inventaris van Daniel van der Meulen te Leiden, 1600, komt een post voor: „Vachetti in handen van Gerardo Mahieu, 23 ℔ 12 s 8 gr [6]).

Rachel du Fay dochter van Jacques en van Susanne Le Mahieu trouwde in 1620 met Jacques de Famars [7]).

SIMON DE CORDES, de vice-admiraal, en na den dood van Jacques Mahu admiraal, werd, omdat hij koopman en rijk was, door de bemanning aangezien als een deelhebber in de onderneming, hetzij als bewindhebber of als participant [8]). Hij was uit Antwerpen afkomstig, woonde te Middelburg of te Rotterdam, en te Amsterdam, had jaren te Lissabon doorgebracht, en was daar getrouwd met de dochter van den koopman Gaspar Cunertorf en Maria Galoa; zijn vrouw was tijdens de reis te Amsterdam; hij was eind 1599 ongeveer 40 jaar [9]).

De wetenschap der bemanning wordt bevestigd door een acte van notaris Bruyningh van 31 Jan. 1600, waarin Symon de Cordes vice-admiraal in de vijf schepen gezeild naar de Straat van Magellaan onder Jacques Mahieu genoemd wordt als deelnemer aan het kapitaal van de vijf schepen [10]). Verder treedt hij op in een acte van 14 October 1593, waarbij Duarte Ximenes, koopman, Diego Fernandez Dolvas, te Lissabon, Luiz en Antonio Gomez Angel te Lissabon procuratie verleenen aan Cornelis Snelling,

mercader muy rrico y este confesante cree que por esta caussa deve de ser ynteresado en la dicha armazon. (bladz. 23).

Laurens Claesz, hoogbootsman, geb. te Antwerpen, 35 jaar:
Simon de cordes .... el qual es mercader e onbre rrico cassado en lisboa quedo en medio enburque o en rretrodama y .... no save si el dicho general tiene parte en la dicha armada mas de que los armadores hecharon mano del para que viniesse por ca beca de la dicha armada. (bladz. 33).

Jacob Dircksz, constabel, geb. te Purmerend, 26 jaar:
.... el dicho general es mercader y naturel de anberes e a vibido mucho tiempo en lisboa e cassado en ella y tiene la mujer en anstradama e no saue que parte tenga en la armada .... (bladz. 61).

Adriaen Dircksz., timmerman, uit Leiden, 25 jaar:
Dixo que se llama el general simon de cordes natural de anberes aunque a biuido muchos años en lisboa y es mercader y cree que no es yn teresado en esta armada. (bladz. 87).

Jacob Jacobsz., kwartiermeester, geb. te Antwerpen, 25 jaar:
el general .... se llama simon de cordes y es mercader de edad de hasta quarenta años natural de anberes y no save si tiene parte en la armazon que el que murio tenia mucha. (bladz. 111).

[9]) IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 31, 62, naar de daar genoemde bronnen.

[10]) Amsterdamsche Notarisprotocollen, J. F. Bruyningh, Z. 50.

koopman te Amsterdam, om gelden te innen van Simon de Cordes te Amsterdam [1]); en nog eens in een acte van 1 November 1593 [2]); en in een van 3 Sept. 1596 te zamen met Franchois van Belle, Hans de Laet, Isaac le Maire en Hendrik Boermans, den broeder van Pieter van der Haegen [3]); en eindelijk in een acte van 27 Mei 1597, waarin Symon de Cordes koopman te Middelburg genoemd wordt [4]).

Of hij verwant was aan Jacques de Cordes, koopman te Amsterdam, en Arnoult (ook Arnout) de Cordes, koopman te Antwerpen, die zaken dreef met Jasper Quignet, is niet bekend, hoewel het zeer wel mogelijk is.

Misschien waren het broeders: Jacques met hem naar Amsterdam vertrokken, Arnoult in Antwerpen gebleven. Er waren bij het overlijden van Jacques in 1596 of 1595 onmondige kinderen, waarbij een Aerdt. Op 1 Februari 1596 werd Aart Boudewijns tot voogd aangesteld [5]).

[1]) Id., David Mostert. [2]) J. F. Bruyningh.
[3]) Id., Z. 39 fol. 20 verso. [4]) Id., Z. 42 fol. 28 verso.
[5]) *Jacques de Cordes* wordt genoemd in de volgende Amsterdamsche acten:

27 Juli 1592. Jacques de Cordes, koopman te Amsterdam, crediteur van Pieter van Houten. (L. Heylinc, P. 14).

3 November 1592. Jacques de Cordes. (Id.).

18 Juni 1593. Jacques de Cordes, koopman (in een wisselbrief). (Id., P. 15).

3 Januari 1594. Jacques de Cordes, koopman. (Bruyningh Z. 27).

1 Februari 1596. Aart Boudewijns, koopman, momber over de kinderen van Jacques de Cordes, overleden, gehuwd met Isabella Steculorum (Id. 37).

22 Augustus 1602. Aerdt de Cordes, zoon van Jacques de Cordes. (Bruyningh).

Arnoult de Cordes komt voor:

17 April 1592. Cornelis Jacob Witsen en Jan Jansz Carell, kooplieden, reeders van den schipper Reyer Jansz, machtigen Arnoult de Cordes, koopman te Antwerpen. (L. Heylinc, P. 13).

11 November 1596. Arnout de Cordes, koopman te Antwerpen. (J. F. Bruyningh, Z. 39, fol. 150).

9 December 1598. Jasper Quingetti, koopman te Amsterdam, machtigt Arnoult de Cordes te Antwerpen om betaling te eischen van Rodriguez de Vora, aldaar. (J. F. Bruyningh, Z. 39, fol. 187).

10 December 1599. Arnoult de Cordes te Antwerpen (wisselbrief). (Id. Z. 50).

Aerdt de Cordes, behalve in de hierboven genoemde acte van 22 Aug. 1602:

15 Juni 1609. Aert Boudewijns, overleden, gehuwd met Maria de Carpentier; behuwdzoon is Louis de la Becque, cousyn is Aerdt de Cordes. (L. Heylinc, 44).

(Al deze acten ontving ik van Dr. J. W. IJzerman).

DE AANDEELHOUDERS

Het plaatsen der aandeelen en de voorbereiding der expeditie gingen ongetwijfeld tegelijk. De aandeelen gingen van de éene hand in de andere. Het geheele aandeelenkapitaal bedroeg over de 500.000 ponden à 40 grooten, dat is ongeveer hetzelfde bedrag in guldens [1]). We kennen slechts enkele aandeelhouders, elk met het bedrag waarvoor zij aandeel hadden in ponden of guldens.

Hans de Buck 300 pond.
Nicolaas de Colenaer 600 pond of gulden.
Hans van den Corput 300 pond.
Anthoyne Hallet 300 pond.
Jacques l'Hermite 2500 pond.
Jhr. Daniel van der Meulen 2200 pond.
Willem Schuyl 150 pond.
Jan van der Straten 300 pond.
Jaques de Velaer 650 pond.
Jan Vivien & Cie. 500 pond.
Wouter Willekens 600 gulden.
Pieter Ysbrantsz 500 gulden.

Van de bewindhebbers is alleen het bedrag van Van der Veken bekend. Hij vertelt dat hij 267.000 pond inschreef voor zich zelf en voor zijn „vrunden" in Duitschland, Italië en elders [2]).

Hans van den Corput, Anthoyne Hallet, Willem Schuyl, Jaques de Velaer, Jan Vivien & Cie. kochten hun aandeelen van Jhr. Daniel van der Meulen te Leiden [3]).

HANS DE BUCK te Amsterdam verkocht 20 Oct. 1598 zijn aandeel van 300 pond aan Jan van der Straten te Amsterdam. Hij moest hem 2 Februari 1599 nog eens aanmanen tot betaling. Van der Straten woonde toen te Rotterdam [4]).

[1]) J. W. IJzerman acht dit bedrag, door Van der Veken in zijn Requeste opgegeven, overdreven. Zie hier bladz. 113 en Ottsen, bladz. XXXVII.

[2]) Requeste v. d. Veken. Hier bladz. 113.

[3]) Prinsen J. Lzn., bladz. 162.

[4]) Amsterdamsche Notarisprotocollen, Jacob Ghysberts, O. 209.

NICOLAAS DE COLENAER had ingelegd onder Pieter van der Haegen en verkocht zijn aandeel van 600 pond aan Wouter Willekens vóór 29 Nov. 1599 [1]). Er was verwantschap tusschen de families De Colenaer en Resteau [2]).

HANS VAN DEN CORPUT komt nog eens voor op de credit-zijde van Daniel van der Meulen's balans voor 919 ℔ 6 s. 1 gr. [3]). Een Hans van den Corput onderscheidde zich als kapitein bij de belegering van Steenwijk in 1580 en 1581, en iemand van denzelfden naam was vaandrig van admiraal Mahu, de laatste stierf in de Straat van Magalhães en werd daar begraven [4]).

Een derde Hans van den Corput bouwde tusschen 1590 en 1600 de stad Nieuw-Hanau, en een Johannes, misschien dezelfde, liet er in 1593 drie huizen zetten [5]).

De meeste waarschijnlijkheid is voor den vaandrig.

ANTHOYNE HALLET nam van Daniel van der Meulen ook aandeelen in de „voyage naar Angola" (400 ℔), „naar St. Thomé" (160 ℔), en „naar St. Thomé mit (het schip) den Hermyt" (140 ℔). Bovendien komt hij voor op Van der Meulen's credit-zijde voor 12 pond.

JAQUES L'HERMITE. Onder de sommen waarvoor Johan van der Veken „verbonden stond" na het vertrek der schepen onder Mahu behoorde een bedrag van 2500 ℔, welke Jacques l'Hermite had verschoten voor deze Compagnie [6]). Het is niet geheel duidelijk of dit een aandeel in de onderneming was. Van der Veken had bovendien 275 ℔ 18 st. betaald „aen eenige kleynicheden volgende tbescheet aen Jacques l'Hermite en franxoys van belle curateurs overgegeven."

Deze Jacques l'Hermite werkte mede bij het opstellen van het Beursreglement te Rotterdam, in 1589 [7]). Hij was afkomstig uit Antwerpen en de vader van Jacques l'Hermite, den aanvoerder der Nassouwsche Vloot.

Jhr. DANIEL VAN DER MEULEN nam deel in de „Voyage naer Oost-Indien onder Hans van der Veecken ende Pieter Verhagen" voor 2200 pond. Hiervan deed hij 1900 pond over aan Jan

[1]) Amsterdamsche Notarisprotocollen, J. F. Bruyningh, Z. 50 fol. 153 verso.

[2]) Elias, Vroedschap van Amsterdam, II 663.

[3]) Prinsen J. Lzn., bladz. 162.

[4]) Wijdtloopig Verhael, bladz. 189; en V. d. Aa, Biographisch Woordenboek, naar M. Balen, Beschrijvinge der stad Dordrecht. Dordrecht, 1677, bladz. 1018.

[5]) A. A. van Schelven in Molhuysen & Blok, Nieuw Biographisch Woordenboek, II (1912), bladz. 340.

Vivien en Cie., Willem Schuyl, Jacques de Velaer, Anthoyne Hallet, Hans van den Corput. Op zijn inventaris van 31 Oct. 1600 komt op de debetzijde nog de post voor: „Oncosten ten laste van de participanten inde voyage naer Oost-Indien 11 ℔ 8 s 2 gr." Hij stond in betrekking tot verscheidene buitenlandsche handelshuizen en had belang bij verschillende overzeesche ondernemingen in het laatst der XVIe eeuw. Hij was de oudste zoon van zijn ouders, die in 1545 getrouwd waren, en werd te Antwerpen geboren. In 1585 verliet hij Antwerpen en woonde tot 1591 te Bremen, daarna te Leiden en te Utrecht. Hij was lakenhandelaar en vervulde officiëele missies, zoo was hij extra-ordinaris ambassadeur bij den Koning van Denemarken. Zijn vrouw was Hester de la Faille, uit een Italiaansch-Zuidnederlandsch geslacht [8]).

WILLEM SCHUYL. Een Willem Schuyl was gehuwd met Anna van Panhuys, uit welk huwelijk in 1598 te Stade geboren werd Wijnand Schuyl [9]), die in 1629 huwde met Maria Bartolotti (1566—1634), zuster van den eersten echtgenoot van Leonora Hellemans, Hooft's tweede gade. Door deze verbintenis komt „zwager Schuyl," d.i. deze Wijnand, herhaaldelijk in de brieven van P. Cz. Hooft voor.

JAN VAN DER STRATEN. Jan Fransz van der Straten was gehuwd met Sara Monx. Een zoon Jan was in 1653 koopman te Livorno; drie dochters Sara, Maria en Isabeau huwden met Pieter Trip (1597—1655), Samuel Sautijn (1593—1672) en Gabriel Marcelis (1609—1673) [10]).

JAQUES DE VELAER van Antwerpen, 15 Aug. 1596 poorter van Amsterdam geworden, nam ijverig deel aan de eerste groote Hollandsche reizen, hij wordt in de Resolutiën van de Staten Generaal genoemd als reeder op Guinea in de jaren 1598 tot 1600 [11]), op de balans van Daniel van der Meulen wordt gesproken van een „Voyage naar Guinea ende West Indien onder Jacques de Velaer", wat wel beteekent dat hij de ondernemer was. Hij was met G. Reynst, M. de Vogelaer, later zijn schoonzoon, en Is. le Maire en Comp. oprichter der Nieuwe Brabantsche Compagnie,

[6]) Requeste v. d. Veken. Hier bladz. 115.

[7]) R. Bijlsma in: Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde, Ve reeks, Dl. I, (1913), bladz. 83.

[8]) Prinsen J. Lzn., bladz. 149—164.

[9]) Elias I 387.

[10]) Elias II 875, I 266—7, II 575, 871.

[11]) De Jonge, Opkomst, I bladz. 38. Zie ook Ottsen, ed. IJzerman, bladz. 13 noot 3.

die 28 Aug. 1599 octrooi verzocht voor de vaart op China en een vloot van vier schepen uitzond onder Pieter Both en Paulus van Caerden. In 1600 volgden nog twee schepen, de Witte en Zwarte Arend [1]). Ook was hij één der bewindhebbers van de Vereenigde Amsterdamsche Compagniën, die in 1601 een vloot uitreedden onder Jacob van Heemskerck [1]). Hij staat op de debet-zijde van Van der Meulen nog eens „a conto van Pastel" voor 918 ℔ 3 s 7 gr.

„JAN VIVIEN ende compagnie" namen in dezelfde reizen als Anthoyne Hallet aandeelen van Van der Meulen, naar Angola 400 pond, naar St. Thomé 160 pond, naar St. Thomé mit den Hermyt 140 pond.

Een Nicolas Vivien overleed in 1601 te Valenciennes [2]).

WOUTER WILLEKENS, koopman te Amsterdam, was participant voor 600 gulden, welk bedrag ingelegd was onder Pieter van der Haegen en door hem was overgenomen van Nicolaas de Colenaer, die 29 Nov. 1599 kwitantie ervoor teekende. Op zijn beurt droeg Willekens weder 500 gulden over aan PIETER YSBRANTSZ [3]).

Anderhalf jaar tevoren wordt hij nog koopgezel genoemd, hij had toen 400 car. guld. schuld aan genoemden Ysbrantsz, koopman te Amsterdam, die hij beloofde terug te betalen bij zijn terugkomst van zijn aanstaande reis naar Oost-Indië [4]).

Hij had als adelborst gediend op de vloot van Houtman in 1595 en ging als kommies op de vloot van Van Neck in 1598. In Januari 1599 ging hij ziek naar huis en deed daarna in 1601 als stuurman dienst op een Fransch schip naar Indië. [5])

Hij bood in 1606 te Brussel zijn diensten aan Spanje aan en vertelde bij die gelegenheid, dat hij van 1590 af op Indië gevaren had, de reis van Houtman meegemaakt had en in Japan geweest was. Graaf Arenberg had hem in Londen gevonden, waar hij mee zou gaan met een Engelschen zeeroover „Cap Daniel". In het spraakgebruik der toenmalige Spanjaarden waren alle schippers der vijandige landen zeeroovers [6]).

[1]) De Jonge, Opkomst I, bladz. 218, 107; Elias, II 645.

[2]) Molhuysen & Blok, Nieuw Biogr. Woordenb. II (1912), bladz. 1501.

[3]) Amsterdamsche Notarisprotocollen, J. F. Bruyningh, Z. 50 fol. 153 verso, vermeld door IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 59.

[4]) Id. Z. 44 fol. 143 verso.

[5]) De Jonge, Opkomst II, 188, 204, 274, 398.

[6]) Mijn Spaansch Verslag, bladz. 212.

HET DOEL DER REIS

Wat heeft Pieter van der Haegen voorgespiegeld aan Johan van der Veken om hem voor zijn plan te winnen? Een reis naar Oost-Indië zou het zijn, waarbij Oost-Indië in de vage beteekenis van toen moet genomen worden: alles wat ten Oosten van de Kaap de Goede Hoop lag. Maar heeft hij aan dat algemeene plan nog een bizonder doel verbonden, waardoor de onderneming aantrekkelijker werd? Ongetwijfeld. De „publica voz", de publieke opinie, zooals de bemanning in Callao de Lima zeide, was, dat de reis naar Oost-Indië ging [1]), „om van daar te halen en in deese Landen te brengen alle soorten van Speceryen ende andere kostelijke Waren", zooals de Compagnie verklaarde voor de Staten van Holland [2]), maar het naaste doel was een ander.

De bekende geschiedschrijver Emanuel van Meteren, die als handelsagent van zoo veel geheimen op de hoogte was en die geheimen in zijn geschiedwerk aan het licht bracht, heeft ook dit verteld. In 1599, toen er van de lotgevallen van de vloot van Van der Haegen en Van der Veken in Holland nog niets bekend was en dus de „publica voz" nog altijd van Oost-Indië sprak, schrijft hij van deze vloot: „Dese namen haer reyse op Brasilien toe, om soo door de strate van Magellan te varen, volghende de Custen van Chili ende Peru, na de Philippinas, ende soo na China ofte Japan te varen, ende soo haren handel gedaen hebbende lancx Capo de bone Esperance, des Werelts Cloot omseylende, weder thuys te keeren" [3]).

Nu wist een ieder, wat de reeders geheim gehouden hadden. En Van Meteren had het niet in zijn soberheid duidelijker kunnen zeggen: dit reisplan was precies gecopiëerd naar de beroemde reis van Francis Drake, die de rijke Spaansche provincies

[1]) Zóó zegt Laurens Claesz.: Declaraciones Olandeses, bladz. 29; IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 67.

[2]) Register van Holland en Westvriesland 1597, bladz. 673, 23 Dec. 1597. Hier bladz. 106.

[3]) De uitgave te Delft, 1599, fol. 407. Hier bladz. 122.

aan den Grooten Oceaan had afgeloopen en met schatten huiswaarts gekeerd was langs de Kaap de Goede Hoop. Dit doel sloot in: handel drijven, corlog voeren en zich vestigen. Van Meteren's voorstelling wordt bevestigd en aangevuld door de uitlatingen van Dirck Gerritsz en de andere schepelingen voor den Spaanschen Magistraat in Zuid-Amerika; ook in notarieele acten wordt gezegd dat de schepen naar de Straat van Magalhães voeren [1]).

Dirck Gerritsz stelde het zóó voor, dat men voornemens was de lading in Zuid-Amerika en eventueel in Japan voor zilver te verkoopen, en voor dat zilver in de Molukken specerijen te koopen. Hij spreekt van een geheime reis, de zware bewapening was om in geval van nood met geweld handel te drijven, ze waren daarom geen zeeroovers! Zij dachten over het stichten van een kolonie, doch niet op een bepaald punt, wellicht in Valdivia, als de inboorlingen een welwillende houding toonden. Dit was de eerste haven die zij moesten aandoen in den Grooten Oceaan. In elk geval moesten ze in Chili levensmiddelen innemen om naar Japan en China te gaan, en als er te weinig mannen over waren, moesten ze zich vereenigen op één of twee schepen en naar de Molukken stevenen [2]).

De voornaamste reden de vaart door de Straat van Magalhães geheim te houden was, zooals Laurens Claesz, hoogbootsman op de Blijde Boodschap, zeide, omdat geen man zich zou laten aanwerven om naar de slachtbank geleid te worden. Dit bevestigden Jacob Dircksz de constabel en Jacob Jacobsz de kwartiermeester. Adriaen Dircksz de timmerman kwam er zelfs rond voor uit, dat hij beetgenomen was: om de Kaap de Goede Hoop was er meer verwachting wat te verdienen [3]).

Jacob Jacobsz meende dat Jacques Mahu het plan had naar Oost-Indië te gaan om de Kaap de Goede Hoop en dat na zijn dood de nieuwe admiraal Simon de Cordes in een scheepsraad de schippers en stuurlieden overgehaald had de route door de Straat van Magalhães te nemen [4]). Ook Dirck Gerritsz verklaart, dat er

[1]) Zie bijv. IJzerman, Dirck Gerritsz, bl. 59 [1]). Bij de verzekering der schepen op 1 November 1598 wordt ook verklaard, dat zij „gedestineerd" waren „door de straat van Magalanes naar de kust van Chili, Peru en andere koninkrijken". Zie hier bladz. 48 en: Amsterdamsche Notarisprotocollen, J. F. Bruyningh, Z 61, 93, 4 December 1602.

[2]) Declaración Rodrigo Girardo, afgedrukt en vertaald door IJzerman, Dirck Gerritsz., bladz. 117, 118; 35, 36. Van Reyd spreekt van „vasticheden te bouwen". Zie hier bladz. 124.

tweemaal over vergaderd werd en dat hij er tegen was [5]. Men zou dus meenen, dat de keus van de route door de reeders aan de prudentie van den scheepsraad was overgelaten. Een weerklank hiervan vindt men bij Ed. van Reyd: „eenighe, om dat den tijdt van de bequame winden onder de linie verloopen was, beslooten niet na 't Oosten langs 'thooft van goeder hope den anderen (Van Neck c. s.) te volghen, maer door 't Westen ende Magellanes straet die Molucquen ende Java te soecken" [6].

Ik geloof niet dat de reeders hun vlootaanvoerders zooveel vrijheid lieten, wèl kan ik aannemen dat men ter wille van de algemeene tevredenheid aan den Admiraal had overgelaten het plan om door de Straat van Magalhães te gaan voor te stellen als een door de omstandigheden geeischte verandering der route en daarop de instemming van den Scheepsraad te verwerven. Want in de instructie stond uitdrukkelijk dat de schepen, als ze uiteen mochten geraken, zes weken (volgens Dirck Gerritsz; twee maanden volgens het journaal van Seb. de Weert) op elkander moesten wachten bij Isla de Santa Maria op 37° ZB. aan de kust van Chili. En Jacob Dircksz van Purmerland vertelde in Peru, dat afgesproken was, als ze de Straat van Magalhães niet meer bereiken konden vóór den winter, dat ze dan zouden overwinteren op 48°, waar Cavendish geankerd had (Porto Desire of Bay Deseado) [7]. Ook meende hij, dat de Hoop en de Liefde, nadat ze van Santa Maria waren weggevaren, wel naar de Eilanden van Juan Fernandez zouden gevaren zijn om daar visch en gevogelte in te nemen ter afwisseling van de scheepsbeschuit [8].

Uit de bewapening en de lading, waarover later, kan ook de uitdrukkelijke bedoeling der reis blijken. Daarom was ook een Engelsche stuurman aangeworven, die met Cavendish door de Straat van Magalhães was geweest [9].

Het voorstel van een veranderde route was nog maar een zwak voorwendsel voor het werkelijke doel: men zocht de kusten van Peru niet op om daar vredig handel te drijven — dat mocht men

[3]) IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 67 en bovendien nog Declaraciones Olandeses, bladz. 86. [4]) Declaraciones Olandeses, bladz. 109.

[5]) Declaración Rodrigo Girardo bij IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 115, 117: 33, 35.

[6]) Reyd, bladz. 608, zie hier bladz. 123/124.

[7]) Declaraciones Olandeses, bladz. 60.

[8]) Id., bladz. 137.

[9]) IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 116, 34.

immers niet als men geen Spanjaard of Portugees was — maar men wilde daar Drake's voorbeeld volgen; het viel echter tegen dat de geheele kust zoo goed verdedigd was, en daar de kans van slagen gering was — meen ik — verbond men er verder aan een reis naar Japan en China en de Molukken. Want in de straten en op de pleinen van Rotterdam wist men te vertellen, dat er op die kusten 6 sterke galjoenen — indien geen 12 — waren, elk gewapend met meer dan 20 en 36 stukken. Zóó verklaarde Jacob Dircksz in Callao de Lima voor den Spaanschen magistraat [1]).

Oorlogs- of handels-vloot.

De Spanjaarden in Zuid-Amerika stelden er daarom levendig belang in te weten of het een oorlogs- of een handelsvloot was. Ons antwoord hierop is, dat het ongetwijfeld een handelsvloot was, want ze was niet door de regeering uitgerust, ook had ze werkelijk handelsbedoelingen, maar we moeten bedenken, dat op het eind der XVIe eeuw de strenge scheiding tusschen oorlog en handel nog niet voltrokken was en de marine nog niet een volkomen zelfstandig begrip was. De oorlog werd ook gevoerd door particulieren die met gewapende handelsschepen de regeering bijstonden. Om precies de verhouding van handel en oorlog op deze schepen vast te stellen, lette men op hetgeen de manschappen hierover zeiden en hoe het journaal van het schip het Geloof zich erover uitlaat.

In Callao de Lima, waar de gevangen scheepslieden hun best deden het mercantiele doel der vloot om hun lijfsbehoud zoo sterk mogelijk te doen uitkomen, zeggen ze zonder argwaan dat de bemanning bestond uit zeelieden en krijgslieden (perssonas de mar y guerra) en in hun specificaties ligt voor ons veel opgesloten.

Adriaen Dircksz zegt dat op de Hoop waren „130 perssonas de mar y guerra entre oficiales y marineros pajes y grumetes" [2]).

Jan Claesz noemt de bemanning van de Blijde Boodschap „gente de guerra e de mar" krijgs- en zeelieden [3]).

Jacob Dircksz van Purmerland, die ook spreekt van „personas de mar e guerra entre capitanes e oficiales marineros e grumetes", — onder de kapiteins, officiers, zeelieden en minderen —voegt er vergoelijkend aan toe dat zij zee- en krijgsdienst verrichtten naar gelang van omstandigheden, „y los unos y los otros siruen de mar e guerra como se ofrece la ocasion". Volgens hem had de Liefde ook

[1]) Declaraciones Olandeses, bladz. 71.
[2]) Id., bladz. 90.
[3]) Id., bladz. 11.
[4]) Id., bladz. 63, 64, 65.

„honbres de mar e guerra", de Trouw had ze „entre chicos a grandes", onder grooten en kleinen; Geloof en Blijde Boodschap ook „honbres de mar e guerra" [4]).

Pieter Jansz verklaarde zonder blikken of blozen dat op de Hoop en de Liefde geen soldaten waren: „eran de la mar y trayan sus armas e no venian en ellos soldados", ze waren zeelieden en droegen hun wapens, en er waren geen soldaten op de schepen [5]).

Laurens Claesz drukte zich voorzichtiger uit: de mannen op de Hoop „acuden a las velas e servicio de la dicha nao e pelean quando se offresse ocassion sin que ya dize diferencia de vnos a otros ni sean soldados ni lo dexen de ser quando sean menester": zij bemoeien zich met de zeilen en den dienst van het genoemde schip en vechten wanneer de gelegenheid zich voordoet zonder dat er — zegt hij — verschil tusschen de eenen en de anderen is; het zijn geen soldaten, noch laten zij het te zijn wanneer zij noodig zijn [6]). Hoe subtiel wilde hij soldaten laten doorgaan voor koopvaardijmatrozen! Maar tevergeefsch, want Jacob Jacobsz had wèl onderscheid gezien, er was „un mosquete e un arcabuz para cada persona de los *que no tienen oficio ni otra ocupacion en la nao*": een musket en een haakbus voor ieder van hen die geen ambt of andere bediening in het schip vervulden [7]).

Deze verklaringen wijzen erop, dat er wel degelijk soldaten aan boord waren, een feit, dat de mannen, als ze merken dat het gevaar voor hen oplevert, trachten te verbloemen.

Slaan we nu het journaal van het Geloof op, dan vinden we dit bevestigd. De Admiraal heeft een *krijgsraad,* er was een *Sergeant-Majoor* aan boord, Rombout Hooghstoel, die gevechten leidt, ook Gerrit van Beuninghen leidt den aanval op de sterkte op de reede van Praia. De wijze, waarop de aanvallen gedaan worden, toont ook duidelijk aan, dat we met gedisciplineerde mannen te doen hebben.

Men leze die aanvallen op Praia en Annobom na. De Portugeezen verwonderen zich „over de goede ordeninge ende kloeckheydt des volcks" [8]). Of echter die kooplieden-kapteins zoo maar ineens als krijgsbevelhebbers deugden, is aan gerechten twijfel onderhevig. De ware militaire aanvoerder was Monsr. Rombout Hoogh-

[5]) Declaraciones Olandeses, bladz. 20.
[6]) Id., bladz. 37.
[7]) Id., bladz. 115.
[8]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 160.

stoel Sargiant Major [1]). De kapteins spelen zoowat de rol van de latere Gecommitteerden te velde.

Er wordt nu en dan in het journaal openlijk gesproken van *soldaten*. Als het Geloof op den terugweg op 13° ZB. gekomen is, wordt het schip gereed gemaakt ter defentie en *offentie*. Het journaal zegt onomwonden, dat het plan is „de ghemeyne vyanden afbrueck te doen", daarom vervolgt de vloot direct al bij kaap St. Vincent schepen, die zij voor Spaansche aanzien. Natuurlijk heeft dit argument ook gegolden bij de subsidie-aanvrage aan de Staten en vandaar ook dat de schepen speciaal kanonnen en kruit ter leen krijgen. Deze militaire bedoelingen had men echter voor het volk verheimelijkt. Sebald de Weert had tegenover Jacob Jacobsz en in de Straat van Magalhães tegenover de geheele bemanning de houding aangenomen, dat de vloot slechts vredelievende bedoelingen had [2]).

Het komt mij voor dat hier bij het begin der groote vaart reeds het typische verschil tusschen de actie naar Oost en West uitkomt. Naar het Oosten vreedzame handel, naar het Westen winst door oorlog. In het Oosten waren beschaafde volken waarmede men handel kon drijven, in het Westen hadden de Spanjaarden de oppermacht over den handel, voordeel was alleen te behalen door de handelswaren te veroveren. Zóó was het later ook met de West-Indische Compagnie gesteld.

Las Califormias.

Tijdens de voorbereiding van den tocht was er nog een doel bijgekomen, wat Van Meteren ook verklapte. De schepen zouden ook „ter avontuere besoecken eenige Eylanden Las Califormias ghenaemt, twee ofte dry hondert mijlen van het vaste Lant van Nova Spania, gheleghen inde Mare Del Zur, waer van ontrent dese tijt schrijven was ghecomen vanden Stadt de Los Angelos, achttien mijlen van Mexico gheleghen, van date den achtsten October, Anno 1597 daer volck was gesonden om dat te conquesteren, die met verlies van twintich mannen te rugghe ghedreven waren, nae dat sy eerst ghevonden hadden dat de selve Landen rijck van gout ende silver Mynen waren, ende oock van seer schoon groote orientale Peerlen, die op anderhalf vadem ghevangen worden in groote quantiteyt, passerende in schoonte ende

[1]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 154, 161, 178.
[2]) Id., bladz. 150, 160, 175, 240; IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 69.
[3]) Declaraciones Olandeses, bladz. 119.
[4]) Id., bladz. 101.

groote de Peerlen vanden Eylant Margareta, dies den Viceroy van Mexico een Borgher van aldaer henen sont om die te conquesteren met twee hondert Mannen, sy reporteren dat zy het vant vaste Lant in acht daghen conden beseylen."

Men ziet het, aan het doel van de reis ontbrak ook het fantastische niet: een onbekend land met veel goud en zilver en grootere paarlen dan de beste die men kende! Van Meteren's bericht wordt bevestigd door drie der scheepslieden die in Callao de Lima een verhoor ondergingen. Jacob Jacobsz verklaarde: „y se praticava que auian de reconocer las californias pero no save si esto hera por orden del dicho general": dat het de bedoeling was, dat ze de Californiës zouden verkennen, maar hij wist niet of dit was op bevel van den genoemden admiraal [3]). Adriaen Dircksz zeide dat allen die op de vloot voeren met dit doel bekend waren [4]). Laurens Claesz liet zich drie keer erover uit. Ze moesten van Santa Maria zonder een haven aan te doen naar Californias varen, wanneer alle schepen bij Santa Maria bijeenkwamen; als er slechts twee daar arriveerden, dan zouden ze direct naar de Molukken zeilen [5]).

Van Meteren doelt op twee expedities, de eerste ging 200 à 300 mijlen van het vaste land en kwam met 20 man verlies thuis, maar met zulke verlokkende berichten over dit onbekende land, dat de Onderkoning van Mexico een tweede expeditie uitzond van 200 man, die het in acht dagen bezeilden. Dit zou dan kort vóór 8 Oct. 1597 plaats gehad hebben.

Inderdaad worden in 1596 en 1597 twee expedities ter nadere ontdekking van Californië genoemd. De eerste van 24 Juli tot 16 November 1596 onder Sebastian Vizcaino met 400 personen en minderen op twee groote schepen en één sloep. Op deze expeditie werden sporen aangetroffen naar men vermoedde van het volk dat de Markies Del Valle in 1521 uitgezonden had. De tweede expeditie had plaats in 1597 eveneens onder Sebastian Vizcaino met twee schepen. Het schip waarop Gonzalo de Francia voer, kwam tot 29° 30′ NB., het ging eerder terug dan dat van Vizcaino en de kaptein zond uit Puebla de los Angeles een bericht over de reis aan den Onderkoning [6]). Men zou kunnen denken, dat een

[5]) Declaraciones Olandeses, bladz. 51, 131, 133.

[6]) Naar origineele Spaansche stukken, waarvan afschriften in het Depósito hídrográfico te Madrid, papeletas de Navarrete, T. 19, D. 15, 11. Een document hierop betrekking hebbende, aanwezig in het Archivo general de Indias te Sevilla, Est. 67 Caj.

afschrift van dezen brief in handen der reeders van Mahu & De Cordes was gevallen, waarna Van Meteren er kennis van kreeg.

Bij het ontbreken van het origineel is deze zaak verre van duidelijk. Californië was reeds sinds 1534 bekend en meermalen bezocht en al maakte men er soms een eiland van, het was voldoende bekend dat het dicht bij de kust lag. Er is in het bericht uit Puebla de los Angeles een element meer, en wel een fantastisch, van een eiland rijk in goud en zilver en paarlen. De paarlen vind ik alleen in dezen brief, ze hebben betrekking op Californië, maar het eiland van goud en zilver is een oude legende, ouder dan de geschreven geschiedenis en even fabelachtig als de oud-Grieksche legende van het Gulden Vlies. Eigenlijk zijn het twee eilanden: Rica de Oro en Rica de Plata, waarnaar niet alleen Spanjaarden en Japanners gezocht hebben, maar ook de Nederlanders. De beroemde ontdekkingsreis van Maerten Gerritsz Vries in 1643 ten Noorden van Japan, had tot doel het vinden dezer eilanden.

Nu was ook het doel van Viscaino in 1596 deze eilanden te zoeken, vooral hechtten de Spanjaarden er waarde aan als tusschenstation op de vaart van Mexico naar de Philippijnen [1]).

In een bericht aangaande de reis van 1596, medegedeeld door den cosmograaf Henrico Martinez ter beoordeeling van het voordeel eener bezetting van Californië, wordt gezegd dat men het Noordelijk eind van de Golf van Californië nog niet gezien had, hoewel men er 200 mijlen ingevaren was. Deze mijlen liepen langs de kust, het schijnt dat Van Meteren ze loodrecht op de kust plaatste. Er gingen wel geruchten dat de inboorlingen goud en zilver hadden, maar slechts in zoo geringe hoeveelheid, dat men niet kon verwachten dat er mijnen waren. Zóó vatte Martinez die geruchten op [2]).

3 leg. 8, is afgedrukt in: Publications of the Historical Society of Southern California, Vol. II (1891), part. 1, bladz. 35—43 Spanish, bladz. 43—52 English.

Bij het zoeken in de Sevillaansche archieven ondervond ik de vriendelijke medewerking van Miss I. A. Wright te Sevilla en F. E. baron Mulert te Ommen (O.), die tijdens zijn verblijf in Sevilla voor mij de welbekende documenten-massa wilde aanboren. Den brief van 8 October 1597 vond geen van beide; op de plaats waar hij behoorde te liggen was hij niet.

Viscaino's expedities worden ook verhaald in Juan de Torquemada, Monarquia India, verschenen in 1613, en daarnaar bij Burney, deel II bladz. 182—185.

[1]) E. W. Dahlgren, The discovery of the Hawaiian Islands. Uppsala, 1917, bladz.69.

[2]) Madrid, Depósito hidrográfico, Col. de Navarrete, T. 19, D. 19.

Met dezen brief uit Puebla de los Angeles deed de legende haar intrede in Holland. Het was voor de zeevaarders één van die deviezen die hen tot verre tochten prikkelden, evenals El Dorado of het vermeende rijke Zuidland, en hoewel nooit verwezenlijkt toch leidden tot groote uitbreiding van de kennis van den aardbodem [1]).

[1]) Over Rica de Oro en Rica de Plata zie men vooral: O. Nachod, Ein unentdecktes Goldland, ein Beitrag zur Geschichte der Entdeckungen im Nördlichen Grossen Ozean; in: Mittheilungen der Deutschen Gesellschaft für Natur- und Völkerkunde Ostasiens. Tokyo, Dl. 7 (1898—99) bladz. 311—451 — J. E. Heeres, Abel Janszoon Tasman. Amsterdam, 1898. Hoofdstuk VI van: his life and labours. — Dahlgren, Hawaiian Islands, bladz. 65—79.

In de Encyclopaedie van Nederlandsch Indië, 2e druk, heb ik de veronderstelling uitgesproken dat deze twee eilanden, rijk aan goud en rijk aan zilver oorspronkelijk eilanden *van* goud en zilver waren en terug zouden gaan op de afbeelding van de zon en de maan, die hypothetisch op de wereldkaart van Augustus op den Oostelijken rand zouden voorkomen. Zie het artikel *Kaartbeschrijving*, geschreven in Mei 1917, gepubliceerd in Juli 1918.

Subsidies. Het kapitaal, hetzij dan 500.000 gulden of minder, stelde in staat drie à vier groote schepen en één à twee pinassen of jachten uit te rusten [1]). De eerste stap, die men deed, was, zich te wendden tot de Staten om ondersteuning [2]). De Compagnie vroeg vrijdom van inkomende en uitgaande convooien voor vijf reizen, acht halve kartouwen te leen en vergunning het schip Oraingien van de Admiraliteit te Rotterdam te koopen.

De Staten van Holland besloten den gevraagden vrijdom toe te staan, niet acht doch vier halve kartouwen te leenen, maar bovendien de Compagnie een krediet te verleenen van flor. 8000 ter vergoeding van kanonnen die zij zou leenen van verschillende steden [3]), „soo verre het voornoemde Geschut of eenig van deselve soude moogen agter blyven op de voorss. Vaarte, ende sulks by de voornoemde Compagnie niet konnen gerestitueert worden'' [4]).

De Staten Generaal bekrachtigden dit besluit der Staten van Holland, echter met één voorbehoud: de vrijdom van convooien werd verleend voor twee reizen in plaats van voor vijf [1]). Zij droegen de Admiraliteit te Rotterdam op die vier stukken te verschaffen, maar aangezien zij slechts twee zulke kanonnen bezat, haar geleend uit het landsmagazijn te Dordrecht in den jongsten tocht op Spanje en gestaan hebbende op het schip Oranien, besloten de Staten twee kanonnen erbij te voegen uit 's Lands Magazijn, terwijl het „onbequaem Spaensch geschut'' van de Admiraliteit te Rotterdam in Den Haag zou vergoten worden om eventueel ter vervanging der vier halve kartouwen te dienen [5]).

[1]) Resolutien Staten Generaal, 1597, 23 December; hier bladz. 106, 107.

[2]) Zie de aanvrage hier bladz. 105. Vroeger afgedrukt bij De Jonge, Opkomst, blz. 329.

[3]) Register van Holland en Westvriesland, 1597, bladz. 673, 23 December; hier bladz. 106. [4]) Idem, 1598, bladz. 51, 7 Februari; hier bladz. 111.

[5]) Resolutien Staten Generaal, 1598, 7 Januari; hier bladz. 110.

[6]) Requeste v. d. Veken; hier bladz. 114.

[7]) J. A. van der Chijs, Geschiedenis der stichting van de Vereenigde O.-I. Compag-

Eindelijk leenden de Staten nog 8000 pond buskruit [6]).

De verkoop van het schip Oraingien had niet plaats, omdat de Admiraliteit te Rotterdam, die het pas een jaar geleden gekocht had [1]), er bezwaar tegen had; volgens den admiraal Warmond was het de beste zeiler uit 's Lands vloot [7]).

Gebruik makende van het krediet van flor. 8000 leende de Compagnie kanonnen van verschillende steden, naar wij weten van

Amsterdam: twee metalen stukken, waarde flor. 2771 [8]).

Dordrecht: een stuk van 3894 pond, waarde flor. 1635, 2 st. [8])

Gorkum: aantal onbekend [9]).

Nijmegen: twee kleine stukjes, samen wegende 1186 pond, waarde flor. 432 10 st [8]).

Schoonhoven: een drieling en 150 kogels, elk van 28 pond ijzers [10]).

Woerden: twee stukken, het eene van 5333, het andere 4668 pond [11]).

Te zamen leende de Compagnie dus ongeveer 14 kanonnen (gerekend dat Gorkum twee verstrekte) en kreeg zij 150 kogels en 8000 pond buskruit. Hoewel een welkome bijdrage in de kosten, was het toch in verhouding tot de gezamenlijke kosten der uitrusting slechts een luttele ondersteuning.

Laat ons thans zien, wat ons van de uitrusting der vloot bekend is geworden, en dan allereerst de schepen.

De Schepen.

Er werden vier schepen en een jacht aangeschaft; waarschijnlijk hadden ze alle al gevaren, van twee weten we het: de ERASMUS, en het jacht, het VLIEGEND HERT, dat uit Rammekens kwam. Ze kregen nieuwe namen, hoewel de oude ook in gebruik bleven, en de oorspronkelijke emblema's op de spiegels bleven staan.

Het Geloof was het slechtst in orde, de groote mast was vermolmd en brak op 9 Januari 1599, toen men op weg was naar de Straat van Magalhães. Er werd een nieuwe mast gemaakt uit acht

nie, 2e druk, Leiden 1857, bladz. 70, 71, (eerste druk 1856, bladz. 61) volgens een brief van de Admiraliteit op 's Rijks Archief te 's-Gravenhage berustende, het afgedrukt op bladz. 107/108.

[8]) Requeste v. d. Veken; hier bladz. 115.

[9]) Register van Holland en Westvriesland, 1598, bladz. 51; 7 Februari, hier bladz. 111.

[10]) Idem, 13 Maart.

[11]) Idem, 1 Maart.

stukken, die een beetje te kort uitviel. Intusschen had de Liefde het schip gesleept. Er wordt meermalen over het schip geklaagd, hct was vuiler dan de Trouw—zooals het reisjournaal op 22 December 1599 zegt — vandaar dat het „qualijc genoech sonder beletsel bezeylde", het wilde „noyt ofte immers seer qualijck door den windt." In de Straat van Magalhães liep het gevaar op Crooked Rock te loopen. De kabels braken telkens en alle ankers van dit schip gingen op de reis op één na verloren [1]).

Eén der schepen begon te zinken bij de afvaart, zoodat de heele vloot weer terug moest [2]).

De namen en de emblema's der schepen, de tonnenmaat, de bemanning en het aantal stukken geschut worden aan verschillende berichten ontleend, de oorspronkelijke bescheiden ontbreken. Tonnenmaat en bemanning zijn aan het verhaal van Zacharias Heyns ontleend, met de cijfers door Dirck Gerritsz en Van Meteren opgegeven ernaast, de kanonnen aan de verklaring door Jacob Dircksz in Callao de Lima afgelegd. Als constabel was hij het best daarvan op de hoogte. De cijfers die Dirck Gerritsz opgeeft wijken nog al af. Voor de kwaliteit en de grootte der kanonnen verwijs ik naar IJzerman's Dirck Gerritsz, bladz. 60, 61. Alle verdere getallen opgegeven door de schepelingen in Callao de Lima ga ik voorbij, daar zij slechts taxeerden. De namen en emblema's zijn ons door de schepelingen in Peru overgeleverd.

DE HOOP, admiraalsschip; op den spiegel en op de vlag een anker met een vrouw erbij staande, 250 last (Van Meteren idem, Dirck Gerritsz 600 ton [3]), 130 hoofden (Dirck Gerritsz 120), 34 kanonnen (Dirck Gerritsz 40). Het eenige schip met drie marsen [4]). Het voerde een pinas mede in het ruim in vier stukken, die in elkander gezet konden worden [5]).

DE LIEFDE, vice-admiraalsschip, heette vroeger Erasmus en werd nog dikwijls zoo genoemd, o.a. nog door Valentijn in zijn werk Oud- en Nieuw Oost-Indiën; op den spiegel het beeld van een geestelijke met een boek in de hand, wat Erasmus zou voorstellen. 150 last (Van Meteren 140, Dirck Gerritsz c. 400 ton), 110 hoofden (Dirck Gerritsz 109), 18 kanonnen (Dirck Gerritsz

[1]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 180, 181, 194, 200, 221, etc.
[2]) Reyd, bladz. 557; hier bladz. 123.
[3]) Eén last = twee ton.
[4]) IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 89.
[5]) William Adams, Eerste brief, hier afgedrukt in het Derde Deel, over Japan.
[6]) Zie hier het Derde Deel, over Japan.

26; Solier, bij aankomst in Japan, 18 à 20[6]); Couto, 19 zware bronzen en enkele kleinere[6]). Bij aankomst in Japan had dit schip 500 geweren, 5000 kogels van gegoten ijzer, 300 kettingkogels, 50 quintalen (à 100 pond) kruit, 350 brandpijlen (Couto).

HET GELOOF, de schout-bij-nacht[7]); op den spiegel stonden de Tien Geboden met een vrouw erbij.

160 last (Van Meteren 160, Dirck Gerritsz c. 400 ton), 109 hoofden (Dirck Gerritsz 80), 20 kanonnen (Dirck Gerritsz 25 à 26).

Ook het Geloof had in het ruim een sloep in onderdeelen, 2 Januari 1600 werd ze opgezet, maar 21 Januari daarop zonk ze[8]).

DE TROUW. Op den spiegel twee ineengeslagen handen, 110 last (Van Meteren 120, Dirck Gerritsz 250 ton), 86 hoofden (Dirck Gerritsz 69), 16 kanonnen (Dirck Gerritsz 22).

Ook de Trouw had een sloep in stukken bij zich, die in den Chiloé-Archipel in elkander gezet werd[9]).

DE BLIJDE BOODSCHAP, het jacht, heette vroeger en werd nog steeds genoemd het Vliegend Hert. Het kwam van Rammekens[10]). Op den spiegel een vliegend hert. In twee notarieële stukken wordt het schip „'t Duyfken" en „die Duyve" genoemd[11]).

75 last (Dirck Gerritsz 150 ton), 56 hoofden (Dirck Gerritsz idem), 19 kanonnen. Het had verder 24 brandpijlen en 6 brandkogels.

Voor ieder kanon op elk der schepen waren 80 kogels aan boord en bovendien nog op elk schip 500 kleine kogels van $1\frac{1}{2}$ pond en minder.

Men nam 20.000 pond kruit mee.

Op de reis werd bij São Thiago, onder de Afrikaansche kust, een bark veroverd, die de reis meemaakte tot in de Straat van Magalhães. Daar, in Fortescue Bay, werd ze op besluit van den krijgsraad afgedankt en 28 Juli 1599 verbrand[12]). In haar plaats werd de groote sloep van den Admiraal in elkaar gezet om voor pinas

[7]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 148.
[8]) Id., bladz. 222, 227, 238.
[9]) Mees Sandersz' Notitie. Zie hier bladz. 286.
[10]) IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 71.
[11]) Idem, bladz. 59; Ottsen, bladz. LVI noot; zie hier bladz. 49.
[12]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 192.

te dienen, ze kreeg den naam van DE POSTILLON en Gillis Jansz. de onderschipper van den Admiraal werd haar schipper. Ze ging mede de Zuidzee in en verdwijnt [1]).

Bewapening.

De schepen waren dus wel van kanonnen en ammunitie voorzien, maar evenzoo waren zij in het bezit van persoonlijke wapens, zoodat de manschappen ook in gevechten te land konden optreden. Volgens Dirck Gerritsz was er voor elk persoon een dubbel stel harnassen, musketten, pieken, bussen en andere soorten; de andere schepelingen in Peru spraken eveneens van musketten, haakbussen, pistolen, komplete wapenrustingen, kolders, stormkappen, enz. alles goed verpakt en behoorlijk gemerkt. Bij aankomst te Valparaiso had de Blijde Boodschap een groote pijp vol harnassen. Van Reyd zegt: „Rustinghen van 't hooft totte knyen, om eenige natien tegen de Spaniers te wapenen." Hij zegt dat ze aan boord hadden: „Kalck, steen, yser ende andere nootdruft om vasticheden te bouwen." Elk schip bracht driedubbele tuigage mede [2]).

Van de Blijde Boodschap werd de inventaris nader opgegeven door de Hollanders in Peru, van de Liefde bij de aankomst in Japan, toen het schip in beslag genomen werd. Die opgaven komen overeen met de algemeene mededeelingen.

De Blijde Boodschap had een reserve stel zeilen en takelwerk, een dikken kabel, een stag, een zeer zwaar anker, twee lantaarns waarvan één verguld, schoppen en spaden, bijlen, Spaansche vaten en een gesprongen kanon.

De Liefde bevatte drie kisten met maliënkolders, drie met borstplaten en kuirassen, veel spijkers, veel ijzer, veel bijlen, zeizen en spaden, en verschillende andere gereedschappen [3]).

Levensmiddelen.

Omtrent de levensmiddelen blijkt duidelijk dat er geen overvloed aan boord was, vooral doordat men er te veel op gerekend had, onderweg de voorraden te kunnen aanvullen. Op het Geloof was op het gebrek van grooten invloed de dagelijksche diefstal van brood uit de broodkamer, die door een viertal manschappen van het begin der reis af gepleegd werd. Eerst op de terugreis werd dit lek gevonden [4]).

Bij het ontbreken van inventarissen of lijsten, moeten wij over

[1]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 192, 196, 197.

[2]) IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 66, 67; Reyd, bladz. 557 (hier bladz. 124).

[3]) Couto, zie hier het Derde Deel, over Japan.

[4]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 242/243.

de levensmiddelen aan boord ons vergenoegen met hetgeen door de manschappen hierover verteld wordt. Deze mededeelingen, die natuurlijk onvolledig zijn, spreken van:

brood of beschuit, meel, koren, rijst, havergort, zoet tarwedeeg, erwten, boonen, millies, vruchten, bananen, sinaasappelen, kokosnoten, aardappelen, wilde kruiden, kaas, vleesch, visch, eieren, honing, potspijs, olie, peper, wijn, brandewijn, versch water.

Behalve de vruchten en wilde kruiden werden deze artikelen van huis af medegenomen met de bedoeling ze aan te vullen door koop of ruil, door vangst, jacht en plukken, of door roof.

Gelegenheid tot aanvulling bood zich aan:

bij Duins, waar de admiraal de vloot van „soo veel ofte meer eetwaer" voorzag, „als zy ondertusschen ghenut ende verdaen hadden" [5];

op de reede van Praia op São Thiago, waar ze twee kleine scheepjes met levensmiddelen veroverden [6];

bij Kaap de Lopo Gonçalves op de Kust van Guinee, waar ze levensmiddelen ruilden of kochten van het inlandsche opperhoofd [7];

op Annobom, waar zij voorraden namen uit het verlaten Portugeesche fort [8];

in de Straat van Magalhães, waar zij pinguins, andere vogels en mosselen vingen, eieren raapten en kruiden verzamelden;

op *Chiloé*, waar de Trouw zich overvloedig voorzag van beesten, koren, meel, aardappelen en vruchten [9];

en op het eiland *Santa Maria* aan de kust van Chili, waar de Hoop en de Liefde gelegenheid hadden zich ruim van voorraden te voorzien.

Versch water en hout werden op verschillende plaatsen ingenomen.

De bewegingen van de schepen aan de kust van Chili werden grootendeels bepaald door de behoefte aan levensmiddelen, evenals de landing van de Liefde in Japan.

Van elk der genoemde artikelen wordt het volgende vermeld:

BROOD of BESCHUIT. 4 à 5 ton werd genomen uit de scheepjes op de reede van Praia, 2 September 1598. Op Annobom vinden zij een ton met beschuit [10]. In de Straat van Magalhães was

[5]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 148. [6]) Id., 153.
[7]) Id., 170—175. [8]) Id., 178.
[9]) Notitie van Mees Sandersz, zie hier bladz. 285 volgg.
[10]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 179.

het zóó schaars geworden, dat Laurens Jacobsz verklaarde, dat men voor één pond brood 1000 gulden zou gegeven hebben [1]. Bij het vertrek uit de Straat van Magalhães had de Blijde Boodschap circa 30 quintalen (= 3000 pond), hetwelk volgens Jacob Dircksz genoeg was voor vijf maanden [2]. Op de Blijde Boodschap was te Valparaiso nog een voorraad van 25 quintalen, dat is 2500 pond, voldoende voor vier maanden [3]. In November 1599 had het Geloof in de Straat van Magalhães nog voor vier maanden, op 19 Januari was er nog voor drie maanden, en op 24 Maart 1600 was er nog voor vier maanden: zoo zuinig had men gedaan [4]. Versch brood kreeg de Trouw op Chiloé [10].

MEEL en KOREN kreeg de Trouw op Chiloé [10].

RIJST. Bij Kaap Sint Vincent kochten zij van het Engelsche schip, dat zij ontmoetten, rijst, genomen uit het door den Engelschman in beslag genomen Nederlandsche schip. Er was in de Straat van Magalhães nog een weinig rijst op de Hoop en de Liefde [5]. Bij aankomst te Valparaiso was op de Blijde Boodschap voorhanden, volgens Jacob Jacobsz en Jacob Dircksz, ¼ pijp of 1 quintaal, dat is 100 pond, volgens Dirck Gerritsz ½ pijp [3].

HAVERGORT. Jan Claesz beweerde dat ze aan boord met veel beperking leefden van de levensmiddelen die ze meevoerden: boonen, grauwe erwten en havergort [6].

ZOET TARWEDEEG. (Spaansch: cuzcuz). Bij aankomst te Valparaiso had de Blijde Boodschap een vat, zooals Dirck Gerritz zeide [3].

ERWTEN EN BOONEN. Volgens Jan Claesz een gewoon eten aan boord [6]. Het Geloof krijgt in de Straat van Magalhães 6 tonnen van de Hoop [7].

MILLIES. Op de reede van Praia veroverden ze een weinig „Milie" en verkregen evenzoo wat „milie" of „Turckse Tarwe" op Brava [8].

VRUCHTEN. Bij Kaap de Lopo Gonçalves verkregen zij op 12

[1]) IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 77.

[2]) Id., bladz. 80; Declaraciones Olandeses, bladz. 122.

[3]) Id., bladz. 80; 123, 41. Modern Spaansch: alcuzcuz, een soort tarwedeeg, door de Arabieren veel gebruikt; Fransch couscou.

[4]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 210, 228, 240.

[5]) IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 72, 77.

[6]) Id., bladz. 72; Declaraciones Olandeses, bladz. 5.

[7]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 188.

[8]) Id., bladz. 153, 163.

[9]) Id., bladz. 170, 173, 175, 178, 180.

en 25 November 1598 van de inboorlingen een weinig „Plantanos, diese Bonannos noemen". Op Annobom gingen zij aan land om versche vruchten te eten, „Bonannos" en „Orangien", en brachten ze ook „Coquos, dwelck Indische Noten zijn" aan boord [9]).

De Trouw kreeg op Chiloé appelen [10]).

AARDAPPELEN. De mannen van de Trouw kregen in den Chiloé Archipel van de inboorlingen „pattates wortelen (die daer papos genaemt worden)". Zoo zegt Mees Sandersz [10]). Ook Adams zegt in zijn eersten brief: „they brought us sheep and potatoes" [11]). Dit is het eerste bericht, dat Hollanders met den aardappel in zijn land van oorsprong kennis maken.

WILDE KRUIDEN verzamelden ze al bij Kaap de Lopo Gonçalves: „Perecil de la Mer (Fransch: Persil des marez, Spaansch: Perexil de agua, Boere Eppe: Dodonaeus, Ed. 1644, fol. 1087b), Water-kers, etc. met eenighe wilde appelkens sonder reuck ofte smaeck", etc. [12]) In de Straat van Magalhães werd het zoeken van kruiden en wortels een levensbehoefte. Als ze die niet gehad hadden, zegt Pieter Jansz, dan zouden ze van honger omgekomen zijn. Hij noemt in het bizonder „vnas raices que trayan de la costa blancas como acanrorias." [13]) De wortels werden in stukken gesneden en met scheepsbeschuit gekookt [14]). Sommigen verkochten hun rantsoen en aten zelf rauwe mosselen en kruiden, als gevolg: waterzucht en sterfte [15]).

KAAS. Het opperhoofd bij Kaap de Lopo Gonçalves kreeg kaas [16]); op Annobom vonden ze o.a. twee Hollandsche kazen [17]); bij het verlaten van de Straat van Magalhães waren er op de Blijde Boodschap drie à vier kazen [18]).

VLEESCH. Het opperhoofd bij Kaap de Lopo Gonçalves kreeg gerookt vleesch; het scheurbuik werd vooral veroorzaakt door het nuttigen van gezouten vleesch: levend vee was niet aan boord; men rekende er op, dat men zich op de ankerplaatsen van versch

[10]) Zie hier bladz. 286, 290.

[11]) Zie hier het Derde Deel, over Japan.

[12]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 170.

[13]) Declaraciones Olandeses, bladz. 20. Het laatste woord is onduidelijk.

[14]) IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 79.

[15]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 189; IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 77; Declaraciones Olandeses, bladz. 118.

[16]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 174.

[17]) Id., bladz. 179.

[18]) IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 80.

vleesch zou kunnen voorzien. Het geschiedde op deze reis op gebrekkige wijze. Op Maio nemen ze eenige magere bokken. Bij een baai van de Kaapverdische Eilanden nemen ze een os, 9 September 1598. Drie dagen later vangen ze bij het eiland Brava twee groote schildpadden, elk met over de 600 eieren. Van het inlandsche opperhoofd bij Kaap de Lopo Gonçalves verkrijgen ze op 12 November 1598 één hoen, op 25 November een bokje, en den volgenden dag drie à vier kippen en twee bokken. Zij schieten op 1 December daaraanvolgende een wild zwijn, twee buffels en eenige vogels, die uitgedeeld werden onder de zieken. Op Annobom maken ze een aanzienlijke buit van 27 hoornbeesten, maar de meeste liepen weder weg, „door versuymenisse" [1]).

Hadden ze aldus op de Afrikaansche kust eenige voorziening, daarna was vleesch een zeldzaamheid. Op de heenreis was er weinig gelegenheid in de Straat van Magalhães pinguins en andere vogels te verzamelen, hoewel er genoeg waren; op de Pinguins Eilanden sloegen de mannen van het Geloof en de Liefde 1300 à 1400 duikers dood, die van de Blijde Boodschap een 1000-tal [2]); er was echter geen tijd er zoo veel te vangen, dat de geheele vloot ermede voorzien kon worden, de Trouw kreeg alleen vier pinguins en vijf zeerobben aan boord [3]). Jacob Dircksz herinnerde zich dat men daar twee manden met vogels die op eenden geleken ving [2]), ook wist Jacob Jacobsz dat men pinguins ving op een eiland [2]), in Fortescue Bay vingen ze enkele eenden en ganzen [3]) en op de Sorgelicke Reede (Wodsworth Bay) vingen ze aan land eenige vogels [3]), alles zóó weinig, dat het naar de hoofden ging, zooals Jan Claesz vertelde [2]), en Pieter Jansz zelfs meende dat er geen vogels gevangen werden, ook geen zeeleeuwen, die ze wel hoorden huilen [2]). Laurens Claesz verklaarde in December 1599, dat ze reeds een jaar gebrek aan vleesch gehad hadden [2]). Toen Adriaen Dircksz in den Grooten Oceaan de Trouw verliet, was er nog een beetje pekelvleesch voor de hoofden [2]).

Op den terugweg nam het Geloof den tijd pinguins en duikers te vangen, op 14 Januari 1600 werden 450 pinguins aan boord ge-

[1]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 174, 152, 162, 163, 170, 173, 175, 179.

[2]) Declaraciones Olandeses, bladz. 42, 69, 118, 7, 20, 43, 99. Zie ook IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 77, 79, 80 (waar het Geloof voor de Trouw staat). Zie hier blz. 78.

[3]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 185, 186, 203, 231, 232, 241.

[4]) Id., bladz. 170 186, 189, 238.

[5]) Declaraciones Olandeses, bladz. 20, 95, 118, 43, 7. Zie ook IJzerman, Dirck

bracht en op 15 Januari nog eens 900 pinguins en duikers; met deze vangst was de voedselvoorziening voor een groot gedeelte der terugreis verzekerd. Tot ongeveer 1 April kreeg ieder per dag een halve pinguin [3]).

De Trouw kreeg op Chiloé overvloed van varkens, waarvan zij het spek gedeeltelijk inzoutten, schapen, bokken, koeien en hoenders [6]).

VISCH. Gedroogde visch was aan boord en werd uit de vangsten aangevuld. Bij Kaap de Lopo Gonçalves vingen ze meer visch dan ze versch opkonden [4]). Daarna hooren we eerst weer in de Straat van Magalhães van mosselen, [4], [5]) ze gingen tot de borst in het water om ze te verzamelen [5]), vooral met Zuidenwind [5]), maar behalve enkele oesters [5]), vingen ze geen visch. De mosselen aten ze veelal rauw, sommigen verkochten hun rantsoen en leefden zelf van rauwe mosselen en kruiden [4]). Op de Sorgelicke Reede vinden ze ook een soort slakken, die ze „klipklevers" noemden [4]). Laurens Claesz verklaarde dat ze in Mei 1600 al een half jaar gebrek aan visch hadden [5]). Op het Geloof werden in de Straat van Magalhães op den terugweg op 19 Januari 1600 vier tonijnen geschoten [4]).

De Trouw kreeg op Chiloé van de Spanjaarden een beetje gerookte sardijn [6]).

EIEREN en HONING kreeg de Trouw op Chiloé.

POTSPIJS. In Fortescue Bay 17 Juli 1599 was de potspijs op het Geloof op, nu krijgen ze „broodtsoppen" [7]).

OLIE. Op de reede van Praia veroveren ze ook een „olie pype". De Blijde Boodschap had na het verlaten van de Straat van Magalhães nog circa 20 arrobas of 80 medidas of 70 kruiken olie, al hetwelk neerkomt op 500 pond. Bij de overgave worden 50 potten genoemd [8]).

PEPER. Zeer weinig. In de Straat van Magalhães vonden zij een surrogaat in het hout van den Winteranus Cortex [9]).

WIJN. De Trouw voerde, zooals Adriaen Dircksz wist, 15 à 16 pijpen wijn mede, en hij meende dat de andere schepen een derge-

Gerritsz, bladz. 77.

[6]) Zie hier bladz. 290, 294, 296.

[7]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 193.

[8]) Declaraciones Olandeses, bladz. 99, 122; zie ook IJzerman, Dirck Gerritsz bladz. 80, 121, 38.

[9]) Brief van Sebald de Weert aan Johannes de Laet, bij Clusius. Zie hier bladz. 130, 131, 133, 134.

lijken voorraad hadden [1]). Bij het verlaten van de Straat van Magalhães waren er nog 5 pijpen [1]). Op de reede van Praia veroveren ze ook een kruik met wijn en op Annobom „sommighe pottisen" met Spaanschen wijn, die onder de mannen verdeeld werd [2]). Zij hadden bij Kaap de Lopo Gonçalves Spaanschen wijn aan boord, waaraan het inlandsch opperhoofd zich bedronk [2]). De Hoop had bij het verlaten van de Straat van Magalhães nog wel vijf pijpen [1]), een ander zegt dat er nog maar één was [1]). Op het Geloof was op de terugreis na het passeeren van de Linie op 15 Maart 1600 nog één pijp, die uitsluitend bestemd was voor de zieken [2]).

BRANDEWIJN. Een weinig brandewijn wordt vermeld op de Trouw bij het verlaten van de Straat van Magalhães [3]).

WATER. Dit moest geregeld aangevuld worden aan den wal, en vergaard als het regende [4]). We lezen van de volgende gevallen: toen ze bij de Kaapverdische Eilanden kwamen, was het water zeer geminderd [4]), op de reede van Praia namen ze uit de daar liggende scheepjes twee pijpen water [4]) en bij vertrek vullen ze de waterpijpen der schepen [4]). 12 September 1598 halen ze water op Brava [4]), den volgenden dag wordt het water over de schepen verdeeld en het rantsoen verminderd [4]), bij Kaap de Lopo Gonçalves nemen ze water in [5]), en op Annobom, 1 Januari 1599 [4]). Dan vernemen we eerst van versch water in de Straat van Magalhães uit de rivier bij de ruine van het Spaansche stadje San Felipe, waar ze in April daaraanvolgende passeerden [5]). In de Straat van Magalhães ontbrak het hun niet aan water, in Fortescue Bay, waar ze lange maanden lagen, in San Nicolas Bay en bij den berg El Morion wordt het innemen van water vermeld [4]). Bij de overgave van de Blijde Boodschap hield het schip 30 pijpen water [6]).

Gewoonlijk werd tegelijk met water ook BRANDHOUT gezocht. We lezen niet dat ze daaraan gebrek hadden, gedurende de koude maanden brandden ze dag en nacht vuur [7]).

[1]) Declaraciones Olandeses, bladz. 95, 99, 122; IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 80.
[2]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 153, 179, 174, 240.
[3]) Declaraciones Olandeses, bladz. 99.
[4]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 164, 152, 153, 161, 162, 164, 180, 186, 195.
[5]) Declaraciones Olandeses, bladz. 15, 36, 108, 42.
[6]) IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 123, 41.
[7]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 188.
[8]) Id., bladz. 153.

Op de reede van Praia veroverden ze ook KLEEDEREN en BOEKEN [8]).

De Trouw kreeg op Chiloé GOUD: „eenige cleijne stucxkens, ontrent anderhalff pont gewichte" [9]).

Bij het gemis van de Resolutiën van den Scheepsraad weten we ook niet hoe de rantsoenen bij het begin van de reis werden vastgesteld en gedurende de vaart gewijzigd. In het journaal van het Geloof wordt er nu en dan eens over bericht. Rantsoenen.

Bij het vertrek kreeg ieder meer dan een half pond brood per dag; dat was te veel, zoodat het volk er kisten en tonnen vol van vergaderde; bij Kaap St. Vincent tusschen 10 en 19 Augustus 1598 werd het teruggebracht tot een half pond; ieder man kreeg drie mutskens wijn, wat neerkwam op drie kannen voor iederen bak van 8 personen, verder de gewone porties potspijs, die zij twee maal per dag warm kregen, visch en vleesch [10]).

Op 13 September 1598, toen zij de Kaapverdische Eilanden verlieten, werd het waterrantsoen verminderd en het wijnrantsoen evenzoo voor een derde gedeelte [11]).

Na het verlaten van Annobom wordt op 10 Maart 1599 het wijnrantsoen verminderd op één mutsken; de toen geldende porties waren in het algemeen voor de beterende zieken te klein [12]). Volgens Adams was het broodrantsoen toen een kwart pond. De mannen hadden zoo'n honger, dat ze de „calves' skinnes" aten „wherewith our ropes were couered" [13]).

Daarna hooren we weder van rantsoenen in de Straat van Magalhães; op 5 Mei 1599 in Fortescue Bay wordt het broodrantsoen verhoogd op een half pond. In Besloten Bay (P. Churruca) hadden ze redelijk de kost wegens den overvloed van mosselen die ze vingen [14]).

Toen zij in den Grooten Oceaan gekomen waren, kregen ze drie kwart pond brood, dus meer dan bij het begin van de reis, en twee ons visch per dag, toch hadden de mannen honger, omdat ze nu de mosselen misten [15]). En twee „tragos" (teugen) Spaanschen wijn [16]).

[9]) Zie hier bladz. 296/7.
[10]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 151, 181.
[11]) Id., bladz. 165.
[12]) Id., bladz. 181.
[13]) Adam's tweede brief; zie hier het Derde Deel, over Japan.
[14]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 189, 210.
[15]) Id., bladz. 179, Declaraciones Olandeses, bladz. 108.
[16]) Declaraciones Olandeses, bladz. 95; IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 79.

Op de terugreis werd bij de Pinguins Eilanden op het Geloof op 15 Januari 1600 het broodrantsoen vastgesteld op een kwart pond, ze vingen daar zóóveel pinguins dat ze tot April 1600 elk per dag een halve pinguin ontvingen [1]).

Op 16 Maart 1600 was er nog alleen wijn voor de zieken en op 24 Maart, toen de pinguins nog strekten, kregen ze nog altijd een kwart pond brood en twee ons rijst. Toen de pinguins op waren, werd het rantsoen verhoogd tot vier ons brood en twee ons rijst, vermeerderd met porties versche, gedroogde en gezouten visch, die op de reis gevangen werd: tonijnen en haaien [1]).

Uit deze mededeelingen blijkt hoe de broodpolitiek op het Geloof was; op de andere schepen was het waarschijnlijk hetzelfde: het broodrantsoen hing af van de aanwezige andere levensmiddelen, d.w.z. dat de kaptein zoo zuinig mogelijk met brood was. Bij het begin van de reis, toen alle voorraden nog overvloedig waren, was een half pond brood per dag voldoende, later toen ze in de Straat van Magalhães zoowat alles opgeteerd hadden, was drie kwart pond nog niet genoeg. Zoodra bij de Pinguins Eilanden een groote voorraad vogels was ingenomen, daalt het rantsoen tot een kwart pond; toen de pinguins op waren, rees het weder tot vier ons.

Men kan dus wel zeggen, dat de bemanning gedurende de geheele reis kort werd gehouden en ze daardoor geprikkeld werd zooveel mogelijk zelf voor de kost te zorgen, met plunderen, visschen en vergaren van kruiden, doch dat er werkelijk gevaar bestaan heeft van honger om te komen, meen ik, ondanks enkele verklaringen, te moeten betwijfelen.

Instrumenten. Kaarten.

Bij de algemeene schaarschte van berichten over de uitreeding en uitrusting dezer vloot, valt het zeker niet het minst te betreuren, dat we zoo goed als niets weten van de wetenschappelijke uitrusting en de kennis der kapteins en stuurlieden. Om ons hiervan een voorstelling te maken, moeten we uit de in dien tijd verschenen handboeken, leeskaarten en paskaarten veronderstellen wat men heeft *kunnen* medenemen en wat men heeft *kunnen* weten.

[1]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 234, 240, 241.

[2]) Albert Haeyen, Corte onderrichtinge belanghende die kunst van der Zeevaert. Amstelredam, Herman de Buck, 1600, bladz. 21. De passage is hier afgedrukt op bladz. 124/5.

Over deze instrumenten zie men S. P. l'Honoré Naber in de inleiding der Reizen

Voor de kennis van de Straat van Magalhães ben ik in bizonderheden afgedaald, ter waardeering van het werk door Jan Outghersz op deze reis verricht. Het zou mij te ver voeren zonder documentair resultaat van groote beteekenis, dit onderzoek uit te strekken over de kennis die de zeelieden konden hebben van de geheele bewoonde wereld. Zinspelingen in de oorspronkelijke berichten geven ons eenige aanwijzingen.

De meest positieve en nieuwe is wel de mededeeling dat deze schepen de „naeldt wysende Compassen" van Plancius bij zich hadden, instrumenten, waarmede men uit de afwijking van het kompas den lengtegraad kon berekenen. Dit zegt Albert Haeyen, de leermeester in de stuurmanskunst naar den ouden trant, en zóó een heftig tegenstander van den modernen Plancius. Hij vertelt het ook alleen maar om die instrumenten aan de kaak te stellen. Op de kust van Guinee was het bestek, ondanks deze instrumenten, 260 mijlen mis; ja, hij weet te vertellen, dat bij Kaap de Lopo Gonçalves de ruzie onder de stuurlui zoo hoog liep, dat ze elkaar overhoop staken [2]).

Met dat bestek had Haeyen geen ongelijk: volgens het journaal van De Weert vervielen ze op 19 Augustus 1598 buiten gissing op de kust van Barbarije; toen werd de regel ingevoerd dat de stuurlieden hun bestekken moesten vergelijken. Bij de kust van Guinea weken de gissingen 100, 120 en 200 mijlen van elkaar af; in den Grooten Oceaan vervallen zij op de kust, waarvan zij volgens gissing nog 20 mijlen verwijderd waren. Op de terugreis was de gissing van de Straat van Magalhães naar de Afrikaansche kust weder verkeerd: zonder dat ze het begeerden, vervielen ze op de kust van Guinee. Vooral dit laatste is een typisch voorbeeld van practisch varen uit dien tijd [3]).

Wat de uitrusting der kaarten, globes en instrumenten betreft, Laurens Claesz verklaarde, dat de schepen voerden de kaarten, astrolabiën, zeilaanwijzingen en andere instrumenten noodig voor de scheepvaart, en Pieter Jansz sprak ook van de gewone kaarten en astrolabiën [4]). William Adams wijst de reis van de Liefde aan den Keizer van Japan op een wereldkaart aan; hij bezat

van Willem Barents, etc. Linschoten-Vereeniging, Dl. 15 (1917), bladz. XXI—XXIX, waar de lengtewijzer van Plancius, die door Barents in het Behouden Huis op Nova Zembla is achtergelaten, wordt afgebeeld.

[3]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 151, 168, 200, 240.

[4]) Declaraciones Olandeses, bladz. 58, 24; IJzerman, Dirck Gerritsz., bladz. 80 [1]).

ook een globe, die door de Portugeezen werd nagemaakt [1]).

Op hun kaarten was uiterst weinig te zien van de Kaapverdische Eilanden, want „niemandt had eenighe kundschap" van de reede of stad São Thiago. Ze vragen er een ouden Portugees naar [2]). De Straat van Magalhães stond niet goed op hun kaarten, Laurens Claesz zegt, dat de mond van de Straat niet zeer goed aangeteekend stond op de kaarten en Jan Claesz, dat ze op zijn zeekaart een fout vonden, zoodat ze meenden nog ver van de Straat af te zijn, toen ze er al vlak voor waren [3]). In de Straat van Magalhães komen ze aan een baai, die „by de Engelsche Mosselbaye ghenaemt" wordt [4]); dat las men waarschijnlijk van een Engelsche kaart af. De naam komt echter niet voor op de zoo straks te noemen Engelsche kaart. Van de Blijde Boodschap wordt vermeld dat er Engelsche kaarten aan boord waren [5]). In Peru troffen de gevangen scheepslieden een Engelschen zee- en landkaartenmaker aan, genaamd Richard, die daar 20 jaar gevangen gehouden was [6]).

Jacob Dircksz van Purmerlant zeide dat ze naar eilanden zochten, die in het Zuiden lagen, waarvan hij den naam niet wist, omdat ze niet genoemd werden op de kaarten; ze lagen op 43° [7]). Wellicht bedoelde hij den Chiloé Archipel. Niet bizonder accuraat waren de kaarten betreffende het eiland Santa Maria, waar het afgesproken rendez-vous was. Jacob Jacobsz zeide dat ze het eiland Santa Maria niet hadden kunnen vinden, omdat het verkeerd was genoteerd op de zeekaart, die ze bij zich hadden [7]), en Jacob Dircksz zeide het in Chili omstandiger: omdat hun zeekaarten verkeerd gegradueerd waren en aangeteekend, kwamen ze aan de haven van Valparaiso, vertrouwende op een route-beschrijving die de reis van Thomas Cavendish behandelde, waarin de hoogten en graden vastgelegd waren, waardoor ze bedrogen werden [7]). In ons land teruggekeerd, spreekt hij van „hunne Engelsche zeecaerten", op welke La Mocha op 37° lag en Santa Maria op 35°. Beide foutief: Santa Maria ligt op 37°, La Mocha op 38° 20′. Dirck Gerritsz weet het misloopen van Santa Maria aan de verkeerde

[1]) William Adams' eerste brief. — Couto (Zie hier het Derde Deel, over Japan).
[2]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 152.
[3]) Declaraciones Olandeses, bladz. 40, 10.
[4]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 185.
[5]) IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 92. [6]) Id., bladz. 103, 104.
[7]) Declaraciones Olandeses, bladz. 71, 120, 72.

ligging op de kaarten en in de geschriften van Petrus Plancius, op 36° in plaats van op 37° [8]).

Op het Algemeen Rijksarchief te 's Gravenhage wordt een Engelsche, op perkament geteekende zeekaart van het jaar 1588 bewaard, die een zeer goed schetsje geeft van de Straat van Magalhães, hoogstwaarschijnlijk van Cavendish' reis afkomstig. Het is wellicht één der Engelsche kaarten die de schepen van Mahu en De Cordes bij zich hadden. Men zie hierover nader in de bespreking van het kaartwerk van Jan Outghersz. Op deze kaart ligt Santa Maria op 34°30', La Mocha op 36°30'!

We hebben reeds gezien, dat men afwist van de vlootmacht der Spanjaarden in Peru en dat men gehoord had van de jongste ontdekkingen in Californië. Pieter Jansz kende den naam Rio de la Plata; Porto Desire wordt genoemd, ook was de ligging van de Straat van Magalhães op 52° bekend en de lengte van 100 mijlen, Laurens Claesz noemde Puebla de San Felipe [10]), uit de kaart van Plancius blijkt, dat het droevig lot der Spaansche kolonisten hier bekend was.

De mededeelingen van Dirck Gerritsz gaven aanleiding de reis tot Japan uit te strekken [9]). Hij bezat een „Portugysch boeck", dat een Hollandsche auteur (De Jonge zegt Plancius) had bestudeerd [11]).

Van de discipline aan boord weten we, dat er een Artikelbrief was. In de Straat van Magalhães, toen het Geloof en de Trouw nog bij elkander waren, las Sebald de Weert hem voor aan de officiers van zijn schip. Daarin stonden hunne eeden, ze hadden gezworen den Admiraal niet te verlaten, „noch door noodt, noch door de vreese des doodts", ze verbeuren hun geld en hun leven als ze naar huis gaan zonder dat hun makker, de Trouw, erin toestemt [12]). Regeering.

De Artikelbrief van de schepen van Cornelis de Houtman, 1595, en die van de vloot van Laurens Bicker, 1598, beide door Prins Maurits gegeven, komen zoodanig met elkaar overeen, dat we mogen

[8]) IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 92, 43.
[9]) Id., bladz. 106.
[10]) Declaraciones Olandeses, bladz. 17, 42.
[11]) De Jonge, Opkomst, Dl. I bladz. 188. Het komt mij voor, dat de toewijzing der twee daar gepubliceerde stukken aan Plancius, een herziening behoeft.
[12]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 207, 208.

veronderstellen, dat de Artikelbrief van deze vloot wel hetzelfde bevat heeft. Het verschil tusschen die van Houtman en Bicker bestaat daarin, dat op de eerste reis de straffen strenger waren: laarzen, britsen, kielen, bij Bicker vervangen door geldboeten, die de admiraal echter door strengere straffen mag vervangen [1]).

Weerklanken van deze twee artikelbrieven vinden we in het journaal van De Weert en in de andere berichten over deze reis herhaaldelijk. In den eed van het scheepsvolk van Laurens Bicker verklaren zij dat zij den admiraal niet zullen verlaten of terugkeeren zelfs niet uit „vreese van verlies van lijff ofte goet". In art. III van Houtman (4 van Bicker) wordt zelfs strafbaar gesteld „eenigen roup ofte tzamenspreeckinghe maken" van terugkeer. Deze overtreding kwam op het schip van De Weert in de Straat van Magalhães voor [2]); de provoost van art. IV (5) is op onze vloot aanwezig; de regeling van de maaltijden, het verbod in het ruim te gaan, en kisten open te maken — Art. XIV (18), XVI (20), XVII (21) — vinden wij bij De Weert terug; de vervanging der schippers ging niet bij „beslooten bryeff van de Compie." zooals bij Houtman, art. XVIII, doch bij benoeming door den krijgsraad, zooals bij Bicker, art. 7. Het verbod eigen koopwaren mede te nemen staat in beide artikelbrieven (art. XXII en 25), ik vermoed, dat zonden hiertegen met stilzwijgen werden voorbijgegaan, omdat het verbod iets nieuws was.

Twee artikelen van Bicker (30 en 33), die niet bij Houtman voorkomen, werden op de reis van Mahu en De Cordes toegepast, nl. de bepaling, dat zij die op de reis hun verdienden straf niet ontvingen, bij terugkomst der schepen aan de justitie zouden overgeleverd worden, en het voorschrift dat de stuurlieden hun bestek onderling moesten vergelijken. Dit laatste werd op de reis ingevoerd, het stond dus niet in den artikelbrief, maar bleek noodzakelijk [3]).

De Admiraal werd terzijde gestaan door een raad, die in het journaal van het Geloof niet, zooals gewoonlijk, de scheepsraad, maar de krijgsraad genoemd wordt. Soms komen de kapteins

[1]) Houtman's Artikelbrief bij De Jonge I, bladz. 204—212; die van Bicker bij Ottsen, ed. IJzerman, bladz. 86—98. De Artikelbrief voor de schepen naar het Noorden, 1595, komt zakelijk met dien van Houtman overeen. Zie Barents, ed. Naber, II, bladz. 211—217.

[2]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 223 vlgg.

[3]) Id., bladz. 243, 151.

bijeen, soms de kapteins, schippers en stuurlieden. Belangrijke zaken worden door dien raad beslist, zooals aanvallen op den vijand, bepaling der route, ook de hooge officiers worden door den krijgsraad benoemd, alleen de opvolger van den Admiraal was te voren bij geheimen brief aangewezen door de reeders [4]).

Van den dienst aan boord weten we, dat de stuurlieden twee of één keer in de week hun bestek op de kaarten aan de kapteins en schippers moesten toonen [5]). Boven stond de wacht [5]). Op het Admiraalsschip werden overdag seinen gegeven met de vlag, 's nachts met vuur [5]). Twee lantaarns, aanwezig op de Blijde Boodschap, zouden voor seinen hebben gediend [6]).

Omtrent die seinen vernemen we uit het journaal van het Geloof het volgende:

1. De Admiraal schiet een schot en laat de vlag achteraf waaien, ten teeken dat de kapteins aan boord moeten komen.
2. Als ze weer terug zijn in de Straat van Magalhães doet de Trouw „teecken van goede grond".
3. De Trouw schiet een schot ten teeken dat ze willen ankeren.
4. De Hoop doet in den nacht van 2 op 3 November 1598 een schot, omdat ze land zien buiten gissing.
5. Toen ze buiten de Straat van Magalhães waren, zagen ze plotseling klippen, er was geen tijd meer voor het gewone teeken, toen maakten ze „soo veel blick vieren van poeyer als moghelyck was".
6. Bij afwezigheid van den Admiraal buiten de Straat van Magalhães, doet de Vice-Admiraal een teeken „van t'seyl te maken".
7. De Blijde Boodschap schiet een „scheut" om hulp, als zijn boegspriet over boord valt.
8. De Trouw doet een teeken als kapitein Bockholt ziek is.
9. Als de Admiraal Jacques de Mahu „begraven" zal worden, geeft het Admiraalsschip „het droeve teecken" [7]).

Wat de lading betreft, zeide Pieter Jansz, 20-jarig putger op de Blijde Boodschap, bij zijn verhoor in Callao de Lima kort en goed, Lading.

[4]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 167, 166.
[5]) Id., bladz. 151, 197, 164.
[6]) IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 70.
[7]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 165, 201, 201, 168, 200, 197, 196, 167, 165.
Ter vergelijking staan ons twee seinbrieven ten dienste:
1°. „Ordonnanciën ende cheynen in 't vertrecken deser jeghenwordighe armeye.

dat de schepen alles hadden medegebracht, wat de verbeelding op het stuk van handelswaren kan bedenken, en in zoodanige hoeveelheid, dat zij, buiten de ruimte voor ballast, water en levensmiddelen, en naast de wapens, geheel daarmede gevuld waren [1]).

De verbeelding van een putger nam toen ongetwijfeld geen hooger vlucht dan van zijn lateren collega de kajuitsjongen, maar er waren artikelen aan boord die juist zijn soort verbeelding op gang brachten, want welke gedachte wekte een verzameling kindertrompetjes op?

Die lading, waarvan wij zoo'n nuchtere opsomming uit Japan gekregen hebben, weerspiegelt op zulk een leuke wijze de verwachtingen der reeders. Op de Liefde vonden de Japansche autoriteiten: Elf groote kisten met wollen stoffen, een koffer met 400 kralen kettingen, en even zoo vele van amber, een kistje met stukjes gekleurd glas, eenige spiegels en brillen, vele kindertrompetjes, 2000 cruzados in realen [2]).

Men ziet op welk een ruim handelsterrein de reeders rekenden. Het geld voor beschaafde Europeesche volken, en voor het koopen van peper en specerijen, die men beter voor geld dan voor koopwaren kon krijgen [3]), de wollen stoffen voor naties waarmede men ruilverkeer zou drijven, de kralen en amber kettingen voor inlandsche volken met wat ontwikkeling, en dan de stukjes glas

Vere, 2 Julij 1557. Onderteekend door den Vice-Admiraal Adolf van Bourgondië' Afgedrukt bij De Jonge, Zeewezen, I, bladz. 740.

2°. Seinbrief voor Pieter van der Does, 1599. In het register: Instructien, 1588—1610 (Archief Staten-Generaal 3282), fol. 274 volg. Vermeld bij Jonge, Zeewezen, I, bladz. 335 [1]), doch niet afgedrukt.

In ieder van deze seinbrieven komen de hier onder 1, 2,4, 6 en 7 genoemde gevallen voor. Men vergelijke:

1. is Ord. 1557 art. XI: „Item, als d'Admirael schieten zal een schote ende een vaentken achter vut steect, zo zullen alle de capiteynen by hem an zyn boordt commen." — v. d. Does 1599, art. I heeft hetzelfde, doch in plaats van een vaentken: „een Orange vendel."

2. is Ord. 1557 art. XXII: „Item, het scip, dat gront vinden zal, zal een schote schieten ende beede zyn meersseylen tweemael op en neder trecken ende den Admirael commen zegghen de diepte die hy gevonden zal hebben."

4. is Ord. 1557 art. XXI: „Item, wat scip dat landt sien zal, sal een schote schieten, ende zal op ende neder halen alle beyde zyn meersseylen, ende indien hij kendt wat landt dat es dat hy ghesien heeft, zal hij 't selve commen te kennen gheven den Admirael, ende indient bij nacht waere, zal hy een schote schieten ende twee lanteernen op ende neder haelen d'een duer d'andere."

Bij v. d. Does 1599 worden deze twee gevallen 2 en 4 geregeld in art. XVIII en XIX: „Item Indien inder nacht eenich Landt gesien wert, sal die geene, die tzelue eerst gewaer wordt, een schoot schieten, ende terstond hem byden Generael vervoegen, te kennen geuende, wat datter voor Lant hem denckt te wezen, ende sal alsdan,

en trompetjes voor wilden, de enkele spiegels en brillen om de opperhoofden te versieren en te verteederen.

De andere schepen hadden een dergelijke lading. In Chili verklaarden de scheepslieden dat het admiraalschip en het viceadmiraalschip vele realen van achten bezaten, er is sprake van een ijzeren kist met drie sloten, die vier à vijf man niet konden tillen. Ook de andere schepen hadden realen. Als koopwaren noemden ze laken van Rouen, twaalf stukken fijn linnen, een wapenrok, doek, zijde, papier, glaswerk, ijzerwaren en ijzeren gereedschap, sloten, scharen, koperwerk, bellen [1]).

De wapenrok werd in Chili op de Blijde Boodschap voor den dag gehaald om den gouverneur aan te bieden, voor een dergelijk doel had de Trouw „een roodt scharlaken mantel ende eenige vergulde met gegraveert been ingeleijt vierroers". Zij werden aangeboden aan den Koning van Tidor en de Portugeeschen hoofden, door Balthasar de Cordes, kaptein van de Trouw [4]).

De mannen, die in Callao de Lima verhoord werden, wilden de vele wapens en den grooten voorraad kruit ook voor koopwaar laten doorgaan [5]).

Het Geloof had eenige „noordtsche balxkens", waarvan zij op de terugreis binnen twaalf dagen een schuit bouwden [6]).

Veel gelegenheid de lading te gebruiken was er niet. „Eenige

oock twee Lantarens, achter bouen den anderen opsetten."

„Item eenich Schip by dage, Lant gewaer wordende, ofte int opcomen van de Canael, gront worpende, sal alsdan een schoot schieten, ende naer den Generael toeloopen te kennen geuende, wat Lant het hem dunckt te wezen, ende mede wat diepte hy geworpen heeft."

6. is Ord. 1557 Art. I: „In den eersten, als den Admirael zal schieten een schote, zullen alle de scepen ghereetscap doen om zeyl te maken, ende als hij de tweetste schote schieten zal, zullen t' zeyle gaen." — Bij v. d. Does 1599 art. III: „Item soo wanneer den Generael begeert gereetschap te maecken, om tzeyl te gaen, soo zal hy een schoot schieten, ende een wempel hangen, achter aen syn vlaggestock, die achter op staet, alsdan sullen die andere schepen, haer ton ancker aen boort haelen, ende haer vaerdich maecken, ende als hy tseyl zal willen gaen sal hy wederomme een schoot schieten ende syn bezaen ontslaen. Dit gedaen synde, mogen die andere Schepen onder seyl gaen."

7. is Ord. 1557 Art. XV: „Item het scip dat secours behoufnen ende in noode wesen zal, zal een schote schieten ende zal een vlagghe stellen op den hals van den scepe...."

[1]) IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 66, 67.

[2]) Couto. Zie hier het Derde Deel, over Japan.

[3]) Declaraciones Olandeses, bladz. 89.

[4]) Verklaring van Anthonis Anthonisz. c. s., 19 Nov. 1603. Zie hier bladz. 305.

[5]) Declaraciones Olandeses, bladz. 25, 35, 65.

[6]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 241.

lappen Lijnwaet, ende stucken yzers etc., wat Cramerye", kwamen te pas om van den „Koning" op de Kust van Guinee eetwaren te verkrijgen [1]). De Trouw kocht levensmiddelen van de Araucanen in den Chiloé Archipel voor „spiegels, naelden, paternosters ofte blauwe Eosados ende andere Norenburgerijen" waarmede ze marktdag hielden [2]).

Als in de Straat van Magalhães de mannen geen warme kleeren hebben, laat Simon de Cordes de „Cassen met Laken" openmaken [3]), en de wilde vrouw, die zij een paar dagen aan boord te gast hadden, werd bij haar vertrek bedeeld met „een rock met halve mouwen, komende tot aen haer knien, een Hemde met een mutse opt hooft, ettelijcke Pater-nosters om den hals ende d'armen, een Spiegelken, een Mesken met een Spyker, Elsen, ende andere beuselingen." Haar jongste kind werd opgesierd „met een groen Rockxen ende met Pater-nosters" [4]).

In de lading was begrepen een partij koopwaren ingekocht voor 300 ducaten, die Dirck Gerritsz voor eigen rekening medenam, zooals hij zelf verklaarde voor den Magistraat in San Jago de Chile. Volgens Jacob Dircksz van Purmerlant beloofden de Spanjaarden bij de overgave van de Blijde Boodschap, aan Dirck Gerritsz, dat zij hem zijn eigendom niet zouden afnemen [5]).

Toen de Admiraal Jacques Mahu overleden was, werd den 25 September 1598 „overgebraght int jnventarieren vande goederen vanden Generael saligher" [6]).

Deze beide mededeelingen zijn hoogst merkwaardig, Dirck Gerritsz had dus zéker eigen koopwaar aan boord, Mahu waarschijnlijk. De later zoo bestreden en in zoo'n omvang toegepaste particuliere handel op de schepen der Oost-Indische Compagnie stamde dus al uit den allereersten tijd der groote vaart als overblijfsel van een vroegeren rechtstoestand [7]).

Verzekering. De schepen waren den 1 November 1598 te Amsterdam verzekerd door de assuradeurs Jacques Bernert, Reynier de Loquerez, Balthasar Coymans, Martin de Meijer, Jan Pietersz, Pieter Coij-

[1]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 169, 173.
[2]) Mees Sandersz, Notitie. Zie hier bladz. 286.
[3]) Wijdtloopigh Verhaal, bladz. 188.
[4]) Id., bladz. 217.
[5]) IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 34, 81.
[6]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 167.
[7]) C. P. Burger Jr., De beperkte aansprakelijkheid van den schuldenaar in het hedendaagsche en in het oude zeerecht. Leiden, 1889, bladz. 221 volgg.

mans, zoon van de weduwe van Thybout de Picquere. Volgens de polissen zouden de verzekeraars gehouden zijn de door hen geteekende sommen na aftrek der premiën, aan Pieter van der Haegen uit te betalen, indien de bedoelde schepen binnen den tijd van drie jaren na dato der verzekering niet waren teruggekeerd [8]. De toen gebruikelijke premie bedroeg niet minder dan 30 % [9].

De termijn was 1 November 1601 verstreken, en toen was alleen het Geloof teruggekeerd. De reedes wachten nog eenigen tijd, maar eindelijk 4 December 1602 liet Van der Haegen door zijn broeder Hendrik Boermans of Bormans als gemachtigde bij notariëele acte de assuradeurs van de schepen „die Hope, de Trouwe, die Lieffde, die Duyve" tot betaling aanmanen [8].

Merkwaardig, dat hier nog eens de Blijde Boodschap alias het Vliegend Hert met den naam van „die Duyve" aangeduid wordt.

[8] Ottsen, ed. IJzerman, bladz. LVI.
[9] Id., bladz. XXXVII.

DE BEMANNING [1])

De scheepsrollen.

De scheepsrollen, die ons alle mannen in hunnen rang van admiraal tot putger met name zouden noemen, zijn helaas niet meer aanwezig. Ook hier moeten wij weder uit verspreide berichten en toevallige vermeldingen namen opsporen, die verdienen genoemd te worden in de Nederlandsche geschiedenis; want zij noemen ons pionniers, die medegeholpen hebben onzen naam als natie en staat op de wereld te vestigen. Het is mij gelukt de namen van 91 manschappen terug te vinden en nog aanwijzingen van enkele andere, zonder dat de naam van deze is bekend geworden. Op het geheele getal van 500 is dit geen onaanzienlijk resultaat, hoewel de scheepsrollen daarmede verre van volledig gereconstrueerd zijn.

Maar wat die scheepsrollen ons niet zouden geleerd hebben, dat hebben we gevonden in onze verspreide berichten: mededeelingen en aanwijzingen over den aard der manschappen, hun ontwikkeling, hun karakter en de samenleving aan boord.

Wanneer wij zonder deze gegevens ons een voorstelling zouden willen maken van deze kleine tijdelijk van de wereld afgesloten maatschappij op de vijf schepen, dan zouden we, alleen voorgelicht door den populairen, ons in onze jeugd ingeprenten geschiedenisroman, allicht denken aan ruwe klanten, onbeschaafd, maar in vele opzichten ridderlijk, kortom aan den zeeman van de prentjes in jongensboeken, de kaptein niet veel beter dan de gewone matroos.

Geen beeld zou onjuister zijn. Zeker, de ruwe klant met zijn populaire reputatie is er ook, maar er is ook naar boven toe de ontwikkelde zeeman, die zooveel kennis van den aardbol en de wetenschap der zeevaart bezat als men in zijn tijd kon hebben, die reeds andere groote reizen gedaan had en zelf medegewerkt had aan het verkrijgen van nieuwe kennis en op deze reis de geographische kennis verder zou uitbreiden; ook de rijke koopman uit

[1]) Voor den oorsprong van de mededeelingen over personen raadplege men de Levensbizonderheden der manschappen, hier alphabetisch gerangschikt op bladz. 69—99.

het beschaafde milieu van dien tijd, jonge, fijne heerschappen, — en naar beneden, analphabeten, menschen zonder naam, misdadigers wier leven aan de galg afgesneden werd.

Over de aanwerving weten wij al heel weinig. Gerrit van Beuningen, die de reis van Houtman meegemaakt had, hoewel hij niets van Indië gezien had, zegt dat hij tot deze reis werd aangezocht [2]). Sebald de Weert zat in een handelscompagnie voor den handel op Barbarije met Hans Broers, één der reeders dezer vloot. Zóó kwam De Weert waarschijnlijk op deze vloot en langs deze relatie kwam men ook wellicht aan William Adams, den Engelschen stuurman, die vóór deze reis in dienst geweest was van een Engelsche compagnie voor den handel op Barbarije. David de Weert, een broeder van Sebald, zat in 1598 in Marokko. Jan Jansz. Kloeck, commies op het Geloof, was misschien een familielid van Nicolaes Seys, één der reeders [3]). De aanwerving.

Hoewel wij de kapiteins, de schippers en de stuurlieden niet alle kennen, mogen we het er toch voor houden, dat ze voor het meerendeel behoorden tot den beschaafden en ontwikkelden stand, of door hun levensloop zich tot die hoogte hadden opgewerkt. De admiraal en de vice-admiraal Jacques Mahu en Simon de Cordes waren beide voorname kooplieden, De Cordes wordt zelfs rijk genoemd. Gerrit van Beuningen, eerst kapitein op het Geloof, daarna vice-admiraal, behoorde eveneens tot den koopmansstand. De hoofden.

Dirck Gerritsz, kapitein van de Blijde Boodschap, had zich door zijn langdurig verblijf in Indië en door zijn bekendheid met de toestanden daar, den bijnaam van China verworven, daarom was hij op gunstige voorwaarden, die het deelnemen in de winst zonder risico insloten, aangeworven.

Sebald de Weert, eerst kapitein op de Blijde Boodschap, daarna op het Geloof, had te Antwerpen het gereformeerd gymnasium bezocht en Latijnsche gedichten gemaakt. Hij bracht van de reis onbekende planten mede voor Professor Clusius te Leiden.

William Adams, één der Engelsche stuurlieden op de Liefde, was een volkomen wetenschappelijk ontwikkeld deskundige, hij onderrichtte in Japan den Keizer (sjogoen) in de Europeesche zeevaartkunde, wist zelf het plan voor een schip te maken, hoewel hij nooit vroeger er een gemaakt had, en bestuurde

[2]) Zie hier bladz. 3.

[3]) Zie hier bladz. 11 en 87.

in Japan een landgoed. Van de andere Engelsche stuurlieden weten we weinig, we mogen echter veronderstellen, dat ook zij wat in hun mars voerden, anders had de Compagnie ze niet geëngageerd. Die op de Hoop, Timothy Shotten, was met Cavendish door de Straat van Magalhães geweest.

Barent Jansz Potgieter, chirurgijn-barbier op het Geloof, schrijver van een journaal en teekenaar van de landopdoeningen en afbeeldingen, was de auteur van een zinneprent en van een kaart van de Straat van Magalhães.

De stuurman van het Geloof, Jan Outghersz, die vijfmaal de kust van Guinee bereisd had, ondernam een nieuwe afteekening en karteering van de Straat van Magalhães, en hoewel ze ons primitief lijkt, was zij voor dien tijd een novum en bleef zij toch zeker een eeuw en langer de grondslag van de kennis der Straat. Hij had een collega op de Trouw. Mees Sandersz maakte een kaartje van den Chiloé Archipel: „Den 4 dito [April 1600] bij gebreck, wij alsdoen vande Chilesen geen versieninge meer conden becoomen, noch oock sonder perijckel vande Spaignaerts, soo wert de chaloupe innewaert aen gesonden om sulcx met gewelt te halen van eenige eylanden, die in het volgende caertgen met no. 16 sijn geteijckent." Dit kaartje is er niet meer, doch alleen een afschrift van de er op voorkomende legendes [1].

Onder de hoofden heerschte volle bewustheid van de belangrijkheid van hun reis en van de „heerlijkheid" van deze Hollandsche vloot. In de Straat van Magalhães gekomen, verzochten zij den Admiraal, Simon de Cordes, daar een gedenkteeken te laten, omdat zij de eerste natie waren, die met zoovele en groote schepen deze straat gepasseerd waren. De Cordes vond geen beter monument dan een broederschap, een broederschap „vanden ontbonden Leeu", waarvan alleen de zes „principaele hoofden" van de vloot lid werden. Dat waren dus:

Simon de Cordes, admiraal, kapitein van de Hoop,
Gerrit van Beuningen, vice-admiraal, kapitein van de Liefde,
Sebald de Weert, kapitein van het Geloof,
Balthasar de Cordes, kapitein van de Trouw,
Dirck Gerritsz, kapitein van de Blijde Boodschap,
Gillis Jansz, schipper van de pinas de Postillon, in de Straat van Magalhães uit medegenomen onderdeelen in elkander gezet.

[1]) Zie hier bladz. 293, 299.
[2]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 194.

De instelling der broederschap had met „Ridderlijcke Cerimonien (die te langhe te verhalen zijn)" plaats, de zes groote namen werden geschreven op een gedenkplaat, die onmiddellijk na het vertrek der ridders door de wilden vernield werd, en de baai, die de eer van deze geboorte had, werd gedoopt „Ridders Baye". De huidige Engelsche verbastering tot Riders Bay doet den ridders niet volkomen recht, maar bewaart toch voor den ingewijde hun herinnering.

Wat het volk dacht van deze ceremoniën, waarnaar ze in dit barre oord konden kijken, vertelt Barent Jansz niet, maar in de eeden die de hoofden toen aflegden, „dat zy hun door geen perijckelen, noodt, noch oock door de vreese des doodts en souden laten beweghen om yets t'onderstaen, dwelck teghens hunne eere, tot nadeel van den welstandt haers vaderlandts ende de begonne reyse soude moghen strecken", waren zij allen deelgenoot, vooral in het tweede gedeelte van meer practischen aard: „voorghenomen hebbende lijf en leven te waghen, om met eeren hare erf-vyanden allen moghelijcken afbreuck te doen, de Hollandtsche Wapenen int ghewest plantende, waer uyt de Koningh van Spangien zyne schatten gaert, daer mede hy tegens de Nederlanden tot noch toe een langhdurige oorloghe ghehouden heeft." [2])

Dat de hoofden dit tooneelstuk konden opvoeren, bewijst dat de verstandhouding met het volk toen nog goed was. Toen in den Atlantischen Oceaan de route op zoo ingrijpende wijze veranderd werd, stemde het volk ermede in: „de comun consentimiento navegaron" [3]). Brak bij vorige reizen bij het naderen van de Straat van Magalhães ontevredenheid en oproer uit, reeds bij Magalhães zelf, bij Drake en bij Cavendish, terwijl ook Sarmiento groote moeite had zijn volk erheen te krijgen, de Hollandsche zeelieden aanvaardden de als ijselijk bekende doorvaart zonder verzet, hoewel ze voor een andere reis aangenomen waren en zich verbonden hadden. Dit pleit zoowel voor de hoofden als voor het volk.

We lezen dat admiraal Mahu een bemind man was, „om zijn beleeftheydt, mildtheydt ende goedt regement", hoewel we het als een rhetorisch bloempje van den klassieken Heyns opvatten, dat bij de plechtigheid van zijn „begrafenis" op zee „die stercke mannen elck om 'tdruckelijckste toesagen bedwongen door den grooten rou" [4]).

Sebald de Weert ging met de manschappen op familiaren voet

[3]) Declaraciones Olandeses, bladz. 38.
[4]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 166.

om, hij sprak ze persoonlijk toe om ze moed in te prenten, den kwartiermeester Jacob Jacobsz had hij gerustgesteld over de vredelievende oogmerken van de vloot [1]).

Godsdienst. De bemanning was een zeer gemengd volk, de Portugeezen hoorden alle talen onder hen spreken, er waren ouden en jongen; de zeelieden, de ambachtslieden en de soldaten behoorden tot de twee antithetische godsdiensten der toenmalige Christenheid, beide eerediensten werden aan boord uitgeoefend. De Roomsch-Katholieke wordt ons meegedeeld door de manschappen die in Peru verhoord werden: ieder schip had een heilige, 's morgens en 's avonds werden de vier gebeden der kerk gelezen, waartoe zij bijeengeroepen werden door bepaalde slagen op de mast, want ze hadden geen klok; vóór het middageten en het avondeten werd Pater noster, Ave Maria en Credo gebeden [2]).

Protestantsch waren — dunkt me — de vasten- en biddagen, die gehouden werden op 27 October 1598 toen ze op $1^2/_3°$ ZB.waren, wegens gebrek aan water en de vele zieken; op 6 October 1599 toen ze uit de Straat van Magalhães kwamen, en op 3 Mei 1600 bij de Vlaamsche Eilanden op de terugreis. Misschien was de vastendag voor de Roomschen, de biddag voor de Protestanten. Er was een predikant op één der schepen, hij hield in de Straat van Magalhães aan land in de sneeuw een preek, en de mannen waren, waarschijnlijk dagelijks, bij elkaar in het gebed [3]).

Het blijkt nergens dat er een Roomsch-Katholiek geestelijke aan boord was.

Ontwikkeling. Op de ontwikkeling en den levensloop der manschappen wordt ons op zeldzame wijze een blik gegund, doordat zes man van de bemanning van de Blijde Boodschap in Callao de Lima een verhoor ondergingen, waarbij zij van hun verleden moesten vertellen. Het waren een hoogbootsman, een constabel, een kwartiermeester, een timmerman en twee putgers. Deze verklaringen als monsters nemende voor de geheele bemanning — men leze ze uitvoerig na in IJzerman's Dirck Gerritsz, bladz. 55—58 — zien we dat enkele toevallig lezen en schrijven konden, zonder dat hun positie op de schepen daarvan afhing, — de hoogbootsman bijv. kon niet schrijven, — dat sommige niet precies wisten hoe oud ze waren,

[1]) IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 69.
[2]) Id., bladz. 65, 66.
[3]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 167, 242, 193, 207.
[4]) Calendar of State Papers. Colonial, 1513—1616. (London, 1862), n°. 355; Th. Candisch (Cavendish), Zeevaert. Amsterdam, 1598, fol. 11, 8.

dat een paar minderen noch van het doel van de reis, noch van de landen waarheen ze voeren, iets afwisten, en ook geen belang stelden in wat er met de vloot gebeurde, — ze wisten bijv. den datum van vertrek niet, kenden niet eens de namen van al de schepen en van de hoofden, — maar dat ze allen, hoe jong sommigen ook waren, reeds druk gevaren hadden langs de Westkusten van Europa, naar Yarmouth, Harwich, Sandwich, Rouen, La Rochelle, Saint-Jean de Luz, Bilbao, Lissabon, Setubal, Ayamonte, Cadix, Sanlucar de Barrameda, Genua, Venetië, Terceira, Las Palmas, en naar Noorwegen en de Oostzee, — het XVIe-eeuwsch gebied van de Nederlandsche scheepvaart.

Er waren waarschijnlijk ook onder de minderen, die reeds naar Oost-Indië en misschien ook wel naar Zuid-Amerika geweest waren. Immers in Lima woonde een Nederlandsch kapitein, Jan Hendriksz „Conobut", die als tolk diende bij het verhoor der zes schepelingen, en in 1606 wordt in Bayonne een Hollandsche stuurman Buteres genoemd, die 3 à 4 maal gevaren had met Drake en met Cavendish, en nu als stuurman in Spaanschen dienst ging. Op het eiland Puna bij Peru werden twaalf man van Cavendish doorde Spanjaarden verslagen, daarbij was een „Nicolaes Heyndricksz", waarschijnlijk een Nederlander. Cavendish vindt bij Quintera in Chili, „eenen ouden Vlamingh ofte Nederlander"[4]).

De 30 muzikanten waren Engelschen, het onderhoud der wapens geschiedde door 8 à 10 Franschen [5]).

Omtrent de bezoldiging der manschappen weten we slechts dat Adriaen Dircksz, een arm man, zich als timmerman verhuurd had voor flor. 4, en dat Dirck Gerritsz, boven de rol, flor. 50 per maand had en de winst van 2000 Nederlandsche ducaten („de Empleo de Flandes") [6]). Bezoldiging.

De manschappen hadden een zwaren dienst, aan boord door de vele stormen, aan land door het zoeken naar levensmiddelen, nog verzwaard door „t'ghebreck van victualie ende volck dat te luttel was om soo groote voyagie te volbrenghen" [7]). Op Brava, waar ze millies vonden, hadden ze geen zakken, „soo datse haer met haer broecken moesten behelpen". [8]) Kleeren wasschen gebeurde alleen aan land, het eerst bij Kaap de Lopo Gonçalves [9]). Dienst.

[5]) IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 66.

[6]) IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 116, 117, 34, 35. Declaraciones Olandeses, bladz. 101: „el es un pobre ombre alquilado por quarto florines para sustentarse."

[7]) v. Noort, bladz. 24; hier bladz. 251. [8]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 163.

[9]) Declaraciones Olandeses, bladz. 58.

Op São Thiago maakten ze een nachtelijken tocht [1]). De schepen werden nu en dan schoon gemaakt [2]), onder andere in Fortescue Bay [1]), de Trouw bij Chiloé [3]).

Het hardst hadden ze het in de Straat van Magalhães. Ze moesten dag en nacht erop uit om kost te rapen, ze stonden tot de borst in het water om mosselen te verzamelen [2]), het gebeurde dat ze bij de jacht op zeerobben twee dagen en nachten van boord moesten blijven wegens storm. Bij felle koude en hevige stormen hadden zij het voortdurend druk aan het tuig, „met stenghen door te schieten, weder te rechten, reeden te stryken, ende weder te hyssen, anckers te laten vallen, uyt te brenghen, ende weder te lichten op dat zy den windt dienende, niet een ure versuymen en souden, daerenboven quamen de schepen malkanderen dickmael aen boordt, van hare plaetsen naer legher landt dryvende, soo dat zy al den dagh ghenoech te doen hadden, malckanderen te helpen, om de schepen weder vast te legghen." Zoodra er een storm opstak, moesten ze aan de pompen; zij brachten nachten in de open lucht door, ze moesten tot de schouders in het water om de sloep hooger op te halen, den 19 Augustus 1598 moesten twee mannen zwemmen om het ankertouw van het Geloof, dat aan een klip vast zat, los te maken. Het gebeurde dat een matroos in zee viel en door den hevigen storm niet kon gered worden, „sterf alsoo voor d'ooghen zyner medeghesellen met ghesonder herten." [4]) Sommigen verloren hun voeten, die in de vochtige koude bevroren en afgezet moesten worden [4]) [5]).

Ziekten. Veroorzaakten de buitengewone beproevingen ziekten en dood, reeds van den aanvang der reis af waren er veel zieken, soms zooveel dat de dienst op een schip niet meer volledig kon vervuld worden. Vooral leden ze aan die gevreesde ziekte der oude zeevaarders, het scheurbuik. De chirurgijn Barent Jansz nam waar, dat de meeste mannen, die deze ziekte eenmaal gehad hadden, haar licht weder terugkregen [6]).

Door het verhaal der reis door Zacharias Heyns uit de mededeelingen van Barent Jansz en andere leden der bemanning samenge-

[1]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 152, 186.
[2]) Declaraciones Olandeses, bladz. 108, 51, 118.
[3]) Notitie van Mees Sandersz, zie hier bladz. 286.
[4]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 187, 183, 199, 193, 229, 151, 193, 182.
[5]) IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 79.
[6]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 176.
[7]) Een aardige studie over de ziekten aan boord in dien tijd is: Alan Moore,

steld, gaat een doorloopend relaas van ziekten, weinig herstel en gestadige toeneming [7]).

Op de heenreis heeft de Hoop bij de Kaapverdische Eilanden reeds meer dan 60 zieken aan scheurbuik en andere ongemakken, op een bemanning van 130. Sebald de Weert, één der leiders van militaire ondernemingen, wordt ziek op 4 September 1598 gedurende de occupatie van het fort op San Jago, en op 8 December 1598 kreeg hij een „heete rasende kortse", waarmede hij twee maanden te bed lag. Ook Gerrit van Beuningen wordt 20 November 1598 bij de Kust van Guinee ziek aan een heete koorts en verkeert in levensgevaar; na lang liggen raakt hij weder op de been. Jacques Mahu de admiraal had op 7 en 8 September 1598 bij Praia de koorts, 15 September werd het veel erger en in den nacht van 23 op 24 September overleed hij [8]).

Den 13 September 1598 besluit men, dat ieder schip drie à vier zieken van de Hoop zal ruilen voor gezonden, doch twee maanden later, 2 November, had de Hoop zooveel zieken aan scheurbuik, „datse haer seylen qualijck moghten regeren." Op het Geloof waren toen over de 70 zieken, op een bemanning van 109, die echter nog niet alle lagen, de andere schepen hadden er 30 à 40, daarom besloot men Annobom aan te doen om de zieken aan land te brengen en te ververschen. Hier genas het scheurbuik, maar van de hitte kregen zooveel mannen de koorts, dat er wel 30 stierven. Aan Kaap de Lopo Gonçalves had men in de maand November 16 man begraven [9]).

Toen zij Annobom verlaten hadden en weer in volle zee waren, vond men op het Geloof maar zeven of acht gezonde mannen, alle andere leden aan „heete kortsen" [10]).

In de Straat van Magalhães namen echter de ziekten en de sterfgevallen eerst recht toe, overal waar men aan land ging werden mannen begraven, zulke Hollandsche graven werden gedolven op Santa Marta, bij Fortescue Bay, waar meer dan 100 man begraven werden, bij Riders Bay, waar de hoofden zulke fraaie ridderlijke ceremoniën uitvoerden [11]). Zou er nog iets van

Examination of the chief causes of disease at sea in the era of the Tudors and Stewards and of the measures taken against it. 1915.

[8]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 152, 158, 176, 170, 162, 164.

[9]) Id., bladz. 165, 167, 180, 176.

[10]) Id., bladz. 180.

[11]) Id., bladz. 184, 187, 195.

die graven te vinden zijn, zooals men ze op Spitsbergen, altijd nog maar gedeeltelijk, gevonden heeft? Eerst, als er een man dood was en in zee gelaten werd, deden ze een schot, later toen er zooveel stierven, lieten ze het na [1]). De mannen staken in uiterlijk sterk af bij die van Van Noort, die ze in de Straat van Magalhães ontmoetten: die waren vet en glad, zij mager, slap en mismaakt [2]).

In den Grooten Oceaan zijn de timmerlieden op de Blijde Boodschap ziek, zoodat er van de andere schepen moeten overkomen. Heyns berekent, dat zij na het passeeren van de Straat van Magalhães 200 dooden telden, zoodat er toen nog 300 man over waren [3]).

Onze berichten voeren ons vandaar weder terug naar Holland; de ellende door de Hoop en de Liefde, en de Trouw op den overtocht van den Grooten Oceaan geleden, staat niet geboekt; de Hoop verging, de Liefde kwam met een handjevol ziek, krachteloos volk in Japan aan; niet beter verging het de Trouw, vóór de 24 mannen, die nog overgebleven waren van het oorspronkelijk getal van 86, op Tidor vermoord werden. Uit de berichten over de Hoop en de Liefde, de Trouw, en de Blijde Boodschap in Chili, die hierachter volgen, zal men zien, dat de overgave van het laatste schip en het doorvaren der andere grootendeels afhing van den toestand der equipage. Wèl was geen der schepen er zóó slecht aan toe als de Liefde bij aankomst in Japan, maar de gezondheidstoestand was juist zóó ongunstig, dat de lust het er nu maar bij te laten en de moed om door te zetten gelijk op wogen.

Het schijnt, dat het Geloof op den terugweg beter gevaren heeft; zeker droeg de groote voorraad pinguins daartoe bij; eerst na het passeeren der Vlaamsche Eilanden ontstond door het gebruik van gezouten visch weder ziekte. Er stierven er slechts twee, aan het eind van de reis. Bij aankomst in het vaderland waren er van de oorspronkelijke bemanning van 109 nog 36 over. Heyns zegt dat er 69 gestorven waren, waarvan 44 in de Straat van Magalhães, 6 in den Grooten Oceaan, 1 op de terugreis en 1 bij de aankomst in het Goereesche Gat [4]). Er werd 1 opgehangen, dien Heyns blijkbaar niet meetelt, Adriaen Dircksz ging op de Blijde Boodschap over; er ontbreken dus nog twee. Deze gingen misschien van de Kust van Guinee met de schepen van De Moucheron naar West-Indië [5]).

[1]) IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 79.
[2]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 219.
[3]) Id., bladz. 197, 199.
[4]) Id., bladz. 224.

De mannen, die deze slagen dagelijks moesten opvangen en maandenlang standhouden tegen de vijandige natuur, moesten van een hard vormsel zijn, standvastig in tegenspoeden: gevaarlijk voor de dagelijksche orde op de vloot. In het begin van de reis werd er met het overvloedige brood kwistig omgesprongen, er bleven heele tonnen en kisten over. Toen het rantsoen verminderde, hadden al spoedig een viertal mannen op het Geloof heimelijk den weg naar de broodkamer gevonden en voorzagen zij zich gedurende het grootste gedeelte van de reis van het hun ontbrekende, eeist op de terugreis werd deze dagelijksche diefstal ontdekt. Door onverschilligheid gingen op Annobom de meeste van 27 gevangen hoornbeesten verloren. In de algemeene ontbering in de Straat van Magalhães waren er die hun portie verkochten en het erop waagden met rauwe mosselen en wilde kruiden. Tegenover den vijand waren ze zonder mededoogen. Op São Thiago werd de kerk geplunderd en al het zilverwerk vernield. Het werd echter later weer teruggegeven. Deze beeldstormers waren dan toch zeker wel Protestanten. Op Praia steken ze de huizen in brand vóór ze wegvaren, hetzelfde deden ze op Annobom met de armzalige hutten en de kerk [6]). Tucht.

Er was onder deze mannen strenge tucht noodig. Op het Geloof en op de Blijde Boodschap was een provoost voor de executies, waarschijnlijk was er ook één op de overige schepen. Als de mannen potspijs kregen, stonden de kapteins erbij, „opdat zy met manieren aten, want zy zoo gierighlijck slockten, datter sommighe haer monden so verbranden, dat de stucken daer uyt vielen," later kwam de stok erbij te pas. De straffen waren streng. Op Annobom, waar men gevaar liep door de Portugeezen overvallen te worden, werden zij die buiten de bestemde palen gingen om vruchten te plukken, gedreigd met de galg. Den 9 Maart 1599 werd „by de vol bancke" een man op de Liefde ter dood veroordeeld, omdat hij bij herhaling des nachts de kisten van den kok opengebroken had. Den volgenden dag — kort recht — werd hij „aende boech spriet ghehangen, ende teghens den avondt afghesneden in Zee laten dryven tot een Spieghel". In de Straat van Magalhães werden twee man op de Blijde Boodschap betrapt dat

[5]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 168. Wichmann, Dirck Gerritsz (bladz. 62), meent, dat de vier ontbrekenden de timmerlieden zijn, die op de Blijde Boodschap overgingen. Het blijkt echter nergens, dat dat er vier waren.

[6]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 151, 242, 179, 189, 157, 162, 180.

zij het scheepsruim opengebroken en olie weggenomen hadden. Zij werden 22 April 1599 ter dood veroordeeld „met der koorden", en de terechtstelling had plaats op een eilandje in Fortescue Bay, waar de galg opgericht was. De eerste werd gehangen, de tweede kreeg „door veel biddens" genade, zoodat hij slechts gegeeseld werd, maar den volgenden dag werd hij nog eens, met een ander samen, die van de olie gegeten had, „dapperlijck ghestoept" [1]).

Deze laatste terechtstelling ging niet meer zonder verzet van het volk. Langzamerhand was de geest achteruitgegaan, het harde klimaat in de Straat van Magalhães deed de mannen naar huis verlangen, en nu begon een systeem van saboteeren; zij hielden zich ziek, en werden door sommige hoogeren in hun verzet gesteund. De kapitein van het Geloof, Sebald de Weert, die den hoogbootsman op zijn hand had, kon er niet veel anders tegen doen dan spreken en mooie beloften doen, het eind was dat hij genoodzaakt was toe te geven en terug te keeren. Hiermede was het met de strenge discipline gedaan [2]).

Op 1 Februari 1600, toen zij weder in den Atlantischen Oceaan voeren op 46° Z.B., werd de bank nog eens gespannen over een geval van diefstal van levensmiddelen. Ditmaal was het een Brusselaar, Nicolaes de Blieck, die met een ijzeren handboom 's nachts het scheepsruim had opengebroken en een flesch wijn en een zakje rijst weggenomen had. Hij werd ter dood veroordeeld en de executie zou den volgenden dag door den provoost geschieden. Maar, zegt Heyns zeer schoon en diplomatisch, „also hy nu bereyt stondt,werden de gasten ghesamender handt door mededooghentheydt verweckt, ende hebben den Capiteijn seer ootmoedelijck om zijn leven gebeden, het welck hun de Capiteijn d'eerst mael ontseggende, hebben de tweede mael even hert aenghehouden ende ernstelijck ghebeden, alsoo dat de Capiteijn doort ghedurigh aen houden van zijn volck. . . ." hem vrijliet. Hoe handig gedraaid, komt dit verhaal er op neer dat het volk de terechtstelling belette en de kapitein daarin berusten moest. Ruim drie weken later, 27 Februari, was de misdadiger dronken en toen bleek dat hij weder het ruim opengebroken had en er wijn uitgehaald had. Nu

[1]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 239 (en IJzerman, Dirck Gerritsz., bladz. 53), 181, 189, 178, 181, 189.

[2]) De verklaringen der manschappen in Callao de Lima betreffende dit laatste geval wijken eenigszins af. Zie IJzerman, Dirck Gerritsz., bladz. 78.

werd hij nog eens veroordeeld en 1 Maart daarop werkelijk gehangen „aen de Focke reede ende voorts in Zee laten dryven", weder „tot eenen spieghel". Het volk verzette zich ditmaal niet, zwichtende voor twee argumenten: dat hij gestolen had „niet alleen zynen nootdruft: maer oock meer als hy tot overdaedt van doene hadde" en dat „een sulck mensche haer allen lichtelijck soude om hals gheholpen hebben, als alleene meer op eenen dagh verdoende als zy allen te samen" [3].

Een drie maanden later, 7 Juni, werd de groote diefstal van brood ontdekt, die vier man gedurende veertien maanden met valsche sleutels uitgevoerd hadden. Na het onderzoek werd nu over de schuldigen echter niet de bank gespannen, want zij waren „vande principaelste ende ghesontste". De Weert kon ze niet alleen niet straffen, maar zelfs niet „in d'ysers setten", daartoe was het overige volk te slap. De kapitein moest het dus voor dien tijd door de vingers zien en de straf uitstellen. Voor dat laatste waren de mannen bang en ze vroegen ergens aan wal gezet te worden om hun straf bij thuiskomst te ontgaan [4].

Men kan zien dat het van de Straat van Magalhães af smeulde onder het volk; dat het niet tot openlijke muiterij kwam, moet ongetwijfeld geweten worden aan het beleid van Sebald de Weert.

Inboorlingen.

Er rest mij nog één phase uit het leven der bemanning: ontmoetingen met inboorlingen. Op een zekeren dag in December te midden van de ontberingen en beproevingen van de Straat van Magalhães vinden ze een vrouw, — maar welk een vrouw! — men leze en zie haar portret in het journaal van het Geloof, maar desniettemin, een vrouw. Ze blijft twee dagen aan boord, „midts het quade weder hun belette die aen landt te setten" zegt Heyns, totdat de kapitein beveelt dat ze weg moet. Nu wordt ze weggebracht beladen met kadeautjes en aan wal gezet op een plek waar pas wilden geweest waren. De mannen kwamen met de boot nog eens terug „om eenighe te verrassen", doch te vergeefs. Eén van haar twee dochtertjes werd aan boord gehouden en mee naar Amsterdam genomen, waar ze spoedig stierf [5].

[2]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 205 volgg.
[3]) Id., bladz. 238 volgg.
[4]) Id., bladz. 242.
[5]) Id., bladz. 214 volgg.

DE NAMEN DER BEMANNING

DE HOOP.

130 hoofden. — Hiervan zijn bekend:

Jacques Mahu, van „Gualan", admiraal, gestorven op de reis. [1])

Simon de Cordes, geboren te Antwerpen, wonende te Amsterdam, admiraal, opvolger van J. Mahu, overgekomen van de Liefde, gestorven op de reis.

Simon de Cordes Jr., admiraal, opvolger van S. de Cordes Sr., gestorven op de reis. Het bestaan van dezen Simon Jr. is aan twijfel onderhevig.

Hudcopee, naam van den derden admiraal door William Adams opgegeven in plaats van Simon de Cordes Jr., die in de Spaansche stukken genoemd wordt.

Daniel Resteau, commies, gestorven op de reis. [2])

Cornelis Jansz Noris, Norits of Noorwits, van Rozendaal, schipper [3]), „in de Suytsee genomen".

Gillis Jansz, onderschipper, wordt schipper van de Postillon.

Timothy Shotten, Engelschman, eerste stuurman, wellicht de opvolger van Th. Spring.

William Adams, van Gillingham, stuurman, gaat op de Liefde over.

Thomas Spring, Engelschman, stuurman, gestorven op de reis.

Master Estrique of Estreg, (Strachey?), Engelschman, stuurman.

Pieter Jansz, stuurman, gestorven op de reis.

Paulus Hartog, van Enkhuizen, stuurman, wellicht de opvolger van Pieter Jansz. [4])

Ioannes Corput, vaandrager, gestorven op de reis.

Jan Eldrix, barbier, gestorven op de reis.

Mr. Jan Jansz, barbier, wellicht de opvolger van J. Eldrix, gestorven op de reis.

Een hoogbootsman („contramaestre"), overgekomen uit de door de Engelschen genomen boot van Medemblik, die zij bij Kaap Sint Vincent ontmoetten. Hij werd in de Straat van Magalhães bij het visschen van mosselen door een pijlschot en steenworpen van wilde Indianen gedood. — Zie IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 73, naar Declaraciones Olandeses, en Wijdtloopig Verhael, bladz. 150.

Jan Gerritsz, van Rotterdam, bootsgezel, } in de „Suytsee" gevangen genomen?
Jan Gysbertsz, van Gorkum. }

Het schip verdween in den Grooten Oceaan.

[1]) Gestorven op reis, d.w.z. dat zij reeds gestorven waren vóór het schip verdween.

[2]) Genoemd in het journal van Sebald de Weert, bladz. 165, 166. De Hollanders te Callao de Lima zeiden, dat op de Hoop geen commies was. Resteau zou dus geen opvolger gehad hebben. Declaraciones Olandeses, zie IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 62, 63.

[3]) Boedel Inventaris Weeskamer Rotterdam 9-1-1609; Rotterdamsche historiebladen, geschiedkundige stukken, bladz. 224. Mij welwillend medegedeeld door Mr. J. Bijlsma.

[4]) De opstelling der stuurlieden is in overeenstemming te brengen met de mededeeling in Callao de Lima gedaan, dat de Hoop drie stuurlieden had, waarvan twee Engelsch, (Declaraciones Olandeses; IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 63), indien we aannemen, dat William Adams reeds vóór December 1598 overging op de Liefde, opgevolgd werd door Thomas Spring, die in December 1598 stierf en op zijn beurt opgevolgd werd door Master Estrique.

DE LIEFDE.

110 hoofden. — Hiervan zijn bekend:

Simon de Cordes, vice-admiraal, wordt admiraal en gaat over op de Hoop.

Gerrit van Beuningen, vice-admiraal, overgekomen van het Geloof, volgt Simon de Cordes op; gestorven op de reis.

Jacob Jansz, al of niet met de bijvoeging van Quaeckernaeck of Quack, schipper, later kapitein en vice-admiraal, als opvolger van Gerrit van Beuningen, gestorven in Indië [1]).

Dirck Gerritsz Pomp, alias China, van Enkhuizen, volgens zijn eigen verklaring: boven de rol, als tolk; volgens Tymon Barentsz oppercommies en stuurman. Van Meteren noemt hem, „principaal Pylote" en plaatst hem op de Hoop. [2])

Fransoys Verjuys, boekhouder.

Jan Joosten Lodensteyn, „one of the Factions".

Melchior van Santvoort, schrijver, volgens Lemaire commies.

William Adams, stuurman, overgekomen van de Hoop.

Thomas Adams, William's broer, stuurman, gestorven op de reis.

Paulus, stuurman.

Jan Cousyns, schieman.

Dierick de Groot, schieman, gestorven op de reis.

Pieter Jansz, van Rotterdam, timmerman.

Een kok. — Wijdtloopigh Verhael, bladz. 181.

Jan Abelszoon, van Oudewater.

Pieter Adriaensz Blanckert, van Delft, bootsgezel.

Gisbert de Coning, van Middelburg.

Jan Cornelisz, alias den Dunnen, van Woerden.

Thomas Cornelisz, van Duinkerken.

Dammas Maertsz, van Schiedam.

Michiel Physz, van Leeuwarden.

Jan Jacobsz Roos.

Jan Gerritsz Tol.

Jacob? Albartus? Jacob Swager?

„Een van des Vice-Admiraels gasten" werd 10 Maart 1599 wegens het stelen van brood opgehangen. — Wijdtloopigh Verhaal, bladz. 181.

Een bootsgezel („marinero") van een boot van Medemblik, door de Engelschen genomen, in zee overgekomen op de Liefde, uit „Melie" — Declaraciones Olandeses; IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 73.

De „jonghen" van Simon de Cordes, „die goedt Portugees konde". Wijdtloopigh Verhael, bladz. 156.

De Liefde belandde in Japan met 24 of 25 man, die daar hun verdere leven bleven, of later naar Batavia vertrokken, behalve Quaeckernaeck, die sneuvelde voor Malakka.

[1]) Van Meteren noemt hem Jacob Quack, 23e en 28e boek. Van Noort hoort zijn naam van de Spanjaarden in Chili als kapitein van de Liefde. Van Noort, 1602, bladz. 35. Zie hier bladz. 254 en 316.

[2]) IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 34, 116; 97; v. Meteren. Zie hier bladz. 122.

HET GELOOF.

109 hoofden. — Hiervan zijn bekend:

Gerrit van Beuningen, van Emden, kapitein, wordt vice-admiraal en gaat op de Liefde over.

Sebald de Weert, van Antwerpen, kapitein, komt van de Blijde Boodschap en volgt Gerrit van Beuningen op.

Jan Jansz Kloeck, vaandrager en boekhouder of commies, gestorven op de reis.

Arnout Houdaen, schrijver.

Nicolaes Ysebrandtsz Drom of Den Drom, van Rotterdam, schipper, gestorven op de reis.

Claes Jansz, onderschipper, gestorven op de reis.

Jan Outghersz, familiaar Oom Jan, van Enkhuizen, stuurman of opperstuurman [1]).

Oom „Rren" of „Rhen", de oudste stuurman.

Een hoogbootsman, die in de Straat van Magalhães aan de zijde van Sebald de Weert stond tegenover het scheepsvolk. — Wijdtloopigh Verhael, bladz. 206.

Een timmerman, gaat op de Blijde Boodschap over. — Wijdtloopigh Verhael, bladz. 197.

Een provoost. — Wijdtloopigh Verhael, bladz. 239.

Barent Jansz Potgieter, van Munster, chirurgijn-barbier.

Een bottelier. — Wijdtloopigh Verhael, bladz. 210.

Nicolaes de Blieck, van Brussel, gedurende de reis opgehangen.

Een Engelschman, 6 Juli 1600 gestorven in het Kanaal. — Wijdtloopigh Verhael, bladz. 241.

Drie putgers. — Wijdtloopigh Verhael, bladz. 229.

Het Geloof keerde terug in het vaderland met 36 man.

[1]) Volgens de verklaringen te Callao de Lima afgelegd, had het Geloof twee Hollandsche stuurlieden; IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 64. Bij het verlaten van de Straat van Magalhães wordt gezegd, dat het schip twee oude stuurlieden had. Wijdtloopigh Verhael, bladz. 198.

DE TROUW.

86 hoofden. — Hiervan zijn bekend:

Jeuriaen van Bockholt of Bochout, van Dordrecht, kapitein, gestorven op de reis. [1])

Balthasar de Cordes, kapitein, volgt J. van Bockholt op, vermoord op Tidor.

Een commies. — Zie verklaring Anthonis Anthonisz over Tidor, hier bladz. 306.

Anthonis Anthonisz, Thuenis Thuenissen, alias Swarte Teunis of Teun, van Culenborg, schipper.

Richart Jan, Master Rrichel, Engelschman, stuurman.

Dirck Cornelisz, stuurman.

Een hoogbootsman. — Verklaring Anthonis Anthonisz over Tidor, hier bladz. 307.

. Adriaen Dircksz, van Leiden, timmerman, gaat op de Blijde Boodschap over. — Wijdtloopigh Verhael, bladz. 197, en Declaraciones Olandeses.

Gerrit Jacobsz, van Rotterdam, onder-timmerman.

Sander Sandersz, zeilmaker, gestorven op de reis.

Aert Anthonisz, van Culenborg, constabel.

Andries Jansz, bottelier.

Een barbier. — Wijdtloopigh Verhael, bladz. 192.

Zes trompetters, Engelschen, waarvan vijf reeds gestorven waren, toen het schip in den Grooten Oceaan kwam, en de zesde kort daarop stierf. Declaraciones Olandeses, bladz. 92. Eén ervan wordt bij den aanval op Annobom, 17 December 1598, gekwetst. — Wijdtloopigh Verhael, bladz. 178.

Joris Adriaensz van Stolk.

Jan Jansz, van Amsterdam.

Jan Jansz, van Rotterdam.

Willem Loyen, uit Schotland.

Mees Sandersz, bootsgezel.

Albert Teunissen, van Culenborg.

Een Engelschman, stierf op de reis, 17 Maart 1599. — Wijdtloopigh Verhael, bladz. 182.

Een kajuitsjongen. — Zie Verklaring Anthonis Anthonisz over Tidor, hier bladz. 307.

Het scheepsvolk van de Trouw was overwegend Protestant, dus waarschijnlijk ook de schipper. Mees Sandersz spreekt van „ons scheepsvolck, die smaeckelyck vlees op eenen goeden vrijdach souden gegeten hebben". Zie zijn Notitie, hier bladz. 291. Balthasar de Cordes was Roomsch Katholiek.

De Trouw kwam met 24 man en 4 Indianen uit Zuid-Amerika op Tidor en werd daar door de Portugeezen genomen en de bemanning op zes na vermoord, er kwamen er slechts 3 of 4 in het vaderland terug, nl. Joris Adriaensz, Aert Anthonisz, Anthonis Anthonisz en misschien Mees Sandersz. Willem Loyen zat in 1608 gevangen te Goa.

[1]) Gestorven op de reis, d.w.z. dat zij reeds gestorven waren vóór de bemanning vermoord of gevangen genomen werd.

DE BLIJDE BOODSCHAP.

56 hoofden. — Hiervan zijn bekend:

Sebald de Weert, van Antwerpen, kapitein, gaat op het Geloof over.

Dirck Gerritsz Pomp alias China, kapitein, opvolger van S. de Weert, overgekomen van de Liefde.

Een jongman uit Den Haag, schrijver. — Volgens Olivier van Noort, zie hier bladz. 263.

Dirck Gerritsz Pomp, de broer, van Enkhuizen, schipper, gestorven op de reis.

Cornelis Lamberts Matelief, stuurman.

Laurens Claesz, van Antwerpen, hoogbootsman.

Jan Huygen, timmerman.

Adriaen Pauwels, timmerman.
Pieter Tielmans, timmerman. } Eén van deze twee was overgekomen v.h. Geloof. — Wijdtloopigh Verhael blz. 177.

Adriaen Dircksz, van Leiden, timmerman, overgekomen van de Trouw.

Jacob Dircksz van Purmerlant, constabel, daarna onderstuurman.

Een provoost. — Zie IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 53, 92.

Een bottelier, stierf in de Straat van Magalhães, werd begraven bij Riders Bay en zijn lijk door de wilden geroofd. — Wijdtloopigh Verhael, bladz. 195.

Laurens, geboren te Bergen in Noorwegen uit Nederlandsche ouders, trompetter.

Jacob Jacobsz (Bol?), van Antwerpen, kwartiermeester [1]).

Christoffel Albertsz.

Jan Claesz, van Rotterdam, putger.

Jacob Dircksz.

Arent Jansen of Aeriaen Jans, uit Gelderland.

Pieter Jansz, van Brugge, putger.

Daniel Arnold Maertensz.

Jacob Willemsz. („Jacobo Libesson"), opgehangen.

De Blijde Boodschap werd door de Spanjaarden in Valparaiso in Chili genomen. De volgende 11 mannen keerden naar het vaderland terug: Dirck Gerritsz, Cornelis Lamberts Matelief, Laurens Claesz, Adriaen Pauwelsz., Pieter Tielmans, Jacob Dircksz van Purmerlant, Jacob Jacobsz Bol, Christoffel Albertsz, Jacob Dircksz, Arent Jansen, Daniel Arnold Maertensz. Zie IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 96, 97, 159.

[1]) Jacob Jacobsz legde getuigenis af in Callao de Lima. Onder de mannen van de Blijde Boodschap, die uit de gevangenschap in Zuid-Amerika, te Lissabon op 1 Juli 1604 gelost werden, wordt genoemd: Jacob Jacobsz. Bol. Dezelfde persoon?

DE PINAS DE POSTILLON.

In de Straat van Magalhães uit medegenomen stukken in elkander gezet. Verdwijnt in den Grooten Oceaan. Zie hier bladz. 86.

Gillis Jansz, schipper, overgekomen van de Hoop.

OP ÉÉN DER SCHEPEN WAREN NOG:

Bastiaen Arentsz, „uyt de Mase", gestorven op de reis.

Joan Baen, van Amsterdam, misschien commies. Pieter Jansz zegt: „en cada nauio viene un mercader factor de las dichas mercaderias del dicho nauio e un maesttre de por si a cuya horden viene toda la gente de cada nauio e le llaman capitan e dellos conoce a solo uno que se llama joan baen natural de anstrandama." Declaraciones Olandeses, bladz. 22. Duidelijk wordt hier niet uit, wat Joan Baen was. Zie ook IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 63 noot 1.

Adriaen Cornelisz, van Enkhuizen, gestorven op de reis.

Jan Diricksz, „van Dort", commies, gestorven op de reis.

Mons. Rombout Hooghstoel, sargiant-major.

Marcus Marcus, van Amsterdam, gestorven op de reis.

Wouter Woutersz, gestorven op de reis.

Een predikant, hij houdt een openbare predicatie op het land bij Fortescue Bay. — Wijdtloopigh Verhael, bladz. 193.

30 Engelschen, muzikanten. — Declaraciones Olandeses, bladz. 35; IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 66.

8 à 10 Franschen, om de wapens te onderhouden. — Zie IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 66.

Een Jonghman van Utrecht, stierf in de Straat van Magalhães. — Wijdtloopigh Verhael, bladz. 182.

Een Portugeesche jongen. — Volgens de verklaring van Dirck Gerritsz in Zuid-Amerika, de eenige Portugeesche jongen op de schepen.

Een putger („grumete"), overgekomen uit de door de Engelschen genomen boot van Medemblik, die zij bij Kaap St. Vincent ontmoetten. — Zie IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 73; Wijdtloopigh Verhael, bladz. 150 [1]).

13 man, overgekomen van de schepen van De Moucheron op de Kust van Guinee. — Wijdtloopigh Verhael, bladz. 176.

Daarentegen raakten 11 man van de vloot af en voeren van de Kust van Guinee met de schepen van De Moucheron naar West-Indië; Wijdtloopigh Verhael, bladz. 168 en Verklaring van Hans Chrystiaensz, hier afgedrukt op bladz. 247, 248; één ontliep bij Kaap de Lopo Gonçalves en vervoegde zich bij de vloot van Van Noort. Zie Van Noort's journaal, 1602, bladz. 5; hier bladz. 249.

[1]) De hoogbootsman („contramaestre"), die bij die gelegenheid overkwam, ging naar de Hoop, de bootsgezel („marinero") naar de Liefde.

HET AANTAL DOODEN

Van de geheele bemanning van 507 koppen, waarvan er 491 met de vloot uit Nederland uitvoeren en 16 gedurende de reis aangenomen werden, keerden er slechts 50 à 51 in het vaderland, waarvan 36 op het Geloof, terug, en misschien ook de volgende 12 of enkele van hen.

11 dwaalden op 2 November 1598 van de vloot af en gingen met de schepen van De Moucheron naar West-Indië; één kwam op de vloot van Olivier van Noort terecht; deze kunnen óók teruggekeerd zijn.

24 à 25 kwamen in Japan aan;

22 werden gevangen genomen in Zuid-Amerika, waarvan er 11 naar het vaderland terugkeerden;

6 werden gevangen genomen op Tidor, waarvan er 3 of 4 het vaderland terugzagen.

Alle anderen, 404 à 405 van de 507, kwamen om door ziekten, werden gedood door den vijand of vergingen met het schip.

LEVENSBIZONDERHEDEN DER BEMANNING

Abelszoon (Jan) van Oudewater.Komt op de Liefde in Japan. „And two of our men, as traytors, gave themselves in service to the King, beeing all in all with the Portugals,having by them their lives warranted. The one was called Gilbert de Conning, whose mother dwelleth at Middleborough, who gave himselfe out to be Marchant of all the goods in the Shippe. The other was called John Abelson Van Owater. These traitours sought all manner of wayes to get the goods into their hands, and made knowne unto them all things that had passed in our Voyage." William Adams' tweede brief. Zie het Derde Deel, over Japan.

Adams (Thomas), jongere broeder van William en met hem één der drie stuurlieden op de Liefde (Declaraciones Olandeses, bladz. 113), hij werd gedood door de Indianen met 22 andere mannen van de Liefde bij Punta de Lavapié in Chili. William Adams' tweede brief.

Adams (William), stuurman op de Hoop, vóór 9 October 1599 overgegaan op de Liefde, de eerste Engelschman in Japan, geboren te Gillingham, Kent en aldaar gedoopt 24 September 1564, gestorven 16 Mei 1620 te Hirado. Hij was Protestant.

Op zijn twaalfde jaar werd hij leerling bij Nicholas Diggines te Limehouse — scheepsbouwer zegt Purnell — en bleef daar 12 jaar, en diende als schipper en stuurman op de Engelsche oorlogsvloot; in den tijd van de Spaansche Armada bracht hij als kaptein van de Richard Duffield, een schip van 120 ton met een bemanning van 70 (of 25) koppen, levensmiddelen Westelijk naar de vloot van Drake. Hij diende ook ongeveer 11 of 12 jaar de Company of Barbary Merchants.

In 1593, 1594 en 1595, zegt Couto, ging hij mede met de Hollandsche schepen naar het Noorden en bereikte in 1595 een hoogte van 82° NB. Hij zou dus op Spitsbergen geweest zijn, als wij de jaartallen alle één jaar later stellen. Purnell aanvaardt deze bizonderheid niet.

Hans Broers, medebewindhebber met Van der Haegen en Van der Veken, handelde met Sebald de Weert als één der compagnons op Barbarije, misschien kwam men zóó in aanraking met Adams. Zie hier bladz. 50.

In 1598 gaat hij met de schepen van Mahu en De Cordes mede als stuurman op de Hoop, het admiraalschip, waarschijnlijk te zamen met een anderen Engelschen stuurman, Thomas Spring, en een Hollandschen, Pieter Jansz. (Zie hier bladz. 62). Zijn broeder Thomas werd stuurman op de Liefde.

Op de reis vernemen wij niets van hem. 9 Oct. 1599 is hij op de Liefde, en komt met dit schip in Japan. Hier begint zijn geluk: als cosmograaf door den Keizer in eere gehouden, maakt hij twee schepen, neemt de kusten van Japan op en geraakt in zulk een aanzien dat hij een landgoed onder zijn beheer had dat bediend werd door 70 slaven. Hij was met Melchior van Santvoort de tusschenpersoon tusschen de Ned. Oost-Indische Compagnie en de Engelsche en de Japansche autoriteiten. Hij was korten tijd in dienst der Engelsche en Hollandsche Compagnie, doch keerde telkens weder tot zijn eigen handel terug. Hij maakte verscheiden reizen naar Siam in zijn jonk de Sea-Adventure. Hij kreeg den eeretitel van komon en was als de Loods (Anjin) aan alle kusten van Japan bekend.

Hij liet een vrouw en twee kinderen te Londen achter, de vrouw klopte herhaaldelijk bij de Engelsche Compagnie om voorschotten aan, ook eenmaal bij de Hollandsche. Hij trouwde te Jedo met een Japansche Christin, dochter van Magome Kagejoe, een voornaam man, bij wie hij een zoon, Josef de Loods, en een dochter Suzanna had. Zijn zwager heette Andreas en zijn schoonzuster Magdalena Maria. Ook had hij een vrouw en kind te Hirado. In zijn testament vermaakt hij de helft van zijn bezit aan zijn vrouw en kinderen te Jedo, de andere helft aan zijn Londensche vrouw en kinderen, elke der twee partijen kreeg £ 500.

Zijn grafteeken en dat van zijn vrouw te Hemimoera zijn nog aanwezig. Een straat in Jedo heet naar hem Anjincho, de Loodsstraat.

Voornaamste bronnen: zijn eigen brieven en dagboek, Couto, Cocks, Saris.

Zie hier het Derde Deel, over Japan; IJzerman, Dirck Gerritsz; Purnell; Danvers Letters, en de door die auteurs genoemde literatuur.

Adriaensz (Joris) van Stolck, op de Trouw, door de Portugeezen gevangen genomen op Tidor en naar Manila gebracht. Hij vertoefde een jaar bij de Comacinas, een volksstam in de Philippijnen vijandig tegen de Spanjaarden. Het is niet duidelijk of hij met de Spanjaarden hen bestreed of dat hij tot hen overgeloopen was. Hij werd uitgeleverd te zamen met anderen in Spaansche gevangenschap, tegen den Amirant; in het vaderland teruggekeerd deed hij een korte mededeeling over de Philippijnen.

Zie zijn verklaring hier bladz. 311, 312, en de Namen der gevangenen, hier op bladz. 127.

Albartus, een Hollander in Japan, die in het gezelschap van Jan Joosten Lodensteyn genoemd wordt, en die wellicht met de Liefde in Japan kwam. Zie hier het Derde Deel, over Japan.

Albertsz (Christoffel), op de Blijde Boodschap, gevangen genomen in Chili en 18 Mei 1602 over Panama naar Spanje opgezonden om uitgewisseld te worden. Vermeld als Xristobal Alb in den brief van den Onderkoning van Peru, van 18 Mei 1602, afgedrukt bij IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 157.

Anthonisz (Aert), van Culenborg, constabel op de Trouw, in November 1603 ongeveer 29 jaar. Op Tidor door de Portugeezen gevangen genomen en naar Goa gevoerd. Hij keerde in het vaderland terug, waarschijnlijk uitgewisseld tegen den Amirant, ging te Rotterdam wonen en legde den 19 Nov. 1603 te zamen met Anthonis Anthonisz, wellicht zijn broer, voor Burgemeesters en Raden van Rotterdam een verklaring af over den moord der manschappen van de Trouw op Tidor. Zie hier bladz. 304 volgg.

Albert Teunissen van Culenborg was misschien ook een broer van hem.

Anthonisz (Anthonis), van Culenborg, ook wel Thuenis Thuenissen, Swarte Theunis, Swarte Teun, schipper van de Trouw, in November 1603 ongeveer 36 jaar. Volgens Jacob Dircksz van Purmerlant was hij geboren te Gorkum („Gorcon": Declaraciones Olandeses, bladz. 62), en volgens Jacob Jacobsz was hij in December 1599 35 jaar (Id. 111).

In de Straat van Magalhães komt hij het Geloof bij verschillende gelegenheden in moeilijke omstandigheden te hulp. Van Noort, die de schepen in de Straat van Magalhães ontmoette, kent hem als Swarte Teun.

In Tidor wordt hij door de Portugeezen gevangen genomen en naar Goa, wellicht naar Malakka, gebracht. Hij keerde naar het vaderland terug, waarschijnlijk uitgewisseld tegen den Amirant, ging te Rotterdam wonen, en legde den 19 Nov. 1603 te samen met Aert Anthonisz, wellicht zijn broer, voor Burgemeesters en Raden van Rotterdam een verklaring af over den moord der manschappen van de Trouw op Tidor. Uit dit stuk blijkt dat hij geen Portugeesch kende.

Albert Thunissen, van Culenborch, was misschien ook een broer van hem.

Bronnen: zijn verklaring, hier afgedrukt op bladz. 304 volgg. Wijdtloopigh Verhael, bladz. 198, 204, 206, 209, 210; Van Noort, 24 (hier bladz. 250); Declaraciones Olandeses, bladz. 62, 111.

Arentsz (Bastiaen), uyt de Mase, bij Fortescue Bay in de Straat van Magalhães op 26 Mei 1599 door de inboorlingen gedood en gemarteld („de dooden hadden zy leelijck gemartelt"). Wijdtloopigh Verhael, bladz. 192.

Baen (Joan), geboren te Amsterdam. „Volgens Pieter Jansz putger op de Blijde Boodschap was hij „maestre", „capitan" of „mercader, factor de las mercaderias" op één der schepen. Declaraciones Olandeses, bladz. 22. Waarschijnlijk was hij kommies. Zie hier bladz. 67. IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 63. — Een dubieuse opgave.

Beuningen (Gerrit van), zooals hij in de notarieele acten genoemd wordt, elders ook wel Gerard en Van Boningen, geboren te Emden, volgens Dirck Gerritsz verklaring in 1600 40 jaar, volgens Jacob Jacobsz 35, koopman, kapitein van het Geloof, en na den dood van den admiraal, 25 September 1598 benoemd tot kapitein van de Liefde en vice-admiraal; gestorven op de reis 7 Nov. 1599; hij wordt Seigneur genoemd.

Hij was gehuwd met Sara Cruydenier, zij maakten 9 Nov. 1594 een testament, hij was gezond, zij „sieckelijck te bedde liggende", waarbij zij elkander wederzijds tot universeel erfgenaam maakten; er waren geen kinderen; het echtpaar woonde op het Rokin; als voogden worden genoemd Jehan Cruydenier de vader van Sara, en Johannes Amelincx zwager van Gerrit, als getuigen Reinier Pauw oud-schepen, één der reeders van de Compagnie van Verre, Johannes Halsbergius predikant en Guillaem van den Kieboom, zwager van Gerrit (Amsterdamsche Notarisprotocollen, J. F. Bruyningh Z. 33 fol. 40). Kort daarop, vóór 3 Februari 1595, overleed Sara. Notaris J. F. Bruyningh werd op dien datum verzocht een wissel te protesteeren verzonden uit Londen 23 Dec. 1594 aan Gerrit van Boningen, koopman te Amsterdam. Hij wendde zich daartoe tot: „den persoone van Guilliam van Keiboom, als zwager van Gerrit van Beuningen, die welcke naer Eenden [Emden] gereyst was, synde die huysvrouwe van den selven cortelings deser werelt overleden [Dirck Gerritsz noemt hem in 1600 weduwnaar], sulcx dat ick [de notaris] geen ander oft naerder vruntschap vanden selven van Beuningen hebbe connen vinden ende den voorn. Guilliaem van Kieboom vuyte naeme ende door versoeck vanden swager van sal. Herman Verhee, mede cortelings deser werelt sijnde overleden", etc. Keiboom of Kieboom weigerde de betaling als hebbende hiertoe geen last ontvangen. (Bruyningh Z. 35 fol. 5).

Een wisselbrief dd. Embden 15 Jan. 1595 geteekend Hans de Behault en geadresseerd aan Cornelis Croone in de Koestraat in „de burcht van Esens" te Amsterdam wordt 23 Feb. 1595 aan dezen aangeboden op verzoek van Gerrit van Beuningen. (Id. fol. 81.)

Wellicht op aanbeveling van Reinier Pauw, die getuige was bij het opmaken van zijn testament, werd Gerrit van Beuningen aangesteld als kommies op de eerste schepen die naar Oost-Indië voeren. Hij kreeg zijn plaats op de Hollandia en was aanvoerder van de sloep (Houtman, ed. Rouffaer-IJzerman, bladz. 68). Zijn eigenmachtig optreden, voornamelijk blijkend in het openen van den gesloten brief der Compagnie, waarbij Pieter Dircksz Keyser als schipper op de Hollandia werd aangewezen in de plaats van den overleden Jan Dignum, begin Oct. 1595, bracht hem in conflict met de andere hoofden der vloot; de Breede Raad bekrachtigt op 26 Oct. 1595 zijn overplaatsing met Keyser en Frederik de Houtman op de Mauritius en die van Cornelis de Houtman op de Hollandia.

Op Madagaskar geeft hij nieuwe reden tot misnoegen. Hij legde de zieken van de Hollandia afgezonderd van de anderen, ze werden door de inlanders overvallen en beroofd. Daarna, op 25 Dec. 1595, gaat hij op zijn eigen verantwoording weder naar de Hollandia terug en noodzaakt aldus Cornelis de Houtman weder naar de Mauritius te gaan. Wanneer de vloot in het gezicht van Sumatra is gekomen, beschuldigt Houtman hem dat hij zich de Hollandia wil toeëigenen, de Breede Raad geeft aan deze beschuldiging gehoor; hij was niet oproerig genoeg om hem op te hangen, maar tot herwinning van den vrede aan boord wordt hij 10 Juni 1596 in de ijzers gezet, zooals hij zelf verklaart: „met den boyen aent been in een gat".

Over deze twisten heeft Pontanus in zijn geschiedenis van Amsterdam in 1611 den tijdgenoot ingelicht; de uitvoerige stukken die hierover in het Rijksarchief berusten, zullen in de monographie van Rouffaer en IJzerman over de Eerste Schipvaart afgedrukt worden. Men zie ook De Jonge, Opkomst, II, 190—195.

Wat hier over het verdere verloop van den twist wordt medegedeeld is ontleend aan de Amsterdamsche Notaris protocollen, Jacob Ghijsbertsz O. 209, acten van 11 Sept., 31 Oct., 29 Nov. 1597, evenals alle andere acten mij door Dr. J. W. IJzerman verstrekt.

Toen de Hollandia 14 Aug. 1597 in Tessel aankwam, zat Gerrit van Beuningen nog in de ijzers, hij had niets van Indië gezien. Zijn verwachting, dat hij aan den wal zijn vrijheid zou terugkrijgen en zich zou kunnen verdedigen, werd niet vervuld, hij werd als gevangene naar Amsterdam overgebracht. Nadat hij drie weken in Amsterdam gezeten had, begon hij 11 Sept. te protesteeren, de reeders wilden echter van niets weten. Gelukkig vond de Officier geen termen hem langer vast te houden en vóór 26 Oct. was hij in vrijheid, hij wist echter van de reeders noch eenige satisfactie te verkrijgen noch ontslag van zijn eed; dit laatste begeerde hij, want, zooals hij 31 Oct 1597 zegt, hij had het voornemen „hem in dienst van andere compangie te begeeven, vande welcke hij tot meer mael alreede is versocht en doen aenspreecken". Hij achtte zich ten slotte op 29 Nov. 1597 door het zwijgen van de reeders ontslagen van zijn eed, en kon nu in dienst gaan van de Compagnie van Van der Haegen en Van der Veken.

Deze moeten in Van Beuningen kwaliteiten gezien hebben die hem, ondanks de mislukking van zijn eerste Oost-Indische reis, begeerlijk maakten voor hun onderneming, waartoe zij door het succes van de reis van Houtman opgewekt waren. Laat ons zien hoe Van Beuningen het er op deze tweede reis, waarop hij den dood vond, afbracht.

De admiraal bestemde hem voor militair werk; toen de vloot voor de reede van Praia lag, kreeg hij de opdracht het Portugeesche fort met 150 man te bestormen. Naast zich had hij den sergeant-majoor Rombout Hooghstoel als vakman. De Portugeezen namen voor de overmacht de vlucht, doch vertoonden zich den volgenden dag aan de landzijde. Van Beuningen vraagt om versterking, krijgt Sebald de Weert met 60 man en versterkt zich met drie gotelingen die hij op het veld gevonden had. Het verdere gedrag van Van Beuningen teekent zijn bekwaamheid en karakter: het begint met den „Juez" of rechter van de plaats, die onderhandelen gaat over het verschaffen van levensmiddelen, hoewel hij zegt dat hij geen besluit kan nemen zonder voorkennis van den Gouverneur: dus hij wilde tijd winnen. Dan komt er een „Fydalgo" die Van Beuningen lekker maakt met te beloven hem in het geheim van ververschingen te zullen voorzien, als hij twee of drie sloepen naar zijn woning, twee mijlen van daar, wilde zenden. Van Beuningen nam den Fydalgo aan boord en onthaalde hem wel, zond de sloepen, maar er was niets te vinden. Die Fydalgo was natuurlijk een spion. Nadat Van Beuningen twee nachten in het fort door gebracht had, was hij „seer vermoeyt" en ging weer naar boord. De Admiraal laat nu Sebald de Weert aan land blijven, die houdt het slechts één nacht uit en dan wordt hij vervangen niet door Van Beuningen maar door Van Bockholt. (Wijdtloopigh Verhael, bladz. 157, 158).

Bij de algemeene bevordering na den dood van den admiraal Jacques Mahu wordt Van Beuningen 25 Sept. 1598 kaptein van de Liefde en vice-admiraal, hij houdt bij die gelegenheid een „beweghelijcke vermaninghe". (Wijdtloopigh Verhael, bladz. 166).

Toen de vloot bij Kaap de Lopo Gonçalves was, werd hij ziek aan een heete koorts en verkeerde hij in levensgevaar, na lang liggen kwam hij weer op de been (20 Nov. 1598, bladz. 170).

Verder hooren wij niet meer van hem; hij behoorde natuurlijk tot de zes hoofden, die zich in Riders Bay in de Straat van Magalhães vereenigden in de Broederschap van den Ontbonden Leeuw (zie hier bladz. 52, naar Wijdtloopigh Verhael, bladz. 194 en volgg.). De gelegenheid zijn belofte van eeuwige vijandschap tegen den Spanjaard te houden, werd Van Beuningen niet geboden, want toen de Liefde bij Punta de Lavapié in Chili was, ging Van Beuningen 7 Nov. 1599 met 22 man onvoorzichtig aan land en werd met al zijn manschappen in de pan gehakt (Zie hier bladz. 314, naar William Adams.)

De lotgevallen van Van Beuningen maken den indruk, dat hij verwachtingen opwekte waaraan hij niet beantwoordde. Zoowel zijn betrekking van kommies op de vloot van Houtman, als het kapiteinschap en het soldaat wezen op de vloot van Mahu en De Cordes bracht hij er slecht af door gebrek aan volharding en misplaatst vertrouwen; zijn onvoorzichtigheid kostte hem den dood.

Blanckert (Pieter Adriaensz), van Delft, bootsgezel op de Liefde, en met deze in Japan aangekomen. Zie Namen gevangenen (1608), hier bladz. 126.

Blieck (Nicolaes de), Brusselaar, op het Geloof. Op de thuisreis 1 Maart 1600 wegens herhaald stelen van rijst en wijn, na eerst pardon gekregen te hebben, opgehangen aan de ra. Zie hier bladz. 60 naar Wijdtloopig Verhael, bladz. 238.

Bockholt (Jeurian van), ook wel Bockhout, van Dordrecht, volgens Dirck Gerritsz' verklaring in 1600 30 jaar, gehuwd te Dor-

drecht, kapitein van de Trouw, gestorven op de reis 28 April 1599.

Op Praia moet hij het bezette Portugeesche fort verdedigen, nadat Van Beuningen en daarna De Weert afgevallen waren (Wijdtloopigh Verhael, bladz. 158); met den sergeant-majoor Rombout Hooghstoel leidt hij den aanval op Annobom (Wijdtloopigh Verhael, bladz. 178), op dat eiland en bij Kaap de Lopo Gonçalves krijgt hij het bevel over de zieken aan land (bladz 169).

Gedurende de geheele reis van het vertrek van Engeland af leed hij aan „een teeringe'' en had bijna nooit een gezonden dag; op 28 Sept. 1598, toen de vloot van Brava naar Kaap de Lopo Gonçalves voer, was hij zeer ziek, in de Straat van Magalhães toen de vloot in Fortescue Bay lag overleed hij 28 Apr. 1599, hij werd met drie schoten van elk schip begraven. (Id., bladz. 167, 189).

Bol (Jacob Jacobsz). — Zie: Jacobsz (Jacob).

Chart (Master) of Chat. — Zie: Shotten (Timothy).

Claesz (Jan), geboren te Rotterdam, in 1600 was hij 18 jaar, putger („gruméte'') of scheepsjongen op de Blijde Boodschap; in Valparaiso gevangen genomen, legde hij in Callao de Lima voor den Spaanschen magistraat een verklaring af. (Declaraciones Olandeses, bladz. 2—13).

Hij kon schrijven, want hij onderteekende zijn verklaring, de Spanjaarden lazen eruit Joan Clafon; hij was waarschijnlijk Roomsch-Katholiek, want hij vertelde, dat de Roomsche eeredienst op het schip onderhouden werd.

Hij had te voren reeds 5 of 6 reizen gedaan, altijd als putger („grumete''), een naar San Lucar de Barrameda, een naar Lissabon, een naar Engeland en twee of drie naar Rouen; na elke reis was hij weder in Holland teruggekeerd.

Hij kende den naam van den admiraal niet, want hij sprak hem altijd aan als „señor'', evenmin kende hij de stuurlieden, noch de namen van het admiraalschip en het vice-admiraalschip, ook wist hij niets over het doel van de reis en de te volgen route. Daarentegen wist hij, dat de Straat van Magalhães op 52° ZB. lag en dat zij in den Grooten Oceaan tot 57° ZB. afgedreven waren, ook geeft hij enkele diepten en breedten van de Straat van Magalhães, en zegt zelfs dat zijn zeekaart fout was, hoewel hij de opmerking maakt, dat hij geen nautische kennis bezit.

Hij bleef te Lima „int Hoff van den Viceroij''. IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 93, 100.

Claesz (Laurens), geboren en opgevoed te Antwerpen, in Dec. 1599 35 jaar, hoogbootsman op de Blijde Boodschap.

Hij kon niet schrijven. Vóór hij met deze vloot medeging, had hij verscheidene reizen gedaan, alle op Nederlandsche schepen: drie naar San Lucar de Barrameda, vijf naar Lissabon, één naar Bilbao, één naar Saint Jean de Luz, vier naar Frankrijk en één naar Sandwich („Sant Vit'') ongeveer 22 mijl van Londen. Hij had nimmer langeren tijd in één dier landen gewoond. Van Spanje werden zout, olie en wijn aangevoerd. Op een dezer reizen op een schip van Middelburg, dat beladen met tarwe naar Spanje ging, ontmoetten zij Engelschen, die het krachtens de blokkade van Spanje van alles beroofden.

Hij werd in 1599 te Valparaiso gevangen genomen, legde in Callao de Lima een verklaring af, waaruit blijkt dat hij vrij goed op de hoogte van de reis was; hij wist dat het doel Californië, Japan en de Molukken was; en de afspraak dat men bij Sante Maria, La Mocha of

Valdivia op elkaar zou wachten. Hij wist ook van de uitreeding van Olivier van Noort wat te vertellen. Hoewel hij den naam en het embleem van de Liefde niet wist, kende hij bijna alle officiers; ook over de grootte der schepen, de bewapening en de voorraden kon hij cijfers geven. Bij de doorvaart van de Straat van Magalhães had hij goed opgelet, zoowel de mond als de uitgang lagen op 52°, de lengte was 110 leguas, men kon den ingang herkennen aan drie heuvels die er uit zagen als kerken; datzelfde zeide Jacob Jacobsz. (Outghersz spreekt van twee heuvels). Hij geeft loodingen op, noemt de Eerste Nauwte, Pinguins eilanden, de puebla de San Felipe, beschrijft de situatie bij Cape Froward en noemt de Cordes Baai. In den Grooten Oceaan werden zij tot 55° Zuidelijk gedreven.

Er duiken bij hem ook twee namen op, die niet in de beschrijvingen van Barent Jansz en Outghersz voorkomen, en die blijkbaar door de bemanning gegeven werden. Ik heb in mijn studie over Spitsbergen het vermoeden geuit, dat op een zeereis door leden der bemanning namen gegeven werden, die soms meer populariteit kregen dan de officieele. Tot zulke populaire namen heb ik Spitsbergen gerekend. Laurens Claesz deelt in zijn te Callao afgelegde verklaring mede, dat zij 12 mijlen voorbij de Cordes Baai (thans Fortescue Bay) aan de Zuidzijde aan een baai kwamen, die „Elisabeth Baai" heet, „y le puso este nombre un piloto yngles que vino con tomas candia [por] devocion de su rreyna" dezen naam gaf een Engelsche stuurman, die met Thomas Cavendish kwam, uit eerbied voor zijn Koningin. (Declaraciones Olandeses, bladz. 44). De naam werd op Laurens Claesz' reis gegeven, anders zou hij alleen gezegd kunnen hebben, dat die naam door Cavendish was gegeven, of nog liever zou hij aan den naam geen commentaar toegevoegd hebben. Even later komen ze aan de „Groote Baai" en vierden daar feest. Dit is de officieel genoemde Ridders Baai, waar de broederschap van den Ontbonden Leeuw werd ingesteld.

Hij diende in Peru op Spaansche schepen en maakte in 1603 en 1604 twee reizen, waarop hij 64° ZB. bereikte en de Galapagos en Juan Fernandez eilanden bezocht. (Zie hier bladz. 238.) In 1607 was hij in Panama en vertrok over Carthagena uit Amerika. Thuis gekomen, laat ons zeggen in 1608, legde hij een verklaring af over deze Spaansche reizen, welke gebruikt werd bij de reis van de Nassausche vloot onder Jacques L'Hermite; wellicht gaf zijn korte doch gunstige beschrijving van de Juan Fernandez eilanden aanleiding, dat de vloot rechtstreeks naar deze eilanden, die „maer 40 Mijlen van de wal leggen" en „rontomme goede Anckergront" hebben, zou sturen en vandaar de Spanjaarden onverhoeds te Arica aanvallen.

Hoewel hij niet schrijven kon, blijkt hij een man van intelligentie geweest te zijn, die op zijn reizen ervaring opdeed.

Bronnen: zijn beide verklaringen, 1°. Declaraciones Olandeses, bladz. 27—54; — 2°. afgedrukt bij IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 159—161, (hier zegt hij, dat hij ongeveer 40 jaar was; hij was toen minstens 43).

Coning (Gysbert de), Gilbert de Conning of Cunyng, van Middelburg, kwam op de Liefde in Japan en trachtte tezamen met Jan Abelszoon van Oudewater de lading in handen der Portugeezen te spelen (zie aldaar). Hij trad later in Engelschen dienst voor 80 tais (20 pond sterling) per jaar, het tractement van een „merchant". Hij trouwde een Japansche vrouw en vestigde zich in Oeraga, waar hij in een brand in 1614 alles verloor. Den 21 Juli 1614 bracht hij een brief van Richard

Wickham over aan Cocks, aan wien hij gepresenteerd werd als iemand die goede diensten bewezen had, maar die geen vriend van Adams was. Richard Cocks ontving in 1615 een brief van zijn vrouw uit Jedo. Hij sprak uitstekend Japansch en had toegang tot den keizer.

Zie hier het Derde Deel, over Japan naar Adams' tweeden brief, aldaar afgedrukt; Danvers, Lettres IV, 45; Cocks Diary I 39; Calendar of State papers, Colonial, East Indies, 1513—1616, n°. 1095; India Office, Firando Ledger B, fo. 52.

Cordes (Balthasar de), neef (oomzegger, Spaansch sobrino) van Simon de Cordes, dus uit den deftigen koopmansstand, in December 1599 22 jaar (IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 64), na den dood van Jeuriaen van Bockholt, 3 Mei 1599, kapitein van de Trouw, gedood op Tidor 5 Januari 1601. Barent Jansz noemt hem „Sr". Hij was Roomsch Katholiek: „onsen Papistigen Capiteijn" zegt Mees Sandersz (zie zijn Notitie, hier afgedrukt op bladz. 290).

Hij had tweemaal gelegenheid op deze reis op te treden, in den Chiloé Archipel, waar hij de stad Castro plunderde, en op Tidor, waar hij met bijna al zijn manschappen door de Portugeezen vermoord werd. Van beide avonturen bezitten wij uitvoerige verhalen, hier afgedrukt op bladz. 265 volgg.

Hier bij de kenschetsing van zijn jeugdigen persoon, die opeens geroepen werd zelfstandig een schip te leiden en tegenover ervaren en gevaarlijke vijanden te staan, zij erkend dat zijn gedrag ongetwijfeld onbezonnen was; zoowel in Zuid-Amerika als in Tidor laat hij onbezorgd den vijand op zijn schip toe en gelooft hun vriendelijken schijn. Bovendien lijkt zijn houding in Zuid-Amerika tegenover de Indianen zoowel als tegenover de Spanjaarden weifelend. Zijn eigen man, Mees Sandersz, beschuldigt hem van ontrouw tegenover de Indianen, en kreeg den indruk dat zijn vriendelijke ontvangst der Spanjaarden gemeend was; de Spanjaarden zagen in die vriendschap verraad. Ware dit laatste zoo, dan was hij wel gewetenloos maar toch listig. Ik geloof niet dat we hem die eer mogen aandoen, ik sta meer aan de zijde van Sandersz en acht elk van zijn besluiten door het laatste oogenblik ingegeven.

Hij had naast zich als schipper Anthonis Anthonisz, een man algemeen bekend, ook buiten deze vloot, als Swarte Teun, een populair man dus, die zijn bijnaam wel niet aan zijn zachtzinnigheid te danken had. Misschien moeten we achter het optreden van Balthasar de Cordes in den Chiloé Archipel het aandrijven van Swarten Teun zoeken, die den jongen, ongetwijfeld beschaafden, kapitein, aan geen ruw oorlogsgeweld gewend, uit zijn evenwicht bracht.

Cordes (Simon de), bewindhebber of aandeelhouder, vice-admiraal op de Liefde, na den dood van Jacques Mahu, volgens den brief der reeders aangesteld tot admiraal op de Hoop, 25 September 1598, geboren te Amsterdam (Dirck Gerritsz) of te Antwerpen (Jan Claesz, Jacob Dircksz van Purmerlant, Adriaen Dircksz, Jacob Jacobsz, Declaraciones Olandeses, bladz. 4, 61, 87 en 111; Biographie nationale, Bruxelles, 1873, IV, naar het artikel van Alfred de Lacaze in de Biographie universelle van Hoefer, die echter alleen het journaal van Barent Jansz aanhaalt; daarin wordt De Cordes' geboorteplaats niet genoemd), in 1599 ongeveer 40 jaar, getrouwd te Lissabon met de dochter van den koopman Gaspar Cunertorff en Maria Galoa, koopman te Middelburg of Rotterdam en te Amsterdam, gestorven op de reis November 1599.

Hij gold voor een rijk koopman, en werd Seigneur genoemd. Jan Claesz noemt hem Monsieur (Declaraciones Olandeses, bladz. 4). Wij vernemen weinig van hem op de reis. Jacob Jacobsz meende dat hij, na den dood van Mahu, de route door de Straat van Magalhães zou voorgesteld hebben. Van hem was het plan van de broederschap van den Ontbonden Leeuw, in de Straat van Magalhães gesticht, waarbij de zes kapiteins der vloot zich nog eens plechtig verbonden den Spanjaard zooveel afbreuk te doen als in hun macht stond. Als de mannen in de Straat van Magalhães kou lijden, laat hij de „kassen met laken" openmaken om ze van kleeren te voorzien.

Op het eiland La Mocha landt hij in November 1599 met 27 man en wordt met al de zijne door de Araucanen in de pan gehakt.

Zie hier: De Uitreeding, bladz. 13, 14, 50; IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 31, en de daar geciteerde bronnen, en Adams' brieven, hier afgedrukt in het gedeelte over Japan.

Cordes (Simon de) Jr., zoon van den vice-admiraal, in Nov. 1599 ongeveer 19 à 20 jaar, admiraal over de Hoop en de Liefde na den moord van Simon de Cordes zijn vader, gestorven op de reis.

Hij treedt in de berichten op na den moord op zijn vader op La Mocha in Zuid-Amerika, onderhandelende met de Spanjaarden over het verstrekken van levensmiddelen, waarvoor hij hen zou helpen in hun strijd tegen de Araucanen. Na zich echter gedurende drie weken van levensmiddelen te hebben voorzien, koos hij zee met bestemming naar Japan. Men — waarschijnlijk de stuurlieden, waaronder William Adams — stelde voor één der beide schepen te verbranden, doch de nieuw benoemde kapteins, De Cordes op de Hoop en Jacob Quaeckernaeck op de Liefde, verzetten zich daartegen. 27 November 1599 gingen zij den Grooten Oceaan in, de eerste Hollandsche schepen die het waagden deze groote zee over te steken. De Hoop verging. Wij weten niet of wij dezen jongen man mogen crediteeren met het plan van deze koene daad, in elk geval oogstte *hij* niet het succes.

Naar Spaansche bronnen. Zie hier in het gedeelte over Zuid-Amerika. Onder deze bronnen is een eigenhandig geschreven brief van dezen Simon de Cordes Jr., dien Errazuriz gezien heeft, maar dien hij niet kon lezen. Den inhoud kennen we uit het verslag der Spanjaarden (zie IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 52.) William Adams noemt den nieuwen admiraal, na den dood van Simon de Cordes Sr. aangesteld: Hudcopee.

Cornelisz (Adrian), van Enkhuizen, door de inboorlingen in de Straat van Magalhães bij Fortescue Bay gedood en gemarteld, 26 Mei 1599. — Wijdtloopigh Verhael, bladz. 190, 192.

Cornelisz (Dirck), „Diego Cornelio", de Nederlandsche stuurman van de Trouw. De andere was een Engelschman. Volgens de verklaring van Adriaen Dircksz, timmerman op de Trouw, in Declaraciones Olandeses, bladz. 88. Zie ook bij: Dircks (Adriaen).

Cornelisz (Jan), alias den Dunnen, jonggezel van Woerden, op de Liefde. In de Namen der gevangenen (1608) wordt hij opgegeven „sonder te weten waer hij gevangen sit" (zie hier bladz. 127). Het is dus niet zeker, dat hij in Japan aankwam.

Cornelisz (Thomas), op de Liefde, „van Duynkercken in Vlaenderen gevaren met Jacob Quaeck sit in Jappan, ofte elders in Oost-Indien". Namen gevangenen (1608), hier afgedrukt bladz. 126.

Corput (Ioannes), „vaendragher vanden Admiraal", op de Hoop,

begraven in de Straat van Magalhães bij Fortescue Bay, waarschijnlijk in Mei 1599. — Wijdtloopigh Verhael, bladz. 189.

Volgens Balen, Dordrecht, 1677, bladz. 1018, die hem Iohan van den Corput noemt, was hij de eenige zoon van Severyn van den Corput, 1543—1575, het zesde van de acht kinderen van Mr. Johan van den Corput Anthonisz, 1492—1569, griffier en secretaris van Breda. Zijn moeder was Anna van der Meulen.

Een Hans van den Corput en een Jonkheer Daniel van der Meulen waren aandeelhouders in de reis van Mahu en De Cordes. Zie hier bladz. 16.

Cousyns (Jan), schieman op de Liefde en met dit schip 19 April 1600 in Japan gekomen. Hij wordt 20 September 1609 door den breeden raad van de schepen de Roode Leeuw met Pijlen en de Griffioen aangesteld als tolk, bottelier „ende voorts, waerinne de Comp. sal connen dienen" van Jacques Specx, op een tractement van flor. 20 per maand, het salaris van een Engelschen „merchant". In 1612 wordt hij nog genoemd. Zie hier in het Derde Deel, over Japan.

Dircksz (Adriaen), „Adrian Diego", geboren en opgevoed te Leiden, in December 1599 ongeveer 25 jaar oud, timmerman op de Trouw, later op de Blijde Boodschap.

Hij oefende zijn beroep op het land en op schepen uit. Vóór hij zich liet aanwerven voor flor. 4 (per maand) voor deze reis, had hij gevaren op Nederlandsche schepen, éénmaal naar Venetië met een lading tarwe, viermaal naar het Graafschap Ayumonte telkens met een lading tarwe en scheepsbehoeften, éénmaal naar La Rochelle, waar vrachtgoed en zout werd ingenomen, éénmaal naar de Oostzee om rogge voor de Nederlanden te halen, en éénmaal naar Noorwegen.

Hoewel hij kon schrijven, was zijn ontwikkeling of ten minste zijn belangstelling niet groot; hij wist van het doel van de reis evenmin iets af als van de landen waarheen ze gevaren waren, van de Straat van Magalhães en Peru had hij nooit gehoord; wel kende hij de namen Californië en Molukken, maar dat kwam omdat iedereen erover sprak; het was er hem alleen maar om te doen als arm man zijn brood te verdienen, daarom had hij zich verhuurd, en nu hadden ze hem bedrogen met de Straat van Magalhães, want hij had gedacht over de Kaap de Goede Hoop naar Indië te gaan.

Hij kende Olivier van Noort goed en wist van zijn plannen, over de reis van Van Neck was hij niet zoo goed ingelicht, hij meende dat die van dezelfde reeders uitging als de reis waaraan hij deelnam.

Toen de schepen de Straat van Magalhães uitgevaren waren, ging hij op karwei naar de Blijde Boodschap op 9 September 1599 (Wijdtloopigh Verhael, bladz. 197), kort daarop raakten de schepen uit elkaar, zoodat hij niet meer naar de Trouw kon terugkeeren. Hij behoorde tot de zes man die met Dirck Gerritsz te Valparaiso aan wal gingen, hij werd met al de anderen gevangen genomen en legde te Callao de Lima op 18 en 19 December 1599 een verklaring af, waaraan alles ontleend is wat we van hem weten. Declaraciones Olandeses, bladz. 82—105.

IJzerman, Dirck Gerritsz, laat hem van het Geloof overkomen. Ik meen dat de Spaansche woorden van zijn verklaring geen twijfel overlaten dat hij van de Trouw kwam:

dixo que venia en la nao que llaman la fee por carpintero della y assi como desenbocaron en el estrecho le pasaron a la nao nombrada sieruo que vuela que esta surta en este puerto del callao (Declaraciones, bladz. 82).

Preguntado cuyo es el nauio que llaman de la ffe en que vino .... dixo que no save cuyo es y que se llama de trait que quiere decir la ffe (83).

La quarta [nauio] se llama de trao que quiere decir la fe (91).

Daarom kende hij van de kapteins alleen Balthasar de Cordes. Hij is de timmerman van de Trouw, die in het Wijdtloopigh Verhael genoemd wordt overgaande op de Blijde Boodschap (bladz. 197), en de timmerman, die te Callao „in s'Conincx arbeijt" bleef. IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 100.

Deze verandering heeft ten gevolge, dat enkele malen in IJzerman's Dirck Gerritsz in plaats van het Geloof de naam van de Trouw moet gelezen worden, en dat *la Fé* altijd vertaald dient te worden met de Trouw, zie bladz. 59, 64, (de opstelling der stuurlieden; Richart Jan en Dirck Cornelisz op de Trouw en Oom Jan en Oom Rren op het Geloof); bladz. 64 noot 3, Jacob Dircksz' mededeeling is juist; bladz. 66 zes trompetters op de Trouw.

Nu kunnen we ook Oom Jan indentificeeren met Jan Outghersz.

Dircksz (Jacob), op de Blijde Boodschap. Hij gaat 17 November 1599 met Dirck Gerritsz en vijf andere mannen te Valparaiso aan land en wordt bij den overval der Spanjaarden licht gewond. In zijn gevangenschap werd hij bewaard in het klooster van S. Domingo te Lima, den 18 Mei 1602 wordt hij met D. A. Maertensz en Christ.Albertz naar Spanje gezonden om uitgewisseld te worden tegen den Amirant.

Zie hier in het gedeelte over Zuid-Amerika, en IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 53,96, 100, 157,158, naar Spaansche bronnen en naar een verklaring van Dirck Gerritsz.

Er was een Jacob Dircksz stuurman van de Mauritius op de reis van Cornelis de Houtman. Zie Rouffaer-IJzerman, I 171 [17]), 191 [8]).

Dircksz (Jacob) van Purmerlant, geboren en opgevoed in Purmerend („Prumetent"), in Maart 1603 oud 30 jaar, constabel en later onderstuurman van de Blijde Boodschap.

Vóór hij zich verbond op de vloot van Jacques Mahu, had hij verscheidene reizen op Nederlandsche schepen gedaan: twee naar San Lucar de Barrameda, drie naar Cadix, vijf naar Tercera, twee naar La Palma op Canaria, twee naar La Rochelle, één naar Venetië, één naar Genua en één naar de Oostzee („Usterlant"). Uit Spanje en de eilanden bestond de terugvracht uit brandewijn, zout, olie, etc.

Hij werd in Valparaiso gevangen genomen, legde in Callao de Lima op 16 en 17 December 1599 een verklaring af (Declaraciones Olandeses, bladz. 54—82), en werd daar op de eenige aanwezige galei geplaatst, die hij 15 Maart 1600 reeds verliet. Hij werd door den „Generael van de Jacobmyner Ordre" (Dominikanen) naar Spanje opgezonden, over Panama en Havana op één der schepen die grootendeels met gedwongen bemanning, waarbij Nederlanders, voeren, en „geraakte" van Spanje in Nederland. (Zie hier bladz. 242). Had hij zijn terugzending te danken aan bekeering, of werd hij als gevangene opgezonden en ontsnapte hij in Spanje? De Staten van Holland geven hem 27 Februari 1603 flor. 36 en dragen hem op, zich door Ds. Petrus Plancius te laten verhooren. Dit verhoor, gedateerd 17 Maart 1603, is gedrukt bij IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 19—94.

In zijn beide verklaringen, die van oppervlakkige waarneming getuigen, trekken twee punten als uitzondering de aandacht, ten eerste geeft hij als constabel een goede opgave van de bewapening der schepen en

ten tweede geeft hij de juiste datums van het in- en uitvaren van de Straat van Magalhães ,6 April en 3 September 1599, den breedtegraad van den mond der Straat in minuten: 52° 46', en in Holland geeft hij de breedtegraden op van de punten in Zuid-Amerika aangedaan. In zijn verklaring te Callao wist hij die nog niet, want hun zeekaarten deugden niet. Dit is te merkwaardiger omdat hij niet schrijven kon, en omdat hij overigens geen geographische bizonderheden geeft en in zijn datums speciaal vaag is. Van Van Noort en Van Neck wist hij het een en ander te vertellen.

Bronnen: zijn twee verklaringen, en een besluit van 27 Februari 1603 in het Register van de Staten van Holland, hier afgedrukt op bladz. 263, 264.

Uit Dirck Gerritsz' verklaring: Vande gelegentheyt van Chile (IJzerman, bladz. 100), zou men meenen, dat de twee hier opgegeven mannen met den naam JacobDircks één en dezelfde persoon zijn. De wijze, waarop elk van beiden in Holland terug kwam, verzet zich daar echter tegen.

Dircks (Jan). „Jan Diricksz van Dort Commis", 8 April 1599 begraven op S. Marta I., één der Pinguins Eilanden. Hij was de eerste, die in de Straat van Magalhães stierf. — Zie Wijdtloopigh Verhael, bladz. 184 (er staat 18 April, zie echter de noot aldaar).

Drom of Den Drom (Nicolaes IJsbrantz). – Zie IJsebrandtsz.

Eldrix (Jan), barbier, op de Hoop, 12 September 1598 gestorven en begraven op Brava, één der Kaapverdische Eilanden. — Wijdtloopigh Verhael, 16.

Estrique of **Estreg** (Master, „maestre"), Spaansche verbastering van een onbekenden naam, (Strachey?), één der twee Engelsche stuurlieden van de Hoop, – de andere was „maestre jaques", „chart" of „chat", Timothy Shotten, – wellicht de opvolger van William Adams. In December 1599 door de schepelingen van de Blijde Boodschap in hun verhoor te Callao de Lima genoemd. Declaraciones Olandeses; IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 63.

Gerritsz (Dirck) Pomp, alias China, geboren te Enkhuizen in 1544 of 1545 — in April 1568 was hij 23 jaar, — eerst, als tolk en volgens zijn eigen verklaring, boven de rol op de Liefde, daarna op 25 September 1598 benoemd tot kapitein van de Blijde Boodschap, waarschijnlijk gestorven in 1608. Tymon Barentsz noemt hem oppercommies en stuurman, Van Meteren „principael Pylote" op de Hoop. Hij was Roomsch-Katholiek.

Hij was 53 jaar, toen hij met deze vloot medeging en had zijn besten tijd gehad. Hij had grijze haren en het scheepsvolk noemde hem oud. Men wilde hem echter gaarne medehebben omdat hij meer dan 20 jaar in Indië geweest was en Japan bezocht had, en door zijn opleiding in Portugal goed Portugeesch kende. De voorwaarden waarop hij aangenomen werd waren schitterend: hij ging boven de rol op het admiraalsschip en genoot het aanzienlijk tractement van flor. 50 per maand (de timmerman had flor. 4, een Engelsch koopman in Japan had flor. 20) benevens de winst van 2000 ducaten; bovendien mocht hij voor 300 ducaten goederen voor eigen rekening medenemen.

We weten niet of hij zich aangemeld heeft voor de Eerste Schipvaart naar Oost-Indië onder Cornelis de Houtman, misschien was in 1595 toen zijn eenig dochtertje ongeveer 5 jaar was, zijn huwelijksleven hem meer waard en stelde hij zich tevreden met voor hem korte reizen, drie-

maal naar Lissabon, eenmaal naar Porto en tweemaal naar Koningsbergen. Toen echter na de terugkomst van Houtman het enthousiasme door het land ging, was hij niet meer te houden. Ook zijn broer ging mee. Nu was de gouden tijd voor hem aangebroken. In 1590 was hij uit Indië teruggekomen met 3000 ducaten (d.i. ongeveer 15.000 gulden, gelijkstaand met een eind-19de eeuwsch kapitaal van 45.000 gulden). Hij waagde nu slechts 300, maar had veel meer kans een groote winst te maken.

Hij had een paar maal gelegenheid gedurende deze reis op te treden. Op Praia, een der Kaapverdische Eilanden, werd hij om zijn kennis van het Portugeesch aangewezen om met den Gouverneur te onderhandelen over het verstrekken van levensmiddelen. Hoewel hij met een overeenkomst terugkwam, hielden de Portugeezen zich niet eraan en trok de vloot door tegenwind gedwongen af. Gelukkig, want waren zij de overeenkomst nagekomen en naar de haven van São Thiago gevaren, zooals de Portugeezen verlangden, dan zouden zij daar warm ontvangen zijn door de op het strand opgestelde Portugeesche kanonnen. Het ging Dirck Gerritsz als Van Beuningen, die ook geen erg erin had, dat de Portugeezen hem beetnamen.

Een volgende gelegenheid bood zich bij het eiland Annobom. Hij was intusschen na het overlijden van den admiraal Jacques Mahu en de daaruit gevolgde benoemingen 25 September 1598 kapitein van de Blijde Boodschap geworden. Hij werd 16 December 1598 door den admiraal aan land gezonden met twee sloepen om verversching. De Portugeezen riepen hem echter toe, dat hij eerst den volgenden dag terecht kon. Dirck Gerritsz ging weer naar boord, kwam den volgenden dag weder met twee sloepen terug en vond toen natuurlijk de Portugeezen gewapend. Hier weder dezelfde argeloosheid, die wij telkens op deze vloot onder de hoofden aantreffen. De militaire aanval, die hierop volgde, werd niet door hem geleid.

Nu kwam er een zware tegenslag voor Dirck Gerritsz. Als kapitein in den krijgsraad geroepen werd hem mede gedeeld, dat de route niet zou zijn over de Kaap de Goede Hoop, zooals hij verwacht had, maar door de Straat van Magalhães. Hier mede vervloog zijn hoop op winst, en wat hij wel gevreesd mag hebben, gebeurde: het schip viel in Chili in handen van de Spanjaarden. Hoe hij nog getracht heeft de overgave voor zijn reeders en zich zelf zoo voordeelig mogelijk te maken, omdat voortzetten der reis met de gedunde en zieke bemanning niet mogelijk was, heeft IJzerman omstandig naar Spaansche bronnen, tot op dat oogenblik onbekend gebleven, uiteengezet.

Voor zijn verblijf in Zuid-Amerika, terugkeer naar het vaderland en laatste reis naar Bantam onder Paulus van Caerden in 1608 verwijs ik naar het gedeelte over Zuid-Amerika, bladz. 257 volgg.

Zijn verdienste voor den tijdgenoot bestond daarin, dat hij eerder dan andere landgenooten mededeelingen kon doen over de Oost-Indische landen, Japan, en Zuid-Amerika, uit eigen aanschouwen, zoowel mondeling, en uit het „Portugysch boeck" en de Portugeesche geschriften, die hij aan Linschoten en anderen (De Jonge meent Plancius) ten gebruike gaf (zie hier bladz. 43), als door eigen geschriften. Deze laatste zijn:

1. „Van alle den handel van Coopmanschap, die in Indien gheschiet, ende wat avontueren in dese landen ghebeuren: gheschreven wt den mont van Dirck Gerritsz, die daer vier en twintich jaeren verkeert ende ghehandelt heeft, ouer gheheel Indien." Gedrukt in Lucas Jansz. Wa-

ghenaer, Thresoir der Zeevaert. Leiden, 1592, en herdrukt bij IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 18—22.

Een ander opstel in dezen Atlas, getiteld „Hoemen uit Portugael sal seylen etc." is volgens Rouffaer „óók uit Pomp's koker". Ik volg hier IJzerman, die alleen aan hem toeschrijft wat op zijn naam staat.

2. „Declaración que hizo en la ciudad de Santiago del Reyno de Chile en 10 de febrero de 1600 Rodrigo Girardo, etc." Zie hier het gedeelte over de Bronnen. Afgedrukt bij IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 111—123, Hollandsche vertaling bladz. 28—41.

3. „Vande gelegentheijt van Chile ende wat macht de Spaignaerden aldaer te lande hebben". Volgens IJzerman opgesteld in Panama in Juni of Juli 1603. Zie hier het gedeelte over de Bronnen. Afgedrukt bij IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 98—104.

Een hem waardige biographie, tegelijk een levendige momentopname uit den pionierstijd onzer koloniale geschiedenis, werd door Dr. J. W. IJzerman uitgegeven: Dirck Gerritsz Pomp alias Dirck Gerritsz China, de eerste Nederlander die China en Japan bezocht (1544—1604). 's Gravenhage, Linschoten-Vereeniging, Dl. 9 (1915). Zie ook het artikel van Dr. G. P. Rouffaer in den 2en druk van de Encylopaedie van Nederlandsch Indië op Pomp.

Gerritsz (Dirck) Pomp, halfbroer van Dirck Gerritsz China, schipper op de Blijde Boodschap, gestorven in de haven van Valparaiso in den nacht van 17 op 18 November. De „Declaraciones" zeggen: op de rede van Quintero. Zie IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 65, 92.

Gerritsz (Jan), op de Hoop, „bootsgesell van Rotterdam gevaren metten voorss. schipper [nl. Cornelis Jansz Noris van Rosendael .... schipper .... opten generael Mahiu ....]. — Zie Namen gevangenen (1608) hier afgedrukt op bladz. 126.

Groot (Dierick de), schieman op de Liefde, is 8 Juli 1599 in de Straat van Magalhães, „besigh zijnde int Galioen, door de grieten in Zee ghevallen, ende hoe wel hy hem langhen tijdt (midts hy swemmen kost) boven hieldt, om hulpe roepende, soo en konde hy niet gheholpen worden, overmidts het soo seer stormde, datter niemandt hem in de booten ėn dorst begheven, starf alsoo voor d'ooghen zyner medeghesellen met ghesonder herten." — Wijdtloopigh Verhael, bladz. 193.

Gysbertsz (Jan), op de Hoop, „van Gorckum mede metten voorsz. schipper gevaren" [nl. Cornelis Jansz Noris van Rosendael .... schipper .... opten generael Mahiu ....]. — Zie Namen gevangenen (1608), hier afgedrukt op bladz. 126.

Hartog (Paulus), de Hollandsche stuurman op de Hoop, naast de twee Engelschen, wellicht opvolger van Pieter Jansz, die 27 September 1598 stierf, geboren te Enkhuizen, een oud man. Door de mannen in Callao de Lima genoemd: „Artis que quiere decir duque", „el tercero que es flamenco se llama paulo", „duque", etc. Zie Declaraciones Olandeses, bladz. 34, 61, 88, 112 en IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 63.

Hooghstoel (Mons. Rombout), sargiant-major. Hij is de feitelijke militaire aanvoerder der expeditie; als op Praia achtereenvolgens Van Beuningen, De Weert en Bockholt, geen van drieën met militaire opleiding, het erbij laten zitten, zendt Mahu dezen Hooghstoel er op af. Hij slaat een aanval der Portugeezen op het van hen veroverde fort af. Op Annobom gaat het volk met vliegende vendels aan wal, de grootste troep onder Hooghstoel, de kleinste onder Bockholt. Daarna hooren we niet meer van hem.

Zie Wijdtloopigh Verhael, bladz. 154, 161, 178.

Houdaen (Arnout), schrijver op het Geloof. In de Straat van Magalhães wordt hij naast den bottelier „toesiender" over de broodkamer. — Wijdtloopigh Verhael, bladz. 210.

Hudcopee. „A young man, Hudcopee, which knew nothing, but had served the Admirall." Adams' tweede brief. Een onverklaarde naam, hij zou de derde admiraal geweest zijn, na den dood van Simon de Cordes op La Mocha, Nov. 1599. In Spaansche bronnen treedt echter als zoodanig Simon de Cordes Jr. op, zoon van den gesneuvelden admiraal. Een brief met dezen naam onderteekend was, en is misschien nog, in Chili. Zie ook IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 51 [2]).

Huygen (Jan), timmerman op de Blijde Boodschap, in Chili gevangen genomen. Toen Dirck Gerritsz uit Lima vertrok, kort vóór 5 Mei 1603, ging er een gerucht, dat hij tot de Chileensche Indianen overgeloopen was.

Volgens Dirck Gerritsz' verklaring, afgedrukt bij IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 100, 104.

Jacob, de Hollander, kwam waarschijnlijk met de Liefde in Japan, breeuwer van beroep, een arm man. In 1616 bood hij zijn diensten aan de Engelschen aan. Zie de bizonderheden hier in het Derde Deel, over Japan, naar Rich. Cocks, I 171.

Jacobsz (Gerrit), zoon van den „Speuijwachter" te Rotterdam, ondertimmerman op de Trouw, 5 Januari 1601 vermoord op Tidor door de Portugeezen, die hem „thooft affsneden ende langs de strant wech werpende waren". Hij kende Portugeesch en ging als tolk met den schipper mee aan wal. Volgens de verklaring van Anthonis Anthonisz, zie hier bladz. 306.

Jacobsz (Jacob) Bol, geboren te Antwerpen, woonde te Amsterdam, in Dec. 1599 ruim 25 jaar, kwartiermeester op de Blijde Boodschap.

Op zestienjarigen leeftijd was hij naar Holland gegaan en was, vóór hij op deze vloot medeging, driemaal op Nederlandsche schepen naar Spanje geweest, naar San Lucar de Barrameda, Cadix en Setubal, om zout, olie en wijn te halen.

Hij was een arm man, maar kon schrijven; toen hij wegvoer, wist hij niets van de te volgen route noch van Peru, onderweg kwam hij op de hoogte, zoowel van het plan om Japan, Californië en de Molukken te bezoeken, als van de Spaansche krijgsmacht in Peru. Dit maakte hem ongerust en hij wendde zich in de Straat van Magalhães tot Sebald de Weert met de vraag of de vloot soms militaire bedoelingen had, maar die had hem gerustgesteld. Hij wist den datum van vertrek, 27 Juli 1598, van de aankomst aan de Straat van Magalhães, 6 April 1599, en van het verlaten der Straat, 4 September, wat één dag mis was (3 September). Hij wist ook, dat men den ingang van de Straat kon herkennen aan drie hooge heuvels, die er uitzagen als kerken; dat had hij van Laurens Claesz, die meer technische bizonderheden van de Straat wist. Hij kende Santa Maria als rendez-vous en wist, dat het fout op hunne kaarten stond. Van de lading was hij vrij goed op de hoogte.

Olivier van Noort kende hij persoonlijk en hij had het schip De Gouden Leeuw in Amsterdam zien liggen, evenzoo de acht schepen van Van Neck. Daaruit maak ik op dat hij in Amsterdam woonde.

Hij was één der zes manschappen, die met Dirck Gerritsz te Valparaiso aan land gingen, hij werd gevangen genomen en legde te Callao de Lima 20 en 21 December 1599 een verklaring af, waaraan alle bo-

venstaande bizonderheden ontleend zijn. (Declaraciones Olandeses, bladz. 105—128.)

Op 1 Juli 1604 werd, te zamen met Dirck Gerritsz en vier andere mannen van de Blijde Boodschap door Tymon Barentsz te Lissabon uit de gevangenschap bevrijd: Jacob Jacobsz Bol (IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 97). Is dat deze Jacob Jacobsz, dan keerde hij in het vaderland terug.

Jan (Oom). — Zie: Outghersz (Jan).

Jansz (Andries), bottelier op de Trouw, één der zes mannen, die de algemeene slachting door de Portugeezen op Tidor ontgingen, en gevankelijk naar Goa gevoerd werden. Zie Namen gevangenen (1608), hier afgedrukt op bladz. 126.

Jansz (Arent of Aeriaen) of Jansen, op de Blijde Boodschap, in Chili gevangen genomen, van Lima naar Lissabon gevoerd en daar 1 Juli 1604 door Tymon Barentsz gelost, uitgeleverd tegen den Amirant. Zie IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 97.

In het testament van Oytgen Pietersdr. van Walbeeck in Gelderland, 14 Mei 1599, wordt als haar zoon genoemd: „Aeriaen Jans tegenwoordig wesende op de Vaert naer O. Indië". Amsterdamsche Notarisprotocollen, J. Jansz Pylorius 1599.

Jansz (Barent) Potgieter, geboren te Munster (ook „Brentensis" genoemd) in 1574 (A°. 1627 aet. 53), chirurgijn-barbier op het Geloof, wonende te Amsterdam. Hij was Roomsch-Katholiek.

Een veelzijdig man, chirurgijn, theoloog, teekenaar, auteur van een zinneprent en van een kaart van de Straat van Magalhães.

Hij maakt als jongman van 24 jaar de reis der vijf schepen mede; hij nam waar, dat zij die eenmaal scheurbuik gehad hadden, er later vatbaarder voor waren dan anderen, ook meent hij, dat het vele mosselen eten vatbaar maakte voor scheurbuik. Zie hier bladz. 55. In de Straat van Magalhães komt hij den barbier van de Trouw te hulp bij het verbinden van twee mannen, die door de Indianen met pijlen gewond waren, „want zij met groote swarigheydt de puncten, die Harpoensche wijs met veel cartelen ghemaect waren, uyt hun lijf snyden, ende sommighe oock voorts door douwen moesten, midts soo diep int lijf saten, waren den eenen door vier pack kleeren tot inde holligheydt vanden borst ghegaen, doch genasen beyde in corter tijdt." (Wijdtloopigh Verhael, bladz. 192.)

Hij hield een journaal van de reis van het Geloof en teekende de prenten, die in het gedrukte door Zacharias Heyns bewerkte Wijdtloopigh Verhael voorkomen. Ook teekende hij landopdoeningen, die echter niet opgenomen zijn.

Na zijn terugkeer in het vaderland kwam hij in 1625 tot bekendheid door het uitgeven van een zinneprent, die voor ons van bizonder belang is, omdat ik meen, dat de voorstelling gewekt werd door een herinneringsbeeld van zijn verblijf in de Straat van Magalhães.

Op deze prent stelt hij zich zelf voor in devote houding staande op een driehoekige zerk, die het opschrift draagt: „'t fondament van 't Roomsche gheloove, staet vast in der eewicheyt". Zou hij van de zerk afstappen, dan staan er de afgrijselijkste monsters gereed hem te verslinden, een vliegende draak en een draak met acht koppen, en zeven wilde dieren, leeuw, tijger, wolf, beer, hyena, basilisk, os: symbolen van den duivel, den antichrist en de zeven hoofdzonden. Op den achtergrond zijn fantastische steile bergen, die herinneren aan de

Zinneprent door Barent Jansz Potgieter. — Zie bladz. 84.

hooge toppen in de Straat van Magalhães. Op één ervan staat het kruis.

Misschien mag men de geheele prent opvatten als een vergeestelijking van de in de Straat van Magalhães doorgestane ellende.

De prent, die de hand van een knap graveur verraadt, in het genre van Crispin de Passe — of, zooals Frederik Muller zegt, van Savry —, is gesigneerd: „Mr. Barent Iansz. Potgieter van Munster Auctheur."

Van deze prent is slechts één exemplaar bekend en dat exemplaar heeft een merkwaardige geschiedenis: het is het exemplaar van den auteur, die op de achterzijde eigenhandig de omstandigheden beschreven heeft waaronder deze prent ontstond.

Doordat de prent wat kort afgesneden is, is het schrift niet meer geheel volledig. Het volgende is nog aanwezig:

Dese plate hebbe ick anno 1625 laten snyde[n tegen de
briefuen de mij indes banquerotiers gerrit Jacobsen bell[es huys
gethoont werden ende anno 1627 schoudt Johan ten grooten[huijs in
van rechtvaerdige justitie heeft gethoont...[s? [plaetse
roomsche kercke voorde hoere van babel ende on[
Als duuelen afgebeeldet ende den roomschen g[odsdienst
grovelijck bespot wert.

Een erasmiaen ben ick in mijn hart
de sonde van godes kercke beklage ick met sm[art

Anno 1628 als ick ende de schoudt grooten huijs[
harde woorden te samen hadden verhalende openbaer wat[ ]s[
geloofs saken geschiet waren thoonende de spot brief[
de my vanden schoudt in plaetse van justitie gethoon[t werden ben
ick strackx den selven dach den 9en september bij [schepen
harmen vander pol gegaen mijn boecken gethoont ho[llants
onderganck gewesen begerende dat he mijn beklach reden [ende de spot
briefuen wilde in scheepen kamer leveren als he ged[aen hadde
selfs regerende scheepen sijnde maer mij is wederl[
so hebbe ich mijn klachte gedaan ande regerende heeren bo[rgm.] de[ser
stede van amstelredam ende hollants opkomen wercken end[e
onderganck gethoont heere mijn godt ghij weet wa[
ende hoe ick tot der doot voor hollants welvaert na s[
geiuert hebbe

Van het woord „snijden" in den eersten regel, waarop het hier aankomt, is te lezen de onderste punt van de lange s, de n, de krul naar beneden van de y, het beneden gedeelte van het lichaam van de d en een stukje van de linker haal van de e.

Men merke op dat deze inscriptie een paar vormen uit de oostelijke dialecten heeft: *de* voor die en *he* voor hij. Barent Jansz kwam uit Munster.

Het eenig bekende exemplaar bevindt zich in den Atlas van Stolk te Rotterdam, en is gecatalogiseerd door Frederik Muller, in zijn Historieplaten, Supplement no. 1554A en in Atlas van Stolk, no. 1635. Het woord „snijden" was tot nog toe niet ontcijferd.

Ook publiceerde hij een kaart van de Straat van Magalhães, waarvoor ik verwijs naar het Tweede Deel dezer uitgave, over de Straat van Magalhães.

Zijn portret werd gegraveerd door H. L. Roghman in 1627 aet. 53 (Muller, 7000 portretten, n°. 4281), hij wordt daarop genoemd: „Mr. Barent Iansz. Potgieter van Munster, beminder des vreeds". Zijn spreuk is daar: „Mijn hoope staet vast in Iesum Christum den gecruysten." Zie onze reproductie.

Jansz (Claes), onderschipper van het Geloof, stierf kort na den 9en Januari 1599 op weg van Annobom naar de Straat van Magalhães aan heete koortsen. — Wijdtloopigh Verhael, bladz. 161.

Jansz (Cornelis) Noris, geboren te Rozendaal, in December 1599 oud 36 jaar, schipper van de Hoop.

Naar Declaraciones Olandeses (IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 63). In Namen der gevangenen (1608) wordt van hem gezegd: „in de Suytsee genomen sonder dat men weet op wat plaats hij gevangen sit." Zie hier bladz. 122.

Hij komt voor als Norits of Noorwits in een Rotterdamsch archiefstuk van 1609. Zie hier bladz. 62.

William Adams zegt in zijn eersten brief, dat de schipper van de Hoop op La Mocha vermoord werd.

Zie hier het Derde Deel, over Japan.

Jansz (Gillis), onderschipper van de Hoop, wordt 24 Juli 1599 in de Straat van Magalhães schipper van de pinas de Postillon, die in vier stukken was medegenomen en door de timmerlieden bij Fortescue Bay in acht dagen in elkaar gezet werd. Zoo genoot hij, als één der zes hoofden van de vloot, de eer lid te worden van de Broederschap van den Ontbonden Leeuw. Het laatste wat we van de Postillon hooren is op 9 September, in den Grooten Oceaan, toen de pinas de timmerlieden van het Geloof en de Trouw op de Blijde Boodschap overbracht. — Wijdtloopigh Verhael, bladz. 192, 197.

Jansz (Jacob) Quaeck of Quaeckernaeck. — Zie: Quaeckernaeck (Jacob Jansz).

Jansz (Jan), van Amsterdam, op de Trouw, werd 26 Mei 1599 bij Fortescue Bay in de Straat van Magalhães door pijlen der Indianen zwaar gewond. Verbonden door Barent Jansz, den chirurgijn-barbier van het Geloof, genas hij spoedig. — Wijdtloopigh Verhael, bladz. 192.

Jansz (Jan), van Rotterdam, hoogbootsman of jongen op de Trouw, in Tidor aan de algemeene slachting door de Portugeezen ontsnapt en gevankelijk naar Goa gevoerd. Namen van gevangenen (1608), hier afgedrukt op bladz. 126.

Jansz (Mr. Jan), barbier op de Hoop, wellicht opvolger van Jan Eldrix, die 12 September 1598 overleed. Hij stierf in de Straat van Magalhães en werd bij Riders Bay begraven. Zijn lijk werd door de Indianen opgegraven en geschonden. — Wijdtloopigh Verhael, bladz. 195.

Jansz (Pieter), Hollandsch stuurman naast de twee Engelsche op de Hoop, gestorven 27 September 1598 op zee varende van Praia, Kaapverdische Eilanden, naar Kaap de Lopo Gonçalves. — Wijdtloopigh Verhael, bladz. 167.

Hij wordt genoemd door Pieter Walichssoon te Patani, 4 Aug. 1602, bij vermelding van de Trouw: „een van de scheepen daer Pieter Jansz. mee uitgevaren was". Zie hier bladz. 310.

Hij werd waarschijnlijk opgevolgd door Paulus Hartog.

Jansz (Pieter), van Rotterdam, timmerman op de Liefde en met dit schip in Japan gekomen. Als timmerman kunnen we aannemen, dat hij

Adams hielp bij het bouwen van schepen. Namen der gevangenen (1608), hier afgedrukt op bladz. 126.

Jansz (Pieter), geboren te Brugge, in Dec. 1599 ongeveer 20 jaar, putger op de Blijde Boodschap.

Vóór hij met deze vloot medeging, was hij in Duinkerken geweest en was vandaar vijf of zes maal het Kanaal overgestoken om bier in kleine vaartuigen van 9 à 10 ton te brengen naar Yarmouth („Tremoya") en Harwich („Teruis"), havens bij Londen. Hij had daar echter nooit vertoefd.

Behalve zijn werk als putger, hielp hij aan het roer als het volk at.

Hij werd in Valparaiso gevangen genomen, en legde 13 December 1599 te Callao de Lima een verklaring af, waaraan alles ontleend is wat we van hem weten. (Declaraciones Olandeses, bladz. 13—27).

Enkele bizonderheden in zijn verklaring werpen eenig licht op zijn persoon en ontwikkeling. Op typische wijze dateert hij het vertrek van de schepen, door te zeggen dat het viel kort na het oprichten der Meiboomen, een Hollandsch gebruik waarvan hij met welgevallen vertelt. Hij wist van de reis, de inrichting van de vloot en de lading niet meer dan een gewoon schepeling, ook wist hij iets van Olivier van Noort's plannen; hij had gehoord dat de ingang van de Straat van Magalhães op 52° ZB. lag, door de vele bochten kon hij echter de strekking („rrumbo") niet opgeven, want bij de uitvaart hadden ze geen waarneming kunnen doen. Hij rekende, dat de Straat 100 leguas lang was.

Hij vertelde dat bij het eten de kerkelijke gebeden gedaan werden, hij was dus waarschijnlijk Roomsch. Hij kon niet schrijven.

Joosten (Jan) Lodensteyn, op de Liefde en met dit schip in Japan gekomen. Met William Adams en Melchior van Santvoort één der drie hoofdpersonen bij onze eerste aanraking met Japan.

Ik verwijs naar zijn biographie in het Derde Deel, over Japan.

Kloeck (Jan Jansz.), vaandrager en boekhouder of kommies van Sebald de Weert, op het Geloof.

Hij vergezelt Gerrit van Beuningen bij zijn bezoek aan den inlandschen Koning bij Kaap de Lopo Gonçalves om eetwaren te ruilen tegen wat kramerijen en ijzer, waarvoor ze slechts een kip en wat bananen kregen. Hij sneuvelde 24 December 1598 op Annobom bij de bestorming van den berg, waarop de Portugeezen zich versterkt hadden, waarbij hij een van de voorsten was en werd op het eiland „heerlijck begraven". Het was een dapper jongman, „onder de gasten lief getal". — Wijdtloopigh Verhael, bladz 169, 179.

Claes Seys, waarschijnlijk dezelfde als Nicolaes Seys, één der reeders van dezen tocht, was getrouwd met Trijn Claesdr. Cloeck. — Zie hier bladz. 12.

Laurens, geboren te Bergen in Noorwegen uit Nederlandsche ouders, trompetter op de Blijde Boodschap. In November 1599 te Valparaiso gevangen genomen, ging hij in Spaanschen zeedienst en voer in Juli 1600 op een bark onder een Biskaaisch kapitein van het eiland S. Maria naar Arauco. De Indianen sloegen al de Spanjaarden dood, maar verschoonden Laurens om hem te gebruiken bij onderhandelingen met vreemdelingen. In Mei 1603 was hij nog bij hen.

Naar de verklaring van Dirck Gerritsz en een brief van den gouverneur van Chili, Francisco de Quiñones, van 20 Augustus 1600. Zie IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 98, 99, 104; Errazuriz, I 314.

Libesson (Jacobo). — Zie Willemsz (Jacob).

Lodensteyn (Jan Joosten). — Zie: Joosten (Jan).

Loyen (Willem), uit Schotland, op de Trouw. Volgens de Namen der gevangenen (1608) [zie hier bladz. 127] had hij gevaren met Swarte Thonis en zat hij gevangen te Goa. Hij behoorde dus tot de zes man, die aan den algemeenen moord op Tidor ontsnapten en gevangen genomen werden.

Maertensz (Daniel Arnold), „Daniel Arnaldo Martinez", op de Blijde Boodschap, werd in November 1599 te Valparaiso gevangen genomen en 18 Mei 1602 naar Spanje opgezonden om uitgewisseld te worden.

Naar een Spaansch document, afgedrukt bij IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 158; zie ook bladz. 96.

Maertsz (Dammas), van Schiedam, op de Liefde. „Gevaren mette voorm. Quaeck, sit in Chily, streckt aen Peru". Namen der gevangenen (1608), hier afgedrukt op bladz. 126.

Mahu (Sr. Jacques), of „Mahieu" geboren, volgens Dirck Gerritsz, in Spaansche verbastering, te „Gualan en la provincia de Olanda": zou het Keulen kunnen zijn? er woonden leden der families Van der Haegen, De Colenaer en Resteau, namen die in deze reis voorkomen, te Keulen. — Zie Elias, Vroedschap van Amsterdam. op deze namen. In 1598 oud 34 jaar, vrijgezel, admiraal en reeder, gestorven op de reis 24 September 1598.

Hij wordt een voornaam koopman genoemd, „marchant bien renommé" [1]), „ervaren ende geschickt Coopman" (van Meteren, zie hier bladz. 122) en had waarschijnlijk eigen koopwaren aan boord (zie hier bladz. 48). Enkele bizonderheden omtrent mogelijke familieleden vindt men hier op bladz. 12, 13.

Als admiraal was hij „een goede, sorghvuldighe Heere", bemind aan boord „om zijn beleeftheydt, mildtheydt ende goedt regement". Zoo zegt Heyns. (Zie hier bladz. 53). Bij Praia 7 September 1598 werd hij reeds door een fatale koorts aangetast, waaraan hij in den nacht van 23 op 24 September op de vaart tusschen Brava en Kaap de Lopo Gonçalves bezweek (zie hier bladz. 56). Hij had nog geen tijd gehad om zijn aan niemand bekende kwaliteiten — immers hij voerde voor het eerst van zijn leven bevel over schepen — te ontplooien. Toch had men op Praia er al een proefje van gehad, dat hij geen militair talent had; als de wind het niet belet had, was hij met de vloot in de hinderlaag gevallen, die de Portugeezen gelegd hadden.

Ook hier hebben we — evenals bij Van Beuningen, Simon de Cordes, Dirck Gerritsz en Sebald de Weert — de zonderlinge verwarring bij de reeders, dat aan kooplieden, die medegingen in het belang van den handel, een zoo onbeperkte macht verleend werd in krijgszaken, waarvan de slechte gevolgen niet op zich lieten wachten.

Marcusz (Marcus), van Amsterdam, in de Straat van Magalhães bij Fortescue Bay door de inboorlingen gedood en gemarteld, 26 Mei 1599. — Wijdtloopigh Verhael, bladz. 192.

Matelief (Cornelis Lamberts), geboren en wonende te Rotterdam met vrouw en kinderen, de eenige stuurman van de Blijde Boodschap. Te Valparaiso in November 1599 gevangen genomen, werd hij 1 Juli

[1]) J. F. le Petit, La grande chronique de Hollande. Dordrecht, 1601, Dl. II, bladz. 699 (geciteerd bij v. d. Chys, Oost-Indische Compagnie, 2e dr. bladz. 72). Zie hier bladz. 123.

[2]) Resolution van de Admiraliteit van Amsterdam, Vrijdag 11 Februari 1611, afgedrukt in Jan Cornelisz May, Reis naar de IJszee. Uitg. door S. Muller Fz. 's-Gravenhage, Linschoten Vereeniging, Dl. I (1909), bladz. 147/8. Er staat bij Muller: „Jan

1604 te Lissabon door Tymon Barentsz uit de gevangenschap gelost, uitgewisseld tegen den Amirant.

Declaraciones Olandeses, bladz., 3, 35, 62, 88, 114 en het stuk geciteerd bij IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 97.

Noorwits, Noris, Norits (Cornelis Jansz). — Zie: Jansz (Cornelis).

Outghersz (Jan), van Enkhuizen, de auteur van de eerste uitvoerige kaart van de Straat van Magalhães die in druk verscheen, in den omgang Outers genoemd, of nog populairer Oom Jan, één der twee stuurlieden (of opperstuurman, zooals De Bry, die de kaart van Outghersz beter weergeeft dan ze in den Mercator-Hondius-Atlas voorkomt, in zijn Latijnsche uitgave zegt) van het Geloof, wordt op deze reis oud genoemd; hij leefde nog in 1611.

Hij was oorspronkelijk timmerman, op de terugreis van het Geloof bouwde hij binnensboords binnen 12 dagen een schuit; hij had 5 reizen naar de Kusten van Guinee gedaan en had daarover een boek gemaakt, dat hij wilde doen drukken.

Barent Jansz of Zacharias Heyns beklagen Sebald de Weert, als na het uitzeilen uit de Straat van Magalhães zijn schipper, Nicolaes IJsebrandtsz, ziek is en hij nu alleen maar twee oude stuurlieden over heeft. Zijn collega Oom Rren was nog ouder. Wanneer het er in de Straat van Magalhães op aan komt, of men verder zal reizen, neemt hij het woord om tot teruggaan te vermanen. Dit verhoogt onze waardeering niet; ook in zijn beschrijving van de Straat van Magalhães komt zoo nu en dan de oude paai om den hoek.

De karteering en beschrijving van de Straat, die hij verrichtte in opdracht van Simon de Cordes, stel ik echter hoog en verwijs naar het daarover handelende Tweede Deel dezer uitgave.

Ik vind hem nog eenmaal vermeld en wel op 11 Februari 1611, wanneer hij zijn diensten aanbiedt aan de Admiraliteit van Amsterdam voor de reis van Jan Cornelisz May naar het Noorden. Hij heet dan nog altijd Noom Jan en moet toen al flink oud geweest zijn; hij werd geexamineerd door Ds. Petrus Plancius, kreeg zijn vacatiegeld, maar werd niet aangenomen. [2])

Owater (John Abelson Van). — Zie: Abelszoon (Jan).

Paulus, de Hollandsche stuurman, naast de twee Engelsche, op de Liefde. — Declaraciones Olandeses, bladz. 34, 113.

Paulus. — Zie Hartog (Paulus).

Pauwelsz (Adriaen), timmerman op de Blijde Boodschap. Hij werd in November 1599 in Valparaiso gevangen genomen, van Lima naar Spanje opgezonden en 1 Juli 1604 door Tymon Barentsz te Lissabon gelost, uitgewisseld tegen den Amirant. — IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 97 naar een Hollandsch document.

Phys (Michiel), van Leeuwarden, op de Liefde naar Japan gekomen. — Namen der gevangenen (1608), hier afgedrukt op bladz. 126.

Pomp (Dirck Gerritsz.) — Zie Gerritsz (Dirck).

Potgieter (Barent Jansz). — Zie: Jansz (Barent).

Quaeckernaeck (Jacob Jansz.), ook Quaeck [3]), Quack [4]), geboren te Rotterdam, in Dec. 1599 oud 45 jaar [5]), schipper op de Liefde, en na

Ouwtgar .... anders Neem Jan, mede van Enckhuysen". Men moet natuurlijk *Noom* Jan lezen. Ik heb er mij van overtuigd, dat in het oorspronkelijk document werkelijk *Noom* staat.

[3]) Namen der Gevangenen, (1608), hier afgedrukt op bladz. 126. — [4]) Zoo hoorde Van Noort zijn naam van de Spanjaarden in Chili (Ed. 1602, bladz 35), zie hier bladz. 316. — [5]) Declaraciones Olandeses, bladz. 111; IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 63.

het sneuvelen van Gerrit van Beuningen bij Punta de Lavapié in Chili 7 November 1599 kapitein en vice-admiraal [1]), gesneuveld 22 October 1606.

Hij komt 19 April 1600 in Japan aan; zijn lotgevallen aldaar, zijn vertrek met een handelspas en zijn sneuvelen voor Malakka vindt men hier verhaald in het Derde Deel, over Japan.

Hij was getrouwd met Maritgen Cornelisdr., wed. van Niclaes Maertensz van Hoochstraten, zuster van den ouden Matelief, den schipper, hij was dus oom van Cornelis Matelieff de Jonge, den admiraal. [2]) Zijn eenige dochter Geertgen oud ongeveer 28 jaar machtigde 4 December 1609 Jacob Jansz Louvesteyn, als stuurman varende op de Ceylon naar Oost-Indië, om naar de nalatenschap van haar vader te informeeren [2]).

In Rotterdam is de Jaep Quaeckensteeg, Noordzijde Nieuwe Haven, waar hij woonde, en in 1593 genoemd werd, naar hem geheeten [3]).

Resteau (Daniel), kommies van den Admiraal, op de Hoop, een jong man, in denzelfden nacht als Jacques Mahu, 23 op 24 September 1598 op de vaart van Brava naar Kaap de Lopo Gonçalves gestorven en tegelijk met dezen over boord gezet. — Wijdtloopigh Verhael, bladz. 165, 166.

De families Resteau en De Colenaer waren aan elkaar verwant. Nicolaes de Colenaer was aandeelhouder in deze reis. — Zie hier bladz. 16.

Richart Jan, of maestre Rrichel, Engelschman, één der twee stuurlieden op de Trouw, nog zeer jong. De andere was een Hollander. Hij had vroeger de Straat van Magalhães niet bereisd. Declaraciones Olandeses, bl. 34, 62, 88, 114.

Zie hier: Dircksz (Adriaen).

Roos (Jan Jacobsz), op de Liefde in Japan gekomen. — Namen der gevangenen (1608), hier afgedrukt op bladz. 126.

Rren (Oom): „omrres", „rren", de oudste van de twee stuurlieden van het Geloof; de andere ook oud was Oom Jan, dat is Jan Outghersz. — Declaraciones Olandeses, bladz. 34, 114. Zie ook: Dircksz (Adriaen).

Rrichel (maestre). — Zie: Jan (Richart).

Sandersz (Mees), bootsgezel op de Trouw, maakte de plundering van de stad Castro op Chiloé mede, waarover hij een uitvoerig relaas opstelde, hetzij na terugkeer in het vaderland, in welk geval hij tot de zes gevangenen behoorde, die op Tidor den algemeenen moord ontgingen, hetzij op de reis, zoodat hij op Tidor kan vermoord zijn. Men zou dit laatste vermoeden, omdat zijn relaas zwijgt over Tidor.

Uit zijn verklaring spreekt een ruwe, inhalige klant, hij verwijt Balthasar de Cordes, dat hij alle Spanjaarden te Castro laat dooden, omdat nu niemand hem kan aanwijzen waar zij de goudschatten verstopt hebben. Hij spot met het Roomsche geloof van zijn kapitein en vertrouwt hem niet; als hij hem in zijn Zondagsche kleeren ziet verschijnen om naar de Spanjaarden te gaan, vreest hij dat hij niet meer terug zal komen.

Hij was de auteur van een kaartje van den Chiloé Archipel, dat niet meer voorhanden is. Ook was hij de eerste Nederlander, die den aardappel in zijn land van oorsprong zag groeien.

Zie zijn Notitie, hier bladz. 285—299, en bovendien bladz. 52.

[1]) Adam's tweede brief, hier afgedrukt in het Derde Deel, over Japan.
[2]) Amsterdamsche Notarisprotocollen, Lieven Heylinc Dl. 46.
[3]) Rotterdamsche Historiebladen III 213.

Sandersz (Sander), jongman, zeilemaker op de Trouw, hij verdronk in de Straat van Magalhães in de Besloten Baai [P. Churruca] bij het uithoozen van de boot, 1 December 1599. — Wijdtloopigh Verhael, bladz. 211.

Santvoort (Melchior van), op de Liefde, als kommies zegt Le Maire. Hij, William Adams en Jan Joosten Lodensteyn zijn het driemanschap, dat onze vestiging in Japan voorbereid heeft. Hij was in 1639 nog in leven. Ik verwijs naar mijn verhaal in het Derde Deel, over Japan.

Zijn broeder Adriaen van Santvoort verzoekt 23 April 1614 aan de kamer van Zeeland der Oost-Indische Compagnie passage naar Indië. ('s-Gravenhage, Algemeen Rijksarchief, Kolon. Archief 4508: Brieven Kamer Zeeland 1614—1616).

Shotten (Timothy), Engelschman, eerste van de drie stuurlieden op de Hoop. Hij wordt door Adams in zijn twee brieven genoemd. De Spanjaarden in Zuid-Amerika schreven zijn naam uit den mond van Dirck Gerritsz en van de andere mannen, die zij in verhoor namen, op als Jacques, Jaten, Chat of Chart. Hij was in December 1599 ongeveer 35 jaar en had de Straat van Magalhães bevaren met Cavendish.

Spring (Thomas), Engelsch jongman, een stuurman op de Hoop, stierf aan ziekte op Annobom, December 1598. „Wel een vande kloeckste vanden hoop". — Wijdtloopigh Verhael, bladz. 180.

Stolck (Joris Adriaensz). — Zie: Adriaensz (Joris).

Swager (Jacob), Hollander in Japan buiten verband der Oost-Indische Compagnie, wat doet vermoeden dat hij met de Liefde in Japan kwam. Hij komt met Jacques Specx, Matthys van den Broecke en Jan Joosten Lodensteyn bij den Engelschen koopman Richart Cocks eten. — Zie hier het Derde Deel, over Japan.

Teun (Swarte), **Thuenissen** (Thuenis).—Zie: Anthonisz(Anthonis).

Thunissen (Alb.), van Culenborg, op de Trouw, in de Straat van Magalhães bij Fortescue Bay op 26 Mei 1599 zwaar gewond door pijlen der inboorlingen, door Barent Jansz den chirurgijn van het Geloof verbonden en spoedig weer hersteld. — Wijdtloopigh Verhael, bladz. 192.

Tielmans (Pieter), timmerman op de Blijde Boodschap, in November 1599 te Valparaiso gevangen genomen, van Lima opgezonden naar Spanje en 1 Juli 1604 te Lissabon door Tymon Barentsz gelost, uitgewisseld tegen den Amirant. — IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 97 naar een Hollandsch document.

Tol (Jan Gerritsz), kwam met de Liefde in Japan. — Namen der gevangenen, (1608) hier afgedrukt op bladz. 126.

Verjuys (Fransoys), boekhouder van den Vice-Admiraal, op de Liefde. Hij gaat in September 1598 op Praia, Kaapverdische Eilanden, als gewoon bootsgezel gekleed, met den Hamburgschen schipper Herman Webbe naar het Portugeesche fort om te onderhandelen over het innemen van water en levensmiddelen. — Wijdtloopigh Verhael, bladz. 153.

Weert (Sebald de), geboren 2 Mei 1567 's morgens bij achten te Antwerpen, zoon van den 27-jarigen Hans de Weert, koopman, en Clerken (Claartje) Wonderer, Sebaldsdochter, het zesde van zeventien kinderen. Wegens de vervolgingen der protestanten werd hij heimelijk in het ouderlijk huis door een gereformeerd predikant gedoopt, peters en meters waren Joannes Baptista Wolparge, Nicolaus van Dorpe, Jacomina de Neuville en Catelina Bols.

Het gezin ging 10 Januari 1569 naar Keulen en vandaar in 1576 naar Aken; in 1579 waren zij weder in Antwerpen terug. Zijn jongensjaren bracht Sebald dus in Duitschland door.

Met zijn broeder Roeland ging hij naar het, waarschijnlijk in 1580, gestichte gereformeerd gymnasium, waar hij het onderwijs genoot van Bonaventura Vulcanius. Evenals alle gymnasiasten van dien tijd, verstond hij het op 13-jarigen leeftijd een Latijnsch gedicht in elkaar te zetten, laten we vermoeden met behulp van den leeraar. Zie hier een proefje disticha voorkomend in den eersten nieuwjaarsbundel van het gymnasium van 1581, kort geleden door C. P. Burger Jr. aan het licht gebracht:

Sebaldi Werdii

Ianus adest, hilares Iani celebrate calendas
Hic annus nobis gaudia multa feret.
Et Male-contentis damna et mala multa creabit,
Ut sint quod iactant nomine reque simul.
Palladiaeque artes, et Relligio alma vigebit,
Et laus accedet magna decusque Scholae.
Ergo agite et Numen votis precibusque rogemus
Hocce ratum nobis omen ut esse velit.

„Van Sebald de Weert. — Hier is Janus, viert vroolijk den dag van Janus, dit jaar zal ons veel vreugde brengen, en den Malcontenten veel schade en kwaad verwekken, opdat zij datgene zijn mogen waarop zij zich beroemen, niet alleen in naam maar ook metterdaad.

„De vrije kunsten en de heilige godsdienst mogen bloeien, en groote lof en sieraad moge de School geworden. Welaan, laten wij God met wenschen en gebeden smeeken, dat dit goede voorteeken in vervulling kome."

Merkwaardig dat de jonge Sebald al zooveel begrip van politiek had, dat hij de Malcontenten er bij haalde, de Katholieke partij in de Waalsche gewesten onder Montigny, die tegen Oranje's ontwerp van godsdienstvrede waren [1]), en dat hij reeds zoo'n voorvechter in den dop was, dat hij hun een slecht einde toewenschte. Al is dan dit gedicht misschien uit den koker der leeraren gekomen, dan werden toch de jongelieden al vroeg op den politieken strijd dier dagen voorbereid [2]).

Zijn broeder Roeland vinden we later terug als meester in de rechten en advocaat fiscaal in den Raad van Brabant te 's-Gravenhage, Sebald werd koopman. De familie ging, waarschijnlijk na de inneming van Antwerpen, naar Amsterdam. Op 25-jarigen leeftijd wordt hij met Pauwels Sterlincx mede-compagnon in een „compagnie in coopmanschappen op Barbarije" waarvan zijn vader, Hans Merchys en Hans Broers kooplieden te Amsterdam bewindhebbers waren. Door Hans Broers kwam hij waarschijnlijk in relatie met de compagnie van Van der Haegen en Van der Veken, waarvan Broers bewindhebber was en verkreeg hij den post van kapitein op de Blijde Boodschap. De Barbarijsche Compagnie splitste zich. Vóór het vertrek van de vloot wilde

[1]) Zie P. J. Blok, Geschiedenis van het Nederlandsch volk. Dl. 3, bladz. 216.

[2]) De nieuwjaarsgedichten der jongens werden gedrukt, de titel van het kwarto-boekje luidt: Xenia sive Congratulatio Gymnasii Ecclesiae Reformatae. (Antwerpen), 1581. Het vers van Roeland komt eerst, dan dat van Sebald: Roeland was de oudste van de twee. Zie: C. P. Burger Jr., Een bundel nieuwjaarsgedichten van de Gereformeerde School te Antwerpen, in Het Boek, Dl. 10 (1921), bladz. 273—284.

hij een geschil met de Barbarijsche Compagnie n°. 1 uit den weg ruimen, waartoe de reeders, Hans Merchys, Hans Solemans, Abraham de Marees en Vincent de Vlaming, bereid waren; hij heeft in de daarop betrekking hebbende akte de kwaliteit van „koopgezel".

Kort voor zijn vertrek kwamen de gevolgen van een intiemen omgang met Heyltgen Clements Adamsdr. van Breda; het kind was in November 1601 3½ jaar oud en kwam dus ongeveer in Mei 1598 ter wereld; misschien spoorde dit geval hem mede aan dienst te nemen op een langdurige reis, waartoe hij in Maart 1598 het plan reeds opgevat had.

In „zyn bloeyende jeugd", zooals hij zelf zegt [3], — hij was 31 jaar — aanvaarde hij de reis als kapitein van het jacht, de Blijde Boodschap, de minste dus van hen, die over de koopwaren en den handel gingen.

Ook van hem, evenals van zijn collega's, werden wapenfeiten verwacht. Op Praia had Van Beuningen, ondersteund door den sergeant majoor Rombout Hoochstoel, het Portugeesche fort bezet en vroeg om versterking, de admiraal zendt Sebald de Weert met 60 man, en als Van Beuningen uit vermoeidheid naar boord moet, blijft hij met 300 man den nacht van 3 op 4 September 1598 op het fort. Den volgenden dag vertoont zich de vijand in de vlakte, maar Sebald wacht ze niet meer af, hij moet ziek terug naar boord. Zoo liep zijn vuurdoop af [4]).

Na den kort daarop gevolgden dood van den Admiraal had er een algemeene bevordering plaats, ook Sebald de Weert ging over van de Blijde Boodschap op Het Geloof, waar hij in den schipper Nicolaes Ysebrandtsz een krachtig en bekwaam man vond.

Zijn bezoek aan den inlandschen koning bij Kaap de Lopo Gonçalves bracht hij er beter af, in zijn onderhoud met den koning houdt hij zich goed bij de voor hem, die nog nooit met onbeschaafde volkeren in aanraking was geweest, vreemde en onsmakelijke zeden, en hij had takt genoeg om te voorkomen, dat het volk, dat de vreemdelingen niet vertrouwde, tot dadelijkheden overging. Men leze het geval na in het Wijdtloopigh Verhael, bladz. 170—175. Na de afvaart van Kaap de Lopo Gonçalves krijgt hij in December 1598 een heete razende koorts, waarmede hij twee maanden te bed lag. Dirck Gerritsz verving hem [5]).

In de Straat van Magalhães werd hij natuurlijk ook één der ridders van de Broederschap van den Ontbonden Leeuw, hem ontging echter ook de gelegenheid volgens de daarbij afgelegde eeden den Koning van Spanje zooveel mogelijk afbreuk te doen, want in den Grooten Oceaan aangekomen, trof hem een dubbele ramp, — hij werd door storm van de overige schepen gescheiden en zijn schipper werd ziek. Teruggedreven in de Straat, welk lot gedeeld werd door de Trouw, stierf zijn schipper, hetwelk het begin van zijn rampen werd, zegt Heyns. Het eerste gevolg was, dat hij den Grooten Oceaan niet meer bereikte, de Trouw met den schipper met den energieken bijnaam „Swarte Teun" wèl.

Het nu volgende gedeelte van het journaal door Zacharias Heyns bewerkt, is de geschiedenis van Sebald de Weert, die al zijn faculteiten inspant om de moed bij de manschappen erin te houden en, als dat niet meer slaagt, met taktvol optreden ze kalm te houden. Als hij nog

In dezen bundel komt een langer gedicht voor van „Jacobi Matthiae", en twee van „Antonii Matthiae". Zouden dit Jacques Mahu en zijn broeder zijn? Mahu, ook Mahieu geschreven, misschien dialect van Mathieu, zooals Le Petit schreef. De Heer P. A. Pijnappel deed mij deze onderstelling aan de hand.

[3]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 223. [4]) Id., bladz. 156—158.

[5]) Id., bladz. 176, 181.

hoop heeft, dat ze de Zuidzee zullen bereiken, verbloemt hij de militaire bedoelingen van de vloot, hij gaat op familiaren voet met de manschappen om en spreekt ze persoonlijk moed in, hij neemt de hoofden die onwillig zijn afzonderlijk om ze tot andere gedachten te brengen; als hij uit de broodkamer komt toont hij een blij gelaat alsof er nog een groote voorraad was, hij neemt een gelegenheid waar om de hoofden te onthalen, en aldus brengt hij het zoo ver dat het schip, hoewel met verslappende discipline, toch zonder muiterij behouden 13 Juli 1600 het vaderland bereikt en alleen van *zijn* schip voor de reeders nog iets terugkwam [1]).

Op de reis had hij enkele planten verzameld, die hij ter hand stelde aan Prof. Clusius en waarover hij schreef aan Joh. de Laat Jr., den lateren bewindhebber der West Indische Compagnie, die hare faits et gestes beschreef [2]).

Men leest niet dat De Weert ter verantwoording geroepen werd om zijn terugkeeren, de reeders waren dus overtuigd dat hij niet anders had kunnen doen, daarin gesterkt door het journaal van Heyns, dat wel eens den indruk maakt van een apologie voor De Weert.

Thans de verdere levensloop van Sebald de Weert.

Na zijn terugkeer in het vaderland zorgt hij voor zijn natuurlijk kind. Hij koopt de moeder af en neemt op zich haar jaarlijks 50 gulden te geven voor de opvoeding van het kind, zoolang hij het bij haar zal willen laten. Hij gaf zijn vaderlijke rechten dus niet op en liet het haar niet lang, een half jaar later in November 1601 vorderde hij het kind van haar op.

Intusschen is hij in onderhandeling getreden over een nieuwe reis naar Oost-Indië met de in November 1600 tot stand gekomen „ Vereenigde Zeeuwsche of Middelburgsche Compagnie", bekend als de „Zeeuwsche uitrusting Ten Haeff", die in de in 1602 opgerichte Vereenigde Oost-Indische Compagnie werd opgelost. Den 18 October 1601 wordt voor het eerst over Sebald de Weert gesproken, de ingewonnen inlichtingen leidden ertoe hem 29 Oct. daaraanvolgende het zeer hooge tractement van 100 gulden per maand als commies op één der schepen aan te bieden. Het schijnt dat De Weert dit aanbod afgeslagen heeft en hij geëischt heeft „voor zijn gagie 1 per cents vuyt de advance". Men besluit 22 November het hem te geven, als het kan minder. Deze overeenkomst werd echter verbroken en 16 Maart 1602 krijgt hij 25 „ponden grooten" (flor. 150) per maand [3]), Hij werd de eerste der 6 commiezen op de Zierikzee en met den titel van vice-admiraal de aanvoerder van het smaldeel dat bestond uit de drie schepen de Zierikzee, de Vlissingen, de Der Goes, en een onderdeel was der 14 schepen die uitgerust werden. Dit smaldeel vertrok vooruit en koos 31 Maart zee.

Met het doel handelsbetrekkingen aan te knoopen, deden de schepen het eiland Ceylon aan. Aanvankelijk slaagde De Weert erin het vertrouwen van den Maharadja van Kandia, „Don Jan", te winnen en als vijanden der Portugeezen groote handelsvoordeelen voor de Hollanders te verkrijgen. In de toepassing echter beging de Hollander tactisch fou-

[1]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 205, 210, 213; zie mijn hoofdstuk over de Uitreeding bladz. 24, 53, 54, 59—61.

[2]) Zie hier bladz. 102 en 128—134.

[3]) Pond groot, „le gros tournois", „grossus turonensis", veelal pond vlaamsch genoemd, is het pond van 240 grooten, dus flor. 6.—. Wanneer de gulden pond genoemd wordt, is hij het „pond van 40 grooten".

Moord van Sebald de Weert op Ceylon, 1603.

Uit Baldaeus.

ten, die alle voordeelen deden verloren gaan en hem zelf het leven kostten.

Teruggekeerd uit Atjeh wekten zijn mannen door het dooden van vee een vijandelijke stemming onder de bevolking; hij zelf nam vier Portugeesche schepen en verleende aan de bemanning kwartier tegen den wensch van Don Jan, die ze had willen uitleveren tegen zijn zoon, die door de Portugeezen gevangen gehouden werd. Bovendien beging De Weert de onoplettendheid de gevangen Portugeezen aan tafel een betere plaats te geven dan den gezant van Don Jan.

Zoo kreeg Don Jan achterdocht, welke aangewakkerd werd door zijn gezant. De Maharadja weigerde aan boord van de Hollandsche schepen te komen, en toen De Weert in het gezelschap van den Maharadja, „eens meer als behoort gedronken hebbende", bleef aandringen en Don Jan zich verontschuldigde omdat hij de Keizerin te Kandia alleen achter gelaten had, liet De Weert zich de fatale woorden ontvallen, dat „de Keyzerinne geen Mannen zoude ontbreken". Nu werd Don Jan zoo woedend dat hij uitriep: „bintme dien hond". Vier edellieden voerden dit bevel uit en toen De Weert zich verzette, kliefden zij hem met een breeden sabel het hoofd. Daarop werd een slachting onder de aan land gebleven manschappen aangericht. [4])

Bij zijn vertrek naar Oost Indië was een geschil met de Barbarijsche Compagnie, waartoe hij in 1592 als medecompagnon toetrad, nog niet beslecht. Vóór zijn vertrek had hij zijn zuster Barbara de Weert, koopvrouwe te Amsterdam, procuratie verleend; deze procuratie was gepasseerd voor een notaris te Middelburg. Zij machtigt op 23 Juli 1605 haar zwager Bartholomeus Jacobs te Amsterdam, om de goederen van haar gestorven broeder te ontvangen, alsmede diens verdiende maandgelden en verder zijn testament te lichten.

Sebald de Weert schreef de drie volgende stukken:

een Latijnsch gedicht van vier disticha, in 1581. Zie hier bladz. 92.

brief aan Joh. de Laet Jr., 20 April 1601, in Latijnsche vertaling afgedrukt bij C. Clusius, Exoticorum, Leiden 1605, in het hoofdstuk: Winteranus cortex. Zie hier bladz. 130, 131, 133, 134.

brief aan bewindhebbers uit Atjeh, 1 April 1603. Te 's-Gravenhage, Algemeen Rijksarchief. Geciteerd bij De Jonge, Opkomst III, 145.

Willemsz (Jacob) „Jacobo Libesson", werd 22 April 1599 in de Straat van Magalhães opgehangen omdat hij wat olie gestolen had. — Declaraciones Olandeses, bladz. 44; IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 78.

Volgens Wijdtloopigh Verhael, bladz. 189, diende de oliedief op de Blijde Boodschap.

Woutersz (Wouter), door de Portugeezen op Annobom doodgeslagen en „tot een trots op den gemeynen wegh gheleyd". 18 December 1598. — Wijdtloopigh Verhael, bladz. 159.

Ys(e)brandtsz (Nicolaes) Drom of Den Drom, van Rotterdam, eind 1599 oud 40 jaar, schipper van het Geloof, ziek tijdens de verstrooiing der vloot in den Grooten Oceaan en gestorven 16 September 1599.

Barent Jansz of Zacharias Heyns verklaart, dat zijn dood „gheen kleijn verlies voor Capiteijn de Weerdt en was, die sedert sonder schip-

[4]) Naar de journalen van Warwijck's reis verwerkt door De Jonge, Opkomst, III, 3—14, aangevuld met bizonderheden uit Ph. Baldaeus, Beschrijving van Ceylon. Amsterdam, 1672, bladz. 18—21. Voor een andere lezing van den moord zie men hieronder op 1 Juni 1603.

per zijnde, nu niemandt en hadde die erghens voor sorghe droegh, daer nochtans de voorgenoemde Schipper in alle zyne saken de sorghvuldigheydt selfs was, alsoo dat dit afsterven wel een beginsel van zijn ongheluck magh gherekent worden." — Wijdtloopigh Verhael, bladz. 198; Declaraciones Olandeses, bladz. 62, 111.

Zijn vader, IJsbrandt den Drom, woonde op het Spui, zijn vrouw was Aaltje, dochter van den stuurman Cornelis Joosten Neeloom uit Katwijk. In den staat van zijn boedel, van 14 September 1606, wordt bij Claes IJsbrandtz Drom schipper genoemd. (Dossier-Bijlsma, Archief Rotterdam).

Documenten betreffende Sebald de Weert en zijn familie.

Behalve uit de genoemde werken, zijn de bizonderheden over Sebald de Weert en zijn familie ontleend aan de Amsterdamsche Notarisprotocollen, geëxcerpeerd op last van Dr. J. W. IJzerman, en aan enkele andere documenten.

25 Jan. 1562 trouwde ergens in Vlaanderen Hans de Weerdt, geboren 1538, met Clerken Wonderer, geboren 1542. Zij stierf 17 Jan. 1595.

27 Oct. 1563 wordt hun zoon Touseynken geboren, peters waren Touseyn Vassal en Sebalt Wonderer, de grootvader, afkomstig uit Neurenberg. Het kind stierf toen het 8 dagen oud was.

Sept. 1564 wordt geboren te Antwerpen Margrieta de Weert, tweede kind van Hans en Clara Wonderaer Sebaldsdochter. Het derde en vierde kind werden doodgeboren, het vijfde was Roelant, geboren 19 Maart 1566.

Den tweeden May a°. 1567 soe heeft de heere ons verleent eenen jonghen sone smorghens recht voer den 8 uren, ende hy wyrt tsanderdaechs ghedoopt in myn huys. Syn peters waeren Jan Baptiste Wolpage, Nicolas van den Dorpe, Jacquemijne de Neufville ende Lijnken Bols waren syn meters, ende wyert geheeten Sebolt. — Navorscher, 1898, bladz. 574.

2 Mei 1567. Sebaldus (de Weert) natus est Antwerpiae, 2 Mayo paulo ante horam octavam matutinam A°. 1567; hic primus clanculum ob persecutiones Albani Ducis in domo paterna a reformatae religionis ministro baptisatus est. Susceptores fuere Joannes Baptista Wolpargi, Nicolaus van Dorpe; Jacomina de Neuville et Catalina Bols. — Taxandria, 1908, bladz. 82.

Hij was het zesde kind. Er werden in het geheel 17 kinderen geboren, het laatste in 1586.

1581. Sebald de Weert maakt op het Gymnasium te Antwerpen een Latijnsch gedicht.

15 Aug. 1592. Zie 18 Sept. 1602.

19 Dec. 1593. Wybrand Werwyck, koopman te Amsterdam, verklaart dat hij geladen en gescheept heeft in de St. Pieter, schipper Freeck Freecksz van Enckhuysen, reeders Hans de Waert, Hans Merchys en Hans Broers, naar Barbarije 2 baeltjes papier. Notaris J. F. Bruyningh.

1 Feb. 1595. Testament van Bartholomaeus Jacobs getrouwd met Margrieta de Weerdt. Notaris L. Heylinc.

10 Febr. 1595. Cornelis Cornelisz Matelieff van Rotterdam en zijn medereeders hebben schuld aan schipper Claes Hendricksz van Medemblik en zijn reeders flor. 3183 en 5 st. voor een gekocht schip genaamd de Jager, groot 100 last. Getuige Jacques de Weerdt. Notaris J. F. Bruyningh.

26 Aug. 1595. Uit deze acte blijkt dat Hans de Waert de vader is van Sebalt de Waert. Notaris J. F. Bruyningh.

8 Nov. 1596. Testament van Mattheus Lambrecht, voor de tweede maal getrouwd met Marta Wonderaer. Voogden over de kinderen uit het eerste huwelijk zijn Andries Adriaensz en Jacob Schot, uit het tweede Jeronimus Wonderaer en Roelandt de Waerdt. Notaris J. F. Bruyningh.

11 Maart 1597. Inneming van Amiens door de Spanjaarden. Kopergravure door J(acques) de Weert naar Claude Chatillon, uitgegeven te Parijs door Jean Le Clerc,

1597. 9 bij 33.5 cM. — Zie I. Collijn, Magnus Gabriel de la Gardie's samling af äldere stadsvyer och historiska planscher i Kungl. Biblioteket. Stockholm, 1915. N°. 75.

9 Maart 1598. Sebault de Weert, koopgesel te Amsterdam, laat vóór zijn vertrek naar Indië aanzegging doen aan Hans Merchijs, Hans Solemans, Abrahamde Marees en Vincent de Vlaming, uitmakende de compagnie n°. 1 van Barbarien dat hij zijne kwestien met die maatschappij voor zijn vertrek in het reine wilde hebben, waarin zij wilden treden. Notaris J. F. Bruyningh Z 45.

1 April 1598. David de Weert, Vlaamsch koopman te Marokko. Notaris L. Heylinc.

27 Mei 1598. Jeronimus Wonderaar, makelaar, attesteert ten verzoeke van Jacques Carbal. Notaris L. Heylinc.

23 April 1599. Hans de Weert oud 59 jaar en Hans Senepart oud 30 jaar. Notaris L. Heylinc.

Volgens familieaanteekeningen was Hans de Weert geboren in 1538.

11 Aug. 1599. Hans de Weert trouwt met Elisabeth Bouwens, weduwe van Jhr. Anthonis Heyman, gestorven te Alkmaar. Zij had vijf kinderen, Anthonis, Daniel, Catherine, Elisabeth, Susanne. Voogden werden Reynier de Pistere en Gerard Provoost. Notaris L. Heylinc.

5 Sept. 1599. Cornelis de Weert van Antwerpen, van voornemen te reizen naar Oost-Indië, benoemt tot zijn gemachtigde Pouwels Bosschart, koopman te Amsterdam, wonende in „de Groote Baers". Notaris J. F. Bruyningh. Z. 50, fol. 62 verso.

5 Dec. 1599. Cornelis de Weert van Antwerpen testeert. Oom is Melchior de Weert, executeur testamentair Melchior Lunden te Antwerpen. Notaris J. F. Bruyningh.

28 Apr. 1600. Martha Wonderaer van Antwerpen, schoolvrou, wordt poorteresse te Amsterdam.

Martha Wonderaer was vermoedelijk een zuster van Clara en dan de tante van Sebald de Weert.

31 Juni 1600. Bernert Adriaen van der Goes; zijn schoonvader is Jacob Pieter de Weert. Daniel Brinckelman, diens factoor is Jan Maes. Notaris J. F. Bruyningh.

Jacob Pietersz de Weert was bewindhebber der Zeeuwsche Compagnie (Ten Haeff c. s.), en der Oost Indische Compagnie, Kamer Zeeland.

9 Juni 1600. Heyltgen Clements Adamsdr. van Breda verklaart, dat zij zich tevreden stelt met hetgeen Sebault de Waert haar geeft, schenkt en vereert „voor de corporale conversatie ende lichamelijcke omganck met haer gehadt, waerdeur sij bij denselven een kindt geprocreert heeft, belovende bij eere, conscientie ende vromicheijt haer daermede gecontenteert ende tevreden te houden .... behoudenlijck dat de voorn. Sebout de Waert jaerlicx sal betalen voor de opvoedinghe ende onderhoudinghe van t voors. kindt die somme van 50 gld. ende soelanghe als hij 'tselve bij haer sal willen laten, ende langer niet, waervan die hooftsomme tot verseeckeringhe van 't kindt, bij hem op renten wtgeset sal werden." Notaris J. F. Bruyningh.

29 Nov. 1601. Sybolt de Weert laat Heijltgen Clemens Adamsdr. in de Pelterije naast de blauwe Duijff aanzeggen, het bij haar in 1598 geprocreëerde kind aan hem af te staan, onder aanbieding de kosten te betalen door haar gedurende 3½ jaar daaraan besteed. Notaris J. F. Bruyningh.

ZEEUWSCHE UITRUSTING TEN HAEFF.

(De volgende 5 stukken).

18 Oct. 1601. Is geresolveerd te schryven aen S^r^. Jan Meeussens ende S^r^. Bommenee in absentie aen S^r^. Pieter Lyntghens ende daerby haerluyden te advyseren te willen vernemen naer den persoon van Sebaldt de Waerdt tot Rotterdamme ende haerlyden, daerbij noch te discoureren 't schrijven by dito de Waert an de contractanten geschreven ende zoo haerlyden dunckt dat hy bequaeme soude wesen tot oppercommys, hem te laeten herwaert comen, om met de Comp^e^. te spreken.

29 Oct. 1601. Is geresolveert te schryven aen S^r^. Pieter Lyntgens, dat by aldien Sebalt de Waert hem will verhueren voor 100 gulden ter maendt, dat hy desen anneme om te wesen commis van de schepen daer hem in committeren sal ende daervan syn advys verwachten.

22 Nov. 1601. Is geresolveert dat men Sebault de Waerdt sal gheven voor zijn gagie 1 percento vuyt de advance — minder soo men can — van dese voyagie ende sal bedyenen het comisschap op een van de schepen daer men hem op committeren sal.

ter zijde staat: Is Sebaldt de Waert aengenomen a 1 percento van de avance.

Adt. 16 Marty a° 1602. Is andermael ter extreordinare vergaderinghe geaccordeert met Sebalt de Waert dat hy sall winnen op de voyagie vyff en twyntich ponden grooten ter maendt ende 't voorgaende accoort doot ende te nyete gedaen, presendt de eersaeme Adriaen ten Haeff, Laureyns Bacx, Everart Becquer, Arnaut Leclerc, Gherart van Schoonhoven, Nicolaes Pietersz ende Baltasar van Vlyerden.

7 Febr. 1602. Is geresolveert, alsdat de commiezen sullen varen ende geparteert sijn op de naervolgende maniere, te weten

Vlissingen.	*Zierickzee.*	*der Goes.*
Hans de Decker	Sebalt de Waert	Jaques van Ray
Jacob Joosten	Reynier Kerstens	Davidt Bernardt
Verplancken	Berckman	Wm. Jacobsz. Ravesteyn.
Arnout Heyns	Van der Brugghen	
Thomas Tengherloo	Hendrick Lyntghens (bouckhouder)	
	Hans Merman	

Kolon. Archief BK 4466, 's-Gravenhage, Algemeen Rijksarchief.

1 Feb. 1602. Testament van Peter Verniers, vroeger te Emden, voor de tweede maal getrouwd met Stijntgen Willems. Getuigen: Laurens Verniers, Claes de Weert en François van Limburch Schenck. Notaris Cornelis Arissen Huyswaert.

8 Maart 1602. Zie: 23 Juli 1605.

17 Juli 1602. Hans de Weert, procuratie op zijn zoon Mr. Roelandt de Weert. Notaris L. Heylinc.

18 Sept. 1602. Hans Merchys, Hans de Weert, Hans Broers, kooplieden te Amsterdam, verklaren dat zij met Pauwels Sterlincx en Sybold de Weert als medecompagnons 15 Aug. 1592 gemaakt hebben een contract van compagnie in coopmanschappen op Barbarije. Verschil hierover, arbiters.

1 Juni 1603. Doen den vysaemyrael nu met den coeninck sprack van alle geleegen heijt want de vysaemirael was vrymoedich tegen den coeninc meede te spreken soo droncken sy alle te saemen met malcanderen eens om soe worde die vysaemirael beschoncken, soe dat zy met malcander schelende worde en het moeyde de coeninck van candia soo seer om dat ons vysaemirael die poertegysers hadde laette vaeren soe dat hij dat in ondanck nam om dat die vijsaemirael hem beloeft hadde te houden en niet en deede en sijn volc die raede hem op soe dat hy consenteerde en vermoerde die visaemirael (met alle die gene die bij hem waeren en vervolchde ons tot op die strant en smeten al doot wat sij cregen. Journaal Jacob Rycks 1602, 4 Maert uytghesylt. 's-Gravenhage, Algemeen Rijksarchief.

23 Juli 1605. Barbara de Weert, koopvrouwe te Amsterdam, machtigt, ingevolge procuratie van haar overleden broeder Sebalt de Weert, gepasseerd te Middelburg voor notaris Severijn Rubbens dd. 8 Maart 1602, Bartholomeus Jacobs, haar zwager te Amsterdam, om de goederen van haar overleden broeder te ontvangen, alsmede diens verdiende maandgelden, en voorts nog te lichten diens testament, vóór zijn vertrek gemaakt bij notaris Severijn Rubbens, enz. Notaris J. Gysberts, O 214 (XIII p 10).

27 Juli 1607. Barbara de Weert machtigt Hans de Clercq te Middelburg. Notaris L. Heylinc. P. 36.

5 Oct. 1609. Barbara de Weert, zuster van Roelandt, dr. en advocaat fiscaal, Raadt van Brabant. Notaris J. F. Bruyningh. Z. 56 (28 x 11).

8 Oct. 1610. Hans de Weert vader van Roeland, raad fiskaal in den Raad van Brabant te 's-Gravenhage. Notaris L. Heylinc.

5 Oct. 1612. Anna Wonderaers wed. Jeronimus Wonderaers, en Martha Wonderaer wed. Huijbrecht Gillisz, beiden geassisteerd door haar cosijn Bartholomeus Jaques, machtigen Barbara de Weert, hare nicht, om aan Hans Veerlingh te Antwerpen transport te doen van een hof aldaar. Notaris J. F. Bruyningh.

1613. Giaches de Wert was de componist van een zesstemmig madrigaal op de woorden: „Hoggi un più vago sole da più sereno altro oriente", door Samuele Dunio van Middelburg in 1613 te Antwerpen uitgegeven in zijn muziekbundel „Il Parnasso". In een particuliere Hollandsche verzameling.

26 April 1614. Jasper de Weert te Ooltgensplaet.

29 Jan. 1617. Catharina de Weert, dochter van Roelant, geboren te 's Gravenhage 18 Oct. 1597, trouwt met Jaspar van Kinschot. Dit huwelijk, evenals dat van Sebald's ouders, werd gezegend met 17 kinderen.

27 April 1619. Hendrick Vaecht, geboren te Amsterdam, opperkoopman in Oost-Indië is een half broer van Ester Vaecht die gehuwd is met David de Weert.

11 Juni 1619. Mr. Frans Rijwaert, 30 jaar, opperbarbier, gediend hebbende op de Mauritius, onlangs in Zeeland geretourneerd, attesteert ten verzoeke van Jasper de Weert, dat hij kent diens zoon Isaäk Jaspersz de Weert, oud 22 jaar, die met hem geretourneerd is op 't voors. schip uit Oost-Indië en wegens een breuk afgekeurd. Notaris Peter Rutten.

6 Jan. 1620. Abraham Jaspersz de Weert voor bosschieter varend naar Oost-Indië met het jacht Muyden, machtigt zijn vrouw Janneke Egbertsdr. Bos. Notaris Peter Rutten.

9 Maart 1621. David de Weert getrouwd met Hester Vaecht. Notaris Peter Rutten

Ontvangst van Sebald de Weert op Ceylon, 1603.

Uit De Bry.

Moord van Sebald de Weert op Ceylon, 1603.

Uit De Bry.

17 April 1624. François de Schot, advokaat, zoon van François de Schot oudoom Aert Leupen, cousijn Lourens de Groot, maakt huwelijksche voorwaarden op met Hester de Waert, zuster Barbara de Waert gehuwd met Jacobus Roelandus predikant, broeder David de Waert, neef Jasper van Kinsbergen burgemeester te 's-Gravenhage.
Notaris Fr. Barchem.

25 Mei 1624. Barbara de Weert gehuwd met Jacob Roelants predikant te Amsterdam, tante Martha Wonderaer.

Genealogische bizonderheden der familie de Weert: M. J. Wildeman, Bijdrage tot de familiegeschiedenis van 't geslacht Swerts de Weerdt (uit origineele familieaanteekeningen), in: Taxandria. Bergen-op-Zoom, Jg. 15 (1908), bladz. 44—47, 81—85; — H. C. Rogge, Genealogische aanteekeningen betreffende Hans de Weert (op een blaadje 4to, een ander dan de aanteekeningen in Taxandria), in: De Navorscher. Utrecht, Jg. 48 (1898), bladz. 574—576.

(M. J. Wolters), Notice historique sur l'ancien comté de Hornes et sur les anciennes seigneuries de Weert, Wessem, Ghoor et Kessenich. Gand, 1850. 8°. De auteur geeft een overzicht van het leven van Sebald de Weert (bladz. 193—200), doch deelt geen nieuwe bizonderheden mede, noch levert hij het bewijs dat de familie uit de stad Weert zou afkomstig zijn.

Financiën. Uit een financiëel oogpunt was de reis een volkomen mislukking. Niet alleen werden geen handelswaren verkocht en gekocht, maar bovendien raakten vier van de vijf schepen met hun lading verloren. Het Geloof kwam terug, na veel reparatie onderweg ondergaan te hebben, in het bezit der oorspronkelijke lading, waarvan wat lakenstoffen afgegaan waren, die in de Straat van Magalhães tot bedekking der manschappen hadden gediend.

In bizonderheden weten we: 1° dat Van der Veken verzocht de betaling van een gedeelte der flor. 8000 door de Staten van Holland gegarandeerd ter vergoeding van geleend geschut,

2° dat de kooplieden François van Belle en Andries de Grauwe 10 Augustus 1600 gemachtigd werden naar Rotterdam te reizen om het aandeel in de teruggekomen goederen toekomende aan Nicolaes Seys en Hans Broers van Van der Veken in ontvangst te nemen,

3° dat Van der Haegen in 1602 de assuradeurs aansprak over de verloren schepen [1]).

Het 2° en 3° punt behoeven geen nadere toelichting; het eerste kennen we uit de Requeste van Van der Veken, hierachter afgedrukt.

Bij de uitrusting der schepen werden, zooals wij gezien hebben, door verschillende steden aan de Compagnie stukken geschut geleend. Om de steden zekerheid te verschaffen, stelden de Staten van Holland flor. 8000 beschikbaar om daaruit de steden te voldoen, wanneer de kanonnen verloren gingen en de Compagnie ze niet kon restitueeren. Uit deze laatste woorden ontsprong een juridische subtiliteit, dat nl. de flor. 8000 slechts zouden dienen voor het geval de Compagnie, bij het verloren gaan der stukken, niet bij machte zou zijn de waarde ervan te vergoeden. Nu verzocht Van der Veken in het genoemde Requeste, dat hem de 8000

[1]) Amsterdamsche Notarisprotocollen, Lieven Heylinc, P. 28. — Ottsen, ed. IJzerman, bladz. LVI noot.

ponden (ongeveer hetzelfde als guldens) ter beschikking zouden worden gesteld en uit den bijgevoegden staat blijkt, dat die dan zouden helpen in de afbetaling van het geleende kruit (3200 pd.), van twee kanonnen, die door de reeders reeds aan Amsterdam betaald waren (2772 pd.), van een kanon aan Dordrecht (1635 pd., 9 st.), van twee kanonnen van Nijmegen geleend (432 pd., 10 st.) en verder bij de voldoening van vorderingen van particulieren (275 pd., 18 st.), waarbij Van der Veken dan nog 2815 pd. 17 st. uit zijn eigen middelen moest bijpassen [2]).

Hieruit blijkt — dunkt me — dat de andere geleverde kanonnen niet werden vergoed, dus dat die steden geen vergoeding wenschten, en dat de persoonlijke schade van Van der Veken in deze reis, boven de aandeelen die hij voor eigen rekening nam, bedroeg 2815 pd., 17 st. Aangezien wij niet weten hoeveel aandeelen hij voor zijn eigen rekening genomen had, kunnen wij ook de grootheid van het gebaar niet meten, waarmede hij van deze onderneming afscheid nam: „daermede deze quaede ongeluckige reyse maer vergeeten ende wten sin worden gestelt."

De Staten van Holland willigden het rekest van Van der Veken in, doch het ontging hun niet, dat hij zwijgt over de kanonnen die uit de andere steden, Schoonhoven, Woerden en andere, op het krediet van het land waren gelicht. Zij besloten echter de termijnen van afbetaling zoo lang mogelijk te maken. Oldenbarneveldt teekende bij dit besluit aan: „afgelost 19 Juni 1612" [3]).

Straat van Magalhães.

Was het financieele succes voor de reeders afwezig, niettemin droeg deze reis het zijne bij tot de ontwikkeling onzer natie in den wereldhandel en de scheepvaart. Als voornaamste resultaat moet genoemd worden een betere, zelf gehaalde en daarom betrouwbare kennis van het moeilijke vaarwater van de Straat van Magalhães.

Japan.

Dan valt het niet te ontkennen, dat onze latere positie in Japan voorbereid is door het verblijf der scheepslieden van de Liefde. Bij de aankomst van het eerste schip der Vereenigde Oost-Indische Compagnie in 1609 zoeken de vertegenwoordigers der Compagnie aanraking met de daar vertoevende mannen van Mahu en De Cordes' vloot en krijgen zij door hun bemiddeling toegang tot den Keizer.

[2]) Zie hierachter bladz. 115.

[3]) Rijksarchief, Papieren van Oldenbarneveldt, Loketkas Holland, B. 32 N 2. Zie hier bladz. 114.

Men vindt beide resultaten in het Tweede en Derde Deel dezer uitgave nader uiteengezet.

Botanie. Hier rest mij nog op een tot heden vrij wel onbekend gebleven resultaat te wijzen en wel op *botanisch* gebied. Men weet dat de Spanjaarden en Portugeezen reeds vóór de Hollanders op de Indiën begonnen te varen, boeken over de nieuw gevonden planten en kruiden hadden uitgegeven: ik noem slechts de namen van Garcia d'Orta, Monardes en Acosta, uit welke auteurs Linschoten veel had overgenomen. Dat echter de eerste Hollandsche vlootaanvoerders hun aandacht ook daaraan wijdden, is nog weinig opgemerkt.

Men vindt de nieuw verworven plantenkennis beschreven door den bekenden botanicus Carolus Clusius, professor te Leiden, in zijn werk Exoticorum libri decem, in 1605 verschenen te Leiden in de Plantijnsche Drukkerij. En wat bizonder gelukkig is, hij vertelt bij elke plant, hoe hij eraan gekomen is, en zoo zien wij daar Houtman, Van Neck, Van Warwick en ook ons tot heden onbekend gebleven reizigers, zooals Hans van Uffelen in Brazilië, in de onbekende landen botaniseeren [1]).

Onder hen is ook Sebald de Weert met planten uit de Straat van Magalhães en van de Kust van Guinee.

[1]) Hans van Uffelen is door IJzerman in de notariëele archieven opgespoord als reeder op Brazilië en assuradeur, uit Clusius blijkt dat hij, of een naamgenoot, naar Brazilië reisde en een boek met geteekende planten terugbracht. Ottsen, ed. IJzerman, bladz. XXIV, XXV, 13. Clusius, Curae posteriores, (Leiden), Offic. Plantin. 1611. fol. — bladz. 41, 42, 46, 47.

Hans van Nuffelen was schrijver van Willem Barents op de tweede reis naar het Noorden in 1595. Zie Barents, ed. Naber, I, bladz. 41; II, bladz. XXXIX.

Van Meteren zegt op het jaar 1607, dat er van deze vloot nog een retour van nagelen uit de Molukken inkwam, dit heeft echter betrekking op de Magalhäesche Compagnie, de reederij van Olivier van Noort. (Holl. editie van 1614, 28e boek, fol. 571.)

DOCUMENTEN OVER DE UITREEDING

OCTROOI-AANVRAAG VAN JOHAN VAN DER VEKEN EN PIETER VAN DER HAEGEN

Aen myne Ed. heeren myne heeren die Staeten's lands van Hollandt.

Verthoonen reverentelyck Johan van der Veken ende Pieter van der Haegen woonende tot Rotterdamme, hoe dat zy supplianten ende haere Compagnie met sekere drye ofte vier groote scheepen ende een jachte ofte pinasse voorgenomen hebben te doen seeckere voyage uyt de Maze naer de Oost-Indien, soo omme van daer te haelen ende in dese landen van Hollandt te brengen alle soorten van speceryen ende andere costelicke waeren, waermede die ingesetenen van denzelven landen grootelyck zullen worden verryct ende verbetert. Als oock omme derwaerts te voeren ende te vertieren alsulcke andere coopmanschappen, als waermede die republieke alhier niet alleen niet gezwackt nochte vercort, maer ter contrarie de neringhe ende traffyke sal werden gemeerdert ende gevoordert. Midts welck alsoe de voorz. voyagie streckende is tot voordeel van Uwe Ed. als representerende den prince van den voorschreven lande. Ende dat ten respecte van dien U Ed. belieft heeft anderen coopluyden diergelycke voyagie voorgenomen hebbende te vergunnen ende te doen seeckere vrydommen ende assistentie, gelyck de supplianten oock verstaen dat in Zeelandt geschiedt is;

Soo syn zy supplianten mede veroorzaeckt hen te addresseren aen Uwe E., versoeckende dat dezelve gelieven hen supplianten int doen van de voerz. voyagie ende uytrustinge der voerz. scheepen te vergunnen al sulcke vrydommen ende te doen alsulcken assistentie, als den voerscreven anderen coopluyden tot gelycke voyage ende vuytrustinghe by Uwe Ed. gedaen ende gegunt is, ofte dat ten minsten hen supplianten bewesen werden alsulcken anderen faveur als U E. naer haere goedertieren discretie bevinden sullen te behoiren.

Twelck doende, etc.

Reeds eerder gedrukt bij De Jonge,
Opkomst, Dl. I, bladz. 239.

REGISTER VAN HOLLAND en Westvriesland, Van den jaare 1597. (Gedrukt in de XVIIIe eeuw.) bladz. 673.

Den 23 December 1597.

Jan vander Veecken ende Pieter vander Hagen. Roerende de Vaart op Java Major en Oostindiën

Op het versoek van Johanvander Veeken ende Pieter vander Hagen, woonende tot Rotterdam, om tot vorderinge van haare voorgenomen Voyage met haare Compagnie, met drie of vier groote Scheepen en een Jacht of Pinasse uit de Maze na de Oostindiën, en van daar te halen en in deese Landen te brengen alle soorten van Speceryen ende andere kostelijke Waren, tot uitrustinge der voorsz Scheepen te vergunnen alsulken vrydom, en te doen alsulke assistentie als de andere Koopluiden tot gelijke Voyage en uitrustinge gedaan en gegunt is; of ten minsten te moogen genieten alsulke andere faveur als de Heeren in goeder discretie bevinden sullen te behooren, is verklaart en geappostilleert.

De Staeten van Hollandt ende Westvrieslandt gelet hebbende opt aangeven ende versoeck in desen ghedaen, hebben geresolveert, dat tot vorderinge van de navigatie in desen, de coopluyden supplianten alhier tot hare aenstaende reyse te doen met dry ofte vier groote scheepen ende een jachte ofte Pinasse geassisteert sullen worden met vier halve cartouwen van wegen tgemeen landt ende versterckinge mit crediet aen de steden ter somme toe van acht duysent ponden van 40 grooten tpond. En dat men voorts denselven coopluyden sal geven, vrydomme van de incomende ende uytgaende convoyen voor vyff eerste reysen.

Ende syn de gecommitteerden ter vergaderinge van de generaliteyt gelast daeraen de hant te houden, dat tselfde aldaer mede mach werden geconsenteert.

Gedaen in den Haege den 24 December 1597.

Ter ordonnantie van de Staten,

C. de Rechtere.

(Het tweede gedeelte naar De Jonge, I, 240.)

REGISTER DER RESOLUTIEN VAN DE STATEN-GENERAAL der Vereenigde Nederlanden van het jaar 1597.

Folio 712*verso*.

Martis XXIIIa Decembris 1597.

Is gelesen enz.

Folio 715.

Op de remonstrantie van Jan van de Veken ende Pieter van der Hage[1]) voergenomen hebbende met haere compagnie te doen een reyse uuyte Maze op Oost Indien met drye oft vier groote schepen ende een oft twee jachten verzueckende dat d'heeren Staten zoude gelieven te authoriseren het collegie ter Admiraliteyt binnen Rotterdam om hem ten fyne voersz. te mogen vercoopen het schip genaemt Oranien by de

[1]) Deze remonstrantie is op het Algemeen Rijksarchief niet aanwezig.

voersz. Admiraliteyt in 't voerleden jaer gecocht ende voorts ten minsten voer een reyse te assisteren met acht halve cortauwen ende voer de eerste vijff reysen te vergunnen vrijdom in 't uutgaende ende innecommende convoy. Is gheresolveert voer zoeveel het voersz. schip aengaet dat men daerop zal verstaan het advis van het college ter Admiraliteyt binnen Rotterdam ende aengaende den verzochten vrijdom voer vyff reysen van convoy gaens ende keerens, dat men hen denzelven zal accorderen alleenlyck voer twee reysen gaens ende keerens mits datter regard zal werden genomen uutgaende datter egeen frauden en werden gepleeght ende zekerheyt gedaen dat die goederen dier zullen werden uutgevoert elders nyet en zullen worden gebrocht als in Oost Indien ende dat die goeden aldaer te laden nivers als in de Vereenichde provintien en zullen werden gebrocht, noch ontladen, zijnde geconsenteert dat men aen het voersz. college ter Admiraliteyt zal belasten dat zij die supplianten voer een reyse assisteren bij leeninge totte voorsz. reyse met vier halver cortauwen.

Die Staten etc.

Erentfeste etc. Alzoe Johan van der Veken ende Pieter van der Hagen met eenige schepen vorgenomen hebbende te doen een reysse uuyt de Maze naer Oist Indien ons bij requeste verthoont hebben, dat zij totte voirsz. reysse geerne van U lieden souden coopen seker schip genaempt Orraingen leggende binnen Rotterdam in 't voirleden jaer bij Ulieden gecocht versouckende tot dien eynde behoorlijcke authorizatie ende dat wij deselve oyck souden assisteren met acht halve cortauwen soe versoucken ende begeren wij, dat ghij ons voir soe vele het versochte schip aengaet, ter stont sult adverteren van U lieder advis off het den lande nut ende sonder prejuditie soude zijn het voirsz. schip den supplianten te vercoopen off niet. Maer alsoe wij hen geaccordeert hebben totte voirsz. haere reysse de leveringe van vierhalvecortauwen, begeren ende ordonneren wij, dat ghylieden hun daermede sult accomoderen sonder daerinne te difficulteren diewijle wij achten deze reysse grotelickx te strecken ten dienste van den lande ende vorderinge van de gemeyne sake, tot affbreuck des vyands. Hiermede etc. Actum den XXIII^{n} Decembris 1597.

Admiraliteyt Rotterdam.

(Minuut in het handschrift van den griffier Aerssen).

Edele Erntfeste Mogende Hoochgeleerde Wijse zeer voorsienige discrete weerden heeren.

Ons is behandicht Uwer Ed.^{e} Mo.^{e} missive van den XXIII^{n} deser, bij dewelcke deselve ons belasten haer te dienen van onsen advyse op't versouck van Jehan van der Veken ende Pieter van der Haegen omme te hebben in coope het schip genaempt Oraingien, alhier liggende mits-

gaders dat wij tot het voiaige bij den coopluyden voorgenomen henluyden souden leenen vier halve cortauwen, Welcken volgende wij Uwer Ed.e Mo.e reverentelick wel hebben willen dienen van onsen advyse. Eerst soo veel belanct het voorsz. schip, dat 'tzelve onder reverentie sonder ondienst van den lande ende groote opsprake nyet en dient vercocht, alwaer 't schoon dat de coopluyden boven de weerde twee ofte drie duysent guldenen zouden willen betaelen, ende dat uyt redene dat het es het beste beseylste schip zoo wij uytet rapport van den heere van Warmondt ende d'andere capiteynen hebben gehoort, dat in der landen dienst es. Derhalven wij oock goet gevonden hebben hetselve met advyse van den heere van Warmont met cleyne costen van ontrent vijftich ponden Vlaems voor ende achter een weynich leger gemaect sijnde te gebruycken in de engte van der zee tot crenckinge van den viant ter tijt ende wijlen toe men 't zelve weder op eenige tochten anderssints soude willen gebruycken, daermede wij achten dat de seylaige noch verbeterende soo goeden dienst gedaen te sullen worden, als met twee ofte drie andere te meer oock dattet soo wel de Mase uyt ende in mach deur de ondiepte als sommige van onse nieuwe pinassen. Aengaende 't leenen van de vier halve canons verclaren wij Uwer Ed.e Mo.e dat wij opte zaecke gelet ende overslegen hebbende onsen inventaris van 't geschut daerbij bevinden dat ons 't zelve onmogelick es overmidts wij om de equipaige in desen quartiere te mogen doen nyet jegenstaende de adsistentie van merckelick getal van stucken soo van mijne Ed. Heeren de Staten van Hollandt als oock van eenige steden onse schepen nyet volcommelick nochte genouch en connen versien, boven dat wij geene ofte immers seer weynich halve canons sijn hebbende. Versouckende zoo Uwer Ed.e Mo.e begeeren de voorsz. coopluyden te accomoderen mette voorsz. vier stucken, dat wij daervan midts de voorsz. redenen mogen blijven ontlast ende dese onse antwoorde te goede genomen.

Hiermede Edele Erntfeste Mogende Hoochgeleerde Wijse zeer voorsienige discreten weerden Heeren bidden wij Godt almachtich Uwer Ed.e Mo.e te nemen in zijne heylige hoede ende bewaeringe. In Rotterdam desen naestlesten Decembris 1597. CONINCK vt.

Uwer Ed.e Mo.e

Dienstbereyde de Gecommiteerde Raiden ter Admiraliteit.

Ter ordonnantie van dezelve

R. WALEN.

1597.

(superscriptie:)

Aen mijne Edele Mogende Heeren
Mijnen Heeren den Staten Generael
der Vereenichde Nederlanden.

Folio 729. Mercury Ultima Decembris.

Gesien enz.

Folio 730*verso*.

Ontfangen eenen brieff van de gecommitteerde raeden ter Admiraliteyt residerende binnen Rotterdam van dato den naestlesten December inhoudende dat hun onmogelyck zoude zijn Pieter van der Hagen ende Jehan van de Veken te assisteren mette vier halve cortauwen tot haere voergenomen reyse naer Oost Indien gelijck hun belast es, om redenen in de voersz rescriptie vervat ende daerop geadviseert wezende es gheresolveert, ende geordonneert te rescriberen al is't zoe dat de voersz. redenen hebben consideratien dat d'heeren staten nochtans achten dat men dese reyse ten dienste van den lande behoort te seconderen ende die remonstranten daertoe te assisteren als streckende tot affbreuck des gemeene vyants ende ten dienste van de gemeene Christenheyt, dat men hun daeromme ordonneert nyettegenstaende de voirsz heure excusen die remonstranten mette geordonneerde vier halve cortauwen te assisteren (daeronder begrijpende stucken schietende tweentwintich ponden ysers) ende op dat het voersz. collegie mach wezen verzekert van het remplacement van 'tvoersz. geschut sullen alhier mogen senden het Spaensch geschut aldaer wezende van grooten gewichte ende cleynen effecte om vergoten ende in de plaetze van de voersz vier halve cortauwen gebruyckt te worden daer de gelegentheyt tzelve zoude mogen commen te vereysschen.

Die Staten etc. Admiraliteyt Rotterdam.

Erentfeste etc. Wij hebben geleth op te redenen van excuse die ghylieden ons hebt aengescreven bij Uwe rescriptie van ghisteren waeromme dat ghijlieden Pieter van der Hagen ende Johan van der Veken volgende onse ordonnantie niet en soudt kunnen accomoderen van de vier halve cortauwen die wij hen hebben geaccordeert tot haerlieder voirgenomen reyse op Oist-Indien, ende alhoewel deselve zijn van considerantie soe ist't nochtans dat wij de sake geleght hebbende in naerder deliberatie, deselve bevonden van sulcker importantie ende te strecken tot soe groeten affbrueck des vyants, dat wij voer den dienst van de gemeyne Christenheyt noodich achten, dat de vorgenomen reysse der voersz. remonstranten vanwege den lande werdde . . . .[1]) gefavoriseert soe vele eenichssins doenlick sonder dat wij ten selven aensien Uwe excusen mogen aennemen daeromme wij Ulieden oyck alnoch versoucken ende ordonneren in conformite van onse voirgaende, dat ghijlieden die voirsz. remonstranten mette voirsz. vier halve cortauwén sult assisteren mits dat daertoe soude mogen strecken de stucken schietende tweentwintich ponden ijsers ende daermede ghylieden versekert

[1]) Een niet te ontcijferen woord is hier weggelaten.

moght zijn van het rembourssement off remplacement van deselve stucken sult alhier in Den Hage terstonts mogen senden.... [1]) Spaensche stucken geschuts van grooten gewichte ende cleynen effecte onder Uliеden berustende om vergoten ende in de plaetsse van de voirsz. andere gebruyckt te werden daer de gelegentheyt sulx soude mogen vereysschen daermede ghijlieden sult behoiren te nemen reden van contentement gelijck wij U dat wederom belasten zoude des te zijn in gebreke. Hiermede etc. Actum den lesten Decembris 1597.

(Minuut in handschrift van den Griffier Aerssen).

Edele Erntfeste Mogende Hoochgeleerde wijse zeer voorsienige discrete weerde heeren.

Wij hebben Uwer Ed.e Mo.e missive van den lesten der voorlede maendt ontfangen daerbij Uwer Ed.e Mo.e ons iterative belasten sonder voorder difficulteyt te accomoderen totte reyse van Oostyndien Jehan van der Veken ende Pieter Verhaegen met vier halve cortouwen daerinne begrepen de twee stucken schietende twee ende twintich ponder ijsers hetwelcke wij alsoo naercommen sullen, dan willen Uwer Ed.e Mo. geadverteert houden, hoe dat wij geen halve cortouwen en hebben anders dan twee die ons uytet magasijn van den lande binnen Dordrecht geleent sijn in de jongste tocht op Spaengien, gestaen hebbende op't schip genaempt Oraignien. Welcke wij soo verre Uwer Ed. Mo. den equipaigem.r alhier decerge belieft te verleenen mette affusten ende toebehooren de voorn. coopluyden sullen leenen totte voorsz. twee stucken van XXII ℔ ysers makende tsamen de voorn. vier stucken. Hierop versouckende Uwer Ed. Mo.e rescriptie om ons daernaer te reguleren zullen desen eyndigen ende Godt almachtich bidden Uwer Ed.e Mo. Poelgheest vt.

Edele Erntfeste Mogende Hoochgeleerde wijse zeer voorsienige discrete weerden heeren te gesparen in lange gesontheyt ende voorspoedige regieringe. In Rotterdam desen VIen January 1598.

Uwer Ed.e Mo.e Dienstwillige de Gecommitteerde Raden ter Admiraliteyt residerende binnen Rotterdam.

Ter ordonnantie van de zelven
R. Walen

(superscriptie).

Aan Mijne Edele Mogende Heeren Mijnen Heeren den Staten Generael der Vereenichde Nederlantsche provincien. 1598.

[1]) Het origineel heeft hier een gat veroorzaakt door het liastouw.

Folio 16. Mercury VII^{a} January 1598.

Is gelesen enz.

Ontfangen eenen brieff van de Gecommitteerde Raden ter Admiraliteyt binnen Rotterdam van date den VI^{en} deses, daerbij sij adverteren, dat sij Pieter van der Hagen ende Johan van der Veken sullen accomoderen totte reyse nae Oist Indien mette vier stucken geschuts hun belast, dan alsoo zij egeen halve cortouwen en hebben anders als die twee die hun uuyt het magazijn van den lande binnen Dordrecht geleent sijn in den joncxsten tocht op Spaignen, gestaen hebbende op 't schip genaemt Oranien, dat zij hun daervan sullen accommoderen mette affuyten ende toebehoorten bij soo verre d'heeren Staten gelieft den equippagemeesteren aldaer daervan decharge te verleenen. Waerop geadviseert wesende is daerinne geaccordeert ende geordonneert an der werff te schrijven aen 't voorsz. collegie, dat sij alhier senden het onbequaem Spaensch geschut om vergoten te werden.

REGISTER VAN HOLLAND en Westvriesland, Van den jaare 1598. (Gedrukt in de XVIIIe eeuw.)

Bladz. 51. Den 7 February 1598.

Leeninge van eenig Metaal Geschut van de Oostindische Compagnie deeser Landen, etc.

De Gecommitteerde Raaden van de Staaten van Holland ende Westvriesland, hebben tot verklaringe van de Resolutie van de Heeren Staaten voornoemt, en verseekertheid van de Steeden van Gornichem, Woerden ende andere, daar meede die van de Compagnie tot Rotterdam van de voorgenoomen Vaarte en Navigatie op de Oost-Indische Landen, aangaande de leeninge van eenige metale stukken Geschuts alreede gehandelt hebben, ende alsnog handelen sullen, de versterkinge van het credit van de voornoemde Compagnie, van weegen het gemeene Land ter somme van agt duisend ponden van veertig grooten Vlaams het pond, verstaan de meeninge te zyn van deselve Staaten, dat soo verre het voornoemde Geschut of eenig van deselve soude moogen agter blyven op de voorsz Vaarte, ende sulks by de voornoemde Compagnie niet konnen gerestitueert worden, van weegen het gemeene Land ander Geschut in de plaatse van dien sal worden geleevert, na advenant ter somme van agt duisend ponden.

Deese verklaringe gedaan den
19 January ter presentie van
den Advocaat.

Alsoo die van de Compagnie egeen Geschut den 2 Maart 1598 en hadden geligt uit eenige Steeden, als de twee Stukken van die van Woerden, is den selven Acte daar af verleent als op den 1 Maart staat geannoteert Fol. 501 verso [1]).

1) Deze folio verwijst waarschijnlijk naar het oorspronkelijke handschrift; in de uitgave staat het stuk op bladz. 89.

Bladz. 89. Den 1 Maart 1598.

Leeninge van twee metale stukken Geschuts van de Oostindische Compagnie tot Rotterdam voor de Stede van Woerden, &c.

De Gecommitteerde Raaden van de Staaten van Holland ende Westvriesland, hebben tot verklaaringe van de Resolutie van de Heeren Staaten, en verseekertheid van de Steede van Woerden, daar meede die van de Compagnie tot Rotterdam van de voorgenoemde Vaarte en Navigatie op de Oost-Indische Landen, aangaande de leeninge van twee Metaale stukken Geschuts alreede gehandelt hebben, daar van het eene is weegende vyf duisend drie honderd drie en dertig ponden, ende de andere vier duisend ses honderd agt en sestig ponden, te saamen tien duisend tien ponden, en tot versterkinge van het credit van de voornoemde Compagnie van weegen het gemeene Land ter somme van agt duisend ponden van veertig grooten Vlaams het pond, by de Heeren Staaten ten behoeve van de voorschreeve Compagnie geaccordeert, verstaan de meeninge te zyn van deselve Staaten, dat soo verre het voornoemde Geschut of eenige van dien soude moogen agter blyven op de voorschreeve Vaarte binnen den tyd van twee jaaren en een half toekoomende van weegen het gemeene Land het selfde Geschut sal worden gerestitueert tot alsulken gewigte als het voorschreeve Geschut geweest sal syn by die van Woerden als vooren geleevert, en dat op de voorsz reise sal zyn gebleeven.

Gedaan in den Hage den 7 Febryary 1598.

Bladz. 109. Den 13 Maart 1598.

Consent van die van den Geregte van Schoonhoven om te laaten volgen een Metalestuk Geschut, en honderd en vyftig Yzere Kogels voor de Oostindische Compagnie tot Rotterdam.

De Staaten van Holland en Westvriesland verstaan hebbende, dat Burgermeesteren en Regeerders der Steede van Schoonhoven te vreede zyn ende ook belooft hebben aan die van de Compagnie tot Rotterdam, den voorgenoomen Vaarte op de Oost-Indische Landen, te leenen en laten volgen een metale stuk Geschuts, genaamt een Drieling, en honderd vyftig Kogels, weegende elks omtrent agt en twintig ponden Ysers, onder belofte van restitutie, die van weegen het gemeene Land gedaan soude worden: Hebben de Staaten tot versterkinge van het credit van die van de voornoemde Compagnie ,van weegen het gemeene Land ter somme toe van agt duisend ponden van veertig grooten het pond voor deselve Compagnie geaccordeert, belooft ende belooven by deesen die van Schoonhoven, ter concurrentie van de voorsz somme den voornoemden Drieling, en honderd en vyftig Kogels te doen restitueeren, of betalen binnen den tyd van twee jaaren en ses maanden eerstkoomende, dat de reise op Oost-Indiën als vooren sal zyn gedaan, soo verre het voornoemde Geschut en de Kogels niet en sullen konnen werden gerestitueert, als onder weege gebleeven zynde.

REQUESTE JOHAN VAN DER VEKEN, coopman tot Rotterdam.

Aen mijn Ed. mog. Heeren de
Staten van Hollandt ende Westvrieslandt.

Geeft oitmoedelyc te kennen Johan vander Veken coopman tot Rotterdamme hoe dat hy suppliant door den goeden ijuer ende affectie by hem altijt gehadt omme dese landen dienste te doen, ende de neringe vande selue te doen aennemen al van inden jare 1597 sich door Pieter vander hagen heeft laten bewegen, omme beneffens andere coopluden te equiperen een vlote van vier groote schepen ende een jachte op Oostindien, met de ladinge daertoe gerequireert, welcke equipagie ouer de vijff mael hondert duysent ponden te 40 grooten gecost heeft, ende waer toe by den supplt, zoo voor hem seluen als voor zijne vrunden in Duijtslandt, Italien ende elders woonende gefurneert zijn twee hondert ende seuenentsestich duysent der voors. ponden, met hope van daermede den lande ende steden van Hollandt eere, dienst ende voordeel te helpen doen, zoo doch zoodanige voijagien ende landen hem onbekent waren, insonderheyt merckende dat uwer Ed. mog. genegen waren de voors. voijagie op 't versoeck vande compagnie te voirderen met assistentie van eenige stucken geschut oic credijt ter somme van acht duijsent ponden ten prijse als voren, omme van den steden van Hollandt oic eenich geschut te mogen becomen, behaluen eenige andere voirdelen. Ende alsoo op de woorden vande gunste indato den 23en December 1597 eenich misverstandt soude mogen genomen werden, in allen schijne off het landt voorde restitutie van het geschut bij eenige steden vergunt nyet zoude zyn verbonden, hebben uwer Ed. Mo. ter instantie ende ernstigh aenhouden van voorn. compaignie bij acte vanden 7en feb: 1598 tot nadere verclaringe verstaen, hare meyninge te syn dat zoo verde de stucken geschuts bij eenig vande steden tot behoeue vande voors. voyagie geleent, zouden mogen achterblijuen, ende sulcx byde compaignie nyet zouden connen gerestitueert werden, vanwegen tgemeene landt ander geschut inde plaetse vandien zoude werden gelevert, welcke acte den suppliant verthoont sijnde, ten tijde hij versocht is geweest, omme sich tot behoeue vande voors. steden te verbinden, heeft de suppliant daervuijtanders nyet connen verstaen, zoo als de woorden luyden, dan dat het landt ingevalle van ongeluck van t voors. geschut voor de restitutie zoude zijn verbonden Ende de suppliant sich daerop vertrouwende, ter welcker oorsaecke hy oock de originele acte heeft becomen ende onder hem tot noch toe bewaert, heeft geene zwaricheyt gemaect, van sich daer voor oic te verbinden, met vaste meyning en verstande dat hij ter sake vandien nijet zoude mogen aengesproken werden, nademael uwer Ed. mo. daervoor hadden gesproken. Waerop de voors. equipagie is gevolcht aende welcke de stadt van Amsterdamme

ende andere steden van Hollandt alwaer de goeden zijn gecocht geen cleijn profijt genoten hebben. Dan de voors. vlote in zee gecomen zijnde, is tot nijet gecomen, zulcx dat de voors. stucken geschuts, by eenige steden daertoe geleent oic zyn achtergebleuen, ende sulcx byde compaignie nijet gerestitueert connen werden, ende mitsdien kan de suppliant vuyt de woorden vande in dato den 7en february anders nijet verstaen, dan dat 'tgemeene landt (onder reuerentie) ander geschut inde plaetse van het achtergebleuen geschut aende voors. steden behoort ende gehouden is te leveren, tenminste totte somme van vier duijsent acht hondert ponden, die vant voors geschut is resterende, bouen het poluer bij t' landt tot behoeue vande voors. voijagie geleent, twelck indien gedaen ware de suppliant vande voors. steden soude zijn ontslagen geweest, ende alsoo tselue nijet is gedaen, zoo heeft de suppliant de voors. acht duysent ponden ter zake van t'voors. achtergebleuen geschut aende steden moeten voldoen, waervan de suppliant de eerste penningen nu onlancx heeft moeten furneren, ende alsoo, (onder reuerentie) geene reden daertoe dient, dat de suppliant de voors. schade tot zoo notable somme zal dragen die, als geen rechtsgeleerde zijnde, sich op den text ende de woorden van de voors. uwer Ed. mo. verclaringe heeft vertrouwt ende sich wel gewacht soude hebben te teeckenen voorde andere participanten inde voors. compagnie die nijet voirder gehouden waren daer inne te dragen dan sijluyden tot behoeue vande voors. voijagie hadden ingeleijt indien hij opde voors. acte van uwer E. mo. nijet hadde gesien, zulcx dat oic te seer beswaerlijck ende hart zoude sijn, dat de suppliant door syn voors. goet betrouwen zoo zwaerlijc soude worden beschadicht, genomen dat op t'verstandt van de voors. woorden na de subtiliteijten van rechten, eenige dispute gemaect zoude mogen werden, zulcx dat de suppliant sich oic vastelijc vertrouwt op uwer E. mo. discretie, der seluer meijninge zoodanige oic nyet te syn, nadien hij verhoopt 't selue aen het landt nijet verdient te hebben, ende dat t'selue een seer geringe zake voor het landt is t'welck voorden suppliant is eene groote beswaernisse, zoo neemt de suppliant zijn toevlucht tot uwer Ed. mog. biddende dat der seluer goede geliefte zy, den suppliant te doen remboursseren vande voors. acht duysent ponden mits dat daer ane sullen worden gecort 3200 ponden ten prijse als voren ter sake van 8000 ponden poluers tot behoeue vande voors. voijagie bij 't landt geleent, zulcx dat daer van nijet meer is resterende als de somme van 4800 ponden ten pryse als voren.

d'welck doende.

Waer voore Johan vander Veecken tot Rotterdamme staet verbonden, naert vertreck van vier schepen ende een jacht, onder de conduycte van Jacques Mahieu a° 1598 wt de maese naer oostindien geseijlt.

Eerst aen myn Ed. heeren Staeten van Hollandt ofte haere E. gecommitteerde raden voor 8000 ponden buspoluers, aen dese vloote geleent, elck 100 tegen 40 gul. gereeckent	£ 3200 £	
Aen myn heeren regeerders der steede van Amsterdamme bet. door Hans broers, niclaes seijs ende andere voor 2 metale stucken aen deese comp.e geleent, daer Jan vander Veecken een proces om heeft hangende t'amsterdamme ende inden Haghe	£ 2772 £	
Aen myn Heeren van dordrecht staet noch te betalen een metale stuck geschuts wegende 3894 ℔ tegen 42 £ 't hondert Saulde alhier bedragen	£ 1635 £	9 st.
Jean van der Veecken heeft bet. aenden burgemr Beyer ouer twe cleyne stucxkens geschuts byde stadt Nymwegen geleent wegende 1186 ℔ tegen 36 £ 10 st. 't hondert	£ 432 £	10 st.
Noch heeft vander Veecken betaelt aen eenige kleynicheden volgende tbescheet aen Jacques l'Hermite en fransoijs van belle curateurs over gegeven bij affirmatie van vander Veecken die de quictancie heeft gelevert in handen van fransois van Belle.	£ 275 £	18 st.
Jacques l'Hermite heeft verschooten voor dese Compe dat hy tot laste van vander Veecken vermeynt te brengen	£ 2500 £	
Somma comt wegen dees ongeluckige compaignie te betalen	£ 10815	17 st.

Ende also den seluen vander Veecken heeft gesien ende heeft betrout opde acten ende beloften van myn Ed. heeren Staten van Hollandt, die belooft hebben totte concurrentie van 8000 ponden deze comp.e t'ontlasten by ongelucke, also is geschiet, sullen myn voornoemde Edele Heeren belieuen, de selue 8000 ponden te betaelen daer aen cortende 3200 ponden voor haer Ede geleende poluer.

Ende wes meer te betaelen staet sal denselven vander Veecken ordre stellen, alles voorts te dancke betaelt worden zall, daermede dese quaede ongeluckige reyse mach vergeeten ende wten sin worden gestelt.

's-Gravenhage, Algemeen Rijksarchief.
Verspreide Collectiën, Kamer 35 N°. 1 [1]).

---

[1]) In dezelfde collectie bevindt zich nog een tweede exemplaar van dit Requeste; het hier afgedrukte is waarschijnlijk de vorm waarin het werd ingediend; het andere exemplaar, afgedrukt bij De Jonge, Opkomst, I 240—242, is waarschijnlijk een ontwerp.

Is geresolveert dat Hans van der Veken zal genieten het gene hy versoeckt midts hem afvragende of hy geen acte en heeft van de Generaliteit ooc dat hy sal moeten overleveren de acte van de steden van datgene dat op het credit van het land is gelicht als Schoonhoven, Woerden en andre is ghelicht, en mede hem termynen te maeken op soolanghe dach als men can indien hy geen acte heeft van de Generaliteit.

's-Gravenhage, Algemeen Rijksarchief.
Papieren van Oldenbarneveldt, Loketkas Holland B 32 N2.

Oldenbarneveldt teekende bij dit besluit aan: „afgelost 19 Juni 1612".

Pieter van der Haegen, koopman tegenwoordig resideerende te Middelburg, verklaarde ontvangen te hebben van Andries de Grauwe, koopman te Amsterdam 500 pd. gr. vl. „ende dat op het recht aventuyr van de zee op het kiel scheeps van de Engel Gabriel, groot 150 lasten, daer schipper op is Jan Rem van Enckhuyzen, wtgeseylt wesende tot voirderinge van syn West-Indische voyagie in de maent December off daerontrent, a° 1602." — 20 Aug. 1603.

Pieter van der Haegen, koopman nu in Middelburg, verklaarde schuldig te zijn aan Andries de Grauwe 500 pd. gr. vl. (boven de 500 pd. gr. vl. op heden van voors. de Grauwe op bodemerij genomen en geligt op 't schip van Jan Rem) tot verzekeringe waarvan hij hem transporteerde 2037 pd. 2 sch. 4 gr., als van der Hagen nog resteerde van 3037 pd. 12 sch. en 4 gr., die hij ingelegd had in de cargaisoens van 3 schepen (die uit Oost-Indië verwacht worden) nl.: de Ram, schipper Jongerhelt, 't Schaep, schipper Pieter Cornelisz Martman en 't Lam, schipper Willem Jansz, uitgevaren 5 Mei 1601 naar Oost-Indië onder 't bevel van Joris Speelberg. — 20 Aug. 1603.

Notariëele protocollen J. F. Bruyningh Z 61, 93.

Archief Amsterdam.

De volgende twee stukken hebben waarschijnlijk ook op onzen Pieter van der Haegen betrekking:

Rechterlijke Archieven, Register N°. 287 fo. 93 (Oud-Archief Amsterdam).

Daniel Le Becque van Gent in Vlaenderen wonende tot Middelburch in Zeelandt, out omtrent 28 Jaren, Bij Mijnen Heere den Schout gevraecht synde, Seyt dat zyn vader Mr. Christoffel le Becque geleden omtrent twintich Jaren ende zyn moeder Anna Wytens geleden omtrent zeven Jaren binnen Middelburch voors. overleden zyn

Seyt dat hy noch ongehuwt ende burger ende poorter tot Middelburch es, wonende aldaer by de Heere Pieter Alleman zijn swager, inde Lange Vile, die zyn suster getrouwt heeft

Seyt geleden omtrent zes dagen alhier ter stede gecomen te zyn, logerende inde fonteyn van Aken inde Bethanijen straet, sonder den naem vande waert ofte waerdinne te kennen, ofte elders als daer gelogeert te hebben.

Seyt dat Arnoult van Leybergen ende Daniel bloemert beyde coopluijden binnen deser stede, zijne cousijns ende goede vrunden zyn.

Seyt van Middelburch gereyst ende inden Hage gecomen te zyn, geleden omtrent thien daghen om te vervolgen zeecker proces twelck hy voorden houe aldaer ongedecideert hangende heeft op ende tegens zeeckere persone uyt Vlaenderen binnen Ceulen wonende. Ende alsoo hy aldaer verstont dat Pieter van Beveren Generael van de Munte alhier ter stede was, ende commissie hadde om te accorderen met degenen die haer int stuck van de munte eenichsins verloopen ende te buyten gegaen mochten hebben, heeft hij di espreect goet gevonden alhier ter stede te comen omme zijn handel ende faulte int stuck van de munte gecommitteert, den voors. van Beveren te kennen te geven ende dienvolgende met hem t'accorderen ende overeen te comen van alle t'gunt hij dienaengaende soude mogen hebben misdaen ende gepescheert, int verhandelen van het Spaens copergelt genaemt Quartillies ofte Malvedisen, Ende sulcx op Woensdach ofte Donderdach lestleden alhier ter stede (met intentie als vooren) gecomen wesende, es hij die spreect gaen logeren in de Betanijestraet in de fonteijn van Aken voornoemt.

Seyt dat hij op Vrijdach lestleden Pieter van der Hagen, mede alhier ter stede wesende, versocht ende dien volgens gesonden heeft gehadt aen Pieter van Beveren voornoemt, om hem aen te dienen dat hij die spreect alhier was gecomen om met hem t'accorderen van alle t'gene hij mishandelt zoude mogen hebben int stuck van de Spaensche Malvedisen, vooren genoemt.

Ende dat de voors. Pieter Verhagen, hem die spreect, gerapporteert heeft dat hij hem soude laten vinden buyten de Regulierspoort op een

padt (hem onbekent) in zeeckere herberge aldaer staende, van waer hij die spreect (naedat hij aldaer twee ofte drie uren was geweest) bij des Heeren dienaers gehaelt ende alhier ter stede in zeeckere herberge gegebracht es geweest.

Seyt dat hy op Vrydach savonts lestleden met Pieter Verhagen opt voors. padt int wapen van Antwerpen voors. gegaen ende dien nacht aldaer geslapen heeft, ende quam dien selven avont aldaer by hem een vroupersoon genaemt Lysbeth, die mede aldaer bleeff slapen, zonder te weten waerom zy aldaer quam, ofte wat zij aldaer te doene gehadt heeft.

Seyt voor desen noch tot meermalen ende tot diversche Reijsen alhier ter stede geweest te zijn, omme te soliciteren zeecker proces, twelck hy alhier hadde uytstaende (beroerende eenige asseurantie) voor den Gerechte alhier.

Seyt alhier ter stede nyet anders gedaen te hebben ende tot anders geen eynde alhier ter stede gecomen te syn als om zyn coopmanschap te doen, uytgeseyt dat hy geleden omtrent drie ofte vier maenden van Pieter Verhagen alhier ter stede gecocht heeft zeeckere quantiteyt Quartillies ofte Malvedisen tot omtrent zeventhien ofte achtienhondert ponden gewichts, die de voors. Verhagen hem belooffde te leveren binnen drie weecken ofte een maent daernae, tot omtrent twee guldens t'pont, daervan de voors. Verhagen omtrent een maent naer de coop gelevert heeft omtrent de gerechte helfte zonder dat hy de andere helfte alsnoch heeft ontfangen.

Gevraecht synde ontkent oyt meer met Pieter Verhagen ofte andere dienaengaende alhier ter stede gehandelt te hebben, maer heeft hy die spreect geleden omtrent anderhalff Jaer tot Middelburch van eenen Hans de Clercq in betalinge aengenomen zeeckere quantiteyt Malvedisen tot ontrent zeshondert ponden gewichts toe die den voors. Hans de Clercq hadde gecocht van Pieter Adams die deselve (zoo hy die spreect verstaen heeft) gecocht hadde van de Heeren ter Admraliteyt tot Rotterdam residerende.

Seyt naderhandt dat Lourens de Rasiere, wonende tot Middelburch in Zeelandt, zeeckere quantiteyt Malvedisen gecocht heeft van de Heeren ter Admiraliteyt tot Rotterdam voors. welcke voors. Malvedisen daernae in handen van d'eene ende d'andere zyn geraect, ende onder andere mede een groote parthye van die onder handen by Pieter Adams die deselve gescheept ende daermede gevaren es naer Spaingne, ende onderwege gesturven synde es 't schip, daerinne de voors. Malvedisen waren, wederom in Zeelandt gearriveert ende geraect in handen van de crediteuren van de voors. Pieter Adams, die deselve aen d'een ende d'ander hebben vercocht, ende onder andere mede aen den voors. Hans de Clercq, daervan hy die spreect zeeckere quantiteyt Malvedisen in betalinghe ghenomen heeft ter somme van omtren tzeshondert ponden ge-

wichts toe, als hiervooren by hem es geseyt, alsoo de voors. Hans de Clercq gefailleert was.

Seyt dat hy geen raedt ofte wech met de voors. Malvedisen wetende, heeft hy deselve wederom aen Lourens de Rasiere over gedaen tot drie ende dertich stuvers ende een halve ofte daeromtrent 't pondt.

Vorder gevraecht synde, bekent geleden omtrent drie maenden tot Middelburch in Zeelandt gehandelt te hebben met eenen Joris de Malra, fransman; dat hy die spreect denselven leveren soude zeeckere duysent ponde roodt cooper, daervoore den voors. Joris de Malra soude maken ofte laten maecken, ende hem die spreect leveren Quartilges ofte Malvedisen, midts dat de voors. Joris de Malra voor zyn moeyte zoude hebben ende genieten een vierde paert van de proufijte die daer aff zoude mogen comen, ende dat den voors. Joris de Malra hem die spreect nyet meer gelevert en heeft als ontrent zes ofte zevenhondert ponden gewichts aen Malvedisen die hij die spreect meent dat tot Slooten ofte daeromtrent gemaect syn geweest.

Seyt dat hem by den voors. Joris Malra, noch van nyemant anders geen Quartilgens ofte Malvedisen meer gelevert ende zyn geweest als de zes ofte zevenhondert boven geroert.

Naerder gevraecht synde, ontkent met yemant anders in handelinge geweest te syn van eenich coper ofte copergelt, t'zy in wat maniere 'tselve zoude mogen wesen, int minste ofte meeste, anders als hiervooren by hem geseyt is.

Hem dit voorgelesen zynde heeft hy daerby gepersisteert, Actum den eersten November Anno XVIc elff Present Myne Heeren den Schout ende Jacob Gerrits Hoingh, Schepen.

Rechterlijke Archieven, Register N°. 288 folio 160v (Oud-Archief Amsterdam).

Pieter van Baquelerot van Antwerpen out ontrent 43 iaeren by mynheer den Schout gevraecht sijnde seijt alhier ontrent 22 iaeren gewoont te hebben ende hem geduyrende dien tijt tot over twee iaeren met goutsmeeden geneert te hebben

Seijt hem met juweelen inde laeste twee iaren geneert te hebben

Seijt ontrent 2 iaeren geleden te sijn dat Pieter Verhaegen in t'maeken vande Malvadaisen hem die spreekt begonst te emploijeren ende dat het selfde geschiede in Isack Ouwerockx huys opde niewesyts melkmarckt daer hy die spreekt doens woonde

Naerder gevraecht sijnde seijt dat de voornoemde Verhaegen van hem die spreekt t'packhuijs gehuijrt heeft alwaer hij met sijn eijgen knechten gearbeyt heeft sonder dat t'hem die spreekt in t'minste aenging ofte ooc yet anders dede als t'werck (alsoo hij die spreekt een goutsmit was een weijnich te ordineeren

Seijt dat de principale knecht van Verhaegen een Luijker wael was genaemt Jan Pessereau wiens werk was de stempels ende rollen daer de Malvadisen meede gedruckt werden te snijden

Seijt dat de andere knechten heeten Jan wesende een schoenmaeker oft schoenlapper Andries weesende een slotemaeker naer sijn die spreekt beste onthout van Gorchum van geboorte Oene weesende een houtwercker Jsbrant Jacobsz scheepstimmerman van Amstelredam van geboorte ende noch eenen Claes meede een houtwercker met noch twee coorendraegers deene genaemt Harman bolkvanger ende d'ander Pieter Houtewambuijs weesende alle drie naer sijn beste onthout meede van Amstelredam

Seijt dat hij de toenaemen vande voornoemde arbeijtsluijden niet en weet ende dat henl. werck was t'radt te draeijen ende wt te snijden

Seijt niet te weeten dat t'ijemant anders aenging als de voornoemde Verhaegen ende dat de voorsz. Verhaegen hem die spreekt voor t'pont penningen belooft hadd 3 stuyvers ende 200 gs. voorde huijr van t'packhuijs 'siaers

Seijt datter eens geweest is t'voorsz. met Verhaegen besichtigen een fransman woonachtich inden Haege genaemt Jean de la Bat dat ooc van t'voorsz. kennisse hadde een ander fransman genaemt Joris Malrae getrout sijnde met de dochter vande wedue die in St. Jacobs Schulp pleech te woonen

Seijt dat t'voorsz. werck meede altemet quam besichtigen Hans Quaetgebuijr ende dat Corn. Quaetgebuijr sijns bedunkens daer mede eens geweest is

Seijt dat Verhaegen t'voorsz. werck t'sijnen huijse gecontinueert heeft van Maij 1611 tot Augustus in t'selve jaer ende dat hij t'selfde werck daer nae noch gepleecht heeft op t'huijs ten Enge tot sijn doot toe.

Seijt dat het cooper daer de voorsz. Malvadisen affgemaekt werden al aen repen gesneeden van Facen [1]) tusschen Herderwijk ende Deventer herwaerts gesonden worden ende dat de soon van Verhaegen Jan genaemt, de geslaegen ofte gedructen Malvadisen met hulpe van Hans Quaetgebuyr wechgesonden heeft

Seijt dat sij de voorsz. penningen sonden naer Zeelandt sonder te weeten aen wie

Seijt hem te dunken eens verstaen te hebben dat sij de gedruckte Malvadisen in Zeelandt eens aen Corn. Quaetgebuyr gesonden te hebben

Seijt dat Verhaegen naer dat hij in Augusto 1611 uijt sijn die spreekt s'huyse gescheijden was noch ongevaerlijk 3 maenden buijten deeser stede op Beuningspadt gearbeijt heeft naest de herberge daer Antwer-

[1]) Facen: Vaassen op de Veluwe. A. J. van der Aa, Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden, Gorinchem, 1848, Deel XI, bladz. 493, vermeldt het bestaan van een kopermolen te Vaassen.

pen wthangt waernae Verhaegen gegaen is op t'huijs ten Enge hier booven geroert

Seijt voorts dat hij die spreekt Verhaegen terwijle hij t'voorsz werck opt'huys ten Enge pleechde somtijts met gelt wel geassisteert heeft van t'welck hij die spreekt noch niet weder en heeft

Seijt meede dat Verhaegen hem doen maer twee blanken van t'pondt Malvadisen wilde geven doordien hij geen moijten in syn huijs meer en hadde van alle hetwelk hij noch niet en penning weder en heeft gekreegen

Seijt voorts het laeste werck dat hij die spreekt opde Heijlige wech begonnen heeft niemant ter werldt aen te gaen als hem die spreekt ende t'selfde in Octobri lestleden begonnen te hebben

Seijt omtrent 1200 pondt penningen gemaekt te hebben waervan hij 615 ponden aen een fransman verkocht heeft voor een daelder t'pont

Seijt den Fransman niet te kennen ende de resterende 600 ponden aen een Castiliaen vercocht te hebben tot ses schellingen t'pont den welcken hij die spreekt meede niet en kan.

Dit hem voorgelesen synde heeft daer bij gepersisteert Actum den 29 January 1614. Praes. Jacob Gerretsz Hoing ende Jan Thomasz Schepenen

EM. VAN METEREN, Memorien der Belgische ofte Nederlantsche historie. Delf, 1599. fol. 407.

1598. Vijf schepen van Rotterdam ghesonden na China ende Indien des werelts cloot omme den 26 Juni

Voorder tot Rotterdam heeft oock een treffelijck gheselschap vier groote Schepen ende een Pynasse wtghereet, Den Admirael was groot twee hondert vijftich lasten, genaemt *Hope*, daer den Admirael vande geheel Vlote op was Jaques Mahu, een ervaren ende geschickt Coopman, ende voor principael Pylote was Dierick Gherritsen van Enckhuysen, die te voren langhe jaren in die Oost-Indische Landen gewoont hadde. Den onder Admirael was de *Liefde* genoemt, groot hondert ende veertich lasten, daar *N. de Cordes* als Vice-Admirael op was, het derde Schip was *'tGeloove*, groot hondert ende tsestich lasten, daer Capiteyn op was Geeraert van Bueninghen, die inde leste reyse mede gheweest was, het vierde schip was de *Trouwe*, groot hondert ende twintich lasten, daer Capiteyn op was Boccholt van Dordrecht, tvijfde was de jacht ofte Pynasse, de *Blyde bootschap*, groot 20 lasten. Dese van alles wel versien wesende, zijn den 26 Juni wt den Briele tseyle gegaen, waer op dat mochten wesen ontrent vijfhondert mannen, ende daer onder veel Krijchsvolck int gheweer ofte Wapen gheoeffent. Dese namen haer reyse op Brasilien toe, om soo door de strate van Magellan te varen, volghende de Custen van Chili ende Peru, na de Philippinas, ende so na China ofte Japan te varen, ende soo haren handel gedaen hebbende lancx *Capo de bone Esperance*, des Werelts Cloot omseylende, weder thuys te keeren. Ende ter avontuere te besoecken eenige Eylanden *Las Califormias* ghenoemt, twee ofte dry hondert mijlen van het vaste Lant van *Noua Spania*, gheleghen inde *Mare Del Zur*, waer van ontrent dese tijt schrijven was ghecomen vanden Stadt de *Los Angelos*, achttien mijlen van Mexico gheleghen, van date den achtsten October, Anno 1597 daer volck was gesonden om dat te conquesteren, die met verlies van twintich mannen te rugghe ghedreven waren, nae dat sy eerst ghevonden hadden dat de selue Landen rijck van gout ende silver Mynen waren, ende oock van seer schoon groote orientale Peerlen, die op anderhalf vadem ghevangen worden in groote quantiteyt, passerende in schoonte ende groote de Peerlen vanden Eylant Margareta, dies den Viceroy van Mexico een Borgher van aldaer henen sont om die te conquesteren met twee hondert Mannen, sy reporteren dat sy het vant vaste Lant in acht daghen conden beseylen.

Las Califormias ontdeckt inde Mare del Zur.

IEAN FRANÇOIS LE PETIT, La grande chronique ancienne et moderne de Hollande, Zelande, Westfrise. Dordrecht, (1601). Dl. II, bladz. 699.

Vne notable compaignie de Marchans de Rotterdam en fretterent pareillement cinq. Dont l'Admiral nommé l'Esperance estoit commandé par le Seigneur Iaques Mathieu, marchant bien renommé, le 2 la Charité, dont estoit Vice-Admiral le Seigneur Iaques des Cordes, le 3 estoit la Croyance, le 4e la Foy, ou promesse de Foy, & le cinquiesme qui estoit une Pinasse appellée Bonne nouvelle: qui le 26e de Iuin partirent de l'Isle de la Briele, avec environ 500 hommes, entre lesquels y avoit beaucoup de soldats: prenans la route du Bresil, vers le destroit de Magalan, & ainsi plus outre chercher leurs aventures & traficques.

EV. VAN REYD, Voornaemste gheschiedenissen inde Nederlanden. Arnhem, 1626. bladz. 557.

Een ende twintich schepen werden by drie geselschap van Coopluyden alleen op Oost-Indien uytgherust, d'eene was van Amsterdam acht schepen sterck, elck een besonderen naem van eene der Vereenichde Provincien voerende, met vijf hondert ende tsestich persoonen bemant, onder 't ghebiet van Jacob Cornelissen Neck Admirael, ende Wybrandt Warwijc Vice Admirael. D'ander van Rotterdam van vijf Schepen met 500. man daer op, onder 'tghebiet van Jacob Maen Generael, Simon Cordes Vice Admirael, Gerrit van Beuningen, Jorgen Boecholt, ende Sebald de Wert Capiteyns. De derde van Zeelant niet connende eens worden, om in een geselschap, ende onder een Admraliteyt sich te voeghen, twelck meer versekerheyt voor haer luyden, ende achtinge voor de Nederlantsche natie by de vreemde soude geweest hebben. Alle drie hadden int wtvaren tegenspoet. Den Admirael van de Zeeuwen bleef onder Engelant met volc goet ende al, door louter versuymenis, wesende de schietgaten van de eene zijde int keeren van 'tschip open ghelaten. Een van de Roterdamsche schepen begost te sincken niet verre vande Haven, moetende daerom al te samen wederom keeren, om dat gebreeckelicke te helpen. D'Amsterdamsche laghen lange int Tye by Pampus, niet konnende over de droochte vaeren, om datter niet waters genoech mette vloeden op quam, ende int voor by varen te Enckhuysen, moest een vande achten, Hollandia genaemt de Fockmast kerven, niettemin voeren sy nochalle voort, ende eenige, om dat den tijt van de bequame winden onder de linie verloopen was, beslooten niet na 'tOosten langhs 'thooft van goeder hope den anderen te volghen, maer door 'tWesten ende Magellanes straet die Molucquen

ende Java te soecken. Doch eerstelic in Chili aen te varen, een Lant ligghende opt zuyden van Peru, niet weynigher goldt-rijck dan tselve, hebbende altoos die Spaniers met gewelt buyten ghekeert, om aldaer hare waren met golt ende silver vermanghelt hebbende voorts aen nae't Westen te zeylen, ende in of omtrent de Molucken specerijen te coopen, ende daer nae langs 'thooft van goeder hope weder thuys te komen. Omvarende also den gantschen aertbodem, ende nochtans sich selfs vertroostende van een spoediger Vaert als d'andere. Om dat onder de lini ende tusschen beyden tropicis inde ruyme zee tusschen Africa ende America tusschen Peru ende Molucken, ende tusschen Oost Indien ende Africa gestadelijck Winter ende Somer Oostelijcke winden waeyen, die hun luyden steets nae't Westen 'thooft keerende, vorderlick waren. Eenige deser Schepen namen mede niet alleen gelt ende waren, die sy wisten in elck Lant aengenaem te wesen, dan oock Rustingen vant hooft totte knyen, om eenige natien tegen de Spaniers te wapenen, Item Kalck, steen, yser ende andere nootdruft om vastigheden te bouwen.

AELBERT HAEYEN, Een corte onderrichtinge belanghende die kunst vander Zeevaart. Amstelredam, Herman de Buck, 1600. 4°. bladz. 21.

Ende op dat wy niet en schynen ymandt met onrecht te willen beschuldighen, of sonder oorsaecke yet wat voort ghebraght te hebben: So eyscht die reden, dat wy bewysen wat vruchten dese Naeldtwysinghe, ende dese nieuwe ghevonden hanghende Instrumenten, by der Zee nu seeckere jaeren te weghe ghebraght hebben.

Wat vruchten uyt die Tafel der Naelt wysinghe ghevolght zijn om die Zuyden.

Hoe ist met die eerste Oost-Indische vaerders ghegaen, in den jaere 95. ende 96. die alhier toe gemaeckt zijn, faelgeerde dat haer niet met alle haer hangende Instrumenten wel ettelijcke hondert mylen weeghs, als haer eyghen boecken ende schriften uytwysen: Wat hulpe hebben zy aldaer met dese Naeldtwysende Compassen gehadt, die haer van dese boven verhaelde Aucteur mede ghegheven waren. Desghelijcken zijnder noch schepen dit voorleden jaer 1598. uyt die Maes geseijlt, nae die Straet van Magliana, die met dese Naeldtwysinghe doende geweest zijn, ende vergisten haer ontrent die Linie comende, wel 260. mylen weeghs, ende die Stuerluyden ontrent die Cape de Lopo Gonsalues te landt comende, kreghen questie om dese oorsake, ende den eenen heeft den anderen doorsteken, alsmen seyt. Ende ontrent desen tijt, zijnder mede noch drie schepen uyt Tessel geloopen, om nae Oostindien te seylen, ende quamen mede ontrent die Cape de Lopo Gonsalues te landt, waer door zy mede een groot deel in haer reijs veraftert worden. Daer nae zijnder noch vier schepen hier uyt Tessel gheseijlt, die mede onder die kust van Genee ghesproken zijn, alsmen seyt: Alle dese schepen tot 10. oft 12. int ghetal, zijn wel 3. oft 4. hondert mylen met deze Naeldtwysinghe buyten haer koers gheraeckt, ende de wyle dit een erghe onghesonde hoeck is, so en is daer niet aen te twyfelen, of daer sal menigh man om zijn lijf ende leven comen: Want daer wordt van die drie eerste schepen gheschreven, den 23. December, Anno 1598. dat zy wel 80. man kranck hadden, daerder 25. af ghestorven waren, behalven die schade die de Reeders van dien te verwachten hebben: want zy zijn daer niet van daen comen, voor ende aleer die tijt quam, dat zy die winden wederom tot haer voornemen moghen ghebruijcken, ende in die plaetse dat zy die kust van Brasilien op 14. oft 15. graden hoorde aen te soecken, soo zijn zy op die kust van Angola vervallen, 'twelck verscheelt weynigh min dan 700. mylen. Wat voordeel hebben alle dese schepen van die Naeldtwysinghe ghehadt, om dat Oost ende West daer mede te soecken.

„NAMEN van de persoonen, die in Spangien, Portugael, Indien ende andere des Conincx rycken gevanghen sitten, den Heeren Burghemeesteren der Stadt Rotterdam aengegeven, als volcht:"

(Geschreven door den eersten klerk ter Secretarie, Mr. Matthys Bezemer, later (1628) Secretaris van Rotterdam; de toenmalige Secretaris Adriaen Willemsz. van der Chys heeft achterop den datum 1608 geschreven).

Afgedrukt in: Rotterdamsche historiebladen door J. H. Scheffer en Fr. D. O. Obreen. Rotterdam, 1876. Afd. II, Dl. 1, bl. 222—227.

„Dese hadden tegens den Admirante vrygegaen te zijn" (alle deze waarschijnlijk van de vloot van Mahu en De Cordes).

„*Cornelis Jansz. Noris*, van Rosendael voor schipper gevaren van Rotterdam opten generael Mahiu deur de straat Magel: ende in de Suytsee genomen sonder dat men weet op wat plaets hij gevangen sit.

Jan Gerritsz., bootsgesell van Rotterdam gevaren metten voorsz. schipper.

Jan Gysbertsz., van Gorckum mede metten voorsz. schipper gevaren.

Jacob Jansz. Quaeck, schipper van Rotterdam, gevangen in Jappan ofte elders daeromtrent.

Jan Gerritsz. Tol, ad Idem.

Jan Jacobsz. Roos, ad Idem.

Pieter Jansz., van Rotterdam, timmerman opte schepe van Jacob Quaeck.

Pieter Adriaensz. Blanckert, van Delft, bootsgesell op ten zelven schepe.

Michiel Physz., van Lieuwaerden in Vrieslant gevaren metten voorn. Jacob Quaeck.

Lucas Tonisz., van Rotterdam, wesende in Goa.

Cornelis Hendricxsz. Outraet, van Rotterdam, ad Idem.

Adriaen Willemsz., van Swijndrecht, ad Idem.

Dammas Maertsz. van Schiedam gevaren mette voorn. Quaeck, sit in Chily, streckt aen Peru.

Thomas Cornelisz., van Duynkercken in Vlaenderen gevaren met Jacob Quaeck sit in Jappan, ofte elders in Oost-Indien.

[volgt één ander].

Tegens den Admirante, als vooren:

Andries Jansz. bottelier geweest opt schip van Swarte Thonis gevangen opt eijlandt Theodora in de eylanden van Molucken.

[volgen andere].

Tegens den Admirante als vooren:

Jan Jansz., van Rotterdam sit gevangen tot Goa gevaren hebbende met swarte Thonis.

Willem Loyen vuyt Schotlandt gevaren ad Idem.

Joris Adriaensz. van Stolck sit in Spangien gevangen, sonder dat men weet op wat plaets, ende heeft gevaren metten voorsz. Swarte Thonis.

[volgt één ander.]

Tegens den Admirante als vooren:

Jan Cornelisz. alias den Dunnen Jonckgesel van Woerden gevaren met Jacob Quaeck deur de Straet van Magel. sonder te weten waer hij gevangen sit.

Pieter Philipsz den Hartoch van Rotterdam sit gevangen in Goa in Oost-Indien."

De mannen die te Goa gevangen waren, behoeven niet van de vloot van Mahu en De Cordes te zijn, er komen er volgens de berichten over de Trouw in Tidor (hier Theodora genoemd) slechts 4 in aanmerking: Andries Jansz, Jan Jansz, Joris Adriaensz en Willem Loyen. Elk van hen wordt in de lijst als zoodanig aangeduid. Joris Adriaensz was te Manila.

L. HULSIUS, Achte Schiffahrt. Franckfurt a. M. 1605, bladz. 57.

Jetzt in Februario 1605. seynd zu Roterdam in Hollandt 8 Schiff Leuth wider heim gelangt, so etliche Jahr in America von den Hispaniern gefangen worden, aber wie man vermeint gegen dem Admirant von Arragon, so in Hollandt gefangen gewesen, ledig worden, wie dann diss einer von dem Articul seiner Erlösung war,dass alle gefangene auss den vereinigten Provintzen, sie weren gefangen wo es seyn möcht, sollen entledigt unnd loss gelassen werden. Da diese 8. gute Leuth wider heim kommen, finden irer 3. darvon ire Weiber mit andern Männern verheurath, welches keinen geringen Streit unter ihnen gibt. Diese 8. Personen sollen Anno 1598. auff des Peters von der Hagen Schiffen auss Hollandt gefahren seyn.

CAROLUS CLUSIUS, Exoticorum libri decem, quibus animalium, plantarum, aromatum, aliorumque peregrinorum fructuum historiae describuntur. (Leiden), ex offic. Plantiniana Raphelengii, 1605. fol. [1])

LIGNUM EXOTICUM ALTERUM.

Cap. VII.

Fol. 8. Quum eodem anno primo supra millesimum & sexcentesimum [1601] Amstelredami essem (illuc enim Augusto mense cymba vehebar, ut, an naves ex Iava & Moluccis insulis reduces quaedam exotica retulissent, perquirerem) mihi donabatur à praedicto Petro Gareto ligni cujusdam peregrini fragmentum pedalis vel amplioris longitudinis, quod postea e Magellanico freto allatum esse ab alio quopiam intelligebam, qui simile fragmentum à Sebaldo de Weert acceperat, sed paullo crassius, atque alia fragmenta longè adhuc crassiora, ut quae utraque manu complecti vix potuisset, se vidisse mihi asserebat. Illius porrò fragmentum quo donabar ambitus, sex dumtaxat unciarum erat, materia ipsa solida, gravis, meditullio tamen medullaceum quidpiam continens, à quo, velut à centro venae rectâ fere lineâ ad circumferentiam excurrebant, contrà quàm in plerisque aliis lignis, quae per transversum secta, orbes quosdam invicem amplectentes ostendere solent, arborum aetatem plerumque indicantes: gemino autem cortice tegebabur, externo scabro & inaequali, coloris quadam ex parte fusci, quadam etiam cineracei, interno verò molliore, & flavescentis sive pallidi coloris; ipsa ligni etiam substantia flavescens, à venis illis paene aequaliter à centro ad circumferentiam ductis, magnam gratiam & venustatem accipiens: salsus autem ejus sapor; quam salsuginem an ab aquâ marinâ (quâ forsitan maduisset) contraxisset, me latet. Fragmentum porro illud à Sebaldo acceptum, elegantioris & magis flavi coloris erat quàm meum, quia ex crassiore & magis adulto trunco fortè resectum: nullo autem cortice tectum erat.

Ligni alterius anonymi historia.

Quum primùm istud lignum conspicerem, & flavum in eo colorem, dubitabam an affine esset illi frutici spinoso, aliquando etiam in arborem adolescenti, qui frequentes & longiusculas baccas acidulas de uno longo pediculo dependentes profert, Berberis ab Herbariorum vulgo appellatas: sed cum nulla spinarum vestigia apparerent, haerebam. Brevi post ab ipso Sebaldo hac iter faciente intelligebam arborem esse nullis spinis praeditam; fructum proferre nigrum, fructui Ideae vitis

[1]) De korte inhoud dezer beschrijvingen wordt hierachter in het Hollandsch weergegeven uit Dodonaeus.

nigro, quae vulgo myrtillus appellatur, & à Belgis *Crackebesien*, sive Ideae vitis II. (quam cap. xl. lib. 1. historiae Plantarum describo) similem.

LANIFERA ARBOR PEREGRINA.

Cap. XIV.

Circa Bantam Iavae insulae urbem celebrem, referente Francisco Roderiguez è Bengala oriundo, qui anno nonagesimo octavo suprà millesimum & quingentesimum [1598] Amstelredamo cum Batavis in Bantam profectus, insequente anno cum iisdem inde rediit, nascitur arbor procera.... Eam ferre dicebat fructus siliquarum paene instar.... Fol. 12.

Sed etiam Sebaldus de Weert mihi affirmabat, arbores similem fructum gerentes in Guineae maritimis crescere, quae tamen ampliora haberent folia, quàm Franciscus Roderiguez illi tribuit. Eam ob causam suspicabar, an illa lanifera arbor esse posset, cujus meminit Petrus Bellonius cap. LX. & LXXVII, lib. II. suarum Observationum, quas nos Latio donavimus ante multos annos, & brevi, Deo volente, longè correctiores & aliquot scholiis illustratas, evulgare habemus in animo. Fol. 13. Arbor lanifera Bellonii.

WINTERANUS CORTEX.

Caput I.

Willelmus Winter, qui Generosum Franciscum Drake ad Magellanicum usque fretum comitabatur anno redempti generis humani septuagesimo octavo supra millesimum & quingentesimum [1578], ulteriùs non progressus, navim cujus praefectus erat, in Angliam anno insequente reducebat, atque collectum istîc corticem referebat, viliori canellae cùm substantiâ tùm colore non valdè dissimilem, plerumque tamen crassiorem, & cineracei coloris vel fuscum externâ parte, atque ulmei corticis instar scabrum, internâ verò, nonnumquam dissectum, & multis rimulis hiantem, tiliae corticis modo, aliquando etiam valdè solidum & durum, odore non ingrato, sed perquam acri sapore, linguamque & fauces non leviùs urente, quàm piper. Illius autem fragmentum, quale amicorum operâ Londini illo ipso anno nanciscebar, in tabellâ exprimi curabam, quae hîc adposita. [In het oorspronkelijk is hier een houtsnede]. Fol. 75. Winteranus cortex

Istius Corticis facultates nullas exploratas habebat, sed eo recente melle condîto, ut acrimoniam deponeret, vel resiccato & in pollinem trito, ut in eduliis canellae aliorúmve aromatum vicem suppleret, utebantur, qui eâ navi vehebantur. Posteà tamen intelligebam, adversus stomacacis, sive scorbuti morbum, quo illorum nonnulli in ea navi affecti erant, non infeliciter usos fuisse. Corticis usus.

Quia porrò Winterus hujus corticis noticiam nostro orbi primus intu-

lit, Winteranum ab ipso cognominabam: tametsi quum recenter allatum acciperem, plurimum accedere mihi videbatur ad ligni Aromatici corticem, cujus meminit Nicolaus Monardes in Simplicium è novo orbe delatorum Historiâ, licet singularem illam odoris gratiam, quam suo cortici tribuit, in hoc deprehendere nequirem, ut revera non habebat. Sed vicesimo insequento anno, ligni illius aromatici atque insuper ipsius corticis copia facta est: de quibus, ne pigeat lectorem, obsecro, consulere nostrum in illud caput scholium, postremâ editione additum. Quinetiam ad pleniorem ejus cognitionem adipiscendam, tertium hujus libri caput legere non oberit.

Lignum Aromaticum.

Ceterum eorum qui anno millesimo & sexcentesimo [1600] à Christi nostri redemptoris nativitate è Magellanico freto redibant relatione, magis certam illius corticis cognitionem adipiscebar, praesertim ex epistola quam Sebaldus de Wert, ejus navis, quae non superato freto propter assiduas tempestates reverti coacta est, Praefectus, ad ornatissimum virum Ioannem de Laet vicesimo Aprilis insequentis anni scribebat, in gratiam Ioannis ipsius filij, juvenis eruditione & modestiâ valdè praestantis, qui meo rogatu ligni cum suo cortice adhaerente fragmentum ab ipso petierat. Illa autem ferè haec continebat.

„Quandoquidem Dn. Clusius adeò avidè expetit ejus arboris fragmentum, quam in Magellanico freto observabamus, dolet quòd maturiùs non intellexerim, nam ejus petitioni abundè satisfacere potuissem, quum inter ligna ignis struendi gratiâ in eo freto lecta, magna ex parte illius arboris essent: Verùm ea omnia Roterodamensi cuidam civi divendita fuere: commodè tamen in navi adhuc reperti sunt bini aut terni longurij, aliquot pedes longi, quorum unum mitto: hujus fragmentum, si lubet, Dn. Clusio communicare poteris. Arboris folia nulla adservata puto, quia propter abundantiam neglecta: de ligni verò, foliorúmve, aut corticis facultatibus & naturâ, nihil nobis constat, nisi quòd corticem & folia adeò aromatica observantes, iis usi sumus in nostris eduliis, existimantes in tam frigidâ regione noxia esse non posse, praesertim quùm pipere ferè destitueremur, ad musculorum in eo freto repertorum, quibus vesci cogebamur aliorum alimentorum penuriâ, condimentum.

Arboris aromaticae Magellanica historia

„Ea porrò arbor in insulis Sinus illius, quem à Classis Praefecti nomine, *de Cordes* nuncupabamus, non solummodo crescebat, sed etiam toto illo freto: nec aliquam similitudinem cum lauro habet, ut nonnulli retulerunt, foliorum dumtaxat odor laurinorum foliorum odorem aemulatur, sed illis sunt latiora & magis viridia: arbor tamen perpetuâ comâ viret, (quemadmodum maxima pars aliarum arborum quae in eo freto nascuntur) atq. in altum assurgit, adeò interdum crassa, ut duorum aut trium humanorum corporum crassitudinem aequet, & meminerim asseres ex unâ sectos fuisse, binos pedes cum semisse latos: valdè autem

fragile est lignum. Nullum fert fructum, quantum quidem observare potuimus, licet totis novem & amplius mensibus in eo freto haeserimus, quo sanè temporis spatio, vel flores, vel fructum sive immaturum sive maturum, observare necesse fuisset, nisi sterilis esset. Haec sunt quae de illa arbore scribere possum: cuperem certè diligentiùs pleraque observassem Dn. Clusii causâ, cui libenter gratificarer: sed haec admonitio mihi occasionem praebebit, ut in allis peregrinationibus diligentior sim futurus. His autem exaratis, succurrebat, bina aut terna jacula mihi superesse, quibus illius freti incolae armorum vice uti solent; ea verò ex integra arbuscula ejus generis de qua agimus, constant: horum unum Dn. Ioanni tuo filio mitto, quod boni consulat velim, tametsi non comparandum cum arcubus aut sagittis Brasilianorum; ex simili tamen arbore, cujus modò memini, illud esse, cortex adhuc inhaerens fidem faciet: illis jaculis cuspides aptare solent, nervo aliquo, non firmiter tamen, colligatas, ut corporibus infixae, in vulnere haereant: hujusmodi jaculis quorundam ex nostris corpora trajecta fuêre, nonnullorum verò brachia. Rariora quaedam adservaveram, sed ea partim à muribus erosa, partim meorum negligentiâ perierunt: atque inter illa, aranea quaedam, cujus corpus palmum erat latum, & pro magnitudinis proportione crassum, praetera monstrosi quidam pisces: quorum omnium quum nihil retinuerim, plura de iis refere non convenit." Hactenus Sebaldus: quae etiam posteà hac transiens mihi confirmabat.

Ex tenellas simili arbore jacula.

Aranea monstrosa.

Ex illo autem longurio quem Ioannes de Laet accipiebat, ejus filius bina fragmenta pedem longa, corticem etiamnum retinentia mihi donabat, qui ex fusco cineracei coloris, valdè acris & fervidi saporis. Horum alterum in adposita tabella exprimi curabam. [Houtsnede].

Ceterùm apud eundem Ioannem de Laet conspiciebam jaculum illud ipsius filio donatum, rude & impolitum, octo aut novem pedes longum, cujus cuspis ex alio ligno duriore & solidiore constabat, & dentata erat, ut corpori infixa facilè educi nequiret.

Quam autem appellationem ea arbor apud freti illius incolas obtineat, ignoratur: mea tamen opinione, non incommodè Magellanica aromatica arbor dici queat, quòd in eo freto proveniens, corticem adeò aromaticum habeat.

REMB. DODONAEUS, Cruydt-Broeck. Leyden, 1608. fol.

Een ander vreemt hout, wt de Straet van Magellaen gebrocht, is eenen voet oft meer lanc, vast, swaer, doch in 'tmiddel eenich merch hebbende: De schorsse is tweederley: de buytenste is rou ende oneffen, eensdeels bruynachtich, eensdeels aschgraeu: de binnenste is sachter, ende geelachtich oft bleeck, gelijck oock is het hout self, met sijn aderen die van het binnenste merch af bijnae tot de schorsse toe strecken, ende dit Fol. 1553.

hout seer fraey vercieren, twelck anders het hout van Berberis niet qualijc en gelijct. Dan den boom daer dit hout van ghenomen is, en heeft geen dorenen: ende bringt een vrucht voort als Crakebesien, gelijck Sebald van Weert aen Clusius geschreven heeft.

Fol. 1506. *Eenen vreemden Wolleboom,* van Clusius *Lanifera arbor peregrina* genaemt, wast in het eylant Java, ontrent de vermaerde stadt Bantam, ende is eene hoogen boom, veel tacken hebbende, met veel bladeren beset, als de Wilge, maer veel smaller, ende de bladeren van Roosemarijn ghelijcker, doch langer: daer aen wassen vruchten bij nae als haeuwen, ses duymbreedden lanck, vijf dick in't omgaen .... Ende dit is tgene dat Franciscus Roderiguez in Bengala geboren, aen Clusius aengaende dseen boom te kennen gegeven heeft. Maer Sebald de Weert seydt dat aen den Zeecant van Guinea boomen wassen met diergelijcke vruchten, de welcke nochtans grooter bladeren hebben dan den voorbeschreven boom. Daerom soude dat wel mogen wesen dien boom die Petrus Bellonius *Lanifera arbor* noemt [1]).

Fol. 1544. *Magellaensch Caneel,* van Clusius *Winteranus cortex* genaemt, wt de landen aen de Magellaensche straet gebrocht, is het slechtste Caneel van ghedaente niet seer ongelijck, doch meest dicker, ende van buyten aschgraeuw oft bruyn, rouw ende gerimpelt, als de Olmschorsse, van binnen veel diepe cloven oft spleten hebbende als de Linde schors, somtijts heel vast, dicht ende hardt, niet onlieflick van smaeck, maer de tonge seer nijpende, ende de keel ontstekende, als Peper: dan om die scherpichheyt af te leggen, wortse versch zijnde in Honich geleydt, oft ghedroocht ende gepoedert zijnde, in stede van oprecht Caneel ende Peper bijde spijsen gedaen. Sij wordt oock seer goet gevonden om het Schoorbuyck te ghenesen. Den boom selve, van Clusius *Arbor Magellanica* ghenaemt, heeft bladeren de Laurusbladeren van reuck wat gelijck (bequaem om bij de spijsen te doen in stede van Caneel oft Peper) maer breeder ende groender: altijt groen: den stam schiet hooch op, ende is soo dick als twee oft drij menschen in hun middel zijn; daer berders af ghesaegt worden, twee voeten ende een half breedt. Dan het houdt is seer broos. Hij wast daer seer overvloedich, maer en draegt geen vruchten. Als hij noch ionck is, dan worden daer schichten vangemaect, acht oft negen voeten lanck, daer de inwoonders van die landen hun selven mede verweeren.

---

[1]) Pierre Belon, Les observations de plusieurs singularitez & choses memorables, trouvées en Grèce, Asie, Judée, Egypte, Arabie, & autres pays estranges. Paris, 1554. Met afbeeldingen. 8°. — In het Latijn vertaald door Clusius. Antwerpen, 1589.

BRIEF VAN SEBALD DE WEERT aan Johannes de Laet Sr., vader van Johannes, den bekenden bewindhebber en geschiedschrijver der West-Indische Compagnie, 20 April 1601.

Uit het Latijn van Clusius (Zie hier bladz. 130/131).

Nu de Heer Clusius zoo ijverig vraagt naar een stuk van dien boom, dien wij in de Straat van Magalhães waargenomen hebben, spijt het mij, dat ik het niet eerder vernomen heb, want dan had ik overvloedig aan zijn verzoek kunnen voldoen, want onder het hout, dat wij in die straat lazen tot het maken van vuur, bevond zich voor een groot gedeelte hout van dien boom: Maar dat alles werd aan een inwoner van Rotterdam verkocht; er zijn echter juist in het schip nog twee of drie stokken, eenige voeten lang, gevonden, waarvan ik er één zend; een stuk hiervan kunt gij als gij wilt den Heer Clusius overhandigen. Ik geloof,dat er geen bladeren van den boom bewaard zijn, waarop wegens den overvloed geen acht geslagen werd: wij weten echter niets zekers omtrent de eigenschappen en den aard van het hout, de bladeren of den bast, tenzij dan dat wij waarnamen,dat de bast en de bladeren zóó aromatisch waren,dat wij ze gebruikten in onze potspijs, niet vreezende dat zij in zulk een koude streek schadelijk konden zijn, en vooral, omdat wij bijna geen peper hadden, als toespijs der mosselen,die wij in deze straat vonden en die wij genoodzaakt waren te eten uit gebrek aan ander voedsel.

Deze boom nu groeide niet alleen op de eilanden van die baai,die wij naar den naam van den admiraal, *De Cordes* noemden, maar ook in de geheele straat: hij heeft geen overeenkomst met den laurier, zooals sommigen verteld hebben, hoewel de geur van de bladeren gelijkt op de geur van laurierbladen, maar ze zijn breeder dan die en groener; de boom blijft echter groen (zooals trouwens het grootste gedeelte der andere boomen, die in die straat wassen) en hij schiet in de hoogte, en is soms zóó dik, dat hij den omvang van twee of drie menschenlichamen gelijk komt; en ik herinner mij, dat er planken uit gezaagd werden van twee en een halve voet breedte, maar het hout is zeer bros. Hij draagt geen vrucht, voorzoover wij hebben kunnen waarnemen, ofschoon wij volle negen maanden of meer in die straat bleven hangen, in welke tijdruimte men noodzakelijkerwijs hetzij bloemen, hetzij de vrucht onrijp of rijp,had moeten waarnemen, als hij niet onvruchtbaar was. Dit is het, wat ik van dezen boom kan schrijven: ik wenschte wel, dat ik hem oplettender en beter had waargenomen ter wille van den Heer Clusius, wien ik gaarne een dienst bewezen had: maar deze vermaning zal mij aansporen op andere reizen oplettender te zijn. Na dat ik dit geschreven had, viel mij in, dat ik nog twee of drie werpspietsen over heb, die de

inwoners van deze straat als wapens plegen te gebruiken; deze nu bestaan uit een geheel boompje van deze soort, waarover wij handelen: één van deze zend ik aan Uw zoon, den Heer Johannes, ik hoop, dat hij ze goed zal vinden, hoewel ze niet te vergelijken is met de bogen en pijlen der Brazilianen; dat zij uit een dergelijken boom is, wiens soort ik vermeld, bewijst de bast, die er nog aan zit: zij plegen deze werpspietsen van spitsen te voorzien, die zij met een pees er aan vast maken, echter niet stevig, zoodat zij, wanneer zij in het lichaam dringen, in de wond blijven steken; met dergelijke werpspietsen werden sommigen van ons de lichamen doorboord, anderen de armen. Ik had enkele zeldzaamheden bewaard, maar gedeeltelijk zijn die door de muizen afgeknaagd of door nalatigheid van mijn manschappen verloren gegaan; daarbij was een spin, welker lichaam een palm breed was, en dik naar verhouding van de grootte, verder wonderbare visschen: maar aangezien ik niets ervan overgehouden heb, is het beter niet verder erover te spreken.

Wijdtloopigh verhael van tgene de vijf schepen door de Straet Magellana wedervaren is

Zacharias
Heyns
ÆT, 55,

INLEIDING

Het Journaal van de reis van Sebald de Weert onderscheidt zich van de andere scheepsjournalen uit dien tijd door zijn stijl. We hebben hier niet het oorspronkelijk verhaal van den dagschrijver, maar een bewerking door een letterkundige, Zacharias Heyns, een zeer bekende figuur in de letterkunde dier dagen. Hij behoort, evenals zijn vader Peeter, tot die tweedehands-schrijvers, die zich hechten aan oorspronkelijke auteurs met vertalingen, kommentaren en paraphrases, en die eindelijk tot zoogenaamd oorspronkelijke werken overgaan in den trant van de door hen vereerde schrijvers. Bovendien was Zacharias de zoon van een groot vader. Zijn vader en De Bartas, de bekende Fransche dichter, waren zijn goden. Hij voorzag zijn lezende tijdgenooten met vertalingen en navolgingen van in hun smaak vallende lectuur, die, naast aangenaam te zijn, hen wat leerde en hun moraal versterkte. Zoon van een kostschoolhouder van meisjes, en auteur van leerboeken, eerst te Antwerpen, daarna in Duitschland, naar het gevoelen van Dr. Burger weifelend tusschen het Katholiek en Protestantsch geloof, maar door den invloed van zijn vader, ondanks zijn Katholieke bruid, in het Protestantsch geloof gebleven, vestigt hij zich eerst in Amsterdam en daarna in Zwolle.

Toen hij hoorde van den terugkeer van één der vijf schepen die — voor de eerste maal uit Holland — naar de Straat van Magalhães gevaren waren, bracht hij te Amsterdam een bezoek bij Sebald de Weert, dien hij kende, waarschijnlijk nog uit zijn jongensjaren, want ze brachten beiden hun jeugd in Antwerpen door en scheelden maar één jaar in leeftijd. Misschien trok hem deze reis ook aan om de namen der schepen: Geloof, Hoop en Liefde, de drie hoofddeugden, die hij in zijn devies voerde. Den kapitein Sebald de Weert trof hij niet, hij was nog te Rotterdam voor zijn zaken, maar Heyns kwam gelukkig terecht bij den chirurgijn-barbier Barent Jansz, van elders bekend als Potgieter, die een relaas van den tocht had opgesteld en de opdoening der kusten en de afbeel-

dingen gemaakt had, en hem daarbij nog veel mondeling meedeelde, zoowel wat hij zelf waargenomen had, als wat hij van andere schepelingen had vernomen. Ook kocht Heyns boeken van de stuurlieden en andere schepelingen [1]). Dit samengesteld relaas bewerkte hij in Renaissance-stijl in lange zinnen, onderbroken door tusschenzinnen, die hij gaarne laat beginnen met „als die" [2]), verfraaide het met klassieke beelden, toespraken en ontboezemingen, aardigheden, zooals over de soberheid [3]), zelfs met enkele dichterlijke aanhalingen uit De Bartas, den grooten Franschen dichter, dien hij hoog vereerde. Die passage over de soberheid, die in de beschrijving van een avontuur van Sebald de Weert voorkomt, kan echter ook wel van dezen zelf een herinnering uit zijn Gymnasiumtijd zijn.

Aldus ontstond dit in onze geschiedenis eenige scheepsjournaal, waarin de kaptein de manschappen toespreekt zooals de veldheeren in Livius hun soldaten, en waarin de geleden rampen en ontberingen telkens schilderachtig worden geparaphraseerd. Het is merkwaardig, hoezeer Heyns' relaas herinnert aan het verhaal van Drake's reis, opgesteld door den scheepspredikant Ds. Fletcher. Voorzoover wij weten werd Fletcher's relaas eerst in 1628 gedrukt. Het was geschreven in 1577 en de daarop volgende jaren; waarschijnlijk vond het in manuscript-vorm verspreiding, zooals ons van verschillende journalen en tot de scheepvaart behoorende geschriften bekend is.

Afbreuk aan de historische waarde doet deze bewerking niet, we kunnen zien dat Heyns geen feiten verzon, hier en daar kunnen we aantoonen, dat hij gedeelten van journalen woordelijk opnam [4]), de stemming die over het verhaal ligt komt echter meer uit een studeerkamer of van het tooneel, dan van een schip in nood. Heeft men echter Heyn's methode leeren verstaan, dan is gemakkelijk het klassieke element af te zonderen en blijft de primaire waarheid over. Ik geloof, dat Heyns bij het opstellen van dit reisverhaal ook het doel had Sebald de Weert, een kennis — misschien wel een vriend — uit zijn jeugd, vrij te pleiten van de schuld van terugkeer naar het vaderland vóór hij het doel, waarvoor zijn reeders hem uitgezonden hadden, bereikt had. Daarvoor was het breed uitmeten der rampen en ontberingen nuttig.

Over Zacharias Heyns, zijn werken en uitgaven, zie men C. P.

[1]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 244.
[2]) Zie bijv. Id., bladz. 243. [3]) Zie bijv. Id. 173.

ÆTAT. LIII. A°. M.D.C.XXVII.
Mr. BARENT IANSZ.
POIGIETER VAN MVNSTER
BEMINDER DES VREEDS
Mijn hoope ſtaet vast
in Ieſum Chriſtum den
gecruysten.
Sculpsit.

Burger Jr., De Amsterdamsche boekdrukkers en uitgevers, Deel IV (1912), bladz. 225 volgg. en Het Boek, 1913, bladz. 417—423; A. Beekman, Influence de Du Bartas sur la littérature néerlandaise. Poitiers, 1912, bladz. 102—116. Zijn portret is gegraveerd in zijn vertaling der Werken van De Bartas. Swol, 1621, aetate 55 (Muller, Portretten, no. 2181—2383), en hier gereproduceerd.

Hij werd te Antwerpen geboren, waarschijnlijk in 1566; in 1592 was hij bij zijn ouders in Stade. Hij huwde met Anne Hureau dochter van Martin Hureau en Janneke Pellicorne, haar neef was Jan Andries de Jacomo. Hij vestigde zich aanvankelijk te Haarlem. Zacharias' winkel te Amsterdam „in de drie deugden" was eerst bij den toren van de Oude Kerk, daarna in 1597 op het Water bij de Oude Brug, en daarna in de Warmoesstraat. In 1605 ging hij naar Zwolle. Jacob Claesz, „licentiaet inder Godlicker Schriften", de dichter der kleine versjes tegenover den titel, was zijn zwager.

Onder de bekende personen van dien tijd met wie hij verkeerde, worden genoemd de beroemde schoonschrijver Jan van de Velde te Haarlem, Willem Jansz Blaeu de bekende uitgever, de groote rekenmeester Willem Bartjens, de dichters Vondel, Starter, Cats, Valerius, en in het algemeen de kringen der Rederijkers. Zijn weduwe stierf in 1638.

Behalve uit het gedrukte „Wijdtloopigh Verhael" vernemen wij bizonderheden over de reis uit de verklaringen door Dirck Gerritsz en 6 andere scheepslieden voor den Spaanschen magistraat in Zuid-Amerika afgelegd. Ieder der zes mannen werd opgelegd een verhaal der reis te doen, in het verhoor kwamen bepaalde vragen daarover voor, die ongetwijfeld vooruit bij een voorloopige ondervraging waren opgesteld. De zeelieden, die daarop te antwoorden hadden, hadden eensdeels weinig opgemerkt en veel vergeten, aan den anderen kant hadden zij — zooals IJzerman opmerkt — gelegenheid gehad vóór het verhoor af te spreken bepaalde gebeurtenissen, vooral den strijd met de Portugeezen op Annobom enz. te verzwijgen.

Al de zakelijke bizonderheden uit de verhooren zijn voor de Linschoten-Vereeniging reeds gepubliceerd door J. W. IJzerman in Dirck Gerritsz Pomp alias China, ze geven nu en dan een anderen kijk, voegen enkele bizonderheden toe, doch brengen geen wezen-

[4]) Men lette op het plotseling hier en daar overgaan in den eersten persoon, wij, bijv. Wijdtloopigh Verhaal, bladz. 152 en de daar aangehaalde plaatsen.

lijke wijziging in het verhaal van Heyns, zoodat ik volstaan kan met den lezer uit te noodigen de daarop betrekking hebbende bladzijden van IJzerman's boek naast het journaal van Heyns te leggen.

Den schat van bizonderheden echter, die dit verhoor oplevert voor de kennis van de inrichting der vloot, van het leven aan boord en van de levensbizonderheden en ontwikkeling der manschappen, waarvan IJzerman ook volkomen het belang doet uitkomen, heb ik gebruikt bij de samenstelling van mijn eerste hoofdstuk, de Uitreeding.

Het wereldkaartje, dat in het boekje van Heyns voorkomt, is een onbeduidende schets van het beeld der aarde, dat voor een ieder volkomener in den grooten atlas van Ortelius te vinden was. De auteur die zijn arbeid signeert: „actum I.P. 1579'' is niet op te sporen. Er waren in Holland omstreeks dien tijd twee landmeters-cartographen van de letters I.P.: een Jan Potter, waarvan in het Gemeente-Archief te Haarlem een geteekende kaart van goederen van St. Jan te Kastrikum bewaard wordt, van 1561; en een Jan Pietersz, de auteur van geteekende kaarten van het Daalmeer van 1561 en van het Woggemeer van 1556, beide op het Rijksarchief in Den Haag (Inventaris Hilman, 2605, 2645). Er is geen reden hier aan één van beiden te denken. Het kaartje komt ook voor in het atlasje van Pieter Heyns, Zacharias' vader: Miroir du Monde, in de editie van 1598. Hoewel de eerste druk van deze Fransche uitgave in 1579 verscheen, jaartal dat op het kaartje voorkomt, is het daarin niet aanwezig.

Wijdtloopigh verhael van tgene de vijf Schepen (die int jaer 1598. tot Rotterdam toegherust werden / om door de Straet Magellana haren handel te drijven) wedervaren is / tot den 7. September 1599. toe / op welcken dagh Capiteyn Sebald de Weert, met twee schepen / door onweder vande Vlote versteken werdt. Ende voorts in wat groot gevaer ende elende hy by de vier maenden daer naer inde Strate gheleghen heeft / tot dat hy ten lesten heel reddeloos sonder schuyt oft boot / maer een ancker behouden hebbende / door hooghdringhende noot weder naer huys heeft moeten keeren.

meest beschreven door M. Barent Iansz. Cirurgijn.

t'Amsterdam, by Zacharias Heijn's, inde Warmoestraet, inde Hooft-dueghden.

VVIJDTLOOPIGH VERHAEL VAN
TGENE DE VIJF SCHEPEN (DIE INT JAER 1598. tot Rotterdam toegherust werden, om door de Straet Magellana haren handel te dryven) wedervaren is, tot den 7. September 1599. toe, op welcken dagh Capiteijn Sebald de Weert, met twee schepen, door onweder vande Vlote versteken werdt. Ende voort in wat groot gevaer ende elende hy by de vier maenden daer naer inde Strate gheleghen heeft, tot dat hy ten lesten heel reddeloos sonder schuyt oft boot, maer een ancker behouden hebbende, door hooghdringhende noot weder naer huys heeft moeten keeren.

meest beschreven door M. Barent Iansz. Cirurgijn.

[Hieronder een vignet met de vijf schepen, genaamd „Hoope", „Liefde", „Tgelooue", „Trouwe", „Blijde Bootschap".]

t'Amsterdam, by Zacharias Heijns, inde Warmoestraet, inde Hooft-dueghden.

TOT DEN LESER.

Comt Leser hebt ghy lust wat nieus van vremde landen
T'aenhooren ofte sien, dit Boexcken mede draeght,
Ghy kont hier (soo u slechts dees wyde vaert behaeght)
Besien om een kleijn ghelt, de Maghelaensche Stranden,
De diepte vande Straet, de Clippen ende Sanden.
De hooghde naer den Pool (daer yeder een na vraeght,
Eer hy op sulcken reijs zijn goedt en leven waeght)
Hier med' den Schipper net ghegheven wordt in handen.
Na 'tleven afghebeelt de wilde menschen wreedt,
Van haer manieren oock, 'tverhael en 'trecht bescheedt;
Elck een hier vinden magh heel sinnelijck beschreven.
Oock med' hoe wonderlijck door onweer en tempeest
In groot ghevaer zijns lijfs, doch doort ghebreck wel meest,
Den Capiteijn de Weert, weer werdt te rugh ghedreven.

Z. H.

A. 1 verso.

DEN EER WAERDIGHEN, VVYSEN
ENDE VROMEN HEERE IAN ANDRIES
de Iacomo, coopman, nv ter tydt
vvonende inde wyt beroemde
coopstadt Amsterdam.

Ghemerckt Eerweerdighe Cosijn V.E. den koophandel nu over A. 2 recto.
lange jaren wijt ende zijt, te water ende te lande ghedreven hebbende, 'tlijf menighmael in ghevaer stellende, veel plaetsen des wereldts doorsien heeft, ende soo door d'ervarentheydt sich ten deele vande gheleghentheydt des werelts verstaet, waer uyt den yver, om daghelijcks van nieuwe reysen ende vreemdjgheden te hooren, ghemeenlijck spruytende is, den welcken in V.E. (als een die gaerne tot Godes eere zyne wonder werckë aenschouwend' is) ghespeurt hebbende, heeft my goedt ghedocht V.E. dit kleijn boecxken toe te eyghenen, int welck de reyse van den Capiteijn ofte Hooftman Sebald, de Weert tot zijn wederkomste toe vant begin aen duydelick beschreven is, het meestendeel mondelinghe, doch een deel by gheschrifte door Barent Iansz. Chirurgijn ontfanghen hebbende, die mede soo wel d'opdoeninge der Custen, als der menschen fatsoen ende vreemdigheden naer 't leven af geteeckent heeft. V.E. sal dit kleijn wercxken voor beginsel van vergeldinge der weldaden my van V.E. gheschiet, in dancke aennemen, tot dat de gheleghentheydt wat beters sal verthoonen om A. 2 verso.
V.E. daer mede na verdiensten te vereeren.

De almaghtighe God, van den welcken alle goede gaven komen, wil uwer eerwaerdigheydt als een Vader des huijsgesins, met de uwe in langhdurighe ghesontheydt sparen.

In Amsterdam desen 25. September, 1600.

V.L. goedwillighen Neve,

Zacharias Heyns.

Mr. Iaques Claesz. tot den Leser.

VVIe de Magellaensche Straet
Met veel ander wonderheden
Te doorzien hem onderstaet,
Sonder van zijn plaets te treden.
Wie 't verhael van vreemde zeden
Garen hoort en overslaet,
Een kleijn ghelt magh wel besteden
Voor dit Boecxken eer hy gaet.

Overslaet: Gadeslaan, zijn blik over iets laten gaan. Vgl. bij Cats:
Als ick ontrent den noen en midden op den dag
Myn leden oversloeg, en in den spiegel sach.

VVAERACHTIGH VERHAEL VAN 'TGHENE DE VIJF SCHEPEN VAN ROTTERdam, int jaer 1598. den 27. Junij uyt de Goeree na de Strate Magellana varende, overkomen is, tot den 21. Januarij 1600. toe, op welcken dagh Capiteijn Sebaldt de Weerdt, met zijn schip, 'tGheloove genaemt, weder de Strate verlatende by gebreke van Anckers, Touwen ende andere noodigh ghereedschap, bedwongen werdt weder na huijs te keeren.

Midtsgaders hoe den voorsz. Capiteijn niet sonder groot perijckel uytghestaen hebbende, den 13. Iulij des selve jaers weder aenghekomen is.

Den lust die ick hadde om eenighe vreemdigheydt te hooren, daer mede het Kaert-boecxken Ortelii [2]), by my in kleijn formaet vermeerdert, onder handen zijnde, moghte verciert worden, dreef my van myne boecken, als ick hoorde, datter een vande vijf schepen, die te Rotterdam int jaer 1598.toegemaect werden, om door de Strate Magellanica haren handel te dryven) weder ghekomen was: Te meer, dewyle ick verstondt, dat het voorghenoemde schip de Maes inghekomen was, ondert beleydt van den Eerw. Capiteijn Sebaldt de Weert, my bekent zijnde, hopende van hem alle d'eygentheden zijnder reyse te verstaen: doch derhalven tot hem gaende, ontmoete my den Chirurgijn Barent Iansz. die my seyde dat zynen Capiteijn Sebaldt de Weert (want hy hem tscheep gedient hadde) noch zijnder saken halven te Rotterdam was: doch dat hy my wist gheholpen, want hy wel dachte my de nieusgierrigheydt soo naerstigh na zynen Heere dede vraghen, ende een Copye by gheschrift gestelt als Journael oft Dagh-boeck, daer in alle geschiedenissen van dagh tot dagh geteeckent waren, Voort halende: seyde hy, hout daer, leest ende overleest, ick wil daer na tot u komen, ende u meer ander vreemdigheden te kennen geven, die ick met mijn ooren ghehoort, ende met myne oogen met groote verwonderinghe ghesien hebbe, als hy oock dede, ende quam my tot twee ofte driemael besoecken, alzoo dat ick soo vol der vreemder nieuwigheden ghegoten zijnde om my t'ontlasten A3 recto. [1])

[1]) In den rand heb ik de signaturen van de bladzijden der oorspronkelijke uitgave, de datums en enkele verwijzingen bijgevoegd.

[2]) Klein-formaat-uitgave van den Atlas van Ortelius,voor het eerst in 1577 verschenen met berijmden tekst in het Hollandsch door Zacharias' vader Peeter.

ende andere deelachtigh te maken, niet en hebbe konnen laten (deselve reyse soo wonderlijck bevindende) alles ordentelijck tsamen ghevoeght, uyt te geven, soo wel tot vermaeck der Lesers, als tot nut vanden Schippers ende Stuerlieden die de reyse souden moghen voornemen, ende voor een beginsel tot meerder verlichtinghe der ghener die met lusten dese reyse oversien ende lesen sullen, stelle hier voor ooghen

de Generale Kaerte des Aerdtbodems. [Op bladzijde A 3 verso, zie de reproductie.]

A. 4 recto Tot dese reyse werden tot Rotterdam als voorsz. is vijf schepen toegerust, waer van den Admirael, groot zijnde 250 last op hebbende 130. hoofden, de Hope ghenaemt was.

Den Vice-Admirael, de Liefde, groot zijnde 150. last, op hebbende 110. hoofden.

Den Schout by nacht, 't Gheloove, groot zijnde 160. last, op hebbende 109. hoofden [1]).

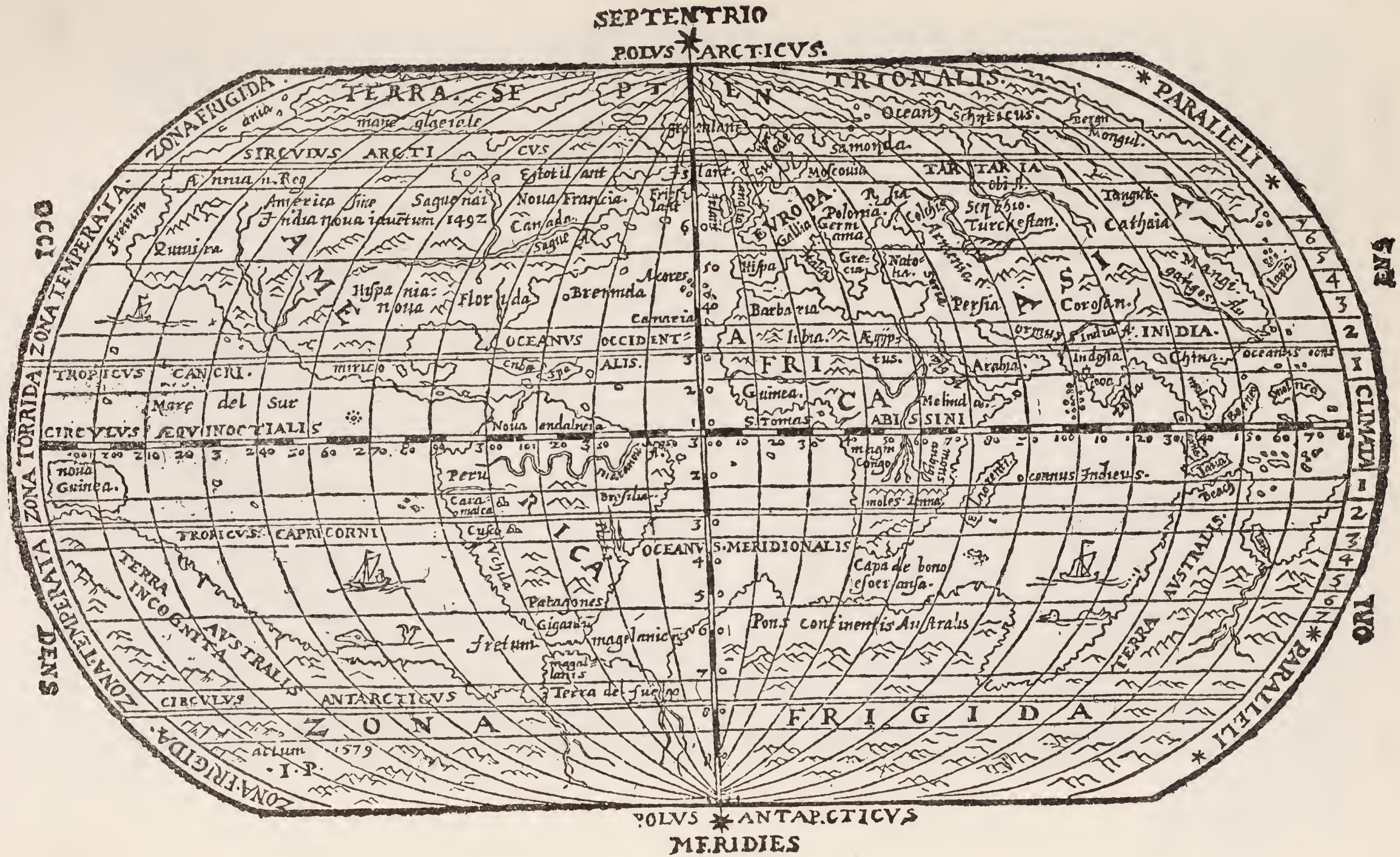
Het vierde schip, die Trouwe, groot zijnde 110. last, op hebbende 86. hoofden.

De Jacht was groot 75. last, ghenaemt De blyde bootschap, op hebbende 56. hoofden, alle wel versien van gheschut, ammonitie van oorloghe, gelt, komenschappe, ende wat hun van noode was, oock van kloecke Capiteynen ende Overhoofden, als namentlijck was ghestelt tot eenen Generael ende hooft vande gheheele Vlote Sr Iaques Mahu, Voor Vice-Admirael Sr. Symon de Coordes: Op het derde schip, ghenaemt 'tGheloove, was Capiteijn S. Gerrit van Beuninghen: Op het vierde ghenaemt de Trouwe, was Capiteijn Sr. Ieurian van Bockhout, ende op het Jacht was Sr. Sebalt de Weert, ende alzo is de Vlote in goede ordeninge den 27. Junii uyt het Goeresche gat tseyl ghegaen, met eenen n.o. windt de reyse beghinnende, doch by Enghelandt komende, is den windt omgheloopen, alsoo dat zy genoodtsaeckt waren aldaer in Duijns te setten, bequaem weder verwachtende tot op den 15. Julii, want doe de windt Oostelijck werdt, soo dat de Vlote wederom tseijl gaende, hare reyse voorderde, nae dat de ghemeyne overste de Vlote weder versien hadde met soo veel ofte meer eetwaer als zy ondertusschen ghenut ende verdaen hadden, ende zijn alzoo, eenighe dagen voorwindt, somtijdts oock inden windt niet sonder

27 Juni 1598. Vertrek der vloot. IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 71.

[1]) De schout-bij-nacht moest de marschorde sluiten, de achterste van allen zijn, schouwen bij nacht, dat is, in den nacht toezien, dat geen der schepen van de vloot of van het smaldeel achteruit bleef of afdwaalde, etc. De Jonge, Zeewezen, I 299.

de Generale kaerte des Aerdtbodems.

10 Aug. 1598. Ontmoeting met Engelsche schepen. IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 72.

storm geseylt, sonder yet schryvens waerdigh t'ontmoeten, tot op den 10. Augusti, dat zy ontrent de hooghde van Capo S. Vincent des avondts vier schepen int ghesight kreghen, waer van d'een een Spaensche Bercke was, soo dat 'tvermoeden onder hun was, dattet Spaensche schepen waren, ende hielden derhalven op hun aen: doch d'andere dit ghewaer wordende, zijn in tween verdeeldt afgeweken, maer alzo de Generael hun dapper vervolghde, eenen scheut opt grootste schip schietende om tselve te doen strijcken, heeft hy hunnen Admirael in de Jaght zijnde, waer naer hy zijn Sloepe ghesonden hadde, des nachts achterhaelt, dan verstaende dat het Enghelsche waren, heeftse verlaten, ende is zynen kours aenghegaen, meynende dat hy vande andere schepen gevolght soude werden: Doch alzo Sr. de Weert Capiteijn op het groote Jacht vanden Generael des avondts bevolen was haren Admirael te vervolghen, oock ghesien hebbende dat den Generael op hem schoot, ende een van d'andere weder daer en teghen, dat voorts den Generael (sonder eenigh teecken te doen) van hen afwende, de oorsaecke niet wetende, meynende dat het was om zijn sloep in te halen, diemen wel hadde sien af varen, doch overmidts de duysterheydt niet weder keeren, heeft recht in zijn vaerwater ghehouden, ende de loef van hem ghekregen hebbende [1]), op hem eenighe scheuten geschoten om hem te doen stryken, doch schoot evenwel wederom, tot dat teghen den daghe den Vice-Admirael Simon de Cordes, met Capiteijn Bockholt by hem comende, hunnen Vice-Admirael dede stryken, en zijn boot daer aen ghesonden hebbende, den Capiteijn daer uyt haelde.

Dagh gheworden zijnde, ende de Generael bevindende dat hy van niemandt ghevolght en werdt, is weder by de ander ghekomen, ende den voorsz. Capiteijn aen zijn boort ontfanghende, vriendelijck onthaelt, sich, over 'tghene gheschiet was, grootelijcks onschuldight, want zyne meyninghe niet en was, eenighe vrienden, maer alleen de ghemeyne vyanden afbrueck te doen,
A. 4 verso. ende dat de Spaensche Barque hier van oorsaecke was, ende al hoe wel het Admiraels schip, een Boot van Medenblick was, welck zy ghenomen hadden, soo en is de Generael, midts zy verklaerden daer eenighe onvrye goederen in gevonden te hebben, hun daerom niet moyelijck gevallen, doch de duytsche boodtsgesellen die met hun versochten te varen, daer uyt genomen hebbende voortghe-

[1]) Loef: de zijde van het schip, waar de wind op staat.

varen, missende den Capiteijn Geeraert van Beuningen, die des nachts van de Vlote ghedwaelt was, doch des middaeghs weder daer by ghekomen. 11 Aug. 1598.

Ende alzoo op alle schepen bevonden werdt, dat'et volck het broodt haer daghelijcks uytghedeelt, niet en konde op eten, alzo datse daer van heele tonnen ende kisten vergaderden, so heeft den Generael oft gemeyne overste met raedt vande overhoofden het rantsoen vermindert, ende een yeder verordineert een half pont broodts daeghs, ende daer toe drie mutskens wijn, welck is drie kannen yeder back van acht mannen, potspijs, visch ende vleijs naer ouder gewoonte. [2])

Ende hebben alzoo haren wegh vervoordert, doch zijn den 19. voorsz. den windt des nachts int eerste quartier n.o. hebbende, vervallen op de Custe van Barbarien, verre buyten hare gissinghe, ende waren alreede op 12. vadem waters eer zy landt ghewaer werden, ende alzoo den windt scherp was, ende zy niet t'Zeewaerts en moghten, zijn ghenoodtsaeckt gheweest d'anckers inde grondt te worpen, op 7. 8. en 10. vadem, ende Capiteijn Beuninghen op 5. vadem ligghende met het schip op 3½. vadem niet sonder perijckel, doch met ten daegh, een worp of twee uytbrenghende [3]), is met grooter moeyten (zijn touwe om een Klippe vast zijnde, alzoo datter twee mannen na swemmen moesten om die los te maken) vant landt gheraeckt, ende zijn al te samen weder onder seijl gegaen, doch d'Admirael hadde den gantschen nacht op geen ancker gheleghen: maer de Zee gehouden, want hy d'eerste 'tlandt ghewaer gheworden was. 19 Aug.

Ende alzoo zy haer door de quade gissinghen vande Stuerlieden in soo swaren perijckel bevonden hadden, heeft d'overste alle de Hooftluyden, ende Schippers aen boordt ontboden, ende met voorwete van zynen Krijghs-raedt gesloten, dat voortaen de Hooftluyden ende Schippers een yeder op zijn schip, het besteck vande Stierlieden tweemael ter weken, oft ten minsten eens sien souden, ende met hare Caerten inde kajute ontbieden, om 'tselve daer met andere te verghelijcken.

Van hier af hebben zy hare vaert gheset na de Eylanden van Capo Verde, by ons de soute Eylanden ghenoemt. Het Eylandt van S. Iago [São Thiago] den lesten Augusti int ghezighte kryghende. 31 Aug.

[2]) Potspijs: gekookt eten. [3]) Worp: ankerworp, werpanker.

31 Aug. 1598. Ende alzoo de gemeyne overste over de 60. siecken in zijn schip hadde, so vant scheurbuijck als andere sieckten cranck zijnde, hebben zy niet alleen raedtsaem, maer oock hooghnoodigh bevonden, op eenighe van dese Eylanden te landen, om wat verversinghs soo van vleesch als fruyte te bekomen, oock mede op dat zy haer van versch water versien moghten, het welck hun zeer gemindert was: Ende overmidts dat gemeijnlijck op die Reede van S. Iago eenige Barquen met eetware liggen, om van d'een eylandt op d'ander te varen, so heeft den Generael bestemt, dat alle de sloepen wel gemant, hen souden laten vinden aen boort van Capiteijn de Waert, om ondert gheleyt van Capiteijn Beuninghen des nachts eenen tocht op de Reede, jae waert moghelijck eenen landt tocht te doen, ende ter noodt haer vertreck altoos nemen by den Capiteijn de Weert voorsz die met zijn Jacht so naer het landt soude houden alsset moghelijck ware. Doch alzoo het nu nacht gheworden was, ende wy de Reede naeckten[1]), verscheyden vier-
B. 1 r°. teeckenen siende, waer door vermoidende[2]) dat het volck hun ghesien hebbende, rondtsom op de Ree soude moghen wesen, midts oock den windt begost op te steken, daer by niemandt hebbende die eenighe kundschap van die Rede ofte stadt hadde, soo zijn zy zonder yet uyt te rechten te rugh ghekeert.

1 Sept. Des daeghs, wesende den eersten Septembris, zijn zy gekomen onder Isla de Mayo, alwaer alle de schepen gheanckert hebben, uytghenomen den Admirael, die (overmidts de groote berninghen) niet van sin en was daer langh te vertoeven.

Hier heeft Capiteijn Beuninghen des naer middaeghs met een deel volcks, als oock Capiteijn Bockholt een landtocht ghedaen, doch gheen, oft immers zeer weynich waters aldaer vindende, naer dat zy den gantschen nacht gegaen hadden om eenigh volck te
2 Sept. vinden, zijn des anderen daeghs teghen den middagh weder aen boort ghekomen, met haer brenghende eenen ouden Portugees, ende een deel Bocken, die niet veel moeyten, midts hare magherheydt weerdt en waren.

Den ouden Portugees naer alle gheleghentheydt van de stadt S. Iago ondervraeght zijnde, heeft haer de saecke van die te overvallen heel swaer ghemaeckt, als in hebbende over de vijf hondert Portugesen, ende over de vijfthien hondert Swerten met hare roers.

[1]) De plotselinge overgang tot den eersten persoon wijst erop, dat Heyns hier woordelijk een journaal overnam. Men zie ook bladz. 156, 168, 174, 186.

[2]) Vermoidende: vermoedende. [3]) Stenghe: bovenmast.

Des naermiddaeghs, alzoo den Admirael een teecken dede van seyl te maken, zijn zy ghelijck t'seijl ghegaen recht naer het Eylandt van S. Iago, ende seylende langhs het landt henen, hebben overeenen hoeck ghesien een stenghe [3]) van een schip, ligghende op de Reede van de Praya: den hoeck om op de Reede komende vonden zy een groot schip met twee kleyne, waer van 'tgrootste eenen Hamborgher was, met namen Herman Webbe, die nae Brasilien wilde. De Vlote nu dicht achter ende bezyden hem gezet hebbende, heeft den Vice-Admirael zijn Sloep, ende Capiteijn de Weert zijn Boot ghesonden aen die twee kleyne scheepkens, diese beyde leech van volcke vonden, het eene wesende een oude Barque, daer een deel Swerten in over ghevoert werden, gants niet in hebbende, als twee pypen waters, een weynigh Milie ende een bottiga wijn [4]): Het andere een scheepken ontrent 15. last groot, waer mede eenen Bischop naer S. Thome wilde, daer in hebbende al zynen Huijs-raet, doch hadden by naer alle het goedt gheberght, soo aen landt, als inden Hamborgher. De kisten meest leech ghelaten, behalven eenighe die met kleederen ende boecken ghevult waren. Een Wijn ende Olie pype met vier ofte vijf tonnen broots, het welck aenghehaelt zijnde, den Oversten over ghelevert werdt. Op deze Reede inde hooghde lagh een sterckte, waer van nae de Sloepen geschoten werdt, derhalven d'Overste alle de Capiteijnen beval, dat zy hare Sloepen aen des Hamborghers boort souden brengen, om daer 'tbevel vanden Hooftman Beuninghen te verwachten ende na te komen. 2 Sept. 1598.

Onder tusschen is den Schipper Herman Webbe aen boort vanden Vice-Admirael ontboden, die hem de gelegentheydt vande sterckte afgevraeght hebbende, te kennen gaf waerom de schepen daer gekomen waren, dat zij niet vyandelijcks en wilden uytrichten, begeerden alleen haer te versien van water, ende eenighe verversinghe voor de ziecken, soo van vleesch als fruyten, alles voor ghelt. Begeerden derhalven op hem, dat hy met den Boeckhouwer vanden Vice-Admirael Fransoys Verjuys, ghekleet als een van zijn Bootsghesellen, stracks boven wilde gaen, ende den Oversten sulcks te kennen gheven, datelijck antwoorde begeirende ofte, dat zy in foute van dien selfs ghenoodtsaeckt souden wesen raedt te soecken. B. 1 v°.

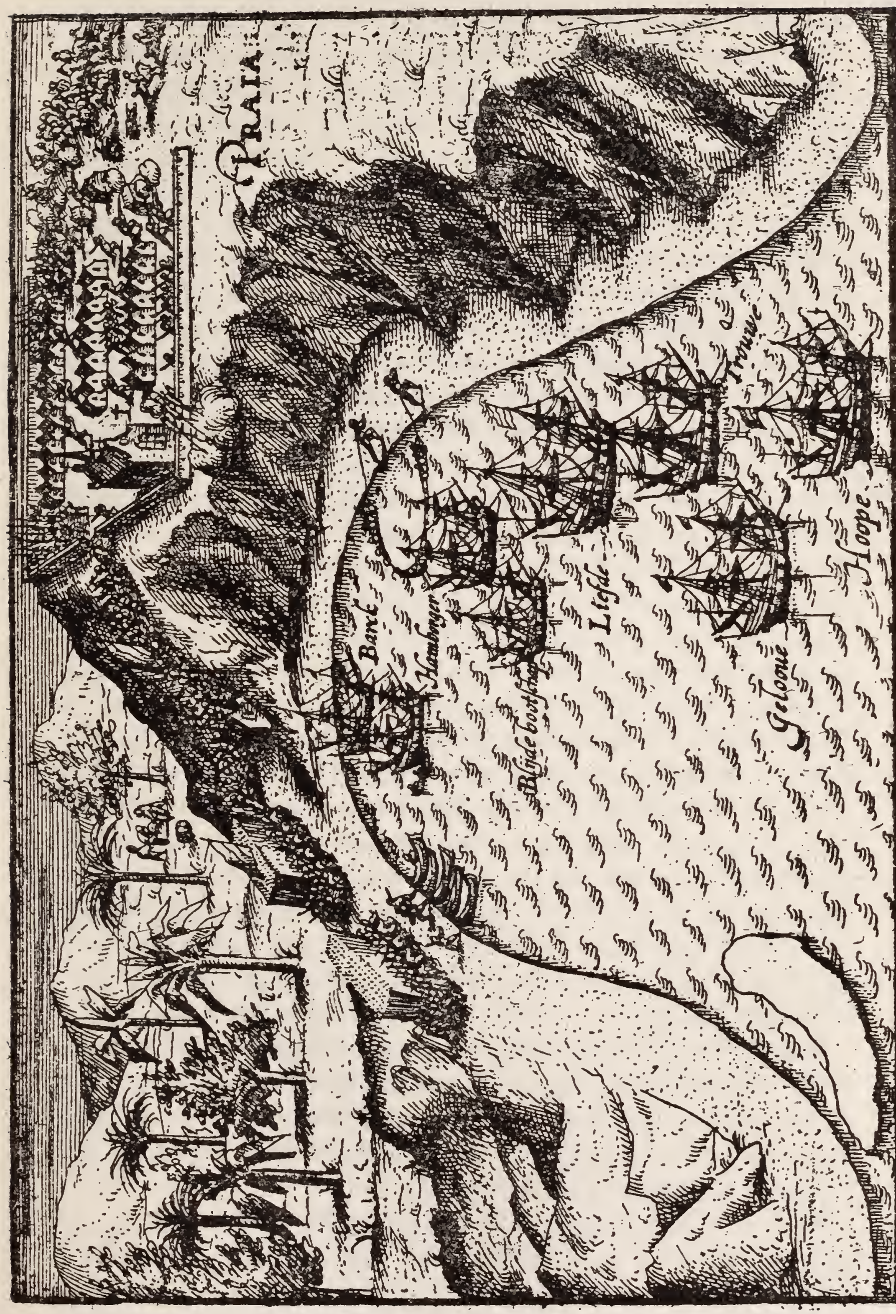
[4]) Milie: millies.
Bottiga: groote ronde kruik, houdende ruim 55 Liter. IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 102 noot 9 en 10.

2 Sept. 1598. Hier mede den voorsz. Schipper boven ghegaen zijnde, is ontrent middernacht wederkomen, voor antwoorde brenghende, datse niet en konden ghelooven dat zy als vrienden quamen, want zy sulcks int nemen van haere schepen niet en bewesen, doch alzo zy sonder voorwete van haren Gouverneur (inde Stadt S. Iago ontrent twee mylen van daer zijnde niet doen en moghten, 'tselve scherpelijck verboden zijnde, begeerden dat zy den dagh verwachtende, ghedult hebben souden, zy zouden stracx een man te paerde (die hun voor dage bescheet brenghen soude) naer S. Iago senden, om den Gouverneur van alles te verwittighen.

Doch alsoo 't den Overste, noch oock zynen Krijghs-raedt niet gheraden en dochte langer uytstel te geven, denckende dat zy in die tijdt het volck, soo wel te paerdt als te voet van S. Iago te hulpe souden kryghen.

3 Sept. Soo is Capiteijn Beuninghen ende de Sargiant Major Rombout Hooghstoel, met alle de Sloepen ende Boots, met ontrent 150. mannen aen landt ghevaren, ende zijn volck in ordre ghestelt hebbende, is met groot gheruchte van Trommelen ende Trompetten, met twee Vaendels naer de Sterckte op gheklommen, wesende hoogh omtrent 175. treden, beschanst aen de zyde vant Strandt, met een Borstweeringhe van groote steenen, over de vier voet breedt het inkomen soo enge hebbende, datter zeer qualijck twee mannen neffens malkanderen in moghten, ende heel steijl, soo dat ses kloecke mannen alleen met steenen worpende, daer wel een dusent af souden ghehouden hebben, sonder datse eenigh hinder van beneden moghten ontfanghen. Den voorsz. Capiteijn is met zijn volck evenwel voortghetreden tot by een kercxken, waer soo thien oft twaelf mannen in gheleyt hadden geweest, niemant en hadder sonder schade konnen voorby gaen.

Van hier af trocken zy voort na boven, dapper om hooge schietende, waer of die van boven zeer verbaest zijnde, hebbende alleenlijck 9. oft 10. mael gheschoten (daer mede zy twee van beneden quetsten) de vlucht ghenomen hebben, de sterckte die zy te voren al meest leech ghemaeckt hadden verlatende, zoo dat die vande schepen daer sonder meer weder weers in ghetrocken zijn, ende daer niemant vindende, hebben den nacht verwacht, goede schiltwachten uytstellende. Des morghens alzoo de Portugesen in grooter menighte so te voete als te paerde hun rontdsom int geberghte lieten sien, en midts het fort aende landt zyde vlack ende

PRAIA
Barck
Hamborger
Liefde
Trouwe
Geloove
Hoope

3 Sept. 1598. open was, soo heeft Capiteijn Beuninghen van den Heere Generael meer volcks ende provisie van Kruyt en Loot versocht.

De Generael heeft oock datelijck den Capiteijn de Weert met ontrent 60. mannen derwaerts ghesonden, daerentusschen hadde Capiteijn Beuninghen drie yzere Gotelingen opt velt gevonden hebbende, int uytgaen van elcke straet een daer van doen stellen, ende voorts de straten doen beschanssen met bancken, kisten ende stoelen tegens den inbreuck die de Paerden souden moghen doen. Als zy zoo in goede ordeninghe wel beschantst zijnde, gheensins van meninghe en waren den tijdt langher te verslyten, maer liever met vriendtschap als met ghewelt (dwelck zy noch elders te ghebruijcken hadden) van haer versoecken wilden tghene zy van doen hadden, soo hebben zy alle middelen aenghewendt om met haer te spreken doch in de valeye, dicht by de schanse, die in
B. 2 r°. dezer manieren gheleghen was, [zie de prent op bladz. 155], heeft
(prent.) B. 2 v°. sich ten lesten den Iuez, dat is den rechter vande plaetze te Paerde verthoont met een vrede vaenken aen zijn Lantie, waer door de Capiteijnen Beuninghen ende de Weerdt inde leechte ghedaelt zijn, ende met hem spraecke gehouden, hem voorhoudende 'tgene zy int eerste aenkomen verzocht hadden, doch soo beklaeghde hem den voorsz. Rechter zeer, dat zy hun voor vrienden uytghevende, niet als vrienden ghedraghen en hadden, waer op de Capiteynen voor andtwoorde gaven, dat den noodt gheen wetten lyden en magh, ende dat zy hun in noodt vindende, ende verre van huijs haer gherief ofte voor ghelt, ofte met gheweldt moesten zien te bekomen, ende dat zy haer derhalven beraden soude, oft zy ons doen hebben wilden tghene wy van doene hadden ofte niet, want zy by ghebreken selfs zouden middel soecken, hier op de Rechter voor andtwoordt gaf, dat hy niet en vermoghte zonder licentie van den Gouverneur, ende dat hy selfs stracx naer S. Iago ryden soude, ende haer van alles bescheet brenghen.

Hier en tusschen is de Vice-Admirael aen landt gekomen, ende sulcks verstaen hebbende, heeft goedt gevonden eenen brief aenden Gouverneur te schryven, ende zynen jonghen, die goedt Portugees konde, daer mede te senden, midts belofte van hem des selvighen daeghs weder te brenghen.

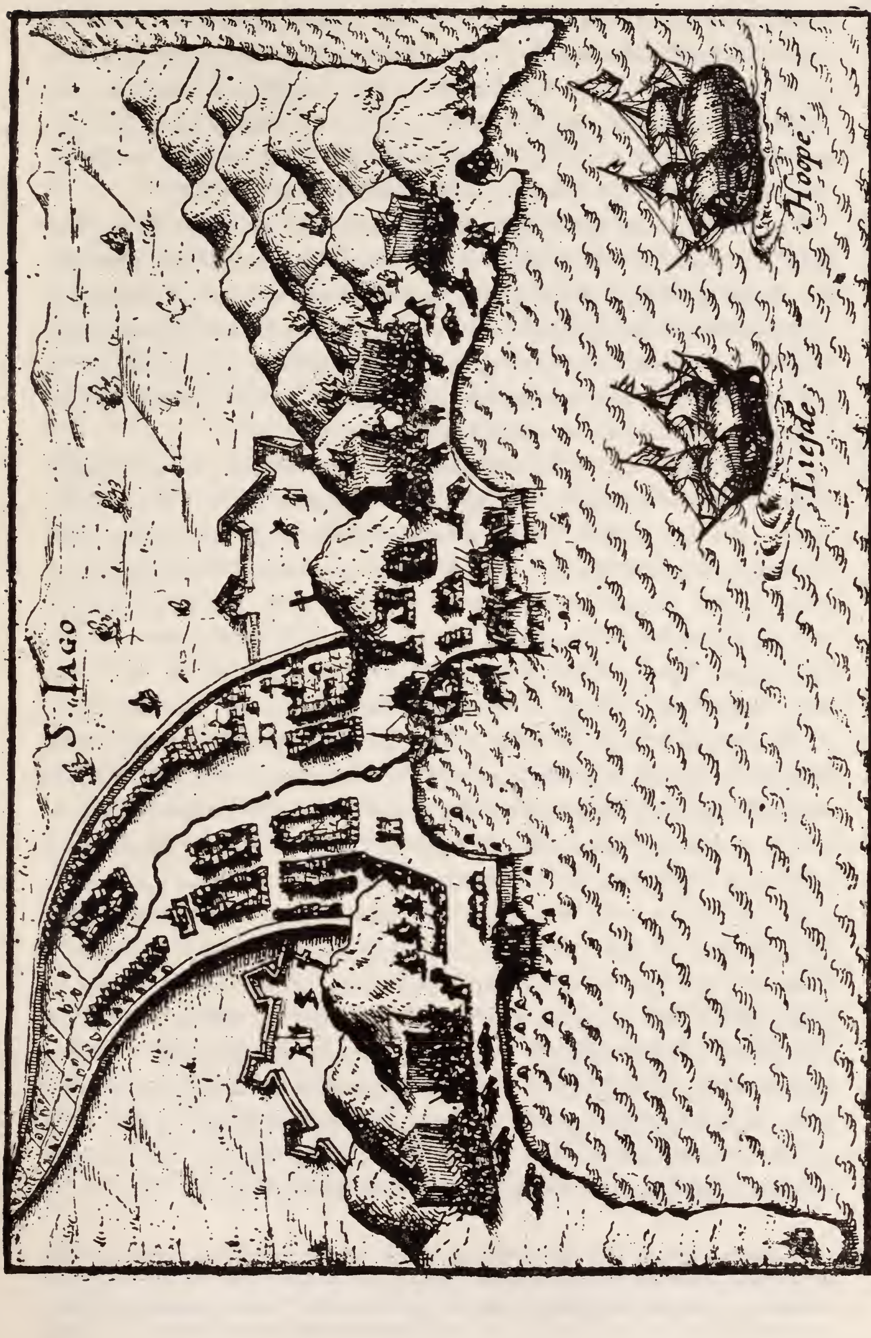
Heeft derhalven aenden Gouverneur schryvende hem te kennen gegeven: dat zy in noodt zijnde, ende ghebreck van versch water hebbende, ghedwongen waren alle middelen aen te wenden, om 'tselve met andere verversinghen te verkryghen, dat hare mey-

ninghe niet en was die twee scheepkens te behouden ofte yet daer uyt te nemen, dan dat zy de selve ledich en sonder volck vindende naer hun genomen hadden tot haerder versekertheydt, dat zy hun oock meester vant Fort ghemaeckt hadden, meynende daer hun gerief te vinden: Dat hy hun kort bescheet wilde geven, beloofden hem van zyne schepen, ende 'tgene de maets op het Fort souden mogen gerooft hebben weder te geven, midts voorwaerde dat hy hun soude versien van 'tghene zy eyschende waren, dat zy oock in foute van dien voorghenomen hadden hem tot S. Iago te besoecken. Den Jonghen afgheveerdight zijnde, is op den middagh de Generael selfs met den Capiteijn Bockholt aen lant ghekomen, ende het Fort bezightight hebbende, met alle de Capiteynen naer de Valayen, (die vol Coquos oft Indische Nooten stondt) ghedaelt, alwaer de Portugesen met haer nu seer ghemeijn werden, zoo dat sommighe zo wijdt quamen, dat zy hun by nachte Oraengien, Limoenen, Granaden, ende dierghelijcke vruchten aent Fort beloofde te brenghen, doch daer en quam niet van. Onder allen wasser eenen Fydalgo, die hem gheliet zeer tot hun gheneghen te wesen, voer oock met Capiteijn Beuninghen (die zeer vanden arbeydt vande vorighe nachten vermoeyt was) aen boort, ende daer wel onthaelt zijnde, beloofde hun sekretelijck te doen hebben allerhande verversinghen van vleesch ende fruyten, zoo zy hem na zyne woninghe ontrent twee mylen van daer, twee ofte drie Sloepensonden, want hy middel ghenoch hadde die wel te versien, doch de Sloepen t'sanderdaeghs daer komende, en hebben niet vernomen. 3 Sept. 1598.

Ontrent den avondt is den Generael met den Vice-Admirael, ende Capiteijn Boeckholt aen boordt gevaren, latende den Capiteijn de Weert met ontrent drie hondert mannen het Fort bewaren, des anderen daeghs, wesende den vierden Septembris, heeft 4 Sept.
hem rondtom int gheberghte veel volcks laten sien, ende also den jonghen met den brief noch niet weder komen en was, stelde hem elck op zijn hoede, tot des smiddaeghs dat den voorsz. jonghen in B. 3 r°.
gheselschap van drie mannen te paerde ghesonden vanden Gouverneur quam eenen brief vanden selven aen den Generael brenghende, waer in hem zeer beklaeghde over de maniere van dese vriendtsche handelinghe, verklarende dat zy vrienden zijnde, daer ghenoeghsaem haren nootdruft met vriendtschap souden gekregen hebben, ende met minder moeyten, dat hy niet en geloofden dat zy Christenen waren, overmidts hun volck de kercke

4 Sept. 1598. soo geroofthadde, doch wilde hem wel eenighsins laten voorstaen, dat het selve gheschiet was door moetwilligheydt der Soldaten, sonder wete vande Capiteynen, overmidts hen het Silvere werck hoe wel ghebroken, weder ghelevert was, waer door hy veroorsaect was haer van gelijcken alle vriendtschap te bewysen, dan dat daer niet te bekomen en was, ende dat zy hadden behoren tot S. Iago te komen, de reste souden zy van zijn volck verstaen. Dewyle nu den Capiteijn met haer spraecke hielt, is den Vice-Admirael, met den Capiteijn Bockholt aen landt ghekomen, ende hare komissie ghehoort hebbende, goedt ghevonden een van haer lieden weder stracx af te veerdighen met eenen brief aen den Gouverneur, hem te kennen ghevende dat het haer ongheleghen was het Fort te verlaten, ende met de Vlote naer S. Iago te komen, dat zy het water met de Barque souden doen halen, ende dat zy aldaer voort de reste leveren soude, hem belovende eenighe Ghyselaers te geven, tot dat zy hem zyne scheepkens met alles wat daer in hadde geweest oft de weerde van dien, wedergegheven souden hebben, andermael versoeckende corte andtwoordt, ghemerckt zy gheenen tijdt meer met over en weer te senden en wilden ombrenghen, oft moesten middel soecken hun selfs te versien. Dit alzo bestemt, isser eenen afghevaerdight. Ten selven tyde is Capiteijn de Weerdt sieckelijck aen den Camergangh naer boordt ghevaren, in wiens plaetse Capiteijn Bockholt aen landt gebleven is.

Des naer middaeghs, alsoo den Heere Generael aen landt ghekomen was, zijn eenighe Portuguesen waer onder eenen Paep was, ontrent den avondt vanden Gouverneur ghekomen, doch alzoo het laet was, heeftse den Generael ghebeden aen zijn boort te willen komen, soo wel om de schepen te sien, als om aldaer met malkanderen t'overkomen, het welc zy lieden (siende dat zy in alle vriendtschap handelden) aenghenomen hebben, ende zoo byden Generael aen boort gevaren zijnde, zijn zy wel omthaelt ge-
5 Sept. weest, dien nacht aenboort blyvende, ende des smorgens den vijfden Septembris metten anderen veraccordeert, want de Portugesen beloofden na te komen alles wat de andere versochten, met sulcken voorwaerde dat zy met de Vlote voor S. Iago komen souden, want daer (na hun seggen) anders geenen middel en was om hun te helpen, het welck den Generael (niet willende langher tijdt versuymen, noch oock zijn uyterste maght daer ghebruijcken) aenghenomen heeft, midts belofte, zy voor d'overleveringhe der

S. IAGO
Hoope
Liefde

5 Sept. 1598. Barquen hun eenige Gyselaers in handen gheven souden [1]). Aldus veraccordeert zijnde zijn weder naer 'tlandt ghevaren, ende de Generael heeft zijn volck ('t Fort verlatende) 'tscheep ontboden, ende verby haer laten trecken met vier vlieghende vendelen, in sulcker voegen, dat zy hun over de goede ordeninge ende kloeckheydt des volcks verwonderden, oock niet wetende wat volck zy waren, overmids zy alle spraecken onder hun hoorden.

6 Sept. Des naermiddaeghs den 6. Septembris werden de anckers ghelicht, in meyninge den selven avondt noch op de Reede te comen, het welck tot haren geluck niet en geschiede, want de Portugesen voorghenomen hebbende d'aenkomende schepen (die zy met gheveijnsde woorden derwaerts ghelockt hadden) vyandelijck te groeten, hadden alle hun geschut water-pas in deser manieren opt
B. 3 v°. strandt gestelt. [Zie de prent op bladz. 159].

(prent) B. 4 r°. Hier verhoede den windt d'ongeluck der schepen: want het niet alleen zo herdt en woey, dat zij niet en konden op de reede komen, maer alzo dat zy hun niet en konden byden anderen houden, alzo dat Cap. Beuningen ende de Weert die by malkanderen ghebleven waren, hun des smorgens alleen vonden, twee seijlkens gewaer wordende onder het eylandt Mayo, ende zijn elck naer een toe gheloopen, by de welcke komende, bevonden dat het de selve waren, die zy inde Praye aenghehaelt hadden, want zy haer byde Vlote niet en konden houden, mids alle haer tuych reddeloos was. Ter ander zyden den Generael by hem hebbende den Vice-Admirael en Capiteijn Bockholt, deden haer best om dien avondt op de Reede te komen: maer soo zy saghen, dat het niet en konde ghescheiden, heeft den Vice-Admirael zijn Sloep met 12. man ende zynen Jonghen met eenen brief aenden Gouverneur ghesonden, hem te kennen ghevende dat hem niet moghelijck en was op de Reede te komen, ende dat zy weder na de Praye souden loopen, ende aldaer het contract naer komen. Deze aen landt komende, bevonden alle het volck in wapenen, ende het geschut opt strandt, ende overmids het avondt was, zijn tsamen in een huijs ghebraght, ende is den Jonghen alleen byden Gouverneur gheleydt, die seer ghestoort was, meynende dat zy de Barcken willens van hun gesonden hadden op't ongestadigh weer, niet lettende. Dien nacht

[1]) Dirck Gerritsz zegt in zijn verklaring, te San Jago de Chile afgelegd, dat zij elkander wederzijds gijzelaars gaven; vier Portugeezen en een geestelijke kwamen aan boord (dat zijn de „eenighe Portuguesen waer onder eenen Paep" in dit journaal genoemd), en Dirck Gerritsz. bleef aan land om een overeenkomst over de levering van levensmid-

hebben zy de Sloepe, midts de duysterheydt, daer ghehouden, ende des morghens afghevaerdight, haer belastende, datse niet weder komen en souden, hadden oock voor hun niet ten besten als Kruyt en Loot: Met welcke tydinghe de sloep aen boort komende, is den Generael met de drie schepen weder gheloopen naer de Praye, om aldaer die ander vier (die heel diep in Zee waren) te verwachten. Alwaer ghekomen zijnde, is den Vice-Admirael Sr. Simon de Coordes met een deel volcks ende pypen vande drie schepen aen landt ghevaren, om gheenen tijdt te verliesen, ende de selve met water te vullen. Aen landt komende, is weder naer boven toe ghetrocken, het welck de Portugesen siende, weder ghevlucht zijn. Boven komende, hebben zy bevonden datse die drie Gotelinghen [2]) die zy daer ghelaten hadden, wegh ghenomen, ende de straten weder opgheruijmt hadden, derhalven besette hijt rondtsom met wacht, ende latende den Sargeant Major Rombout Hooghstoel als toesiender, is weder om leech ghegaen om het water vullen in alle neerstigheydt te vervoorderen. 7 Sept. 1598.

Ondertusschen hebben twee oft drie Portugesen te paerde inde Valleye een deel beesten gedreven, ende hun volck verborghen ghehouden, meynende daer mede 'tvolck uyt te locken, ende zo met hare paerden te overvallen: Doch den Vice-Admirael haer meyninghe merckende, heeft zijn volck by een gehouden, even neerstigh water vullende, makende daer door haren aenslagh te niete, het welck den vyandt ziende, is met ontrent twee hondert paerden, elck een man met zijn roer achter op hebbende, het gheberghte op ghekomen, recht naer het Fort toe, twelck aen die zyde open lagh, om hun alzoo te overvallen, ende zijn met ghewelt ghekomen tot op de groote plaetse, alwaer den Chargeant Major hun dapperlijck weder stondt, waer van den Vice-Admirael verwittight zijnde, stracx met zijn volck naer boven toe getrocken is (eenighe gelaten hebbende tot bewaringhe vande vaten ende sloepen) ende is den vyandt met eenen kloecken moet aenghevallen, ende den selven te rugge dryvende, heeft het Fort met weynigh volcks teghen soo veele paerden met grooter eeren behouden, ende zijne vaten voordts sonder eenigh beletsel ghevult. Ondertusschen heeft den Heere Generael, de schermutsinghe siende,

delen te sluiten (dat is in het journaal „een van haerlieden" ,de officiers, die met een brief naar den Gouverneur ging). Zie IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 32, 114.

[2]) Gotelinghen: gegoten kanonnen. Zie over de verschillende soorten kanonnen: IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 60 noot 2, en 70 noot 1.

7 Sept. 1598. meer volcks aen landt met zijn vendel ghesonden, doch stracx daer naer, vreesende de andere schepen (die in Zee over en weder B. 4 v°. laveerden sonder de Reede te konnen kryghen) uyt het ghezichte te verliesen, willende oock niet langher zynen tijdt versuymen, want zijn volck door de onghesonde lucht hoe langher hoe siecker werdt, ende hy selfs mede de koortse ghekregen hadde, heeft den Vice-Admirael bevolen met alle zijn volck aen boort te komen, het welck gheschiedt zijnde, niet zonder eerst den brandt in eeni- 9 Sept. ghe huysen ghesteken te hebben, zijn den neghenden Septembris onder seyl ghegaen, om by die andere schepen te komen. Tegens den avondt heeft den Generael zijn sloep gesonden naer een Baye daer een deel beesten waren, van waerse eenen Os mede broghten, niet willende haer diep int landt begeven. Terwijl hadde Cap. Beuningen, niet wetende wat den Vice-Admirael wedervaren was zijn sloep naer landt gesonden, die mede het strandt beset vindende, weder aen boort quam [1]).

10 Sept. Den 10. heeft den Generael goedt ghevonden om tijdt te winnen, het eylandt van S. Iago te verlaten, ende te loopen naer het eylandt Brava (dat is wilt oft woest) om hun aldaer van water te versien, ende zijn alzoo daer naer toe geseylt, onder weghen siende een groot seijl, het welck achter Isla del Fuego liep. Die vant Eylandt schoten twee scheuten met grof gheschut, maer watse daer mede voor hadden, en konden zy niet weten.

11 Sept. Den 11. naer den middagh, zijn zy onder het eylandt Brava ghekomen, doch geenen ancker grondt vindende, midts het meest al heel steyle Klippen zijn, hebben zy't des nachts over en weer 12 Sept. ghehouden, tot dat zy des anderen daeghs des morghens het eylandt langhs varende, versch water vonden, doch zeer moeyelijck om halen, midts de schepen daer niet anckeren en moghten, even wel zijn daer de sloepen van Capiteijn Beuninghen ende Bockholt met de leghe vaten aen landt ghevaren, ende de selve ghevult hebbende, zijn met groote moeyten ende langh roeyen, overmidts het nacht was, ende de schepen onderseijl waren, aen boort gekomen. Ten selven dage is Ian Eldrix Barbier vanden Admirael gestorven, ende werdt opt selve eylandt begraven [2]).

Ondertusschen was Capiteijn de Weerdt met de sloepe vanden Admirael naer een kleyne Sant-baye ghevaren: Aldaer aen landt

[1]) Een kleine drie maanden later, 30 November 1598, kwamen de schepen van Laurens Bicker, de Gulden en de Zilveren Wereld, onder São Thiago en vonden de ingezetenen „in tegenweer". Ottsen, ed. IJzerman, bladz. 5.

komende, ende rondts om water soeckende, zijn daer eenighe Portugesen ende Swerten af ghekomen, met de welcke den Capiteijn van verre sprekende, midts zy niet naerder en wilden komen, versochte datse hem eenighe goede water plaetsen wilden wysen, ende soo daer eenighe fruyten waren oft vleesch, souden haer de selve eerlijck ende te dancke betalen, waer op zy andtwoorden, dat de Enghelsche ende Fransoysen haer daer dickmael versaghen van water, doch dat de schepen altoos onder seijl bleven. Aengaende van fruyten ende versch vleesch, datse daer gheen en hadden, dan dat zulck op Isla del Fuogo ghenoegh te bekomen was, datze oock niet doen en moghten zonder wete van haren Capitaso [3]), die boven op het gheberghte was, ende zijn daer mede vanden Capiteijn ghescheyden, die alle plaetsen wel doorsiende, heeft ten lesten vier oft vijf vervallen huijskens ghevonden, waer van het eene de deure ghestopt was met groote steenen, de Capiteijn bevolen hebbende tselve op te breken, bevondt dat het vol groote Milie (die wy Turckse Tarwe noemen) was, nam derhalven voor hem daer met drie mannen te blyven, ende de Sloep weder aen boordt te senden, om den Generael daer van te adverteren, vresende alzoo het doncker begonde te worden, dat de Portugesen haer Milie wegh halen souden, doch 'tallen ghelucke quam het scheepken vanden Bischop naer de Baye toe, het welck gheanckert zijnde, heeft den Capiteijn daer de Milie in doen dragen, waer mede zy meest al den nacht doende waren, want hadden maer acht mannen ende gheen sacken, soo datse haer met hare broecken moesten behelpen. Vonghen daer 2. groote Schildt-padden, die elck over de 600. Eyeren in hadden, waer mede aen boordt goede ciere ghemaeckt werdt.

12 Sept. 1598.

C. 1 r°.

De Portugesen ende Swerten der nachts ghewaer gheworden zijnde, dat haer Milie wegh ghenomen werdt, quamen met een groot gheroep den Bergh af, maer alzoo den Capiteijn niet meer als twee roers by hem en hadde, wildense niet naerder laten komen, schietende inden hoop, waer door zy achter bleven. De Milie aen boort zijnde, is mede naer 'tscheepken (het welck dicht by landt lach) ghevaren, om aldaer den dagh te verwachten ende wat te rusten. Des morghens zijn de Portugesen af ghekomen, den Capiteijn die aen landt komen was, om met hen te spreken, kla-

13 Sept.

[2]) Een Hollandsch graf op het eiland Brava!

[3]) Capitaso: voor Capitão? De Duitsche De Bry heeft ook Capitaso.

13 Sept. 1598. ghende dat zy hare Milie ghenomen hadden sonder eenighe reden, seyden ghenen anderen lijftocht aldaer te hebben, datse derhalven van hongher souden moeten vergaen, waer op de Capiteijn haer andtwoorde 'tselve beter te weten, ende dat hy seker wiste dat de selve Milie daer wies, ende datse die daer reede houden ligghen om naer S. Iago te schicken, wantet gheen reden en was zy anders hun provisie opt strandt laten souden, daer zy haer int gheberghte onthielden, doch even wel dat hy hare Milie niet wilde nemen, dan soude haer die na waerdye betalen, jae veel beter als die van S. Iago, midts conditie datse hun een bequame water plaetse wysen souden, datse oock hier door een goede excuse hadden byden Gouverneur van S. Iago (die over alle dese eylanden commandeert) hem te kennen ghevende dat zy hare Milie met gewelt ghenomen hadden, ondertusschen souden zy het ghelt daer van voor haer selven behouden, waer mede wel te vreden zijnde, hebben belooft haer water te wysen, soo zy met de schepen aen d'ander zyde van het eylandt varen wilden, alwaer zy hun een vier teecken doen souden.

15 Sept. Hier mede zijn zy van malckanderen ghescheyden, ende de Capiteijn is met het scheepken naer den Admirael toeghevaren, alwaer komende, heeft bevonden dat de sieckte vanden Heere Generael seer toeghenomen hadde, dat hy oock alle Capiteynen aen zijn boordt ontboden hadde, om raedt te slaen hoe zijt maecken souden, want hy niet van meeninge en was daer veel meer tijdts te verslyten, gaf oock alle den last den Vice-Admirael over, begherende datmen hem niewers mede moeyen en soude, ende dat de Vice-Admirael soude de Vlagghe, ende snachts het vier voeren. Soo heeft de Vice-Admirael met advijs vande andere Capiteynen, vernomen hebbende hoe veel waters dat een yeder schip noch wel hadde, geordineert, dat de ghene die best versien waren, de andere wat by setten souden, ende oock het ordinaris randtsoen verminderen, ende met alle neerstigheydt als het reghende water vergaren, ende hun alzoo behelpen soo zy best moghten, omde reyse te

[1]) Int roodesant: Duitsche De Bry: ins rothe Sand; Latijnsche: in rubrum sabulum. Verbloemde spreekwijze voor het graf. Deze beteekenis blijkt uit een passage in Huygens' Hofwijck, waar hij vertelt, dat zijn eiken „in 't Rood Sand" stonden (hij voegt er verklarend bij „de Turf-asch van de Hell"), en dat zij dus moesten sterven. Hij liet het zand weggraven en maakte er een berg van, die nu met groen en madeliefjes uitwendig er wel mooi uitzag, maar van binnen „ross, verrader-lick: of rood van schaemte" was. Op zijn gebruikelijke manier doordravend wendt hij zich nu tot de „Groene-wambas-kalven" en waarschuwt ze „Schrickt oock wat voor rood sand", want „'t vriendelick onthael van 't Meisje werdt" menigmaal „rood sand".

voorderen, want in drie oft vier maenden anders gheen water te verwachten en was: Dat oock soo het van noode waer, een yeder drie oft vier siecke vanden Admirael nemen soude, ende hem daer ghesondt volck voor leveren, ende hebben oock het randtsoen van Wijn een derdendeel vermindert. Het welck alzoo ghesloten zijnde, hebben onsen loop z.o. aengheset met eenen n.o. windt, de reyse vervoorderende, wesende den 15. September. 15 Sept. 1598.

Den 22. heeft de Admirael eenen scheut gheschoten, ende de vlagghe achter af laten wayen, tot een teecken dat de Capiteynen aen boordt souden komen, daer komende bevonden den Generael zeer sieck, ende so slap, datse gheen hope en hadden hem langhe te behouden, als oock zynen Commis Daniel Resteau, beyde aen een heete rasende kortse. 22 Sept.

Des nachts ontrent de middernacht tusschen den 23. en 24. September, is den ghemeynen Oversten inden Heere gherust, ontslaghen zijnde van alle moeyten, by hem hebbende den Vice-Admirael, ende Capiteijn Beuninghen: Corts daer naer ontrent drie uren, is den selven wegh inghegaen Daniel Resteau, dwelck voorwaer een groot verlies voor de Vlote was, alzoo datter groote C. 1 v°.
droefheydt ghemaeckt wierdt, niet alleen onder de Capiteynen: maer over de gheheele Vlote, als die eenen goeden sorghvuldighen Heere ende overhooft verloren hadden, die oock van zijn volck, kleijn en groot zeer bemindt was, om zijn beleeftheydt, mildtheydt ende goedt regiment.

Des morghens den 25. Septembris, het droeve teecken op den Admirael ghesien hebbende, zijn de schepen dicht by den anderen ghekomen, ende de Capiteynen met alle de Schippers zijn den Admirael aen boordt ghevaren, om haren Generael de behoorlijcke ende leste eere aen te doen, alwaer het doode lichaem in een kiste half vol steenen gheleijt zijnde (om dies te beter te sincken) met een rou-kleet overdeckt, ende vande Capiteynen van 'tachterschip tot voor de Mast ghedraghen, ende voort vande Schippers int roode sant over boordt gheset [1]). Daer hoordemen int 25 Sept.

„Als de beloften uyt zijn
„En 't Bruylofts bed verkroockt: dan moet ghy haer te buyt zijn,
„En klagen sonder hulp, dat u een vriend'lick vell
„Gevoert heeft (ick en weet niet heeters) in de Hell."

In het Woordenboek der Nederlandsche Taal wordt naar deze passage verwezen (Huygens 2, 197 [I 328]), zonder dat de beteekenis of iets naders hieromtrent wordt aangeduid.

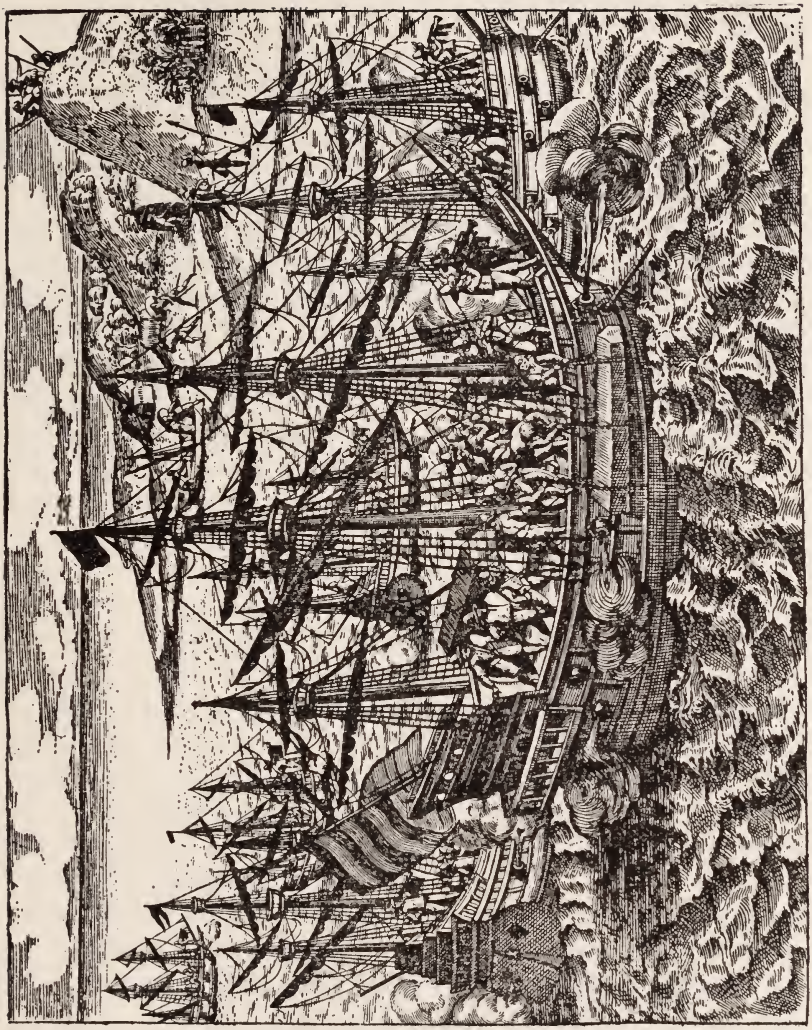
Men vergelijke hiermede de uitdrukking „roode aarde", bij de veemgerichten in Westfalen in gebruik. Men heeft het waarschijnlijk gemaakt, dat dit „rood" betrek-

25 Sept. 1598. afdalen het droevigh gheluyt vande bekleede Trommelen, het treurigh ghekarm der Trompetten ende het deerlijck gehuijl der grove vierspouwende stucken: Daer saghmen die stercke mannen elck om 'tdruckelijckste toe sien bedwongen door den grooten rou, die hun int herte verdubbelde alsmen stracx daer nae des Generaels Commis Daniel Resteau mede over boordt sette, voorwaer een Jonghman, daer de Vlote goeden dienste van was verwachtende.

Ende alzoo het niet raedtsaem en was, voor de Vlote (die nu alreede ghewendt was den Generael te ghehoorsamen) als het schip vanden Admirael daer veel krancke op waren, langer sonder overhooft te laten: So is den generalen krijghs-raedt vergaert, ende den beslotene brieven tot dien eijnde van onse Heeren ende Reeders mede ghegheven, al noch beseghelt zijnde, voort ghebraght, in aller presentie gheopent ende ghelesen, waer uyt bevonden werdt, dat de Heeren ende Reeders voorsz. gheordonneert hadden, dat inghevalle den Heere Generael Sr. Iacomo Mahu quame op de reyse te overlyden, in zijn plaetse soude treden Sr. Simon de Cordes Vice-Admirael, het welck gehoort hebbende, is van een yeder voor zijn Heere ende Overste, gherne ende met blyder herten aenghenomen, hem veel ghelucks, ende voorspoedts biedende.

Den nieuwen Generael nu den eedt van ghehoorsaemheydt ende ghetrouwigheydt vande Capiteynen ende Schippers ontfanghen hebbende, soo is den brief voor alle man den Generael voorgelesen, waer door de vorighe droefheydt zeer ghemindert is, te meer door een beweghelijcke vermaninghe ghedaen door Capiteijn Beuninghen. Het welck gheschiedt zijnde, heeft den Generael, om niet veel tijdts te versuymen, zijn schip (het welck hy nu verlaten moeste) oock willen versien, den generalen krijghs-raedt by een gheroepen hebbende, heeft in zijn plaetse ghestelt als Vice Admirael Gerrit van Beuninghen, ende inde plaetse van Capiteijn Gerrit van Beuninghen op het schip 't Ghelove, Capiteijn de Weert, ende in zijn plaets op de Jacht S. Dirrick Gerritsz. China van Enchuysen, ende des avondts is een yeder weder aen zijn boordt gevaren, met last t'sanderdaeghs weder te komen om te consulteren van onse koersen, want bevonden ons heel naer by landt op 26. vademen waters: het welck den 25. geschiedt zijnde, is dien

king heeft op de doodvonissen, die in de veemgerichten uitgesproken werden. Het zou dan bloedige aarde beteekenen, en men heeft als parallellen genoemd de „roode bank" voor een rechtbank, die een doodvonnis uitspreekt, de „roode tafel", waarop het doodvonnis wordt aangekondigd en het „roode boek", waarin de veroordeelde werd

Was den Hollandern auff der Insel Braua begegnet, vnd wie jhr Admiral gestorben ist.
Uit de Duitsche vertaling van De Bry.

dagh voorts overgebraght int jnventarieren vande goederen van- 25 Sept.
den Generael saligher, de schepen even wel haer wegh voorde- 1598.
rende, ende van hier af begonde het scheurbuyck dapper in onze Vlote te regneren, so dat alle schepen vol siecken waren, doch op den Admirael wel de meeste.

Des avondts zijn alle Capiteynen, een yeder aen zijn boordt gevaren, om ordre tot hare veranderinghe te stellen, ende den 27. is 27 Sept.
Pieter Iansz. een van des Admiraels Stuerlieden overleden.

Den 28. heeft den Generael noch aen zijn oude boordt zijnde, 28 Sept.
een teecken ghedaen, dat de Capiteynen aen boordt komen sou- C. 2 r°.
den, ende is den Generael rondtom aen alle schepen ghevaren, om den eedt int generael, ende de nieuwe Capiteynen, een yeder op zijn toekomende schip te ontfanghen, ende den 29. is den Heere 29 Sept.
Generael, zijn oude schip verlatende, van zijn volck op den Admirael ghehaelt, ende naer hem yeder Capiteyn van gelijcken, niet zonder groote droefheydt van het volck om de veranderinghe: ende dit alles volbraght zijnde, hebben zij hare reyse neerstigh vervolght, den kours settende z.w. ten z. ende z.z.w. tot den vierden 4-6 Oct.
Octobris, doe liepen zy w.z.w. aen, ende den 6. voorsz. weder o.z.o. Ende op de Trouwe werdt een teecken ghedaen, dat de Capiteynen daer souden willen aen boordt komen, midts Capiteijn Bockholt zeer kranck was, dan overmidts het dapper waeyden, is den Vice-Admirael daer alleen ghevaren om hem te besoecken.

Den 27. Oct. heeft den Generael aen allen Cap. ontboden, dat- 27 Oct.
men over de geheele vlote eenen algemeynen vasten ende biddagh soude houden den 28. voorsz. om den almagthigen God te bidden, 28 Oct.
dat hy hun (die in groot gebreck van water waren, en vele siecken, die dagelijcks toenamen, hadden) doch voorspoet verleenen wilde, wesende op de hooghte van 1⅔. g. by z.

Den 2. Novembris, alzoo de sieckte van het scheurbuijck nu soo 2 Nov.
zeer toenam, dat den Admirael weynigh ghesondt volck op hadde, jae zoo weynigh, datse haer seylen qualijck moghten regeren, ende Capiteijn de Weerdt over de 70. siecken hebbende, hoewel daer noch vele van dien haer niet tot ligghen en begaven, ende andere schepen, eenighe 40. andere 30. Soo heeft den Generael alle de Capiteynen, Schippers ende Stuerlieden aen zijn boordt ontboden,

ingeschreven. Ook hier staat dus rood als symbool voor doodgaan. Zie Ersch und Gruber, Encycklopädie. Leipzig, 1845, Dl. 41, blz. 256.

Hierbij behooren ook de uitdrukkingen „de roode deur", „het roode dorp" en „de roode roede". Zie Woordenboek III 1184/5.

2 Nov. 1598. ende een yeder zijn swarigheden te kennen ghegheven hebbende, ende bevindende dat het niet moghelijck en was sonder verlies van het meestendeel vant volck langher Zee te houden, is ten lesten met ghemeynen accoorde raedtsaem ghevonden eenigh landt te soecken daer wy souden moghen ververschen, waer toe geordineert werdt het eylandt van Anno Bueno oft Nobon, waer vleesch, Orangien met andere fruyten ghenoegh te bekomen zijn, het welck besloten zijnde hebben zy den kours
3 Nov. daer naer toegheset n.o. aen. Des nachts op het leste van het tweede quartier, heeft den Admirael die voor uyt was, eenen scheut gheschoten, midts het landt ghewaer werdt, wel buyten gissinghe van alle de Stuerlieden, want de meestendeel, wel gisten over de hondert mylen daer van te wesen, eenige tot over de twee hondert andere hondert twintigh, etc. [1]) De andere schepen het schieten hoorende, zijn mede het landt ghewaer gheworden, ende hebben altsamen de anckers laten vallen op de Custe van Manicongo, op die hooghte van ontrent drie graden, by z. de Linie, ontrent twee mylen van landt, op acht Vadem waters [2]). Hier verloren wy het scheepken vanden Bischop met 11. kloecke mannen, het welck noyt meer ghesien en werdt, eenighe seyden het selvighe gezien te hebben voor windt afhouden, waer door meijnden dat het willens van ons gheweken was, andere meijnden dat het ghestrandt was, overmidts een vier dicht by landt saghen, het welck wy daer naer uyt het ghezight verloren, doch soo heeft men daer naer contrarie verstaen en zijn naer ons vertreck naer langhe dolinghen aen de Capo de Lopo Gonsales gekomen, van waer wy recht vertrocken waren, ende het scheepken daer verlaten hebbende, zijn met de schepen van Monsr. Mucheron naer West-Indien ghevaren [3]).

4 Nov. Des morghens den 4. November de Capiteynen aen den Admirael varende, heeft den Generael den Vice-Admirael naer landt toe ghesonden met zijn Sloepe ende Barcke, om te sien wat be-
C 2 v°. quaemheydt daer waer, ende ofter eenige reede was, daermen be-

[1]) Alb. Hayen zegt dat hierover hevige ruzie ontstond. Zie hier bladz. 125.

[2]) Ongeveer op de hoogte der Mayumba Baai. Het beviel hier Samuel Brun in 1612 al evenmin: „Mayomba ist das wildeste und unfruchtbarste Ort in gantz Angola". Brun, ed. Naber, bladz. 6.

[3]) Zie over die reis de verklaring afgelegd door Hans Chrystiaensz., hier bladz. 247, 248. Den 27 Maart 1599 ontmoetten de Gulden en de Zilveren Wereld onder Laurens Bicker bij São Thomé een Hamburger, die Portugeezen in had met een bisschop. Mogelijk was dit de hier op bladz. 138 genoemde Herman Webbe, die naar Brazilië wilde en de Bisschop die naar São Thomé wilde, en nadat de mannen van Mahu & De Cordes

quamelijck souden mogen denckeren, doch ontrent het landt ko- 4 Nov. 1598.
mende, bevonde berninghen soo groot, datse daer niet dan met groote moeyten door en konden. Vonden aen landt niet als boomen, hoe wel zy den strandt langhe volghden, soo datse daer den nacht overbleven. Des anderen daeghs aen boordt komende, 5 Nov.
heeft den Generael met zynen krijghs-raedt gheraedtslaeght hebbende, besloten naer de Capo de Lopo Gonsales te loopen, ligghende op de hooghte van $\frac{1}{2}$. gr. by z. de Linie. Zy hadden seer quaden grondt, want de schepen gingen meest alle voor hare anckeren deur, mids den stercken windt ende stroom, schoffierden oock hare Cabels, 'tGheloove werdt daer oock den eenen lepel van zijn ancker quijt, alzoo zijn zy den 6. met den daghe t'seijl ghegaen 6 Nov.
langhs de Custe henen varende, des snachts altoos aen ancker ligghende, ende zijn soo den 9. op de Custe van Guinea [4]) geko- 9 Nov.
men, aen landt vindende eenighe Swerte, met de welcke zy spraken, ende gaven hun allerhande snuijsterye, doch de Swerte verbaest zijnde, door dien zy zoo veel volcks saghen, derhalven vresende ghenomen te worden, zijn des nachts ghevlucht. De Generael heeft evenwel, een bequame plaetse ghevonden hebbende, bevolen datmen met alle neerstigheydt de siecken aen landt brenghen soude, waer toe een yeder Capiteijn zijn quartier bescheyden werdt, ende werdt het gouvernement aen landt ghegheven Capiteijn Bockholt, met soo vele ghesondt volcks, als tot bewaringhe van die plaetse van doene was, de andere Capiteynen onthielden haer des nachts scheep. De anderen daeghs, wesende 10 Nov.
den 10. der voorsz. maendt, heeft den Generael, siende dat hier aen landt niet te bekomen en was, noch fruyten, noch vleesch, goedt ghevonden naer den Coningh toe te senden, oft zy daer wat souden mogen kryghen, derhalven derrewaerts sendende den Vice-Admirael Beuninghen met zijn Sloep, ende de Boot van Capiteijn de Weerdt, die daer mede sondt zijn Commis Ian Kloeck die mede Vendrich was, met haer nemende wat Crameryе en yser om te verruylen teghens eenighe eetwaren, doch dese den 12. 12 Nov.

zijn scheepje genomen hadden, met de zijnen op den Hamburger was overgegaan. De Bisschop ontsnapte. Zie Ottsen ed. IJzermann, bladz. 15.

[4]) De mededeelingen over de kust van Guinee zijn te vergelijken met de beschrijving van Paludanus in Linschoten's Reisgeschrift, 1595, afgedrukt in Naber's De Marees, bladz. 263—272.

Men zie ook het verhaal in Wassenaer's Historisch Verhael, Dl. 8 fo. 26—31 (Oct. 1624), ontleend aan de inlichtingen van Jacob Gerritsz Lijnbaen, die 13 jaar in Loando doorbracht als vertegenwoordiger der Compagnie van Hinlopen, Blommert, Steenhuysen en Lucas van der Venne (fol. 28).

12 Nov. 1598. voorsz. weder komede, maer een Hoen ende weynich Plantanos, diese Bonannos noemen, broghten, soo datse hun moesten behelpen met die Kruyden die opt velt int wilde wiesschen, als Perecil de la Mer, Water-kers, etc. met eenighe wilde appelkens sonder reuck ofte smaeck, ende diergelijke, doch verschen visch vonghen zy zoo veele, jae meer als zy eten moghten. [1])

20 Nov. Den 20. is de Vice-Admirael sieck gheworden aen een heete kortse, alzoo datmen van zijn leven twijffelde, doch is naer langhe

23 Nov. Bij Kaap de Lopo Gonçalves. IJzerman, 75. ligghen weder op de been gheraeckt, ende den 23. is op de Reede gekomen een Sloupe ofte Jacht van Barent Ericksz [2]) waer op was eenen Franschen Piloot, die langhen tijdt met de Swerte verkeert hadde, ende oock by den Koningh ghewoont, soo dat hy haer spraecke een weynigh konde spreken, beloofde hen by den Koningh te doen hebben alles wat zy wilden, de Generael schickte met hem naer den Koningh, Capiteijn de Weerdt met twee sloe-

25 Nov. [3]) pen, daer komende, is den Franschen Piloot voorsz. by den Koningh ghegaen, om hem van de komste te verwittighen, op dat hy hem op zijn statelijckste naer haer ghewoonte toemaken soude, waer toe hy veel tijdts van doen hadde. De Capiteijn nu binnen komende met zijn volck, vant den Koningh sitten op een schoenmakers stoelken ontrent eenen voet hooghe, onder zijn voeten hebbende een schaeps vel, ghekleet met een Violet Laken-kleet,

[1]) Plantanos, Bonannos: plantanos is de toenmalige benaming voor de gewone banaan of pisang. In Linschoten's vertaling van Acosta, eerste druk 1598, is het 21. Capittel van het 4e boek er geheel aan gewijd. „Platanus ofte Plantanus gelyck die van den ghemeynen Man ghenoemt wordt". Hij vertelt o.a. dat ze uit de hand wordt gegeten, maar ook gebraden, „ende verscheyden potspijsen van ghekoockt". Ook Oviedo gebruikt den naam Platanus. De Marees zegt, bladz. 249: „Haeren meesten cost die sy eten is Iniamos ende Batates, met Bannanas". Wassenaer noemt o.a. „Indiamos, grove wortelen daer sy heele schijven afsnijden als wy Rogghe-broot" (fol. 26) en: „Batattesen en Bonannesen" (fol. 27). De Batates, Batattesen (sweet potatoes) noemt Barent Jansz. niet.

Perecil de la Mer: Fransch: Persil des marez, Spaansch: Perexil de agua; Boere Eppe: Dodonaeus, Ed. 1644, fol. 1087*b*.

[2]) Barent Ericksz van Enkhuizen voer van 1590 af tot 1613 en misschien nog daarna op de Kust van Guinee. In 1590 verviel hij op een reis naar Brazilië op I. del Principe, waar hij door de Portugeezen gevangen genomen en naar S. Thomé gevoerd werd. Daar maakte hij kennis met twee Franschen, slaven of gevangenen, die hem op de Goudkust opmerkzaam maakten. In 1593 kwam hij in Enkhuizen terug en nu werden onder zijn beleid nieuwe tochten naar de Kust van Guinee ondernomen, de eerste op de Maegdt van Enkhuisen in 1593—4, en daarna nog elf reizen. — De Jonge, Opkomst, I, 36, 37; Marees, ed. Naber, LV, LVI; Ottsen ed. IJzerman, XX, naar G. Brandt, Historie van Enkhuizen 1666, fol. 261.

[3]) De Weert had anderhalven dag noodig om bij den Koning te komen. Zie bladz. 173.

25 Nov. 1598. met valsch gout geboordt, het welck scheen voor eenigen schipper gemaeckt te wesen, was ongevoeyert, sonder Hem, Koussen oft Schoenen, op zijn hooft hadde een Cappe van gheel, root ende C. 3 r°. (prent). blau Oosters laken, ghelijck wy hem hier afbeelden. [Zie de prent].

C. 3 v°. Den voorsz. Koningh nu alzoo opt cierlijckste toeghemaeckt, hadde daer toe zijn zwart aenghesight met asschen gewit, doch soo niet, of men zagh eenighe teeckenen van zijn swarte huyte, in wat wesen hy door dit blancketten was, magh elck lichtelijck bevroeden. Om den hals (dwelck ick by na vergheten hadde) hongh hem tot een Koninghlijck ciraet eenen Paternoster van Margariten, dwelck groote ghelaesde teeckenen oft Coralen zijn. Achter hem int ronde sat zynen Adel, het hooft hebbende vol hane veeren, ende de swerte huijt heel root ghevervet. Neffens hem was gestelt een stoeltgien met een matken daer onder, voor den Capiteijn, die (ghelijckmen wel dencken magh) ghenoech te doen hadde, desen pracht siende, hem selven van lachen te bedwinghen, ende den Koningh op des landts wyse ghegroet hebbende, is neffens hem gheseten, ende door den Piloot de oorsaecke van zijn komste verklarende, hem beklaeght dat het volck sonder reden van hare plaetsen verlopen was, dat zy niet en waren ghekomen als vyanden, maer als vrienden om met haer te handelen, dat een yeder weder op zijn plaetse komen soude, hen en soude gheen onghelijck ghedaen werden, datse met hen vriendtschap wilden maken, ende hem voortaen dickmael komen besoecken, brenghende sulcks als zy van doen hadden, ende datse nu in hare schepen vele siecken hebbende, van hem versochten eenighe fruyten, Hoenderen, ende Schapen oft Bocken, in manghelinghe van sulcke waren als zy by haer hadden, het welck verstaen hebbende, antwoorde, dat zy hem willekom waren, ende dat hy hun soude doen hebben 'tghene zy van doen hadden. Hier mede heeft hy den Capiteijn in zijn Koninghlijck huijs gheleydt, dwelck te beschryven ick om de kortheydt late, seggende alleenlijc, dat de

[1]) Cabrito: bokje. De Duitsche De Bry heeft: „Cabrito oder Böcklein". Evenzoo bij Wassenaer: „schapen weynigh, cabriten wel." (fol. 26). Volgens Naber (Marees, bladz. 94)) nog aan de kust de gebruikelijke naam voor geiten en bokken. De Marees zelf zegt echter op bladz. 130 bij de afbeelding n°. 10: „D is een Schaep ghenaemt Cabrito, hebbende hayr als de Bucken". De afbeelding lijkt meer op een schaap dan op een geit. En als Bosman, (Guinese kust, 1704, II 91), van cabrieten spreekt (II 91), heldert hij op in een noot: „Sodanig werden de Schapen hier genaemt".

[2]) Zee-paert: Verdam: Nijlpaard. Evenzoo bij De Marees, bladz. 8 [2]) en 250 [4]).

[3]) Pieter van den Broecke vertelt, dat hij op zijn tweede reis in 1609 in Loango op zeehondenvleesch onthaald werd, waar de wormen uitkropen en op olifantsvleesch,

koestallen alhier veel bequamer zijn. Daer komende, heeft de Koningh in wisselinge van eenige lappen Lijnwaet, ende stucken yzers,etc. den Capiteijn vereert met een Cabrito, en wat Plantanos[1]). 25 Nov. 1598.

Ondertusschen werdt ter ghereetschap ghemaeckt om t'eten, ende de Capiteijn dede zyne Trompetters die vijf waren, blasen, ende zijn speellieden op hare instrumenten spelen, waer in den Koningh meer ghenuchte nam als de Capiteijn, die liever wat ghegheten hadde: Naer langh wachten werdter voor den Koningh van zijn wijfs ghebraght, eenen houten Back met wat ghebraden Plantanos daer in, ende wat gheroockten visch, het welck van een Zee-paert [2]) was, waer van de Koningh zeer soberlijck at, doch niet soo weynigh als den Capiteijn, sulcke spyse niet ghewoon zijnde [3]), hier op werdt gheschoncken Vin de Palma, gheenen lieflijcken dranck voor den ghenen dien onghewoon is [4]). De Koningh nu gheten hebbende, ende den Capiteijn dickmael gheport is ten lesten den back wegh genomen, sonder dat daer yet anders meer te voorschijn quam, waer van de Capiteijn zeer verwondert zijnde, by hem wenschte alle de oude schryvers die de soberheydt Licurgi, Socratis, Cyri, Pori, Phaotis, Pompeii magni, Caii Fabritii Massiniscae, ende dierghelijcke meer zoo zeer verheven hebben, souden zonder twijffel desen boven allen den prijs ghegeven hebben, die met alle zyne soberheydt grof van lichaem, ghesont, ende beter te passe was, als de ghene die met overvloet van allerhande spysen leven.

Naer dat nu de maeltijdt ghedaen, ende de Capiteijn even goeden appetijdt hadde, midts in anderhalven dagh niet veel gheten en hadde, soo heeft hy den Koningh door den Tolck doen segghen, dat hy hem voor een nieuwigheydt oock wilde laten proeven van de spyse die zy t'scheep ghebruijckten, om soo met eeren daer mede van te ghenieten, dede derhalven een servet decken, heeft daer op voort ghebraght by naer soo vele als te voren den Koningh ghedaen hadde, namelijck wat broots, met een stuck ge-

dat zoo vreeselijk stonk,dat hij er kwalijk van werd.Misschien verklaart dit ten tegenzin van Sebald de Weert.

[4]) Vin de Palma: Zie Wassenaar, fol. 26: „Wijn isser, wijn de Palm, van de boomen, palmiten genaemt, boven met lof: rontsom met veeren: onder de veeren maken sy een gaetjen en daer loopt de wijn in, en lossen die tweemael in 24 uren: daer drincken sy tot dronckenschap, 's morgens is sy soet als bastert, nae de noen vergaet de smaeck. De Inwoonders zijn daer van droncken als beesten. Daer is noch een soorte van boomen, die 't lof mede heeft als de Palmieten, maer komt een ander wijn uyt, die wijn Tombo ghenaemt wert," enz.

Evenzoo bij De Marees, bladz. 43, 65 en 171/2.

25 Nov. 1598. C. 4 r°. roockt vleesch ende Kaes, ende daer op een flesse met Spaenschen wijn, die den Koningh zeer wel smaeckte, soo dat hy daer van zoo veel in nam, dat hy vertrecken moste om wat te slapen.

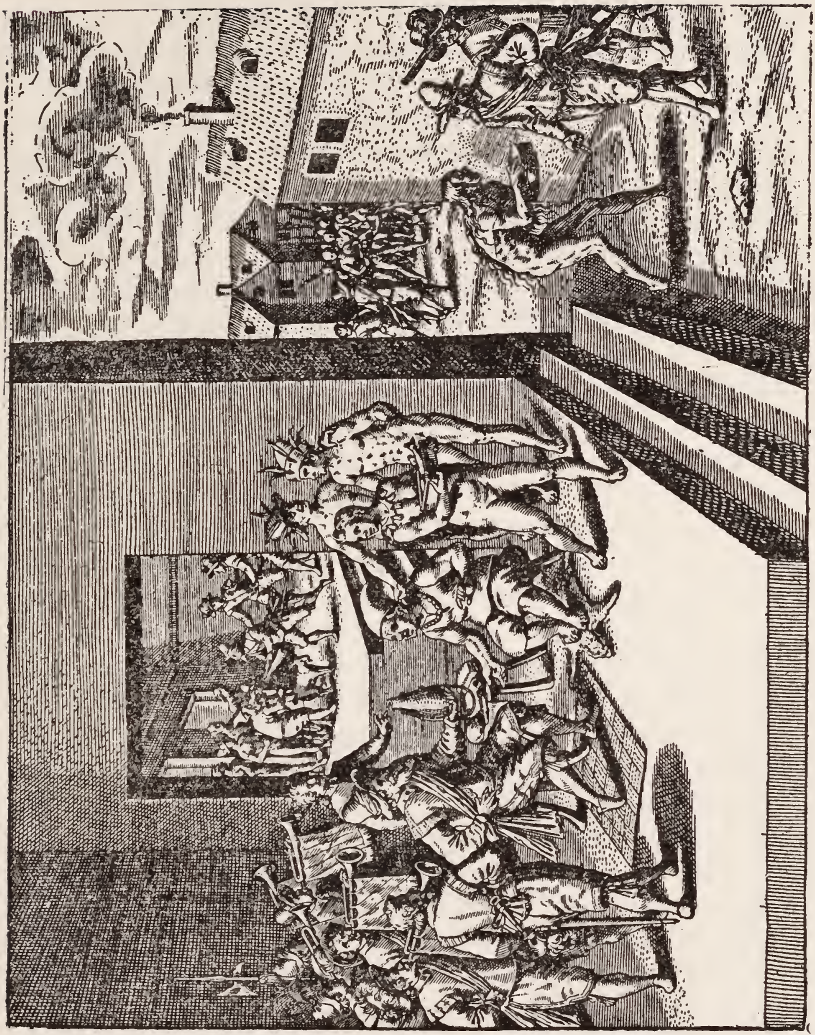
Ondertusschen is den Capiteijn de plaetse, die over de 200. huysen hadde, door ghewandelt, ende alzoo het nu avondt gheworden was, ende den Koningh niet te voorschijn en quam, soo wilde den Capiteijn met zijn volck naer de Sloepen toegaen, om aldaer den nacht over te brenghen, doch dewyle hy zijn volck by een vergaderde, hebben de Swerten met eenen grooten hoop, wel ghewapent met hare Schichten den wegh beset, niet willende toelaten dat hy aen boordt varen soude, waer van den Capiteijn zeer verbaest zijnde, niet wetende wat zy inden sin hadden, ende anders niet als zijdt-geweyr by hem hebbende, haer dede vraghen wat zy daer mede voor hadden, waer op geantwoordt werdt datter een van hun volc gewelt in een huys ghedaen hadde, waerop den Capiteijn begheerde dat zy hem den man wysen souden, hy wilde hem stracx daer voor straffen, doch het en was niet zoo, ende wenden sulcks alleen voor, tot een dexel van haer oproer, want de rechte oorsaecke was dat zy vreesden dat wy des nachts komen souden, om den Koningh met een deel volcks wegh te nemen. De Capiteijn nu siende, datter ghenen middel en was om naer de Sloepen te gaen dan met gheweldt, het welck hy niet versoecken en wilde, is naer des Koninghs huijs toe ghekeert, ende naer hem vraghende, werdt ghezeyt dat hy niet thuijs en was, het welck den Capiteijn qualijc behaeghde, ende vermoede daer door, dat zy wat quaedts inden sin hadden, was derhalven van meyninghe hem selven den wegh met ghewelt te openen. Doch de Koningh door het ghetier wacker gheworden zijnde, is naeckt uytghekomen, ende heeft dapper op zijn volck ghekeven, hoewel het scheen datse naer hem niet veel en vraeghden. De Capiteijn de oorsaecke van het rumoer te kennen ghevende, begheirde de Koningh dat hy by hem soude willen blyven, het welck de Capiteijn toe seyde, doch begerende dat zijn volck oft immers den meestendeel na de Sloepen souden moghen gaen, en is so met acht of thien mannen aen landt gebleven. De Swerte nu daer mede noch niet wel gherust zijnde, en wilden niet toelaten dat de Capiteijn in des Koninghs

[1]) Een out wijf: De Bry voegt er aan toe: „„gantz nacket".

Sterrelinghs: star, starende. Zie Oudemans VI 572; Vervliet, Antwerpsch Idioticon, 1187.

Scheel: deksel. De Bry: Deckel.

praselende: prevelen, nu nog in Vlaamsch België. De Bry heeft: „heymlich mit dem

Was der Holländisch Hauptmann mit dem König gehandelt, vnd was jhnen begegnet.
Uit de Duitsche vertaling van De Bry.

huijs slapen soude, ende derhalven broghten hem in een ander huijs, daer zy den heelen nacht goede ronde om deden. 25 Nov. 1598.

Des morghens de Capiteijn inde dore staende, van meyninghe weder na den Koningh te gaen, quam tot hem een out wijf, sterrelinghs op ziende, met een dose, waer van 't scheel daer aen met een leder vast was, alzoo dat de selve op de maniere van een Blaes-balck op en toe ghetrocken konde werden, ende is hier mede, half binnensmondts praselende, drymael om den Capiteijn ghegaen, ydermael op d'opghetrocken doose kloppende, dat hem 'tstof (want zy vol assens was) over 'tgantsche lijf vlooch [1]): doch wat hier mede ghemeijnt werdt, en wistmen niet: de Capiteijn hier mede lachende gelijck ooc selfs de Swarten deden, is weder na den Koningh toe gegaen, versoeckende dat hy hem soude willen doen hebben tghene hem toegheseyt hadde, alzoo werdt daer belast, dat een yeder brenghen soude, sulcks als zy wilden verhandelen: Ende hebben alzoo voortghebraght een deel Plantanos, twee Bocken, ende drie oft vier Hoenderen, de welcke den Capiteijn ghekocht hebbende, ende anders niet verwachtende, mids zy de eetbaer waren (o geluckigh volc meer als yet anders achten) heeft van den Koningh oorlof ghenomen, ende is weder naer de schepen gekeert. 26 Nov.

Den 26. Nov. is op de Reede ghekomen het schip van Barent Ericksz. op de Custe zynen handel gedreven hebbende [2]).

Den eersten Decembris heeft de Generael weder twee Sloepen op gesonden met den selven Frans-man, dan hebben veel min gebroght [3]). Ondertusschen hebben eenighe Soldaten van Capiteijn de Weerdt, int Bosch gheschoten een wilt Verken met twee Buffels. Daer werden oock somtijdts eenige Vogels geschoten, de welcke alle onder de krancke uytghedeelt werden. De Heere Generael quam selver alle daghen aen landt, alle de quartieren des morghens ende des avondts doorgaende, om te sien hoe de siecken ghetracteert werden, troostense ende gafse goeden moet, besorghende dat een yeder ghegheven werdt sulcks als hy van doen hadde. 1 Dec. C. 4 v°.

Den 4. Decembris is op de Reede gekomen het schip den Moriaen, komende van Isla del Principe, ende des anderen daeghs Laurens Christiaens met zijn Jacht mede komende van daer [4]). Ende alzo nu de siecke meest weder op de been waren, ende van 4 Dec. 5 Dec.

Maule bey sich selbst murmelendt." Evenzoo op bladz. 182.

[2]) Zie hier bladz. 170.

[3]) Deze twee zinnen, van „Den 26 Nov." af komen niet voor in Begin end Voortgang, 1646.

[4]) Vergelijk het hierachter afgedrukte stuk uit het Archief van Vere, bladz. 247/8.

5 Dec. 1598. het scheurbuijc ontslagen, ende datter eenighe andere weder invielen, van heete kortsen, midts de onghesonde ende fenynighe lucht van het landt, soo heeft de Heere Generael raedtsaem ghe-
8 Dec. vonden van daer te vertrecken, en heeft den 8. bevolen teghen den avondt op te breken, het welc met aller neerstigheyt op min als twee oft drie uren geschiedt zijnde, zijn des selvigen daeghs met alle man aen boordt ghekomen, aldaer binnen den tijdt dat zy daer gheleghen hadden, begraven sesthien mannen [1]). Op den selven dagh is oock sieck gheworden Capiteijn de Weerdt aen een heete rasende kortse, waer van over de twee maenden te bedde gheleghen heeft [2]).

9 Dec. Den 9. des avondts zijn zy t'samen t'seijl ghegaen, haren kours settende recht naer het eylandt Anno Bueno (naer dat zy uyt de Vlote van Monsr. Mucheron ghekreghen hadden 13. mannen, die willich waren met hun te varen) om aldaer eenighe verversinghen van vleijs ende fruyten te bekomen, voor de resterende ende nieuwe siecke. Doch zoo zijn die ghene die te voren het scheurbuijck ghehadt hadden, den tweeden dagh daer naer weder inghevallen ende besmet ghevonden, waer door bleeck datse te voren niet volkomen ghesont gheweest waren, het welck de meeste oorsake was, waer door de Heere Generael, met advijs van zijn krijghs-raedt ghedwonghen was het eylandt van Nobon aen te soecken, om aldaer de siecken weder aen landt te brenghen. Den
16 Dec. 16. naer middagh hebben zy't onder 'teylandt gezet, ende den Generael aen landt ghesonden hebbende Capiteijn Dierick Gerritsz met twee Sloepen, zijnder eenighe Portugesen ende een deel Swerten aen Strandt gekomen, haer verbiedende te landen, doch alzoo de Capiteijn haer van verre toeriep dat hy quam als vriendt, ende niet om hun eenige schade te doen, hebben hem laten aen komen, ende haer te kennen gaf waerom datse daer quamen, als om eenighe verversinghe voor hare siecken, voor goedt ofte ghelt, hebben de Portugesen hen sulcks toegheseyt, doch alzo het avondt was, ende haren Gouverneur boven op het gheberghte, soo begheerdense dat zy des anderen daeghs des morghens weder komen souden, ende souden hen als dan brenghen wat zy van doen hadden, waer mede de Capiteijn weder aen boordt ghekomen is.

[1]) Hollandsche graven bij Kaap de Lopo Gonçalves!

[2]) Eén man liep vóór het vertrek naar Annobom weg en werd den 25 December daaraanvolgende door Van Noort bij Kaap de Lopo Gonçalves aangetroffen. Zie het journaal van Van Noort, hier bladz. 249.

I. Annabon
Hope
Geloove
Liefde
Trouwe

17 Dec. 1598. Des morghens den 17. is de voorsz. Capiteijn met twee Sloepen ghevaren, naer landt toe, maer die van het landt met hare roers op het strandt staende, riepen hen toe dat zy van daer blyven souden, datse niet voor hun en hadden, datse oock wel vermoeden dat zy vyanden waren, dit hoorende is de Capiteijn stracx weder naer boordt ghekeert. De Generael dit hoorende, heeft stracx alle de boots doen mannen, ende daer mede den Capiteijn Bockholt, met den Sargeant Major Monsr. Hooghstoel met vlieghende vendelen naer landt toe gesonden, waer van d'een ter slincker handt met twee schuyten alleen, ende d'ander ter rechter met den grootste hoop (ghelijc dese figure verthoont) zoo in tween verdeelt, te
D. 1 r°. (prent.) lande traden. [Zie de prent op bladz. 177.]

D. 1 v°. De Portugesen ende Swarten dit ziende, hebben hare hutten, die zy des nachts ledigh gemaeckt hadden, in brandt gesteken, ende zijn haer Fort verlatende, nae 'tgeberghte ghevlucht, na dat zy eenighe scheuten gheschoten hadden, alzoo dat den Trompetter van Capiteijn Bockholt ghequetst werdt. D'inghenomene plaetse
18 Dec. nu beset zijnde, heeft den Generael daeghs daer nae de siecke aen landt doen brenghen, om haer te verquicken, ende een deel daer van inde kercke, de reste in hutten die daer noch waren blyven staen, doen leggen, elcx scheeps siecke besonder. Hier en tusschen de gasten begheirigh zijnde tot de versche vruchten die daer in overvloet stonden, als Bonannos, Orangien, ende dierghelijcke zijn zonder achter dencken om die te plucken daer naer toegheloopen, dwelck den sommighen qualijck bequam, want de verborghene Portugesen op hun mickende, als nu en als dan een uyten hoop treften: Ende onder al werdter eenen genaemt Wouter
19 Dec. Woutersz. den 19. der voorsz. maent doodt geslagen zijnde, van hun tot een trots op den gemeynen wegh gheleyt [1]), waer over den Generael, om meerder schade te verhoeden, elcken Bevel-hebber, sonderlijck ende de gasten in 'tghemeijn, wel scherpelijck beval, dat hem niemandt sonder verlof van Capiteijn Bockholt en soude vervoorderen buyten de bestemde palen te treden om eenighe fruyten te plucken, hoewel sommighe 'tselve ghebodt tot haerder grooter schade ghequets weder comende, niet naer en quamen, ende derhalven liet de Generael voor de overtreders des ghebodts
20 Dec. tot meerder ontsach een Galge oprechten. Des anderen daeghs werdter een deel volcks wel gewapent uytghesonden, om te sien

[1]) Tot een trots: trotseering, bravade. Vgl. ten trots van: ten spijt van. De Bry heeft uitleggend: „den Holländern zu besonderen Hohn vnnd Spott".

oft zy eenighe gevangenen moghten bekomen, doch gheen men- 20 Dec. 1598.
sche vindende, zijn zy met 27. horne beesten, weder naer de legerplaetse ghekomen, waer inne elck sich verheughde, hoewel nochtans de meest daer van door versuymenisse op den loop raeckten.[2])

Den 24. heeft de Generael Simon de Cordes ontrent 150. man- 24 Dec.
nen wel ghewapent te lande na eenen Bergh gesonden, waer op de Portugesen beschanst zijnde haer onthielden, ende onversins uytvallende,in zijn volck groote schade deden, doch alzoo dese voorsz. den Bergh op klommen, vonden zy twee weghen naer boven toe, alzoo dat zy gheraden vonden haer in tween te verdeylen, dwelck zy deden, ende zijn zoo d'een aen d'een, ende d'ander aen d'ander zyde den Bergh met groote moeyten, want hij steijl was, op ghetrocken: Een weynigh hooger komende, hebben de Portugesen op hun gheschoten, ende groote steenen van boven op hun ghevelt, alzoo dat Ian Iansz. Kloeck, Vaendrager ende Boeckhouder van Capiteijn de Weerdt, een vande vorste zijnde (als een jonghman, die niet alleen de naem, maer oock de daedt van kloeck socht te voeren) int eerste aenkomen doodt geschoten werdt, met hem werdender noch ettelijcke door den val der steenen deerlijck ghewondt, niet teghenstaende, dronghen die van beneden, met musquetten schietende dapperlijck aen, alzo dat d'een aen d'een, ende d'ander aen d'ander zyde hare vyanden inde vlucht dryvende, de stercte in namen. Boven by den anderen komende, ende verstaen hebbende hoe alles vergaen was, werdt van een yeder de doodt vanden voorgenoemden Vaendrager beklaeght, als een die onder de gasten lief getal was [3]), ende hebben hem met de andere ghequetste int beleijdt van eenighe schutten naer beneden gesonden, met eenen brief aen den Generael, waer mede zy hem, watter verleden was, te kennen gaven, verwachtende zijn andtwoorde.

Middelertijdt goede wacht ghestelt hebbende, vonden zy int groen verborghen een tonne beschuijt, twee Hollandtsche kasen, ende sommighe pottisen met Spaenschen wijn, het welck te samen ghebraght werdt, om onder de gasten ghelijcklijck uytghedeelt te worden, en zijn alzoo ('tbescheet van haren Generael ontfanghen D. 2 r°.
hebbende) sonder yet meer schryvens waerdigh ghevonden te hebben, dat hun op de reyse soude moghen ghedienstigh wesen, weder by hun volck gekomen, eerst twee huysen die daer boven stonden vol Boom-wol in brandt ghesteken hebbende. De Vaen-

[2]) De laatste woorden van „waerinne" af, niet in den Latijnschen De Bry.

[3]) Lief getal: gezien, welgevallig.

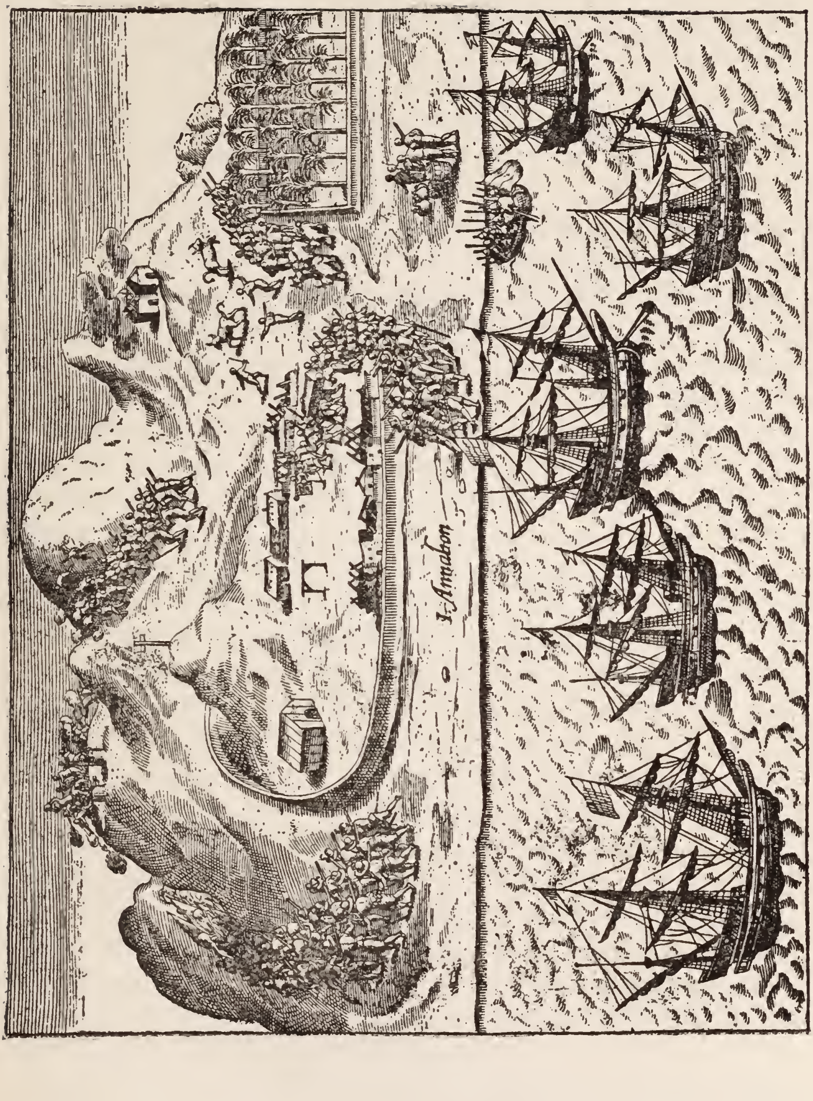
1 Jan. 1599. dragher Kloeck werdt op dit eylandt heerlijck begraven [1]) zijn daer voorts ghebleven tot den eersten Januarii 1599. En alzoo 'tghetal der siecken niet en minderde, want al wast sake dat de ghene die met het scheurbuijck ghequelt waren, daer ghenasen, zoo zijnder noch meer door de hitte ende onghesonde lucht daer en teghens met heete kortsen bevangen, waer van datter wel 30. menschen storven, onder al eenen Enghelschen Stuerman vanden Admirael met namen Thomas Spring, een Jonghman, wel een vange kloeckste vanden hoop. Middelertijdt hebben zy altemet versch water, brandt hout, Coquos (dwelck Indische Noten zijn) en Orangien aen boordt ghebroght.

De Generael die selfs allen dagh aent landt was, toesiende dat den krancken ghenoech ghedaen werdt, hun besoeckende ende troostende, heeft goedt ghevonden, dewyle hy sagh dat de sieckte, in stede van te minderen, mids de onghesontheydt des luchts, meerderden, datmen de krancke souden t'schepe doen, om t'seijl
2 Jan. te gaen, dwelck den tweeden Januarii geschiet is, na dat zy de doode begraven, ende de hutten met de kerck in brandt gesteken hadden, en is zo elck in zijn schip gevallen, alleenlijck ontrent de vijftigh mannen in drie partyen verborgen aen landt latende, om daer mede eenighe Portugesen inde knip te brenghen, doch desen aenslagh werdt te niete ghemaeckt, midts zy een van hare slaven om de bane te bespieden ghesonden hadden, die door misverstandt na ghejaecht zijnde (want het verboden was sich op een man niet bloot te geven) den na loopers ontsprongh, ende alzoo
3 Jan. de gasten t'schepe komen zijnde, zijn zy des anderen daeghs ghelijcker handt van Annobon met eenen z.z.o. windt t'seijl gegaen, recht naer de Strate van Magliana, haren kours nemende z.w. in meyninge nergens meer aen te loopen, ende alzo met een passe-
9 Jan. lijcken windt voort seylende is den 9. der voorsz. maent den grooten mast vant schip 'tGheloove over boordt ghevallen, in drie stucken brekende, want hy van binnen zeer vermolsemt was, alsoo dattet wonder was hy soo langhe noch teghen ghehouden hadde, doch dit ongheluck en verachterde 'tzeylen der schepen niet veel, hoewel zy opt selve schip maer 7. oft 8. ghesonde mannen en hadden, alle meest met heete kortsen bevanghen,

[1]) Hollandsch graf op Annobom!

[2]) Sebald de Weert was 8 December ziek geworden en lag meer dan twee maanden te bed. Zie bladz. 176.

[3]) Groote Ree: grootemast-ra. Evenzoo bijv. op bladz. 187 reeden: raas. Wanghen: ronde klampen, dus mast- of ra-klampen.

Was die Holländer weiter in der Insul Annabon verrichtet haben.
Uit de Duitsche vertaling van De Bry.

waer van korts daer naer den onderschipper Claes Iansz. sterf, de Capiteijn selfs oock sieck zijnde, welcke sieckte door dese quellinghe vermeerdert was [2]), want de Generael alle de Schippers ende Stuerlieden derrewaerts aen boordt ghesonden hebbende, deden sulcke neerstigheydt dat zy den 14 weder een mast oprechten van een groote Ree, ende vier wanghen [3]), die, hoe wel hy van acht stucken gemaeckt was, zeer sterck ende goedt viel, doch een weynigh te kort. Ondertusschen werdt het voorsz. schip, met een Cabel ghesleijpt vanden Vice-Admirael. 9 Jan 1599. 14 Jan.

Den 22. der voorsz. maent op de hooghte van ontrent acht graden en een half zijnde by z. de Linie, sagen zy des middaghs het eylandt Assension, ende deden alzoo z.z.o. windt hebbende, haren kours ten naesten by, den laetsten der voorsz. maendt, de Son boven 'thooft kryghende, alzoo dat zy gheen schaduwe mercken en konden, ende zoo voort varende, waren zy op 20. graden ende 20. minuten. Des middaeghs de drooghte van Abrollos passerende met een n.o. windt, haren kours z.w. ten z. streckende, ende voeren alzoo tot op den 9.Martii, op welcken dagh zy haer ontrent de hooghte van 41. graden, ende 30. minuten vonden. Ten selven dage, werdter een van des Vice-Admiraels gasten by de vol bancke ter doodt veroordeelt, midts hy by nachte des Kocks kisten tot verscheyden reysen opghebroken hebbende, daer broodt uytghenomen hadde, is den 10. aende boech spriet ghehangen, ende teghens den avondt afghesneden in Zee laten dryven tot een Spieghel vanden ghenen die sulcks souden mogen voorghenomen hebben te doen, midts de ghebeterde siecken, die goeden appetijt begosten te krygen, hun met de potie [4]) qualijck konden lyden, alzoo dat de Capiteijnen twee reysen des daeghs, als men de gasten potspyse gaf, daer by staen moesten, opdat zy met manieren aten, want zy zoo gierighlijck slockten, datter sommighe haer monden zo verbranden, dat de stucken daer uyt vielen, ende alzoo de Generael bevandt dat deWynen zeer ghemindert waren, insiende de wyde reyse die noch voorhanden was, zoo isset rantzoen van twee mutskens daeghs op een bestemt. 22 Jan. 9 Maart D. 2 v°. 10 Maart

Den 10. voorsz. ontrent 12. graden [5]), niet wijt van Rio de Plato, gheleeck de zee zoo root als bloedt, waer uyt als zy water

[4]) Potie: portie, doch waarschijnlijk geen drukfout. Eveneens bladz. 189, 225. De Bry heeft hier Gemüsse, opsonia, op de andere plaatsen: Portion.

[5]) Lees: 42 graden, zooals De Bry heeft, en wat met de hoogte van Rio de la Plata overeenkomt.

10 Maart 1599 scheepten, bevonden werdt, datse vol roode wormkens was, wel-
cke inde handt nemende, als vloyen wech spronghen, sommighe
meynen dat de Walvischen die by seker tijdt des jaers uytwor-
17 Maart pen, doch niet sekers [1]). Acht daghen hier naer sterf int schip de
Trouwe een Engelsman van een selsame sieckte, sittende aenden
back, wel hertelijc etende, want hy achter over ghevallen is, vree-
selijck siende, ende uyt den mondt geweldigh schuijmende, son-
18 Maart der woordt te spreken, is alzoo oock in dien staet, tot des anderen
20 Maart daeghs des middaeghs ghebleven, ende zoo ghestorven. Twee da-
ghen daer na werdt by naer met de selve sieckte besmet een
Jonghman van Vtrecht, die des nachts vant quartier komende,
zeer luyde werdt roepende, waer door eenige gasten by hem ko-
men zijn, om te zien wat hem lette, die hy met een fel gesighte
toeschoot ende socht te hinderen met byten, krabben ende stoo-
ten, doch hebben zoo vele te weghe ghebrocht, dat zy hem in de
koye holpen, alwaer hy vier dagen zonder eten ofte drincken gele-
23 Maart gen hebbende, den vierden dagh weder wat binnens mondts be-
gost te praselen [2]), waer over hem een beschuijt ghepresenteert
werdt, dwelck hy zeer grouwelijck siende, vinnich naer hem track,
t'selve verwoedelijck op etende, van dien tijt aen slecht blyvende,
ende is daer naer in de Strate ellendighlijck ghestorven, midts hy
hem selven (zo onnosel zijnde) niet en konde reynighen, alzoo dat door
de vochtige koude zyne voeten vervroren zijnde, af gheset werden.

Den 23. voorsz. mistet zoo geweldigh, dat het d'een schip d'an-
der niet en moghte sien, doch vonden haer des avondts noch by
26 Maart den anderen. Drie daghen daer naer hadden zy even sulcken
mist, doch des avondts opgheklaert zijnde, vonden zy hun weder
28 Maart by een, ende voeren alzoo tot op den 28. voorsz. welcken dagh zy
hun bevonden ontrent de hooghte van 50. graden ende 30. mi-
nuten, by z. de linie Aequinoctiael, alwaer het loot gheworpen
hebbende, zy grondt hadden op 60. vadem waters, was swart
sant, vermenght met witte naeldekens ghelijck boomkens, ende
sommighe ghele steenkens, doch des nachts kreghen zy eenen ge-
weldigen storm uyten w.n.w. soo dat des Admiraels boech spriet

[1]) Roode wormkens: waarschijnlijk een soort crustaceën, bijv. copepoden, die o.a. bij de Challenger-Expeditie in mijlen breede strooken in den Atlantischen Oceaan werden aangetroffen.

Kotzebue in 1815 en later Darwin op zijn beroemde reis namen bij Brazilië lange strooken van trichodesmium waar, die eveneens het zeeoppervlak rood kleurden.

Men zie verder hierover: A. Steuer, Planktonkunde. Leipzig, 1910, bladz. 89—93.

[2]) Praselen: prevelen; nu nog in Vlaamsch België. De Bry heeft: „mit dem Maul

een breucke kreegh, daer toe soo vele waters over, dat zy met drie 29 Maart 1599.
pompen genoech te doen hadden. Des anderen daeghs na den middagh, op de hooghte van ontrent 50. graden wesende, wierpen zy 'tloot op 80. vadem, was waesighe grondt, vermenght met blau santkens [3]). Den 30. der voorsz. maent gonghen zy met eenen 30 Maart
n.n.w. windt w.n.w. aen, ende wierpen dien dagh 'tloot op 80. vadem, was wit sant, vermenght met sommighe swarte santkens, ende den lesten voorsz. een stil weder hebbende, wirpen zy grondt, 31 Maart
op 67. vadem, was swart sant, met wit ende rosachtigh vermenght.

Den eersten April [4]) seylden zy (hare reyse vervoorderende) met D. 3 r°. 1-2 April
eenen z.w. ten w. windt, w.n.w. aen, tot des anderen daeghs, dat zy met eenen z. ten w. windt den kours w.z.w. namen. Den selven dagh smiddaeghs, saghen zy n.w. wel soo noordelijck, van haer hoogh landt ligghen, ende wierpen grondt op 36. vadem schoon kley grondt. Des avondts, midts zy niet over de vijf mylen van landt en waren, namen zy haren kours o. vant landt af. Daeghs 3 April
daer na, seijlden zy langhs 'tlandt henen, meest met stilte, tot dat zy des avonds met eenen n. windt, z. ende z. ten w. aen liepen, ende den vierden voorsz. met eenen n. ende n. ten o. windt, den 4 April
selven kours houdende, bevonden zy haer ontrent de hooghte van 50. graden 46. minuten, werpende 'tloot op 30. vadem, schoonen kley grondt. Den 5. voorsz. seijlden zy op de hooghte van ontrent 5 April
52. graden, by de 2. mylen langhs henen 'tlandt, hoogh zijnde gelijck Doeveren [5]), ende hadden schoone kley grondt op 14. vadem, doch alzoo't den selven dagh des avondts herdt noordelijck begost te koelen, namen zy haren kours weder oost aen, om niet te na 'tlandt te komen, ende alzoo zijn zy den sesten wesende 6 April
daeghs daer nae, in den mondt vande Strate gevallen, met eenen Straat van Magalhães. IJzerman, 76.
z. ten westen windt, haren kours ten naesten by houdende langhs het landt, op 12. 13. ende 14. vadem waters [6]), den selven avondt aen de zuydt zyde ancker worpende op 18. vadem, ende hebbent daer gheset [7]), midts het stil weder, ende dat den nacht nakende was, ende den 7. der voorsz. maendt hare anckers weder lichtende, 7 April
ginghen zy met eenen o. ten zuyden windt tseijl, w. ten n. aen,

angefangen zu murmeln". Evenzoo op bladz. 175.

[3]) Waesighe: modderig. Zie bijv. Linschoten's reis naar het Noorden, ed. Naber, bladz. 45 [2]).

[4]) Voor de plaatsbepalingen in de Straat van Magalhães raadplege men de vergelijkende tabellen der verschillende reisroutes in het Tweede Deel dezer uitgave, en de kaart in dit Deel.

[5]) C. Virgins. [6]) West van C. Dungenes. [7]) Lomas Bay.

7 April 1599. langhs het landt, hebbende de hooghte van 52. graden ende een half: den selven avondt op 19. vadem d'anckers worpende [1]). Hier verloor Capiteijn de Weerdt zynen ancker, de Cabel door den herden storm ghebroken zijnde, dreef alsoo inwaert op [2]), doch also hy inder yl eenen anderen ancker uytwirp, quam 'tschip daer voor
8 April weder op. Des anderdaeghs deden zy groote neerstigheydt om den selven ancker weder te kryghen, doch en konden dien (overmidts de boy te gronde ghegaen was) niet vinden, ende zijn alsoo met eenen n.o. windt z.w. ten z. aengeseylt, met een mistigh weder [3]).

Den selven avondt raeckte den selven Capiteijn by een kleijn eylandt [4]), 14. mylen inde Strate ligghende opt drooge [5]), op 3. vadem grond hebbende, soo dat hy meijnde ghestrandt te hebben: maer alsoo zy een weynigh nae 'tlandt loefden, bevonden zy terstondt 8. vadem waters, want dees drooghte vant eylandt o.n.o. leyt, so datmen tusschen de voorsz. drooghte en 'teylandt deur kan. Hier anckerende, brac hae touwe,
9 April doch des anderen daeghs de windt gantsch tegen zijnde, alzoo dat zy bedwonghen waren daer te blyven liggen, hebben met groote moeyte den ancker weder gelicht. Dit voorverhaelde eylandt, was het kleijnste vande twee Pinguinse eylanden, alwaer de Vice-Admirael, met Capiteijn de Weerdt des anderen daeghs,
10 April den 18. Aprilis wesende [6]), aen ghevaren zijn, om den Commis Ian Diricksz. van Dort (zijnde den eersten die inde Strate sterf) aldaer te begraven [7]), ende hier gelandt zijnde, vonden zy menighte van Vogelen, die zy (midts de selve hun aes, duijckende, vande grondt ophaelen) duyckers noemden [8]), waer van zy ontrent 13. of 14. hondert met stocken doodt gheslaghen hebbende aen boordt broghten, hier hadden zy de gantsche vlote wel mede konnen versien, maer alsoot moy weder was, den windt weder dienende, de-

[1]) Vlak vóór First Narrows. [2]) First Narrows.

[3]) Mistigh weder: zoodat zij First Narrows toen niet observeerden?

[4]) S. Marta I.

[5]) Middle Ground.

[6]) 18 Aprilis: Er is hier een verwarring van datums, want verder op komen zij 13 April in de Mossel-baye. Aan den rand heb ik de naar mijn meening juiste datums geplaatst.

Een datum-verwarring van 10 dagen komt voor op bladz. 227, 19 Januari 1600 voor 9 Jan., en op bladz. 232, 25 Januari voor 15 Januari.

Het verschil van tien dagen doet denken aan het verschil tusschen den ouden stijl en den gedurende het leven dezer menschen ingevoerden nieuwen stijl. Waren de onjuiste datums 10 dagen te vroeg, dan zou men ze tot den ouden stijl kunnen rekenen. Toch geloof ik, dat deze afwijkende datums hun ontstaan te danken hebben aan verwarring van den ouden met den nieuwen stijl.

wyle het oock laet opt jaer was, de winter voor die dore zijnde, en 10 April 1599.
vondt den Generael niet gheraden aldaer tijdt en windt te versuymen, op hope dat hun inde zuyd Zeede gheen provisie ghebreken
en soude, ende zijn alzoo den 19. Aprilis weder t'seijl gegaen: hier 10 April
en tusschen hadden die vande Trouwe die haren ancker voor 'tgrootste eylandt [9]) hadden laten vallen, aldaer te lande Pinguinis ghesocht, doch hebben daer, mids het buytens
tijds was, meer Zee-robben als Voghels ghevonden, doch alsoo D. 3 v°.
den Generael onder 'tseijl was, en hadden zy gheen tijdt om veel aes te vanghen, alsoo dat sy alleenlijck vijf Zee-robben (waer van d'eylandt vol was) ende vier Pinguins tot een monster doodt gheslaghen hebbende, mede aen boordt broghten, de schepen alreede seylende met eenen n.o. windt z.w. ende z.w. ten z. aen, den selven dagh des avondts onder 'thooghe landt, aende n. syde anckerende
op 24. vadem [10]) aldaer des anderdaeghs wesende Paesdagh, midts 11 April
het stil ende kalm weder aen ancker blyvende [11]).

Daer liggende, sont de Generael den Vice-Admirael, ende Capiteijn de Weerdt met 50. man aen landt, om te besightighen oft sy eenighe menschen, beesten, oft oock eenigh teecken van schepen, die daer soude moghen ghepasseert sijn, vinden konden, doch sijn sonder yet te vinden weder ghekeert, na dat sy het strandt wel
drie mylen ghevolght hadden: sanderdaeghs hebben sy weder 12 April
hare anckers ghelicht, t'seijl gaende met eenen n. ende n.o. windt, zuyden aen, ende seijlden alsoo den gantschen nacht meest met
stilte. Den 13. in de windt krygende, liepen zy aen de n. syde, in 13 April
een lustighe Baye, by de Enghelsche de Mossel-baye ghenaemt, om de groote menighte van Mosselen die daer is [12]). Deze Baye is gheleghen ontrent 21. mylen inde Strate, daer gheanckert hebbende op twintigh vademen kley grondt, voeren ettelijcke aen landt,

Een verschil van 10 etmalen heeft ook Naber opgemerkt in het journaal van De Veer. Zie zijn uitgave Dl. II bladz. CX. [7]) Hollandsch graf op S. Marta I!

[8]) Duyckers: De Bry heeft: Teucher, mergos.

Diving petrels (Pelecanoididae), representatives of a typically subantarctic family of marine birds breed along the western coast from Cape Horn to the northern Peruvian islands (6° 25′ S.). In no other part of the world are diving petrels known to breed north of about latitude 37° S. (viz. at Tristan da Cunha).

R. C. Murphy, The oceanography of the Peruvian littoral. In: The Geographical Review. New York, 1923, bladz. 81, 82.

[9]) S. Magdalena I. [10]) Cataline Bay, 22—29 vadem.

[11]) Paschen viel in 1599 op 11 April; 10 April was een Zaterdag: Zie Art de vérifier les dates. 3e éd. Paris, 1783. 3 dln. fol. Dl. I bladz. 32.

[12]) We called Muskle Cove (Cavendish, Hakluyt, Navig.XI, 300.): San Nicolas Bay.

13 April 1599. en vonden aende west syde een schone reviere van versch water [1]) daer by menighte van Mosselen ende brandt hout, insonderheydt op een eylandeken dat midden inde Baye leyt [2]) hier bleven symidts den teghen windt, tot op den vierden dagh ligghen: ondertusschen versaghen sy hun in alle neerstigheydt, om elders genen tijdt te versuymen van versch water ende brandthout, ende alsoo be-
17 April sorght, voeren den 17. der voorsz. maent met eenen o. windt 'tseijl int top hebbende [3]) z.w. aen ooc daer naer w.z.w. ende w. ten noorden, seylende tusschen 't hooghe landt, door 'twelck scheen datmen ghenen doorgangh en soude ghevonden hebben, mids de hooghte vande berghen, die soo door malkanderen loopen, en zijn deze bergen meest boven met snee bedeckt [4]).

Ten selven dage anckerende zy des avondts aen de noordt syde op 11. 15. 18. ende 20. vadem goeden sant grondt: des ander daeghs weder ancker lichtende, met eenen o. windt, ontrent een myle n.n.w. aen seylende, doch den windt keerende, werden weder ghenoodtsaeckt te anckeren, in een Baye aende n. syde geleghen, hare anckers worpende op 14. vadem goede kley grondt. Dese Baye liggende op de hooghte van 54. graden, is genaemt gelijck wy bevonden de groene Baye [5]), streckt haer met een kromte om den noorden, heeft in midden drie eylandekens, waer van 'tkleijnste oostelijck leijdt. Hier souden de schepen alst noodt waer, konnen schoon ghemaeckt werden, wantet overal schoon wit sandt is, waerop het passelijck hoogh vloeyt, oock gheciert met groene boomen, den Lauwerieren gelijck, doch ongelijck hooger zijnde, altijdt groen, de basten ofte schellen soo bitter als Peper hebbende [6]): hier leydt ooc een schoone revier van versch water, men vindter mede menighte van Mosselen, waervan de sommighe wel een span langh waren, also dat de dry gekoockt zijnde uyt de schelpen, wel een pont woegen, sommige Entvoghels en Gansen, ten kortsten ghezeyt, is wel de beste Baye als wy daer na bevonden, die inde gantsche Strate gheleghen is, want men de gheheele Baye door op 12. 15. 20. 30. ende 45. vadem anckeren magh.

[1]) staat zonder naam op de moderne zeekaart. [2]) Sanchez I.
[3]) 'tseijl int top: met volle zeilen. [4]) Tegenover C. Froward.
[5]) De groene Baye: deze naam is niet van elders bekend. Thans Fortescue Bay.
[6]) Lauwerieren: de Winters barke van Drake en Hawkins, Drimys Winteri (Hawkin's Voyages, Hakl. Soc. 57, bl. 215/6). Zie ook de beschrijving van Sebald de Weert zelf, en naar hem Clusius en Dodonaeus, hier bladz. 129—134.
[7]) Reeden: raas. Evenzoo op bladz. 181.
[8]) Heyns' vertaling van Du Bartas werd door hem voor het eerst in 1616 te Zwolle uitgegeven, onder den titel: „De Weke, inhoudende de Scheppinghe des Werelts." Hij

Hier laghen zy midts den windt gantsch niet dienen en wilde tot den 23. Augusti, sonder nochtans oyt de seylen vande Reede te nemen, daghelijcks met hope verlanghende met den eersten bequamen windt 'tseijl te gaen, doch alsoot winter werdt, ende de windt gantsch niet dienen en wilde, hebben zy daer ongheloofflijcke armoede gheleden, over de hondert mannen daer verliesende, want zy den eenen storm op den anderen hadden, zoo dat de schepen dickmael voor vier anckers door ginghen, hadden allen daghe werck met stenghen door te schieten, weder te rechten, reeden[7]) te stryken, ende weder te hyssen, anckers te laten vallen, uyt te brenghen, ende weder te lichten op dat zy den windt dienende, niet een ure versuymen en souden, daerenboven quamen de schepen malkanderen dickmael aen boordt, van hare plaetsen naer legher landt dryvende, soo dat zy al den dagh ghenoech te doen hadden, malckanderen te helpen, om de schepen weder vast te legghen. Hier en tusschen moesten zy alle dage in regen, windt, hagel en snee aen landt varen, d'een om hout, d'ander om water, de derde om Mosselen, oft sulcks als zy vonden, door welcken ghedurighen arbeydt, koude, vochtigheydt ende vuyligheydt 't volck seer afghesloft werdt.

Apr.-Aug. 1599.

D. 4 r°.

Daer beneven begosten de gasten hongherigh te worden, midts zy in een koude Climaet zijnde, de maghen grager kreghen, welcke natuerlijcke reden heerelijck bevestight den wijdt-vermaerden Bartas in zijn tweeden dagh der scheppinghen met dese woorden

De lieden die daer zijn int koude landt gheseten,
Door 't hittigh inghewandt veel beter moghen eten,
Dan tmagher dorre volck, hetwelck int Libis landt.
Heel swart wordt door de Son opt hert ghebacken sandt.
En van ghelijcken met, soo zijn oock den persoonen,
Die in een goedt ghewest de soete locht bewoonen,
De maghen meer verhit als hun de winter naect,
Dan als des somerdaeghs de Son int hooghste raect [8]).

hield het lang in portefeuille! De hier aangehaalde versregels komen daar voor op fol. 38. In den zesden regel is „in *een* goedt ghewest" typisch veranderd tot: „in *dit* goet ghewest".

Het oorspronkelijk luidt aldus:

Ceste antiperistase .... est celle .... qui fait que la Scythie
Baisee trop souuent par l'espoux d'Orithie,
Produit des nourrissons, dont les seins affamez,
Soit l'esté, soit l'huver, digerent plus de metz
Que les maigres humains, que sa torche Delphique

Apr.-Aug. 1599. Alsoo gdbeurdet oock dat dese hongherighe magen, door de buyte koude van binnen verwermt wordende, onversadelijck werden, ende dat meer opt schip 'tGheloove als op de andere schepen, want opt zelve, hoewel zy naest den Admirael de sterckste ghemant waren, de minste potspyse gheweest was, alsoo dat zy alles wat zy kryghen konden int lijf werpen, als rouwe Mosselen ende Wortelen van eenighe kruyden, gheen gheduldt hebbende, tot datse ghekoockt waren, hoewel men t'scheep nacht en dagh vier stoockte, op dat het volc sich warmen, koken ende smoken souden, ende al hoe wel de Heere Genereal den Capiteijn vant selve schip ses tonnen erten ende boonen van zijn provisie dede, so en moghtet doch niet helpen, door dien het te langhe duerde, want zy soo verhonghert waren, dattet onmoghelijck scheen haer met spyse te konnen versaden, hoewel zy nochtans soo veel Mosselen halen moghten als zy eeten wilden, die by de sommighe ghesoden, by d'ander ghebraden, by de derde ghefricasseert [1]), ende oock met groen cruyt ghekoocht werden alles by den Capiteijn toeghelaten, op dat zy hare hongherighe maghen wat laven ende verquicken souden [2]).

Hier en boven was de meestendeel des volcks van kleederen, dexels ende waeck-pyen onversien, door dien zy meijnden in een heet landt te komen daer zy half naeckt soude moghen loopen, waer over de meeste menighte groote koude en D. 4 v°. onghemack leden, doch om 'tselve te beteren, hadde de Generael (die niet en versuijmde int ghene tot voorderinghe der reysen dienende was) eenighe Cassen met Laken bevolen op te doen, om een yeghelijck te versien van 'tgene hy moght van doen hebben, den Capiteijn bevelende op alles goede toesight te nemen, insonderheydt oock opt eten, want hier in (midts de hongerighe maghen der gasten) groote onghereghelttheydt gheschiede, soo dat, so wel de Generael als de Capiteynen, yeder op zijn schip met

Rostit incessamment sur la sable Lybique:
Qui fait mesme que nous qui, bien heureux, humons
Vn air sainement doux és creux de nos poulmons,
Cachons dans l'estomach vne chaleur plus viue
Lors que le froid Ianuier sur nos climats arriue,
Que quand le blond Phoebus pour vn temps se bannit
De Chus, pour recourir pres de nostre Zenit.

Aldus in de door den auteur herziene uitgave van „La Sepmaine ou creation du monde", verschenen te Genève bij Jaques Chouët, 1593. 8°, bladz. 108.

[1]) Ghefricasseert: fijngemaakt en gebakken, gefruit. De Bry: „in der Pfannen gebacken".

eenen stock by hun staen moesten tot dat zy gheten hadden, want anders eenighe (hoe wel zy hun selven daer mede grootelijcks te kort deden hare kleyne potien voor groot ghelt verkochten [3]), haren verhongherden buyck daer na met rou Mosselen, kruyden, ende wat zy vonden vullende, waer uyt sulcke watersucht spruytende was, dat daer vele met ghesonder herten storven, hier en tusschen namen d'overhoofden op d'eetwaren goeden toesight, also datter twee vande Jacht den 22. Aprilis ter doodt veroordeelt werden, ende dat met der koorden, om dat zy by nacht het scheeps ruym op gebroken, ende oly daer uyt genomen hadden, werden des anderdaeghs om gejusticeert te worden aent oostelijckste eylandt [4]) ghebroght, alwaer een galghe tot dien eijnde gherecht was, doch den eenen ghehanghen, den anderen door veel biddens verbeden werdt, alsoo dat hy met een geesselinghe los raeckte, werdt oock daeghs daer na met eenen anderen, die vande selve olie gheten hadde sonder 'tselve den Capiteijn aen te dienen, dapperlijck ghestoept [5]).

April-Aug. 1599.

D 4 v°.

22 April

23 April

Den 28. Aprilis is oock inde Strate ghestorven Capiteijn Bockholt aen een teeringe daer hy de gheheele reyse mede was ghequelt gheweest, want hy sedert dat de schepen van Enghelandt ghevaren waren, noyt, oft heel selden eenen ghesonden dagh ghehadt heeft, is aldaer aen landt eerlijck begraven, elck schip drie scheuten hem t'zijnder eeren nae schietende [6]). In zijn plaetse is met ghemeijnder stem Sr. Balthasar de Cordes als Capiteijn opt schip de Trouwe den 3. Mey ghetreden. Twee daghen daer na werdt het rantsoen van broodt vermeerdert, yeder man weder een half pondt daeghs. In dese Baye is oock begraven Ioannes Corput, Vaendragher vanden Admirael [6]).

28 April

3 Mei

Den 7. voorsz. is den Vice-Admirael met zijn, ende des Admiraels Sloepe, naer een Eylandt [7]) om den z. (recht tegen over de groene Baye liggende) gevaren, om Zee robben te soe-

7 Mei

[2]) Deze passage, van „hoewel zy nochtans ...." af, ontbreekt in den Latijnschen De Bry.

[3]) Deze passage over het gebruik van den stok en het verkoopen der porties („den Capiteijn bevelende .... voor groot ghelt verkochten") komt niet voor in den Latijnschen De Bry.

Potien: porties, zie bladz. 181 noot 4.

[4]) In Fortescue Bay.

[5]) Ghestoept: gegeeseld. Ook: stupen of stuypen. Bij De Bry: „schwerlich mit Ruden gestraffet vnd gezüchtiget", „virgis caesus". Adriaen Dircksz zegt: „otros dos assotaron": twee anderen geeselden zij. Declaraciones Olandeses, bladz. 95.

[6]) Hollandsche graven! [7]) Eén der Charles Islands.

7 Mei 1599. cken, alwaer komende, zy seven Canoas met Wilde vonden, die soo veel men konde mercken, 10. oft 11. voet langh waren [1]), de reste vande leden naer advenant hebbende, rosachtigh van koleur, ende thooft langh gehayrt, welcke dese sloepen siende, met grooter haesten naer landt liepen, waer van zy so geweldigh met steenen wierpen dat de Vice-Admirael het eylandt niet en dorste ghenaken, het welck zy merckende, zijn ghelijcker handt weder in hare Canoas ofte schuyten ghevallen, naer de Sloepen toeroeyende met groot ghetier ende gheroep: de Vice-Admirael dit siende, heeft zyne gasten belast hare Musquetten ende Roers vaerdigh te houden, om onder hun (soo het noodt dede) te branden.

Ondertusschen de Wilde naeckende, ende hun gereet makende om te vechten beval den Capiteijn op hun een chargie te doen, dwelck gheschiede, alsoo datter vier oft vijf doodt bleven, waer door sulcken schrick in hun quam, dat zy terstondt uyt de Canoas weder naer 'tlandt de vlucht namen, alwaerse met gheweldt eenighe boomen, die van vers wel een spanne dick schenen uyt der aerden trocken om hun te beschanssen, hun weder om te werpen ende te verweyren gereet makende. Doch de Vice-Admirael heeft dese woedende, bloedtgierighe menschen, (vande welcke wy hier eenen, met oock het fatsoen van hare Canaos nae 't leven stellen) verlaten,
E. 1 r°. [zie de prent], is also sonder meer aen landt te gaen, des avonds we-
(prent) E. 1 v°. der aen boordt gekomen, lagen daer voorts mids d'ongelegen weder een tijdt langh, dagelijcks varende om mosselen, kruijt, wortelen,
26 Mei ende eenigh aes te soecken, waer mede sommige den 26. besich zijnde, hun vanden anderen gespreyt hebbende, om te beter wat te vinden, zijn hun een deel Wilde uyt den Bosch onversins opt lijf ghesprongheu, dry vanden hoop doodende, als namentlijck Adrian

[1]) Hier geeft de journalist blijk de legende van de reuzen-Patagoniërs te kennen. Linschoten had er een paar gezien: „Deze Indianen .... hebbe ic in Sivilien gesien, waren wel gestatueert ende grof van leden, zijnde in Phisonomije ghedaente van aensicht hayr, baert, ende coleur, de Samoyeden van by Nova Sembla en Vaygats, ofte de Straet van Nassouwen niet seer onghelyck." Kantteekening in zijn vertaling van Acosta bij de beschrijving van de Straat van Magalhães, Boek 3, Cap. 13.

Volgens John M. Cooper behoorden de op deze reis ontmoete inboorlingen tot de Alacaluf, één der drie stammen die de oevers van de Straat van Magalhães bewonen; de Yahgans in het Zuiden en de Alacaluf in het Westen worden tezamen „Kano-Indianen" genoemd, omdat zij het grootste deel van hun tijd op het water doorbrengen; de Onas, „Voet-Indianen", wonen in het Oosten.

Zie: John. M. Cooper, Analytical and critical bibliography of the tribes of Tierra del Fuego and adjacent territory. Washington, Smithsonian Institution, Bureau of American Ethnology, Bulletin 63. 1917.

26 Mei 1599. Cornelisz. van Enchuysen, Bastiaen Arentsz. uyt de Mase, ende Marcus Marcusz. van Amsterdam, daer en boven werdter Alb. Thunissen van Culenburgh, ende Ian Iansz. van Amsterdam swaerlijck ghewondt. De dooden hadden zy leelijck gemartelt, ende souden oock dese twee ghequetste omghebroght hebben, soo Capiteijn de Cordes haer geen ontset gedaen en hadde. Dese wilde waren altesamen naeckt, eenen utghenomen, die eenout Robbe vel om den hals vast gemaeckt hadde, dwelck zynen rugghe ende schouderen bedeckte, den welcken wy hier in dit voorgaende blat, als zijnde een vande voornaemste, met zijn rustinghe verthoont hebben. Haer gheweyr waren Asagien ofte Flitsen van hert hout, die zy uyter handt seer fel ende recht schoten, hier van bleef den voorsten punct, die Harpoensche wijs met veel cartelen ghemaeckt was, den ghequetsten int lijf steken, zijnde alleenlijck met senuwen van Zee-robben aen die langhe schacht ghebonden, ghelijck de Cirurgijn Barent Iansz. dat betuijght, die doen ter tijdt mede aen landt zijnde, selfs met de twee gequetste aen boordt van de Trouwe voer, om haren Barbier int verbinden behulpigh te wesen, want zy met groote swarigheydt de voorsz. puncten uyt hun lijf snyden, ende sommighe oock voorts door douwen moesten, midts soo diep int lijf saten, waren den eenen door vier pack kleeren tot inde holligheydt vanden borst ghegaen, doch genasen beyde in corter tijdt [1]).

Ondertusschen alsoo de Bercke die zy voor S. Iago ghekreghen hadden, door den storm op leeger wal gedreven, heel onstucken was, soo dat die (hoewel zy op 'tlandt ghebroght zijnde vermaeckt was) even leck bleef, heeft den Generael by ghedoogh vanden ghemeynen krijghs-raedt besloten, die daer te laten, ende zyne groote Sloepe op te setten ende te maken, om voor een Pi-
16 Juli nasse te dienen, ende zijn derhalven den 16. Julij de stucken aen landt ghebraght, en in aller yl by de Timmerlieden in 8. dagen opgeboyt [2]) ende te water ghebroght, werdt den Postillon genaemt, waer op Schipper wierdt Gillis Iansz. des Admiraels onderschip-
28 Juli per, ende den 28. voorsz. werdt de oude Barck in brandt ghesteken.

17 Juli Den seventhienden Julii is Capiteijn de Weerdt (overmidts zijn potspyse ten eijnde was, alsoo dat hy hem behelpen moest met de

[1]) Deze passage, van: „ghelijck de Cirurgijn Barent Iansz. ...." af, ontbreekt in den Latijnschen De Bry.

[2]) Opgeboyt: hooger opgetrokken, verhoogd van boorden.

[3]) De schieman verzorgt het fokkewant: lengen, korten, splitsen, woelen, binden, enz. Galioen: boven het water aan den boeg uitgebouwd scheepsdeel en meer bepaaldelijk

Wie die Holländer in der Magellanischen Strassen bey einer Insul grosse vnd greuliche Menschen gefunden.
Uit de Duitsche vertaling van De Bry.

zyne, broodtsoppen daer in stede te geven) aen landt ghegaen 17 Juli
om Zee-robben te soecken. Middelertijdt isser uyten n.w. sulcken 1599.
storm verheven, dat hy teghen danck aldaer twee daghen ende twee nachten aen landt blyven moeste, want het niet opgheroeyt en konde werden, quam daer toe t'schepe, sonder yet ghevanghen te hebben. Den 8. der voorsz. maendt noch even herde wayende, is 8 Juli
Dierick de Groot, des Vice-Admiraels Schiman, besigh zijnde int Galioen, door de grieten in Zee ghevallen [3]), ende hoe wel hy hem langhen tijdt (midts hy swemmen kost) boven hieldt, om hulpe roepende, soo en konde hy niet gheholpen worden, overmidts het soo seer stormde, datter niemandt hem in de booten en dorst begheven, sterf alsoo voor d'ooghen zyner medeghesellen met ghesonder herten [4]).

Den 2. Augusti heeft de Generael alle het volck aen landt doen 2 Aug.
komen, ende daer (hoewel het heel dick gesneeut was) door den Predicant een openbare predicatie laten doen, God almaghtigh lovende ende danckende, dat hy hun nu een Jaer langh op dese reyse ghenadigh hadde gheweest, en biddende hy voortaen hun voorspoedt op de langhe reyse, die noch voorhanden was, verlee- E. 2 r°.
nen wilde. In deze groene Baye, die zy (overmidts d'armoede daer int overwinteren geleden, also datter over de hondert twintigh van onghemack ghestorven waren) den name van de Cordes gaven [5]), lagen zy noch in reghen, haghel ende windt, met hongher ende commer in sulcker voeghen, dattet buyten de schreve gaende, niet ergher konde wesen, tot den 23. Au- 23 Aug.
gusti, als doen des morghens met eenen n. oosten windt n. ten westen aen t'seijl gingen, doch meest met stilte, alsoo dat zy daeghs daer naer in den morghen stondt de seylen hanghende, 24 Aug.
weder setten moesten, anckerende op 28. vadem aende z. zyde, doch des avondts ten selven daghe, hebben zy de anckers weder ghelicht, ende met de Ebbe laten dryven tot den thien uren des nachts, dat zy in een groote Baye int zuyden ligghende [6]), quamen, alwaer zy aende oost zyde vande Baye anckerden op 20. vadem kley grondt, ende aende west zyde achter een kleijn eylandeken op 16. 24. 30. ende 40. vadem: hier ist bequamer voor de schepen te liggen, wantmen eenen worp van landt brenghende,

het roosterwerk aan de onderzijde, te weten het gemak der matrozen.

Grieten: dwarsbalkjes. De Duitsche De Bry heeft: Gegitter.

[4]) De datums loopen in de twee laatste alinea's door elkaar, waarschijnlijk weder doordat Heyns mededeelingen van verschillende personen of uit verschillende journalen aaneenvoegde. [5]) Thans Fortescue Bay. [6]) Riders Bay.

23 Aug. 1599. van hier met alle winden t'seijl kan gaen, dwelckmen vande oost zyde niet doen en kan, also dat zy, mids de Trouwe ende 'tGheloove aen d'oost zyde geanckert waren, de windt z.o. wayende niet t'seijl en konden gaen, dwelck siende de Generael, heeft alle de Capiteynen ende Schippers, dewijl hy doch tijdt hadde, aen boordt ontboden, want hy ten versoecke vande officieren der Vlote, voorghenomen hadde in de Strate een ghedenck teecken te laten, van soo heerlijcke Hollandtsche Vlote aldaer met sulcken gheweldt, met so groote moeyte, ende met soo groot ghevaer ghepasseert, als wesende d'eerste onder alle natien, die met so vele ende groote schepen sulcks bestaen hadden, ende heeft derhalven aldaer een Broederschap inghestelt, daer toe verkiesende de ses principaele hoofden vande Vlote, die elckanderen met eede belofte ghedaen hebben, dat zy hun door geen perijckelen, noodt, noch oock door de vreese des doodts en souden laten beweghen om yets t'onderstaen, dwelck teghens hunne eere, tot nadeel van den welstandt haers vaderlandts ende de begonne reyse soude moghen strecken, voorghenomen hebbende lijf en leven te waghen, om met eeren hare erf-vyanden allen moghelijcken afbreuck te doen, de Hollandtsche Wapenen int ghewest plantende, waer uyt de Koningh van Spangien zyne schatten gaert, daer mede hy tegens de Nederlanden tot noch toe een langhdurige oorloghe ghehouden heeft.

Dese Broederschap werdt aldaer aen landt, aende Z. zyde vande Strate inghestelt met alsulcke cerimonien ende heerlijckheydt als de plaetse toeliet, ende werdt dese Bontenisse ghenaemt de Broederschap vanden ontbonden Leeu, ende lieten aldaer tot een ghedachtenisse hunne namen ghesneden in een Tafereel, dwelck zy op eenen hooghen Pilaer stelden, op dat het vande voor by varende schepen ghesien moghte werden[1]), ende overmidts zy in dit Broederlijck verbondt Ridderlijcke Cerimonien (die te langhe te verhalen zijn) ghebruijckende waren, werdt deze
28 Aug. Baye de Ridders Baye[2]) genoemt, uyt de welcke zy den 28. der voorsz. maent met eenen z. ten oosten windt w.n.w. aen 'tzeijl gingen ontrent een groote half mijl langhs de noordt zy, een Gotelinghs scheut vant landt, hier leyt een drooghte[3]) waer op men lichtelijck een schip verliesen soude, midts daer over een vadem waters niet en is, alsoo dat het schip 'tGheloove hier by na op komende, in groot ghevaer was, doch kreghent noch

[1]) Dit gedenkteeken werd al spoedig door de inboorlingen vernield. Zie bladz. 196.
[2]) Thans Riders bay. [3]) Crooked Rk. [4]) Bij den berg El Morion.

door hare voorsichtighe raddigheydt daer boven, op 40. vadem klippighe grondt anckerende, ende alsoo de schepen heel qualijck laghen, soo den n.w. windt bestaen hadde te wayen, kregen zy de anckers weder, loopende mids den tegen windt om den zuyden in een kleijn Baeyken [4]), een groote half myle vande Ridders Baye gelegen, hier anckerden zy op 20. vadem grondt. Hier vonden zy versch water, ende aen de oost zyde lagen vier eylandekens, waer sich des somers naer vermoeden vele Zeerobben onthielden. 28 Aug. 1599. E. 2 v°.

Hier nu stil ligghende, heeft Capiteijn de Weerdt door 'tbevel vanden Generael zijn Sloepe ghemant, ende is daer mede na de Ridders Baye gheroeyt, om het bert (daer tot een ghedenck teecken ghestelt) te halen, om op een bequamer plaetse gheset te worden, doch alsoo hy den hoeck vande Baye om meijnde te roeyen, werdt hy ontrent de 80. wilde gewaer, die daer aen landt saten, by haer wel acht ofte thien groote Jollen ofte Canoas hebbende, opt fatsoen hier voor verthoont [5]). Dese Wilde de Sloepe ghewaer wordende, riepen met groot gherucht tvolck wenckende ende aen landt begheirende: doch de Capiteijn niet sterck ghenoech zijnde, daer by veel onghewapent volcks hebbende, wilde hem teghens zoodanighen hoop niet te lande begeven, maer voer weder naer de schepen toe, om 'tselve den Generael te verwittighen. Middelertijdt hebben hun de wilde over bergh en dal, bosschen en struijcken, langhs de strandt met groote snelligheydt vervolght, altijdt roepende ende naer strandt lockende. De Generael dit door den Capiteijn vernomen hebbende, dede stracks drie sloepen mannen, die hy weder na de Baye toe sandt, de welcke daer gekomen, ende 'tvolck aen landt ghetreden zijnde, bevonden dat de voorsz. Wilden ghevlucht waren, vindende alleen de teeckenen haerder wreedtheydt, want zy de lichamen der dooden die daer ghegraven waren, niet alleen ontgraven en hadden: maer heel mismaeckt, ende tirannigh de ghestorvene ghewondt, gelijck aent lichaem van des Generaels Barbier Mr. Ian Iansz: (dwelck zy vonden) wel te bemercken was, want zy 'tselve ontgraven, een snede in de Wange ghegheven, 'thooft met een knodse gheplet, eenen pijl inde syde tot int herte toegheworpen, ende de mannelijckheydt (O grouwelijcke daedt!) afghesneden hadden, ende soo voorts int water ghesleijpt, alwaer zy hem weder uytnamen ende begroeven, vonden oock het graf vanden Bottelier vant Jacht, sonder lichaem, 1 Sept.

[5]) Over de inboorlingen zie men de noot op bladz. 190.

1 Sept. 1599. doch het selve en konden zy niet vinden, also dat het vermoeden was, dat zy hem mede ghenomen hadden [1]). Dit onmenschelijcke schouspel verbitterde de gasten, so dat zy voornamen de gantsche Baye door dit onnatuerlijck volck te soecken, om hun voor dese ongereghelde wreedtheydt te straffen: Doch dewyle de Baye wat woest ende breedt was, hebbende veel inhammen, arbeyden zy te vergheefs, zijn sonder yet uyt te rechten, midts den avondt begost te vallen, naer de schepen toeghevaren, eenighe kleyne stucxkens vant ghedenck-bert mede brenghende, want de Wilde
2-3 Sept. dat afghenomen ende aen stucken gheslaghen hadden. Daeghs daer naer dwelck den tweeden was, zijn zy weder met eenen o.z.o.
Uitloopen uit de Straat van Magalhães. IJzerman, bladz. 79. windt 'tseijl ghegaen n.w. ten westen aen, ende den 3. met eenen n.o. windt met meer koelten, ende zijn inde voornacht de Strate van Magellanus ten eijnde gheseijlt, komende met een moy weder inde zuydt Zee.

5—6 Sept. Den 5. ende 6. voeren zy noch met eenen n.o. windt west ten noorden aen, de ses schepen, waer onder de Sloepe begrepen was,
7 Sept. noch al byden anderen zijnde, tot op den 7. der voorsz. maendt, op den welcken het des morghens een topseijl begonde te wayen [2]), doch noch geen storm, maer also dat de Zee, die daer zeer haest ontstelt is, haer dapperlijc begonde te verheffen, waer door de Vice-Admirael (die noch zijn Sloepe sleijpte) op de Ly werpen moeste om de selve in te setten, ghelijck oock de Trouwe dede, die mede zijn boot uyt hadde. Ondertusschen Capiteijn de Weerdt, die zijn boodt, so haest hy uyt de Strate was ingeset hadde, als een die qualijc genoech sonder beletsel bezeylde volghde den Admirael die voor uyt was. Terwylen overquam de groote Jacht die te
E 3 r°. loefwaert vant Geloove was, een ongeluck (dwelck een beginsel vande verstroyinge der Vlote was, want zijn Boech spriet doort gheweldigh stampen over boordt viel, met hem nemende de Voorstenghe in perijckel vande Focke mast mede te verliesen, waer door al zijn seylen inghenomen werden, eenen scheut schietende om hulpe, het welck Capiteijn de Weerdt siende, heeftet oock op de Ly geworpen, ende zyne seylen inghenomen, om by hem te

[1]) Deze begrafenis wordt in het journaal niet gerapporteerd.

[2]) Topseijl: afkorting voor topseyl's koelte.

[3]) Voorstenghe: boegsteng.

Op de Ly werpen: bijdraaien, van den wind afhouden, dus de vaart verminderen. De Bry, heeft sterker dan het oorspronkelijk, „hat er auch das Ancker aussgeworffen".

[4]) Focken staf, Bottekalf: nergens elders gevonden. De Heer P. A. Pijnappel vraagt: mislezing voor Fockenstagh en Botteloef?

laten dryven, als oock dede de Trouwe, die zijn boot voorts uyt liet, om hem te hulpe te komen, waer door hy den selven oock verloor met een holle Zee inden grondt gheslaghen zijnde [3]). 7 Sept. 1599.

Ondertusschen haddet den Admirael laten voorts staen, also datmen acht dat de wacht die boven stondt, midts het mottigh weder niet eens na de schepen die achter waren ghesien en heeft, doch den Vice-Admirael by de andere komende, nam mede zyne seylen in. Corts daer naer isser eenen dicken mist ghevallen, alsoo dat zy niet alleen den Vice-Admirael niet sien en konden: maer ooc d'een den ander niet, doch so bleven zy dien heelen dagh so byden anderen dryvende, ende terwijl waren die vande Jacht doende, om haer Focken staf aen de Bottekalf vast te maken [4]), ende de Boech spriet met de stenghe, ende de seylen binnen boordt te kryghen om voort te komen, alsoo dat de drie schepen des anderdaeghs den 8. September de twee Jachten misten, want 8 Sept.
zy door de groote ende swaerte meer nederwaerts ghedreven waren, doch lietent met hun dryen by een noch dien dagh dryven, tot des anderen daeghs smorghens, dat den Vice Admirael (want het 9 Sept.
niet gheraden en was, langher also dryvende den goeden windt te versuymen) een teecken dede van t'seijl te maken, hoopende de Jachten voor uyt te vinden, gelijck zy ooc twee oft drie uren daer naer de Jachten onder t'seijl gaende te loefwerdt van hun int ghesighte kreghen, die zy met blijdtschap inghewacht hebben, hopende den Admirael mede te vinden.

By den anderen komende, heeft Capiteijn Dierick Geeritsz. den Postillion aen den Vice-Admirael ghesonden, om zyne Timmerlieden die sich over de sieckte vande zyne excuseerde, bevelende den Capiteynen de Weerdt ende de Cordes dat zy de hare naert Jacht seijnden souden, om weder eenen Boechspriet te rechten, het welc zy gaerne deden, en zijn so de twee Timmerlieden, want zyer elck maer een en hadden, naer de Jacht ghesonden, tot grooter schade vant Gheloove en de Trouwe, want zy die (geen gedachten daer op hebbende) sedert niet meer en saghen overmidts dat zijt des anderen daeghs wesen

Botteloef: elk der twee lange houten balken, die aan weerszijden van den boeg nogal schuins zijdelings buiten het galjoen uitsteken, en waarop de fokkehalzen varen.

„De Fokkestagen varen tegenwoordig op een zwaren strop of kraag om den boegspriet" (Pilaar-Mossel, Tuig, 169).

„De Fokkehals heeft de vaste part gestoken op den botteloef". (Pilaar-Mossel, Tuig, 352).

Woordenboek der Nederlandsche Taal, in vocibus.

10 Sept. 1599. de den 10. Septembris in den windt kreghen uyt den n. westen waeyende, waer door zijt wenden ende z.w. aenloopen moesten, ende alsoo de Zee, door dien het dapper woey, haer weder begost te verheffen, heeft de Jacht teghens den avondt zijn seylen weder inghenomen, als oock de Vice-Admirael dede, voor uyt zijnde, welck de Trouwe ende 'tGheloove siende, lietent mede dryven, meynende dat de Jacht noodt van hare Focke mast hadde, doch alsoot nu doncker nacht was, hadde de Jacht, ende den Vice-Admirael (ghelijck Thuenis Thuenissen naderhandt seyde [1])) seijl gemaect sonder eenigh teecken te doen, ommers so vele dese twee nakomende schepen sien oft hooren moghten, alsoo bleef de Trouwe by 'tGheloove hopende dat de Liefde ghewaer wordende dat zy niet ghevolght en werdt, mede opt dryven stellen soude, want het gheen reden en was by nachte zeijl te maken, de schepen so wijt van den anderen zijnde, dat zy elckanderen niet sien en moghten, daer zy nochtans licht voerden, hier en tusschen hiel den storm even dapper aan, also dat yeder naer den dagh wenschte, op hope dat zy hare medeghesellen, noch erghens souden te sien komen, doch nu licht gheworden zijnde, en saghen zy gheen seylen, dwelck voor dese twee achtergeblevene Capitynen voorwaer een verdriet was, doch 't grootste voorden Capiteijn de
E. 3 v°. Weerdt, want hy hem doen met twee oude Stuerlieden sonder Schipper vondt, die sieck te bedde lagh, ende 'tweynigh volck dat hy noch hadde was meest verklemt van koude ende nattigheydt, hoe wel zy dagh ende nacht vier stoockten, maeckten derhalven een kleijn seijlken, naer Capiteijn de Cordes (die een weynigh voor uyt was) loopende, op hem begheirende, dewyle zy hun beyden nu vande Vlote verscheyden vonden dat hy op hem (midts hy beter bezeijlt was) wat wilde passen, besloten alsoo dat zy sonder wederteeckenen gheen seijlen minderen noch meerderen en souden, hebben daer mede weder zeijl ghemaeckt, hopende haer geselschap t'achterhalen, oft ter bestemder plaetsen te vinden.

16 Sept. Dien dagh, dwelck den 16. was inde windt ten naesten by wesende, ende daeghs daer na met eenen z. ende z. ten westen windt, noch al den selven streeck, vervallende op 54¼. graden by zuyden de mondt vande Linie. Ten selven daghe sterf Schipper Nicolaes Ysebrandtsz. dwelck gheen kleijn verlies voor Capiteijn de Weerdt en was, die sedert sonder Schipper zijnde, nu niemandt

[1]) Aan Barent Jansz, en niet aan Heyns, want hij was bij de uitgave van het Wijdtloopigh Verhael op de Trouw onderweg naar Tidor.

en hadde die erghens voor sorge droegh, daer nochtans de voorgenoemde Schipper in alle zyne saken de sorghvuldigheydt selfs was, alsoo dat dit afsterven wel een beginsel van zijn ongheluck magh gherekent worden, voer alsoo in groote droefheydt met Capiteijn de Cordes voort, hem selven troostende met de hope van haest by den Generael te comen, en als dan van eenen anderen Schipper versien te worden, want ongetwijffelt zy d'een ofte d'ander schip verlaten moesten, midts de swackheydt des volcks, wanter nu inde gheheele Vlote 200. ghestorven zijnde maar 300. hondert mannen overghebleven waren. Den selven dagh liep den windt z.o. ten oosten, so dat zy n. ten westen aen voeren, ende des anderdaeghs z.z.w. loopende doe n.n. oost aen: doch den 19. weder n. ten westen wayende hieldent ten naesten by. Ten selven daghe begon het met eenen n.n. oosten windt soo herde te wayen ende so vreselijck te stormen, dat zy meest sonder seijl dryven moesten, in grooten noodt van omgeworpen ofte de zyde ingheslaghen te worden, want de Gaelderye vant Gheloove wel een duijm breedt geweken was [2]), ende de Trouwe so veel waters kreegh dat het volc op den overloop tot de knien toe int water stonden, waer door veel broods nat werdt, het welc den Capiteijn deWeerdt oock gebeurde, want hy een leck in zijn schip kreegh, dwelck hem so veel waters gaf, dat hy genoech te doen hadde met alle zijn volck nacht en dagh pompende, het selve uyt te houden tot dat zy het leck gevonden hebbende, 'tselve gestopt hadden. In sulcker voeghen voeren dese twee schepen 24. daghen inde zuydt Zee, meest dryvende, sonder oft met weynigh zeyls, overmids de gheweldighe ende ghedurighe stormen elckanderen somtijdts des smorghens missende, doch altijdt weder vindende, midts zy op elckanderen wat beter ghelet hebben.

16 Sept. 1599.

19 Sept.

Hier beneffens, hoewel de gasten noch $^3/_4$. pondt broods, met twee oncen visch daeghs kregen, waer mede men 'tlijf tamelijck soude konnen onderhouden, quelde hun den hongher meer als te voren, overmidts zy de groote Mosselen, die zy inde Straet ghewent waren te rapen, nu missen moesten, alsoo dat de Capiteynen (die hun midts de wyde noch aenstaende reyse den buijck niet vullen en moghten) ghenoech te doen hadden om 'tvolck, een hert in te spreken, ende te vertroosten op de hope, die zy hadden eer langhe eenighe eylanden te vinden, daer zy hun nootdruft ghe-

[2]) Gaelderye: buitenbetimmering tegen den achtersteven.

25 Sept. 1599. noeghsaem souden hebben, aldus door den hongher aen d'een zyde, ende den storm aen d'ander zyde varende, half machteloos, kreghen zy den 25. weder eenen herden storm uyten noorden, so
26 Sept. dat zijt weder lieten dryven: doch daeghs daer na kleijn seijl makende, liepen met eenen westen windt n.w. aen, ende vervielen
E. 4 r°. dien nacht by noorde de Strate opt landt, sonder dat zy 'tselve door de donckerheydt gesien hadde, oock gheen gissingh daerop gemaeckt hebbende, midts zy hun daer noch wel twintigh mylen af gisten. Die van 'tGeloove als doen de voorste zijnde het landt
27 Sept. des morghens int opgaen vanden dagh ghewaer wordende, waren heel verbaest, te meer, dewyle zy hun op de leegher wal bevonden, met soo veel windts, dat zy geen Mersseylen voeren en moghten, doch vande noodt een deught makende, hebben met alle neerstigheydt over een boech gewendt, overmidts het landt hem daer heel oostelijck ontviel, ende also zy door de donckerheydt noch niet wijdt van hun sien en moghten, waren zy inden uytersten noodt, want zy int wenden over staegh ligghende recht voor hun twee Clippen saghen, waer van d'een ontrent een mans lenghde boven water inde Ly van haer, ende d'ander wat hooghe te loefwaert lagh, waer op de Zee gheweldigh brack, in wat ancxt zy doen waren, elck lichtelijck bevroeden magh, als die de doodt voor ooghen hebbende, gheen middel en sagen om die t'ontvlieden, want sy gheensins daer beneden en konden, soo dat zy daer boven oft daer op zeylen moesten, wisten oock niet, midts het doncker was, werwaerdts wenden, vreesende dat het daer ontrent vol klippen moghte ligghen. Ondertusschen dede Capiteijn de Weerdt (voor de Trouwe soo wel als voor zijn schip sorghende) tot een waerschouwinghe soo veel blick vieren van poeyer maken alst moghelijck was, den tijdt niet hebbende om het teecken (daer toe inghestelt) te doen.

In dese benautheydt hebben zy den almaghtighen Godt aenghe-roepen, ende met alle neerstigheydt de seylen om ghewendt, waer toe de Heere hun een ooghemerckelijcke hulpe bewees, want het schip, dwelck te voren noyt, oft immers seer qualijck hadde door den windt ghewilt[1]), nu soo lichtelijck als een tol keerde, ende daer zy anders een half ure wercks int wenden ende omhalen der seylen (overmidts het weynigh ende slap volck) plochten te hebben: hadden zy nu (soo te spreken) in een ooghenblick ghedaen, alsoo dat zy recht boven de Klippe seylen moghten, doch die soo

[1]) Door den windt: wenden.

nae komende, dat zy niet anders en dochten, oft zy en souden 27 Sept. 1599.
door de verbolghene Zee daer op ghesmeten werden, alsoo beanxt zijnde, raeckten zy boven de Clippe: met den dagh de Trouwe ghewaer wordende, die een goedt stuck weeghs voor uyt om hun in te wachten, op de Ly lagh, hadde gheen noodt vande Klippen ghehadt, midts hy 'tlandt ghewaer wordende, stracx ghewendt was.

Ondertusschen werden zy het landt kennende, want zy haer dry mylen boven de Strate bevonden, ende dewijl datter midts den westen windt gheenen middel en was om van landt af te komen, besloten zy met den anderen voort best de Strate weder te kiesen, om aldaer goede ree (die daer vele zijn) te soecken, bequaem weder ende windt verwachtende, om de Generael ende de Vlote te volgen, die zy noch tijds genoech meijnden in te halen, dewijl hy opt eylandt S. Maria ligghende op 38½. graden twee maenden moeste wachten, zijn alsoo weder voorwindt naer de Strate toegheloopen, met de Focke langhs 'tlandt zeylende, midts den windt uyt den n.n.w. seer fellijck woey, ende daer by 'tweder, midts den regen duyster was, deden groote naerstigheydt om eenen inwijck te vinden om t'anckeren: doch alsoo zy mids de duysterheydt, niet van hun sien en costen, liepen zy om den z.o. ten zuyden, ende quamen tegen den avondt by den zuijd hoec vande mondt vande Strate, die hem met twee scherpe berghskens ofte eylandekens verthoont, ontrent een Gotelinghsscheut vant vaste landt gheleghen. Hier seijlden zy by henen, ontrent anderhalf mijl vant vaste landt Stratewaerts in.

Een weynigh voorder komende, liep de Trouwe dicht ondert landt, om naer een bequame reede te sien, vondt ooc een Baye, al- E. 4 v°.
waer hy op 16. vademen kley grondt hadde, ende schoot derhalven eenen scheut, meynende daer te anckeren: maer overmidts het heel duyster werdt, ende vreesende de Baye binnen onklaer moghte wesen, dewijldat daer dry oft vier eylandekens langhs henen lagen, wende hy weder van landt af na 'tGheloove toe, en zijn so dien nacht onder seijl ghebleven, met de fock alleen over ende weder houdende, tot des smorghens, dat zy malkanderen ghesproken heb- 28 Sept.
bende goedt vonden weder na de wal te loopen, want zy bevonden dat zy door den stroom wel ses oft seven mylen ter Stratewaerdts in ghedreven waren. De Trouwe weder een Baye ghevonden hebbende, dede teecken van goede grondt, ende anckerde, ende is 'tGheloove (dit siende) mede derwaerdts ghevaren, ende mede gheset, doch bevonden daer naer den grondt niet so goedt te wesen

28 Sept. 1599. als zy wel meijnden, want Capiteijn de Weerdt hadde recht achter zijn schip een blinde Klippe ligghen, ontrent vijf voet onder water, dies hy oock een van zijn Stuerlieden sondt, om een goede plaetse te bespieden, die weder komende, de gantsche Baye door niet als een klippighen quaden grondt ghevonden en hadde [1]), doch alsoo de Trouwe op goeden grondt lagh, ende dat het weder begost af te nemen, bleven de andere daer noch by ligghen, op hope dat den windt haer eerlanghe soude dienen, om weder in Zee te loopen, hadden daer eenighe daghen tamelijck weder, hoewel de windt
30 Sept. westelijck wayende was, tot den lesten Septembris, datter eenige buyen uyt den z.w. met eenen reghen opresen.

1 Oct. Den eersten Octobris, sulcken storm wayende uyt den n.w. ten n. dat zy voor drie anckers moesten ligghen. Hier en tusschen het
10 Oct. weder wat stillende, en hadden zy geen noodt [2]), tot den tienden Octobris, dat des Geloofs ancker tou brack alsoo dat zy een ander ancker uytwirpen, aldaer den gantschen nacht (midts de voorverhaelde Klippe) in grooter vreesen ligghende, alsoo dat zy des morghens haer ancker ghelicht hebben, ende weder op een ander plaetse gheset, alwaer zy (so zy meijnden) beteren grondt hadden, op hope dat de wijl het somer werdt, het weder beteren soude, doch werden in hare hope bedroghen, want zy noch in twee maenden daer nae qualijck eenen dagh hadden om hare seylen te drooghen.

14 Oct. Den 14. der voorsz. maendt, isser weder eenen gheweldighen storm uyt den n.w. gheresen, soo dat haer dagelijcks touwe weder brack, als oock des werp anckers, waer mede zy vertuijt lagen, lieten derhalven 'tplecht ancker in grooter yl te gronde gaen, so na byde Klippe vallende eert selve aenquam dat zy heel qualijc daer van vry swayen moghten in groot ghevaer vant schip te verliesen, alsoo dat Capiteijn de Weerdt van sinne was de Baye te ruymen, om bequame Reede te soecken, dede derhalven met de zynen groote moeyte om zijn daghelijcks ancker weder te kryghen: maer overmidts het selve door ghegaen was in een dael: wel veertigh vadem diep zijnde, soo dat de boeye onder was, en wast niet moghelijck, ende het werp ancker weder kryghende, bevonden zy gebroken te wesen, alsoo dat zy dien nacht twee anckers verloren, doch op hope dat zy haer daghelijcks ancker met na de boeye te

[1]) De Clippe Bay van Outghersz, waarschijnlijk Wodsworth Bay van de moderne zeekaart.

[2]) Den 6den October werd een „vasten ende biddagh" gehouden, „om Godt den

vissen, soot weder eenighsins dienen wilde, weder krygen souden, bleven zy daer inde Baye noch ligghen, het schip wat hoogher aen legghende om vry vande Klippe te wesen: Hier ligghende, versochten zy dickmael naert ancker te dregghen: maer en, konden daer toe niet komen, overmids het touw [3]) weder want zy dagelijcks den eenen storm op den anderen hadden, de windt met sulcke buyen over 'tgheberghte vallende, datter gheen touwen houden en moghten, alsoo dat de Trouwe, die dus langhe noch vast gheleghen hadde, den 17. des nachts van haer ancker spilde, naer landt dryvende, doch lieten noch in tijdts twee andere anckers vallen, ende des morghens hare anckers lichtende, om weder hoogher op haer oude plaetse te komen, bevonden zy hare touwen gantsch gheschent, alsoo dat het soo wel voor d'een als voor d'ander, gantsch ongheraden was daer langher te blyven, ende zijn alsoo den 18. uyt dese Baye t'seijl ghegaen, de Capiteijn de Weerdt teghen danck zijn ancker aldaer inde grondt latende. Dese Baey noemden zy de sorghelijcke Reede [4]), midts zy daer 20. daghen gheleghen hadden, haren kost met groote moeyte aen landt soeckende, alwaer zy behalven eenighe voghels, niet en vonden als Mosselen ende Slacken, die zy Klip-klevers noemden, midts die tegen de Klippen aenhanghende, vast waren.

14 Oct. 1599. — 17 Oct. F. 1 r°. — 18 Oct.

Na dat zy nu t'seijl ghegaen waren om een beter Reede te soecken, zijn zy met eenen n.w. windt oostwaerts aen, een mijl dieper inde Strate gheloopen, alwaer zy op de selve een bequame Baye vonden immers soo't scheen, midts daer gheenen slagh van weder ingaen en konde: Hier zijn zy ingheloopen, en hebbent by de wal gheset, midts dattet daer int midden over de 60. vadem diep was [5]). De Capiteijn de Weerdt, die een ancker t'Zeewaerts hadde, heeft zijn schip aldaer aen landt met twee kabels aen de boomen vertuyt, meynende daer wat beter bewaert te ligghen om 'tbequaem weder te wachten. Ende ondertusschen, dewijl hy na zijn meyninghe daer wel vast lagh, began hy ghereetschap te maken om 'truijm te ledigen, overmids hy heel int diepste vanden ballast noch twee anckers hadde, die hy uyt halen wilde (maer twee anckers meer op zynen boech hebbende) waer mede het ongheraden was sich weder in Zee te begheven, ende hoewel hy by na t'gantsch schip op ruymen moest eer hy tot de voorsz. anckers

Heere te bidden dat hy hare verstroyde vlote wilde bewaren, ende weder by een brenghen". Zie bladz. 242.

[3]) Touw: lees rouw. [4]) Wodsworth Bay. [5]) P. Churruca.

22 Oct. 1599. komen kost, heeft hy nochtans (geen moeyte sparende, dewyle het wesen moeste) den 22. Octobris beginnen op te ruymen: doch naer den middagh alsoo de maets alreede een deel vaten ende rommelinghen boven hadden, soo dat den overloop, koe-brugghe ende verdeck vol stonden [1]), zijnde besich met het yser te verleggen, soo overviel haer onversins een soo swaren storm, dat het schip, overmidts de swaerte die boven was, heel op de zy lagh, alsoo dat haer de touwe weder brack, waer door zy verbaest zijnde metter haest de plicht ancker te gronde wierpen: doch alsoo't daer steijl diep, ende eenen afgaenden grondt was, zijn zy, eert ancker aenquam, de Trouwe aen boordt ghedreven, ende souden dese schepen elckanderen heel beschadight hebben (wantet al kraeckte watter ontrent was, geenen middel hebbende om vanden anderen te raken) soot de kabel-touwen aen landt niet vaste gehouden en hadden, so dat zy die vierende, vanden anderen raeckten, doch also de windt sich meer ende meer verhief, met ghewe'dighe buyen vant hooghe landt vallende, soo zijn des Gheloofs voorsz. kabeltouwen d'eene gheslipt, ende d'ander ghebroken, alsoo dattet naer leegher wal dreef, de plicht ancker doorgaende, ende aleer het selve quam vast te houden, waren zy soo dicht aen landt dat de schuyte daer teghens aen sloech, alsoo dat het schip alreede begonde te stooten. Hier was hun de hope van behoudenis nu gantsch benomen, geenen ancker meer voor handen hebbende, daer mede zy haer moghten behelpen, de Capiteijn heeft evenwel de gasten met de touwen naer land gesonden om die weder vast te maken, ende dewijl hy den boot weder inwachte, beval hy om 'tschip te lichten, datmen alle 'twater uyt de tonnen souden laten loopen, ende de vaten ledigh int ruijm over hoop smyten.

Ondertusschen is de boot weder ghekomen, oock soo quam hem van d'ander schip Thunis Thunisz. met thien oft twaelf mannen te hulp, doch alsoot heel doncker wierdt, ende van reghenen ende wayen niet op en hieldt, wisten zy niet waer henen, want zy hun
F. 1 v°. touwe die te veel bots hadde [2]), niet en dorsten om 'tspil nemen, vreesende datse gaende worden soude, want zy voor wis het schip verloren souden hebben, so de touwe hun vier oft vijf vadem ontschoten hadde. Ter ander syden de selve niet opwindende, waren

[1]) Koe-brugghe: traliewerk boven het middelschip. Thans is de koebrug het laagste dek onder in het schip. Zie Ruiters, ed. Naber, bladz. 77[1]).

Verdeck: J. Van Lennep, Zeemans-woordenboek, Amsterdam, 1856, bladz. 239 zegt van verdek: „Naam, dien sommige Romanschrijvers en Schoolmeesters (maar nimmer een Zeeman) aan het Dek geven". Heyns is hier dus de patroon dier Roman-

zy 'tschip oock voorseker quijt, soo den windt yet gewestelijckt 22 Oct. 1599.
hadde, want zy niet vry vant landt swayen en moghten [3]).

In dese uyterste benautheydt geenen raedt voorhanden hebbende, midts het doncker nacht was, begonden zy te overlegghen hoe zy hun broodt best souden moghen behouden, midts zy vanden lyve gheen noodt en hadden, doch d'almaghtighe God heeft hun weder (als hy te voren noch menighmael hadde ghedaen) wonderlijck geholpen, midts den windt heel noordelijck werdt, soo dat zy recht int diepe van landt af swayden, en hebben alsoo den nacht over ghebroght, ende teghens den dagh ('tweder ghestilt zijnde) 'tschip metter haest teghens d'opperwal op ghekort, 'tselve met drie Cablen aen landt vast makende om versekert te ligghen, hebben voorts 'tghebroken ancker aen boordt ghehaelt, ende d'ander twee die int ruym laghen, boven ghekreghen, het schip verstout, ende de vaten weder met versch water gevult, den bequamen wint verwachtende om de reyse te voorderen. On- eind Oct.
dertusschen was hunne daghelijcksche oeffeninghe met leegh water aen landt te varen, om hunnen kost te rapen, soo wel by nachte inde Mane-schijn, als by daghe sonder reghen, snee ofte windt te myden, ende met het hooghe water om hout en versch water, soo dat zy selden ledigh ofte droogh waren, hoewel nacht en dagh vier ghestoockt werdt, want aen boordt zijnde, hadden zy oock altijdt werck met de stengen deur te schieten, ende reeden te strijcken als zy voor onweer vreesden, ende weder te rechten als de buyen over waren, om t'allen tyden reede te zijn 'tseijl te gaen [4]), soodat zy inde negen maenden die zy in de Strate versleten, noyt seijl vande reede en hadden, de selve soo dickmael alst weder toeliet, vellende om te drooghen.

Dese ghedurige koude, vochtigheydt, ende scherp snydenden hongher, veroorsaeckten onder sommige van de Weerdts gasten sulcken onwil, datse hun sieck gelieten, op dat zy moghten ledigh wesen, het welck den goedtwillighen mismoedigh maeckte, alsoo datter onder hun een mompelinghe rees om weder naer huijs te keeren, dwelck de Capiteijn vernemende, gheliet hem nochtans voor eerste daer van niet te weten. Ondertusschen gaf hy de ghewillighe weder moet, sommighe vermeerderinghe van gagien, an-

schrijvers en Schoolmeesters, tenzij het toch een oude scheepsterm is.

[2]) Te veel bots hadde: te veel gevierd was.

[3]) Deze passage, van: doch alsoot heel doncker wierdt .... af, komt niet in den Latijnschen De Bry voor.

[4]) Deze passage, van: ende met het hooghe water .... af, komt niet in den Latijnschen De Bry voor.

eind Oct. 1599. dere betere officien belovende, de derde by hem te gast noodende, oock andere somtijdts sekretelijck wat broodts ghevende, de herten (soo veel hy moghte) tot hemwaerdts treckende: doch alsoo hy allen daghen,gheenen uytghesondert (hoe quade weder het oock was) selfs mede aen landt gingh om Mosselen te rapen, ofte voghelen te schieten, gheenen Schipper aen boordt latende, die opt volck eenigh toesight moghte nemen, soo zijn d'aenboordt blyvende, door de ghene die haer hadden behooren moet te geven, teghen den Capiteijn op gheruyt, alsoo dat zy hem dagelijcks quelden om weder naer huijs te keeren,hem voor ooghen stellende, dat zy nu haren schuldighen plicht volbraght hadden, soo langhe naer den goeden windt gewacht hebbende, dat den meestendeel des volcks ghestorven was, een goedt deel noch sieck, de reste heel slap, alsoo dat zy niet maghtigh en waren 'tschip te mennen, dat zy gheen eetwaren en hadden om langher te wachten, dat hare touwen meest versleten ende d'anckers verloren waren, daer by dat het gheen vromigheydt, maer een vermetele dwaesheydt was, altijdt het uyterste te willen versoecken, ende ten kortsten, datter van dusent Vloten niet een int verwachten des winds hun minste onghemack en soude willen lyden, alle welcke redenen de Capi-
F. 2 r°. teijn, soo vele hy konde, wederleyde, hun biddende ende vermanende, dat zy Godes wille met ghedult souden verwachten ende haren eedt naer komen, rondt uyt verklarende, dat hy niet van sin en was naer huys te keeren, soo langhe zy op de twee schepen soo veel volcks hadden,dat zy het minste daer van moghten voeren, het slechtste in brandt stekende.

Ondertusschen vielt den voorsz. Capiteijn met zijn onwilligh volc sonder Schipper seer lastigh, also dat hy den Schipper vande Trouwe dicmaels te hulpe roepen moeste, als hy eenigh ancker te winden, ofte yet merckelijcks te doen hadde, niemanden hebbende die yet ter herten nam, als zynen hoogh-bootsman, die om de onwilligheydt der gasten mede seer mismoedigh was [1]), want zy int by wezen vande Capiteijn haer kranck gelieten, ende in zijn afwesen met vloecken verklaerden gheen handt aent werck te willen steken, ende al hoe wel 'tselve den voorsz. Capiteijn ter ooren quam, soo geliet hy hem nochtans al oft hy daer van niet gheweten en hadde, het volck ghestadigh goeden moet ghevende, ende altijdt d'eerste aent werck zijnde, waer mede hy de sommi-

[1]) Deze passage, van: niemanden hebbende .... af, waarin de hoogbootsman van de ontevredenen uitgezonderd wordt, ontbreekt in den Latijnschen De Bry.

ghe van schaemten dede wercken, ende alsoo zijn uyterste naer- eind Oct. 1599.
stigheydt aenwendende, om tvolck wacker te houden, werdt hy van Capiteijn de Cordes ghewaerschout dat de voornaemste van zijn schip zyne gasten wanhopigh ende flaeuhertigh maeckten, waer door hy genoodtsaeckt zijnde, by hun alleen in de koye gingh met bidden en dreyghen, op hun begheirende dat zy hun voortane wachten souden met de gasten ivers van te spreken, daer door zy int minste souden moghen verflauwen, maer daer en tegen hun bevlytighen, om deselve ghelijcker handt ende t'allen tyden moet te gheven, las haer derhalven de Artikel brief voor, om hun hares eets indachtigh te maken, doch dese ontschuldighden haer, seggende dat zy dagelijcks vande klagende gasten hooren moesten, dat zy, dewijl men haer van hongher liet vergaen, gheenen arbeydt doen, ende de koude vochtigheydt niet langer verdraghen en konden, ende dat zy derhalven in zuydt Zee komende, met den boodt wegh loopen souden, seyden daer by, dat zy daer niet in doen en kosten, ende dat het schip alsoo verlaten zijnde, ghenoeghsaem om hals was: De Capiteijn dit hoorende, ende hun daer in ghenoeghsaem door zyne andtwoorde vernoeght hebbende, heeft zijn volck weynigh tijdts, daer na int ghebedt byden anderen zijnde, met dese woorden int ghemeijn, aenghesproken.

„Met wat grooter moeyte, schrickelijck ghevaer, ende onuyt„sprekelijcken kost, wy (door dese Strate inde zuyd Zeede ghe„weest zijnde) tot hier weder ghekomen zijn, waerde lieve gasten, „is ons altesamen ghenoech bekent, alsoo dat ick niet en gheloove „('tghene my aenghedient is) waerachtigh te wesen: Doch om „mynen schuldighen plicht naer te komen, en magh noch en kan „ick niet verswyghen, dat ick verstaen hebbe hier eenighe quaedt„willighe te wesen die den goedtwillighen van haer vroom ghe„moet soecken te keeren, haer oprockende om teghen mynen wille „naer huijs te willen, 'twelck soo't waer is, den allerhooghsten „(die ons nu soo menighmael ende soo merckelijck bewaert heeft) „gheklaeght wesen moet. Doch ick en hope niet, noch en kant my „selven niet inbeelden, datter yemants van u lieden so vele al„reede geleden ende overkomen hebbende, den moet soude begin„nen te verliesen, ghedenckende wat verdriet ende herten leet den „Generael (die ons t'aller tijdt soo gunstigh toeghedaen is ghe-

De hoogbootsman bedient de touwen en halzen van den grooten mast: voor de bediening van het fokkewant is de schieman.

eind Oct. 1599. F. 2 v°. „weest), ons afwesen soude zijn, hoe langhe hy zyne reyse ver„suymen soude, om ons in te wachten, waer mede souden wy ons „doch konnen verdedighen, als wy hem om naer huijs te varen, „soo eerloos verlaten hadden, daer wy hem gheswornen hebben, „sulcks, noch door noodt, noch door de vreese des doods te doen?

„Wat souden d'Enghelsche, de Spaengiaerden, ende andere „vreemdelinghen, van den Hollanders (die ter Zee geboren schy„nen) houden, soo wy den heelen winter onghelooflijcke armoede „gheleden hebbende, met den somer weder keerden? Wat ver„standt soude in ons ghevonden werden? ten kan immers hier al„tijdt niet stormen ende wayen, de Sonne is nu by naer opt „hooghste, de daghen opt langhste, alsoo dat wy sonder twijffel „eerlanghe goedt weder hebben sullen, midts de dalende Son „'tquaedt weder ghemeynelijck afneemt: Laet ons daerom met „ghedult den tijdt verwachten, God biddende, hy onse reyse spoe„dighen wil. Mijns aengaende, soo langhe my de Heere den adem „gheeft, en dencke ic voor de volbroghte reyse niet naer huijs te „keeren: maer veel eer den brandt in mijn schip stekende, met het „kleijnste te varen, jae liever hier met eeren sterven, als met „schande naer huijs keeren, want ick mynen oversten in geender„ley manieren verlaten en wil, wie ooc anders denckt, maeckt de „rekeningh sonder zynen Weerdt. Derhalven hout voorseker, dat „ic den eersten hier van vermanende, tot eenen spiegel vande an„dere, met de doodt straffen sal, doch ick en twijffele niet, of ghy „en sult altesamen uwes eeds ende eeren gedachtigh wesen, want „ghy niet alleen u ghelt, maer oock u leven, aldus thuijs komende, „verbeurt sout hebben,midts onse medeghesellen, die te recht den „naem van de Trouwe voeren, int weder keeren niet stemmen en „sullen, altesamen tot stervens toe gesint zijnde hare reyse te vol„brengen. Laet ons dan deze, die wy als de meeste behooren voor „te gaen, ten minsten navolghen, vant wederkeeren niet alleen „gheen vermaen meer doende: maer oock alles dies aengaende, „uyt de ghedachten stellen, begheire oock dat elck hem wachten „sal yemanden ghehoor te gheven, die van sulcks alleenlijck wilde „beginnen te roeren, op dat hy met den quaedt-willigen niet ge„straft en worde, want ick die als mijneedighe houden sal. Dit „hebbe ick u.l. te samen ô waerde gasten wel willen voorhouden, „hoewel ick eer gheloove qualijck onderright te zijn, als dat van „sulcks onder u.l. eenighe morringhe soude wesen, sal derhalven „dese myne reden alleenlijck dienen tot een vermaninghe, oock

„op dat ghy lieden myne uyterste meyninge wetet, daer by dat ick „maght hebbe de ghewillighe te loonen ende d'onghewillighe te „straffen". eind Oct. 1599.

Met dese ende dierghelijcke woorde heeft den voorsz. Capiteijn dese aenghevanghene muyterie ghestilt, ende haer weder wat moets ghegheven, doch ten duerde niet langhe, midts eenighe stracx daer na even onwilligh waren, so dat het den Capiteijn heel moeyelijck viel, met so luttel gewilligh volcx yet te doen, also dat zy sonder hulp van den Schipper vande Trouwe (die veel tijdts aen boordt was) menighmael teghen de wal aen soude gedreven hebben, mids d'onghewillighe die nochtans ghewilgh wilden schynen, meer beletsels als behulps deden als men den ancker op winden, oft de kabels vieren soude, alwaer den Capiteijn niet teghens te segghen en hadde, midts zy hun ghelieten, als oft zy haer beste deden. In sulck verdriet lagen zy windt en weder ver- F. 3. r°.
wachtende, daghelijcks gequelt met reghen ende quade stormen, die met sulcken ghewelt over het gheberghte vielen, dat het scheen de schepen omghewaeyt souden hebben, also dat, so daer eenighen slagh van water hadde konnen gaen, gheen anckers en souden konnen houden hebben, doch slecht[1]) water zijnde, en hadden niet als den windt te vreesen, die altoos tusschen den w. ende n.w. zy was, met welcken windt het den derden November so seer storm- 3 Nov.
de, dat des Geloofs drie kabel touwen, daer zy aen landt mede vast laghen, in stucken braken, ende hoewel zy (midts de plicht ancker te gronde was, gheenen middel voorhanden zijnde om die te lichten ofte versetten) haren dagelijckschen lieten vallen, so en hieldt dat selve niet, maer dreven na leegher wal toe, in grooter ghevaer als van te voren, doch met so grooten vreese niet, dewijl het dagh was. Teghen den avondt den storm wat afnemende, sondt Capiteijn de Cordes hem zynen Schipper met een deel volcks te hulpe, ende 'tschip alsoo weder op kortende, hebben hun op d'oude plaetse weder vast ghemaeckt, waer zy haer daghelijcks touwe, dwelck zy uyt haren ancker namen, ende noch twee kabel touwen toe ghebruijckten, alsoo dat zy voorts wel sonder vreese liggen moghten, daer naer brack oock door eenen gheweldighen storm de landt touwe vande Trouwe, waer door hy mede in groot perijckel was, doch hadden stracks drie anckers inden grondt, blijvende also vast liggen tot des anderen daeghs dat zy hun weder vast maeckten.

[1]) Slecht: vlak.

3 Nov. 1599. Hier dus ligghende kreghen zy redelijck den kost, midts in dese Baye overvloedt van Mosselen was, ende hoewel dat die de maets (midts dat het meest vuyl ende nat weder was) moyelijck vielen te halen, soo en dorsten zy nochtans (midts de Capiteijn selfs soo wel als de minste daer mede doende was) in zijn teghenwoordigheydt niet morren: maer wel in zijn afwesen, doch heymelicker wyse: want eenighe de reeckeninghe gemaeckt hadden, dat het onmoghelijck was met hun broodt toe te komen, hadden oock haer gissingh derhalven wel gemaeckt, hoe wel zy nochtans inde broodt Camer niet gheweest en waren, want de Capiteijn neven den Bottelier zynen Schryver Arnout Houdaen daer over toesiender ghemaeckt hadde, alsoo dat hy wel vastelick wetende, dat zy maer by gissingh de waerheydt en raeyden, (om 'tvolck weder moedt te gheven) de provisie selfs gingh afmeten, ende uyt de Camer komende, thoonde hy een bly ghelaet, segghende dat zy noch voor acht maenden broodts ghenoech hadden, hoewel datter voor gheen vier en was, daer by voeghende dat hy derhalven noch voorghenomen hadde, alwaert een jaer langh, na den goeden windt te wachten, oft by ghebreke van dien naer Oost-Indien te loopen, om de Vlote alsoo te bejegenen, alles op dat zy hun versekert houden souden, dat de Capiteijn niet van sin en was weder naer huijs te keeren, ende derhalven daer niet meer van spreken.

2 Dec. Dese schepen aldus hier gheleghen hebbende tot den tweeden Decembris, kreghen zy eenen n.o. windt, die hoewel hy inde Baye niet seer door en koelde, nochtans op de vaert wel scheen te wayen, ghelijck Thuenis Thuenisz. die derhalven met de boot uytghesonden was, oock voor tydinghe broght. Derhalven zijn de anckers metter haest ghelicht, de touwen van landt los, ende de seylen klaer ghemaeckt, op hope met het selve ghetyde in Zee te komen, doch onder zeijl komende, en konden zy daer niet uyt, jae niet van landt afkomen, midts de dwerlinghe vande windt tusschen de hooghe landen, ende de diepte vande Baye, alsoo dat Capiteijn de Weerdt soo dicht teghent landt dreef, dat men met den eenen voet inde Galderye, ende met den anderen opt landt staen konde, int uyterste perijckel, so 't yets gewaeyt hadde:
F. 3 v°. want het gantsch steyle klippen waren, souden oock van daer niet gheraeckt zijn, soo Capiteijn de Cordes niet weder ghekomen en ware, die twee uren ghelaveerdt hebbende om uyt het gat te raken, ende niet konnende, gedwongen was wederin de Baye te

[1]) Thans P. Churruca.

setten, waer aen zy stracx een Tros brenghende, hun alsoo vande wal wenden, diende oock niet langher daer te ligghen, want het schip alreede door 'tvallen vant water achter op de Clippe begonde te sitten. De Weerdt alsoo by de Trouwe komende, bleef sonder ancker te worpen aen de touwe ligghen, overmidts het stil was, ende hy oock niet van meyninghe en was daer weder te anckeren, hoe den windt oock soude moghen wesen, want niet langher in sulcke Bayen (daer hy met den goeden windt niet uyt en moghte) niet ligghen en wilde, zijn alsoo met den anderen des naer middaeghs met de voor ebbe uyt de Baye (die zy de Beslotene noemden) [1]) t'seijl ghegaen, niet sonder groot ghevaer voor de Trouwe, die mede teghens de klippen dreef, al noch onbeschadight daer van komende, en zijn tsamen tseijl gegaen, doch t'ongeluckiger uren, want zy sint dier tijdt, noyt byden anderen quamen te ligghen. Ende also den avondt op de handt komende, den windt noordt west was, stemden zy, hoewel het tamelijc hert koelde, over en weder houdende dien nacht onder 'tseijl te blyven, dwelc zy deden. Weynigh uren daer naer niet langh voor den dagh liep den windt naer d'oosten, want hy in den dageraert n.o. was, also dat zy uytermaten verblijdt waren, doch die blijdtschap en duerde niet lange, want het op dien dagh so sterc uyten w.n. westen begon te wayen, dat zy hare Mersseylen in nemen moesten, ende voor den windt langhs de zuyd zyde houden, om bequame reede te soecken.

2 Dec. 1599.

3 Dec.

Hier en tusschen was de Trouwe opt landt eer zijt gewaer wierden, alsoo dat zy in vreese waren van te stranden, doch daer van rakende, quam int wenden haer boot voor den boech, also dat hy zeer beschadight werdt, ja soude ghesoncken hebben, soo de Seijlmaker Sander Sandersz. een rap Jonghman daer niet ingevallen hadde, om die droogh te houden, tot dat hy ingheset werdt. Hier viel d'ongheluck op den ghenen die d'ongheluck verhoede: want also den voorsz. jonghman int oosen [2]) besigh was, werdt hy met een zee waters uyt den boot gesmeten, sonder geholpen te moghen worden. Ende zijn soo wel dry mylen leegher ghevallen, als zy te voren gheleghen hadden, alwaert Cap. de Weerdt op 25. vadem goede grondt geset heeft, ende Cap. de Cordes in de selve Baye, die zeer groot was ontrent een myle leegher, achter eenen leeghen hoeck op 26. vadem, doch des morghens welck den 4. Decembris was, is Capiteijn de VVeerdt, niet wel gherust zijnde, dat

4 Dec.

[2]) Oosen: hoozen.

4 Dec. 1599. zy soo wijdt van malkanderen laghen, met zijn Sloepe daer nae toeghevaren, een van zyne stuerlieden mede nemende, om te besien oft zynen metghesellle beter lagh als hy, om, soot gheraden ware, met zijn schip by hem te loopen, doch de plaetse en stondt hem niet aen, wenschte derhalven wel, dat Capiteijn de Cordes by hem ghekomen hadde, doch dat was niet moghelijck, begheirde derhalven op de Weerdt dat hy hem zyne Sloepe leenen wilde, om daer mede haren kost te soecken, dewyle zijn boot so reddeloos was, dat hy daer wel vijf oft ses daghen aen te timmeren hadde, dwelck hem de Cap. niet en weygherde, nam derhalven ses oft seven van zyne gasten mede, waer mede hy aen boordt zijnde, de Sloepe hem soude toe seijnden.

6 Dec. Den 6. der voorsz. maendt hadden zy weder soo herden storm, dat des Gheloofs touwe brekende, het daghelijcks ancker sitten
7 Dec. bleef, derhalven zy metter vaert 'tplicht ancker uytworpen moesten. Daeghs daer naer vischten zy haer ghebroken ancker weder, de touwe daer in stekende, om 'tselve uyt te brengen, ende 'tplicht ancker te lichten, doch moestent laten sitten, overmids hun den achtsten sulcken geweldigen storm overviel, als zy noch
F. 4 r°. oyt gezien hadden, want de Zee sich door den windt hooger als hare stengen verhief, het welc twee dagen langh duerde, also dat de plicht tou vant Gheloove met langhs en weder over de grondt te sleypen, zeer gevilt was, waer over den Capiteijn sich seer bedroefde, als wesende zijn eenigh goedt tou, twelck hy even wel
10 Dec. (midts hy zijn dagelijcks tou niet wel en betroude) tot den thienden noch lieten staen. Des naemiddaghs, het weder een weynigh ghestilt zijnde, voer de Capiteijn de VVeerdt na Capiteijn de Cordes toe, soo om te sien hoe hijt inden voorleden storm ghemaeckt hadde (waer naer hy groot verlanghen hadde) als om zijn Sloepe weder te halen, doch den hoeck om komende, en hem niet vindende, werdt hy verslagen, niet wetende wat dencken, overmidts hy seker wiste dat hy niet seijl ghegaen en was, want hy den hoeck met sulcke windt niet boven komen en kost, royde derhalven noch wel een half myle hoogher de Baye op, om hem te soecken, doch dewyle hy gheen teecken van plancken ofte masten en sagh, ende dat den avondt begost te vallen, voer hy met beswaerder herten weder aen boordt, in meyninghe des anderen daeghs alle d'inwijcken van de Baye te door soecken, ende den nacht tusschen hopen ende duchten over ghebroght hebbende, is des anderdaeghs heel vroech, hoe wel het geweldigh woey ende regende,

met de meestendeel van zijn volck, naer eenen inham gevaren, naer lange royens ten lesten over eenen leeghen hoeck de stenghe vant schip ghewaer wordende, waer door zy seerverheught werden, hopende ten minsten, soo 'tschip een ongheluck hadde ghekreghen 'tvolck te berghen, doch soo zy by hun quamen, bevonden zy, dat zy daer achter een eylandt laghen, waer aen zy met een Cabel vast waren, also dat de voorsz. Capiteijn wel soude by hen willen comen hebben, doch de Stuerlieden en vondent niet gheraden, midts men van daer met gheenen oostelijcken windt en konde t'seijl gaen. 10 Dec. 1599.

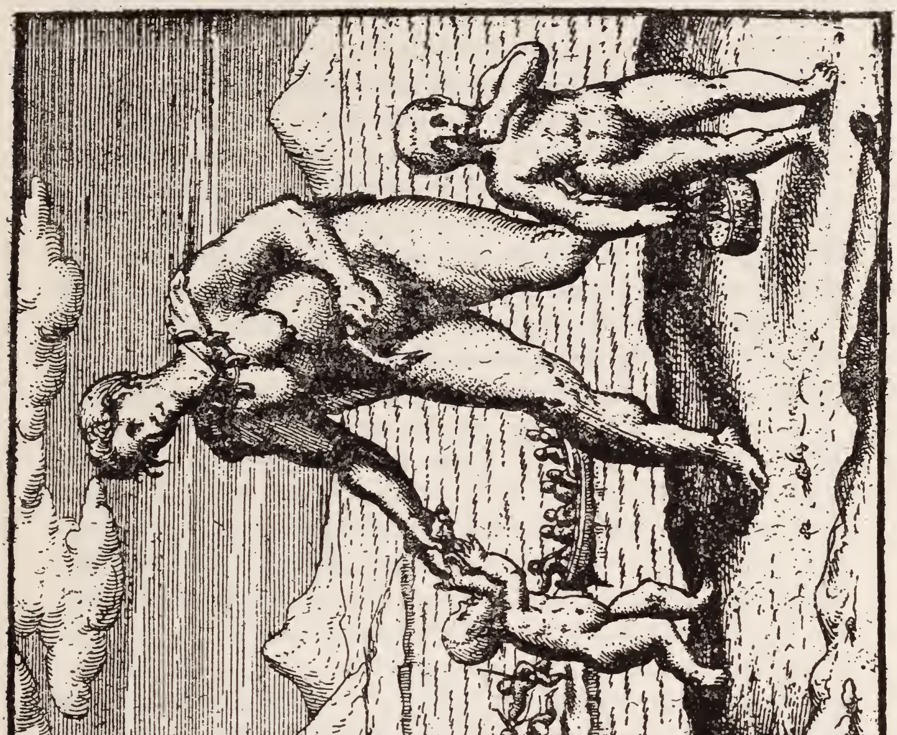
Als nu de Capiteijn aen boordt quam, groot verlanghen hebbende om te weten hoet hun ghegaen was ende hoe zy daer ghekomen moghten wesen, seyde de Schipper dat zy den vijfden voorleden van haren ancker quijt wordende, genoodtsaect werden seijl te maken om niet teghens de leegher wal te dryven. Ondertusschen een blinde Klippe soo naer komende, dat zy niet anders als schipbrekinghe en verwachten, doch daer beneden rakende, midts zy haer ancker-tou hadden laten slippen, hadden zijt achter 'tEylandt geset, niet weynigh verheught zijnde, dat zy sulcken merckelijcken gevaer ontkomen waren, ende is alsoo naer middaghs, dwelck den 11. Decembris was, Capiteijn de Weerdt (met blyder 11 Dec.
herten als hy daer gekomen was) weder naer zijn boordt gevaren, zijn Sloepe daer noch latende, om haer verloren ancker ende touwe weder te visschen, luttel denckende dat dese de leste reyse soude zijn, dat zy elckanderen souden sien, daer zy nu met den anderen soo vele verdriets gheleden hadden. Ende alsoo nu door dese langhdurighe stormen, verlies van anckers, spillingh, van Cabels, hongher, koude, onghemack, ende ghedurighen arbeydt het volck weder gans moedeloos werdt, meer om de doodt als om 'tleven wenschende, niet sonder knorringhe vande sommighe, overmidts zy hare reeckeninghe maeckten, dat zy ten lesten by gebreke van broodt, achterwaerdts noch voorwaerdts en souden konnen, alwaer zy doch ghelijck in hadden, soo heeft de Capiteijn (oorsaecke nemende uyt deze ongehoopte blijdtschap der schip vindingh) des anderen daeghs, Sondagh wesende, allen 'tghesont 12 Dec.
volck by hem te gasten ghebeden, midts hy op dese twee tochten eenighe Gansen, Endtvoghels ende ander ghevoghelt gheschoten hadde, om dies te beter de ghelegentheydt te hebben, haer tot gheduldighe lijdtsaemheydt te vermanen ende nieuwen moet te gheven, heeft alsoo een vrolijcke maeltijdt met hun doende, niet

12 Dec. 1599. F. 4 v°. na ghelaten, tghene tot de vermaninghe dienen moghte, d'een so wel als d'ander van haren ghetrouwen dienste bedanckende, ende vertroostende met sekere beloften Gods, van de zyne in geenen noodt te verlaten, als zy hem van herten aenriepen, ghelijck zy 'tselve nu diversche malen merckelijck ghenoech bevonden hadden, daer by dat het nu immers niet veel langer so quade weder en konde wesen, dewijl de Sonne nu daer so hoogh was, als zy hier in half Junio is: ende alsoo met haer naer de geleghentheydt goede ciere ghemaeckt hebbende, heeft hy, die een weynigh beter ghemoet, van hem laten gaen, een deel van hun bevelende haer ghereet te maken, om naer gewoonte den dagelijckschen kost te soecken, met de welcke hy (nu dickmael om d'oost zyde gheweest zijnde) naer den westen hoeck roeyde, den welcken om komende, werden zy drie Canoas met Wilde siende, die den boot gewaer wordende, terstont hun te lande begaven, de Canoas verlatende, ende de steyle geberghten als Meercatten op klaverende [1]).

De Capiteijn dede hun dapperlijck na roeyen, doch te vergheefs, want zy alreede hoogh opt gheberghte waren, doch roeyden evenwel naer hunne Canoas, om te sien wat zy daer in moghten hebben, doch daer niet in vindende als jonge duijckers, houte Harpoenen, vellekens van wilde beesten, ende andere rommelinghen, twelck zy tot haren behoef mede voeren, lieten dat selve daer in ligghen, aen landt springhende om te besightigen oft zy oock yets uyt hare Canoas daer verborgen hadden, doch so soeckende ende niet vindende, saghen zy eene vrouwe met twee kinderkens aen den voet vanden bergh, groote neerstigheydt doende om haer t'ontkomen, doch niet konnende, werdt ghegrepen, ende met hare kinders in een vande Canoas gebroght, sonder datmen aen haer eenigh teecken van droefheydt mercken konde, werdt alsoo in de kajute ghebroght, sonder erghens in beweeght te worden. Middelertijdt werdt daer gelet op hare gedaente ende manieren van doen, ende werdt bevonden langh als een middelbaer persoon van leden, met eenen grooten hanghenden buijck, rosachtigh van coleur, stuer van wesen[2]), het hayr kort, dwelck zy met Mossel-schelpen (anders gheen messen hebbende) afsnyden, behalven dat zijt voor tot aende ooren laten wasschen. Dit is meer te verwonderen, dewyle hare mans het sonder af snyden draghen. Tot

[1]) Op klaverende: opklimmende. Over de inboorlingen zie men de noot op bladz. 190.

[2]) Stuer van wesen: De Bry heeft: wild von Geberden, gestibus agrestibus & iactabundis. Vergelijk: stoer.

12 Dec. 1599. een ciraet hadde zy eenighe slecken huijskens aen den hals hanghende, achter bekleet met een Robbe vel, dwelck voor aenden hals met senuwen toe ghebonden was, de reste vant lijf heel naeckt hebbende, haer borsten als koe-mammen hangende, groot van monde, slim van beenen [1]), ende langh van hielen. Wilde gheen gekoockte spyse eten, hoewel de Capiteijn haer daer van presenteerde, derhalven een van hare voghels uyt hare Canoa ghegheven werdt, die zy nam, ende (de pluymen een weynigh afpluckende) met een Mossel-schelpe ontlede, hem ontginnende van achter den rechten vleughel, ende soo over de borste tusschen beyde pooten, tot achter toe. Dit ghedaen zijnde, track hem d'inghewant uyt, wegh worpende de Gal, Dermen ende 'tHert, doch de Lever (een weynigh over 'tvier gehouden hebbende) gheten, alsoo dat haer 'tbloedt te monden uyt liep, ende daer nae de Maghe nemende, heeft daer den dreck uyt gedruckt, ende op haren duym omgekeert, dwelck gedaen zijnde nam zy d'een eijnde in haren mondt, ende het ander in de slincker handt, met de rechte handt (daer in een weynigh schrapsels van hout hebbende) dwelck zy altijt in hare Canoas mede voeren, de selve Maghe twee oft driemael ruyssende [2]), ende alsoo heeft zy die oock, een weynigh werm makende, opgeten, ende daer naer heeft zy het lichaem met tanden van een ghescheurt, daer in bytende dat het bloedt tot op haer borsten liep, ghelijck oock hare kinders deden, die mede van desen rouwen vogel aten, het welck noch tvreemste om aen-
G. 1 r°. sien was, hebben die derhalven hier met de moeder afgebeelt [zie de
(prent), G. 1 v°. prent op bladz. 215], d'een kindt was oudt 4½. ende het kleijnste over een half jaer niet, nochtans haddet den mondt vol tanden, ende kost gaen. Dit was haer manier van eten, ende dat met een stemmigh wesen, sonder dat zy om al 'tlachen vande gasten eens soude ghelachen hebben: maer haer maeltijdt ghedaen zijnde, sette zy haer op hare hielen, als een Meercatte toesiende: slapende, lach zy heel kort, alsoo dat hare knien by na den mondt gheraeckten, het jonghste kint in haren arm, met den mondt aende Memme hebbende.

Dese vrouwe hadden zy twee dagen aen boordt, midts het
14 Dec. quade weder hun belette die aen landt te setten: doch den 14. de windt een weynigh ghestilt zijnde, beval de Capiteijn men haer aent landt soude brenghen, toe ghemaeckt zijnde, met het ghene

[1]) Slim: krom. De Bry: krumme Beine.

[2]) Ruyssende: oude beteekenis: heen en weer bewegen. Vergelijk Verdam VI 1734

haer vanden Capiteijn ghegheven was, als namentlijck een rock 14 Dec.
met halve mouwen, komende tot aen haer knien, een Hemde met 1599.
een mutse opt hooft, ettelijcke Pater-nosters om den hals ende d'armen, daer toe kreegh zy noch een Spiegelken, een Mesken met een Spyker, Elsen, ende andere beuselingen,waer mede zy heel wel te vreden was, haer jonghste kint was oock ghekleet met een groen Rocxken, ende geciert met Paternosters, ende dus opghetoyt, werdt zy inden boot ghewesen, met een teecken dat zy haer oudtste dochter (die nu hier tot Amsterdam korts ghestorven is [3])) daer laten moeste, het welck haer niet al te wel en scheen te ghenoeghen, doch is sonder moeyte ghewillighlijck naer beneden ghedaelt, ende zijn soo de gasten met haer naer landt gheroyt, haer met teecken vraghende waer zy aen wesen wilde, waer teghens zy na de west zyde wees, dies zy derrewaerdts een poos tijds de custe langs roeyende, ontrent een mijl vant schip na haer begeiren te lande geset hebben, alwaer zy mede daer aentredende niemandt en vonden, doch wel haer vier, geweyr, ende andere gereedtschappen, alsoo dat het scheen, dat de Wilde haer ghewaer gheworden zijnde, met der haest verloopen waren, hebben derhalven, de vrouwe verlatende, hun inden boot begheven, in meyninghe een weynigh tijdts daer naer hier weder aen te varen om eenighe te verrassen, doch daer weder komende, vonden even soo veel als zy van te voren ghedaen hadden.

Dies zy daer niet langh tijdt versuymende,weder naer boordt voeren, want het weder sich bestont 'tontsetten, also dat zy soo haest niet aen boordt en waren,oft het en bestondt te wayen,ende uyt den n.w. te stormen dat hun de haren te berghe stonden,want het scheen dat alle de Elementen haren ondergangh gesworen hadden,de wateren hun in de locht boven des scheeps stengen verheffende, de baren so strengh tegens t'schip aensmytende, dat het wonder was 'tselve niet d'onderste opwaerts gekeert en werdt. Door dit gheweldigh brullend'onweder, quam hunne plecht touwe te breken, also datzy seer verslaghen waren, want zy teghens de leegher wal aen dreven, lieten derhalven met der haesten het daghelijcks ancker vallen, doch gheene kabels en moghten hier teghens, de selve mede brekende, ende alsoo in d'uyterste benauwtheydt, maer een ancker meer hebbende, die sonder tou (midts zyer gheen meer als de voorsz. twee en hadden) op den boech lagh, hebben zy half ver-

en het Engelsche to rush. De Bry heeft: gerieben, perfricuit.

[3]) Deze tusschenzin ontbreekt in den Latijnschen De Bry.

14 Dec. 1599. suft ende wanhopigh een weynigh Focks ghemaeckt, versoeckende boven den hoeck te komen, in meyninghe soo lief (alst immers wesen moeste) teghens de klippen te seylen als te dryven, souden ooc niet slaechs [1]) ghekomen hebben, ten waer sake geweest dat een van hare touwen in de grondt sleypende, aen een klippe vast geraect hadde, doch daer en tegens en souden zy om den hoeck niet hebben konnen, midts de sleypende touwen haer zeer naer deden dryven, soo zy de kabel tot des scheeps behoudenis niet afghehouden ende dander metter haest niet op ghewonden en hadden, so dat zy met grooter moeyten ende veel sorghen zeer scherpelijck uyt de Baye (die zy derhalven d'ongheluckige noemden) [2]) G. 2 r°. geraeckt zijn, den almachtighen hooghlijcken danckende, dat hy hun uyt soo grooten ghevaer buyten alle hope verlost hadde.

Maer als zy nu den 14. Decembris buyten op de vaert waren, werden zy weder verslaghen, niet wetende wat beginnen, want den avondt op de handt komende, lagh haren eenighen ancker sonder tou, die zy, midts den storm die sich meer ende meer verheffende was, daer niet wel in en konden steken, want het quaedt ghenoech was, dat hem yemandts boven houden konde, was oock gheen tijdt om naer een Reede te soecken, noch oock gheen raedt die gevonden hebbende, dat zy hun in sulcken weder met een ancker daer op souden begheven, dewijl zy met beter weder menighmael in de Bayen voor vier anckers door ghegaen waren, ende onder zeijl over en weder den nacht te houden en was, overmidts het hol weder, oock gheen wijsheydt, in dese benautheydt verbaest en verslaghen zijnde, en vonden zy gheenen beteren raedt, als dat zijt voor de windt na de Cordes Baye lieten loopen, wesende ontrent de midden van de Strate, by 14. oft 15. mylen leegher als zy doen waren, alwaer zy de gronden ende gheleghentheden kenden, hopende ondertusschen haer ancker klaer te maken, zijn alsoo dicht by de zuydt zyde henen gheloopen, op dat zy vande Trouwe souden gesien worden, ende voor den inwijck komende daer hy lagh, schoten zy eenen scheut om den Capiteijn te waerschouwen, waer op hy, soo vele zy immers mercken moghten, met eenen ghelijcken scheut gheandtwoordt heeft, dies zijt te gherusten lieten voortgaen, hopende korts daer naer ghevolght te worden, ende hoe wel zijt alleen met een huckende Focke [3])

[1]) Slaechs: klaar. [2]) Cordova Inlet.

[3]) Huckende Focke: de algemeene beteekenis van hukken is: eene ineengedrongen houding aannemen door de knieën te buigen, hurken; van de zeilen van een

lieten aengaen, soo hadden zy nochtans door den krachtighen windt soo veel vaerts, dat haer den boodt, (die zy met twee gheweldige touwen vast ghemaeckt, om de vaert te breken) achter aen sleijpten, met een zee waters de touwen ghebroken zijnde, af ghesmeten werdt, den welcken zy (met een werp ancker daer in liggende, sint niet meer en sagen. Dit was weder een nieuwe beswaringe, want den middel om hun selven eenigsins te bevryden benomen werdt, als de gene die nu niet en konden aen landt varen, noch eenigen ancker lichten oft uytbrengen. Ondertusschen overviel de nacht, dese ongheluckige, die hun mede gheen groote vreught en broght, dewijl zy tusschen twee landen, sonder van hun te moghen sien zeylen moesten, in groot ghevaer het eene gat lichtelijck voor d'ander te kiesen oft erghens teghens de klippen aen te seylen, doch de Heere bewaerdese, alsoo dat zy hun by daghe by de bestemde Baye vonden, al waer in zijt gheset hebben, de Trouwe met groot verlanghen verwachtende, en haelden ten selven daghe haren lesten ancker op, alsoo dat zyeer nu twee hadden.

14 Dec. 1599.

15 Dec.

Aldus nu ligghende, sonder dat zy middel hadden, om aen landt varende hunnen nootdruft te soecken, werden zy des anderen daeghs, wesende den 16. Decembris int oost een Sloepe siende die na hun toe quam, de welcke sommighe vermoeden de Sloepe van Capiteijn de Cordes te wesen, die by avonturen de Baye voorby geloopen zijnde,zijn volck sont om zyne medeghesellen te soecken. Andere meijnden dat het eenige vande Vlote waren, die overlangh sonder haer ghesien te hebben, voorby ghevaren zijnde, weder keerden. De derde dat het Enghelsche waren. De vierde (welcker meyninghe waer viel) dat het de Sloepe vanden Generael Olevier was, die (ghelijck zy daer naer bevonden) den Vice-Admirael Iacob Claesz. ende zynen Schipper sondt om te besightighen wat 'tschip 'tGheloove moghte wesen, want zy het selve (niet meer als drie mylen van daer ligghende) den hoeck hadden sien om komen. Dese onverwachte komste en verquickte haer niet weynigh, want zy vanden Generael eenigen bystandt in haren noodt verhoopten: dies hun de Capiteijn de Weerdt aen zijn boort zeer minnelijc ontfingh, sich niet min verwonderende over hare vettigheydt ende geladdigheydt, als zy over de magerheydt, slappigheydt ende mismaecktheydt van des Capiteijns gasten deden.

16 Dec.

Ontmoeting met Olivier van Noort Zie zijn journaal op 15 Dec. 1599 tot 8 Jan. 1600, hierachter afgedrukt op bladz. 248 volgg. G. 2 v°.

schip: slap neerhangen, half gestreken zijn. In dezelfde beteekenis komt ook voor: huiken. Zie Woordenboek der Nederlandsche Taal, Deel VI (door A. Beets en J. A Knuttel), 1912, bladz. 1292/3; 1223.

16 Dec. 1599. Doch met den anderen overweghende wat d'een en d'ander overkomen was, en vielder gheen verwonderingh meer, want daer des Capiteijns gasten in een jaer tijdts niet alleen gheen verversinghe: maer oock by den daghelijckschen onverdraghelijcken arbeydt seer sober t'eten ghehadt hadden: De andere van alles den overvloedt hadden, ghelijck dat uyt hare mondelinghe vertellinghe ghenoech te mercken was, want zy voor eerst seyden dat zy inde Spaensche Zee twee Boschairs, gheladen met Tarreneufsche vis vermeestert hadden, die zy (haer gherief daer uyt ghenomen hebbende) lieten loopen: dat zy voorts in Porto Desir verwintert hadden [1]), alwaer zy op een eylandt, drie mylen vant vaste landt gheleghen, om hun te ververschen soo veel Zee-robben, Pinguins ende Eyeren haelden als zy verdouwen moghten, daer toe noch so vele soutende, dat zy tot dier tijd dagelijcx daer van geten hadden: dat zy daer oock schoon versch water vonden, waer mede zy hare vaten vulden, maeckten oock hare schepen schoon, ende voort dat zy wel gemoet zijnde, haren kours na de Strate namen, alwaer zy den 25. Novembris aen grondt raeckten, doch stracx weder daer van, mids dat het water wies, alsoo dat zy twee daghen daer naer by de Pinguinsche eylanden, vijfthien mylen inde Strate geleghen, gheanckert zijn, alwaer zy opt kleijnste met de Wilde doende waren, alsoo dat zyer 25. doodt sloeghen, haer alsoo wrekende over drie van hunne gasten, die de Wilde te voren doodt ghesmeten hadden. Verklaerden oock dat de voorsz. Wilde hun tot den lesten toe seer mannelijck weerden, soo dat zy onder ander ghesien hadden een vrouwe int been geschoten zijnde, haer op de knien begeven, die so lange schietende, haer weirde, tot dat zy door den tweeden scheut doodtlijck ghewondt werdt, alsoo datter (behalven ses kinders, die de Generael om de vreemdigheydt aen zijn boordt nam) niemandts over en bleef. Voort lest vertelden zy noch, dat zy opt grootste eylandt over de 2000. Pinguinen ghehaelt hadden. Door dese redenen werden de hongherighe maghen soo zeer ghe-prickelt, datter onder hun niemandt en was, die niet en wenschte op dit eylandt te wesen alsoo datter oock sommighe vermetelijck bestonden te segghen, dat de Capiteijn derrewaerdts behoorde aen te loopen, ende datmen ginder, so wel als op de plaetse daer zy laghen, na den windt wachten konde, maer een ure varens

[1]) Boschairs: Biskaaische schepen. Tarreneufsche vis: van Newfoundland. Porto

schelende, doch werdt dit alles gestilt, de Capiteijn verklarende dat hy hem geensins vanden Generael begheven en wilde. 16 Dec. 1599. G. 3 r°.

Des anderen daeghs is de Generael Olevier selfs by de Capiteijn ghekomen, hem belovende alle behoorlijcke hulpe te doen, oock mede dat hy hem by zyne Timmerlieden eenen boot soude doen maken, daer by dat hy daeghs daer nae soo't moghelijck was selfs met zyne Vlote by hem komen soude, als hy oock dede, ende alsoo den 18. Decembris by den anderen komende, heeft de Generael den Capiteijn de Weerdt by hem te gaste ghenoodight, hem alle vriendtschap bewysende, ende zijn soo den 20. met den anderen t'seijl ghegaen, dewijl den windt z. oost was. Naer dat zy nu drie of vier uren ghezeijlt hadden, alsoo dat het scheen door te willen wayen, badt Capiteijn de Weerdt de Generael Olevier, dat hy hem zyne Sloepe met vier ofte vijf gasten leenen wilde, om met eenighe vande zyne voor uyt te varen, den Capiteijn de Cordes waerschouwende, op dat hy hem ghereet maken moghte teghens dat de schepen daer voorby komen souden, om gheenen tijdt te verliesen, saeckt te anckeren, ende dat op een onbequame plaets, soo't eenighsins hadde ghewaeyt, doch de Vice-Admirael was ontrent een myle hoogher geraeckt, hebben derhalven des anderen daeghs de anckers ghelicht, naer hem toeghevaren, ende den selven avondt by hem op acht vadem sandt grondt gheset. 17 Dec. 18 Dec. 20 Dec. 21 Dec.

Doch alsoot gheen gheleghene ligh-plaetse en was, zijn zy den 22. weder ondert seijl ghegaen, hopende een mijl oft anderhalf op te laveren naer een kleijn Baeyken, een myle boven de Ridders Baye ghelegen. Onder seijl zijnde, werdt de Capiteijn op een eylandeken daer hy te voren wel om ghevaren was, twee vieren siende, hoe wel hy noyt eenighe Wilde daer op ghesien en hadde, alsoo dat hy niet sonder vreught sich selven liet voorstaen, dat het wel van Capiteijn de Cordes volck moghte wesen, die met den boot so wijt gheloopen waren om naer hun te sien, roeyde derhalven met des Generaels Sloepe derrewaerdts na toe, maer en vonden niemandt, ende is alsoo onghetroost met de andere voort gevaren: doch dewijl zijn schip heel vuyl was, in twee jaren niet schoon ghemaeckt zijnde, en heeft hy soo wel niet konnen laveren als de andere die de hooghte vande Ridders Baye kreghen, daer zy de ebbe verloopende, naer haer oude plaetse te rugge keeren mosten. Des anderen daeghs heel vroech den ancker weder lichtende om by de 22 Dec. 23 Dec.

Desir: aan de Oostkust van Zuid-Amerika, tusschen Rio de la Plata en de Straat van Magalhães.

23 Dec. 1599. andere te komen, want zy op hope van een boot ghemaeckt te krygen, hun niet verlaten en wilden, doch alsoo't uyt den n.w. herde begonde te koelen, waren zy mede ghedwonghen weder te keeren, ende des middaeghs weder onder 'tseijl gaende, waer mede zy soo wijt quamen, dat zy de andere wel hadden konnen beschieten, ghebeurde hun het selve, d'oorsake hier van zijnde dat zy een enghte passeeren moesten, inde welcke de stroom van by oosten ende westen der Straten malkanderen bejeghenende, ende tegens den anderen stuttende, eenen sulcken dray stroom maeckten, dat zy so dickwils zy dien met haer voorschip ghe-
24 Dec. naeckten, omme drayen moesten: doch alsoot den 24. der voorsz. maendt stil weder werdt, zijn zy weder 'tseijl ghegaen, niet twijffelende oft zy en souden daer mede door 'tgat dryven, doch was al te vergeefs, want zy niet wyder als tot aenden hoeck daer d'andere achter lagen komen en konden, inden draey stroom blyvende, tot dat den vloet weder in quam, waer mede zy weder te rugghe ghedreven zijnde, op haer oude plaetse liepen, op 10. voehet welck hy ghewilligh dede: doch alsoo den windt weder w.n.w. gheloopen was, daer toe in den stroom zijnde, waren zy genoodtten sandt grondt anckerende. Ende alsoo de Capiteijn nu sagh dat het hem onmoghelijck was inden windt te laveren om by de Vlote te komen, nam voor hem den windt daer te verwachten, om zijn weynigh slap volck van desen vergheefsen arbeydt te verschoonen.

25 Dec. Hier en tusschen is de Generael den 25. hoe wel het inde windt was, t'seijl gegaen om beter Reede te kryghen, ende is hun uyt het ghesichte gheraeckt, overmidts hy (hoe wel niet wijdt van daer) achter een hooghde quam te liggen. De Capiteijn hier door geen hope meer hebbende om by de Vlote te konnen komen, ofte daer by komende by hun te mogen blyven, daer toe niet geraden vindende langer sonder boot ofte schuyte te wesen, heeft tegen allen aenstaenden noodt voorghenomen zijn groote Sloepe die hy int ruijm hadde op te setten, om hem daer mede te behelpen, heeft derhalven ten selven daghe de twee voorste stucken doen boven halen om die aen malkanderen te voeghen, ende eenen platten bil aengheslaghen te worden [1]), om daer mede de andere stucken aen landt te brenghen, die des selvighen daeghs, wesende Christdagh, noch in een gevoeght werden, maer heeft het begonnen werc des ander daeghs weder gestaeckt, midts den windt noordelijck

[1]) Bil: achterstuk. Op het dek was geen plaats de geheele sloep in elkander te zet-

viel, also dat hy den ancker lichtende, onder zeijl gegaen is op hope ten minsten het kleyne boven verhaelde Baeyken te krygen, ende aldaer met beter gheleghentheydt ende meerder versekertheydt zyne sloepe uyt te setten, quamen oock met desen windt tot aen de Ridders Baye, alwaer te setten niet gheraden en was, midts het seer stijf begonde te wayen, ende bleven alsoo onder seijl, hopende tot in't ander Baeyken op te laveren, doch alsoo den windt hem meer ende meer verhief, is zyne Focke mast soo seer ghescheurt dat hy hem meijnden te verliesen, hier door weder gedwongen werdende naer de Cordes Baye (die vijf mylen van daer lagh) te loopen, om dien te wangen [2]), ende zijn Sloepe uyt te setten, alwaer hy den selven avont gekomen is, doch daer liggende hadden zy den 26. ende 27. Decemb. sulcken storm uyten n.w. dat zy dien niet en konden te lande brenghen, waer door het volck mismoedigh wesende, nu weder bestonde te morren, ende dat niet sonder reden, want zy in 14. daghen gheen Mosselen ghehadt hebbende, hun met weynigh droogh broodts ende wat olys hadden moeten lyden, het welck de Capiteijn (mids zy de hoofden by den anderen begonden te steken) merckende, ende voor een openbare muyterye vreesende, want hy hoorde datter sommige veel raedts wisten, heeft hy alle de gasten in zijn kajute ontboden, ende hun met dese woorden aenghesproken:

25 Dec. 1599.

G. 3 v°.

26-27 Dec.

„De oorsake waer om ick u lieden hier altesamen hebbe ge„roepen, waerde gasten, is, om dat ick verstaen datter onder u „lieden sommighe zijn die eenen goeden raedt in desen onsen „noodt ghevonden hebben, ende my aen dienen willen, den wel„cken ick van doen hebbende, gaerne hooren ende nacomen wil, „alwaert ooc vande minste onder u allen, soo hy tot vervoorderin„ghe onser reysen, ofte tot voordeel van onse Reeders streckend'is.

„Doch dewijl ick mercke dat den selven op een thuijs keeren „vallen wil, soo ist dat ick u lieden myne meyninge hier op te ken„nen gheven, ende de swarigheydt (die ghy lieden moghelijck niet „en overdenckt) voor ooghen stellen wil. Laet u lieden dan voor „eerst gheseijt zijn, dat ick noch in myne bloeyende jueght zijnde, „mijn leven so lief hebbe als wel yemandt onder u allen, ende der„halven overdoght in welcker voeghen wy 'tselve best souden „moghen behouden: doch ick en vinde gheensins gheraden weder „naer huijs te keeren, want wy sulcks bestaende, onghetwijffelt

ten,derhalve werd als behulp tegen de samengevoegde voorstukken een haaksche achterzij geslagen. [2]) Wangen: bijklampen.

26-27 Dec. 1599. „(Godes almaghtigheydt uytghesteken) om hals raken souden, „gheen eetwaren ofte verversingen te verwachten hebbende, al „eer wy ofte in Enghelandt, ofte in Vranckrijck quamen, ende „om so wijt te komen en zijn wij niet versien, alwaert dat wy ons „met vier oncen broodts des daeghs wilden lyden, dwelck doch „onmoghelijck waer, sich daer op t'onderhouden, midts het Mos-„sele-rapen, ende Voghelen schieten als dan soude ghedaen zijn: „Ende oft wy schoon (daert nu soo verde van is) ghenoech voor-„sien waren, soo souden wy doch inde hitte komende sonder ver-„verscht te hebben, alle vanden scheurbuijck sterven, dewyle „onse lichamen doort gedurigh Mossel eten besmet zijn, ghe-„lijck dat den Barbier (hier teghenwoordigh sittende) bekent is.

„Hier en tegens, so wy de zuyd Zee kiesen willen, daer alleen-„lijck twee hondert mylen in ghezeylt hebbende (dwelck in acht „oft thien daghen, den windt dienende, gheschieden kan) sullen „wy onsen nootdruft sonder twijffel in overvloedt vinden; want „daer van als soo wel Vleesch ende Terwe, als allerhande fruyten G. 4 r°. „te bekomen is. Ende oft wy schoon door den langhen tijdt die wy „hier versuymen den Generael niet en vonden, alsoo dat wy de „Custe van Peru alleene niet en souden dorven aenranden, soo „hebben wy doch den wegh naer de Plippinas open, alwaer wy „ons uyt rustende ende ververschende, onse medeghesellen ver-„wachten moghen, alsoo dat het mijns bedunckens verde 'tbeste „is, dat wy hier inde Strate het uyterste versoecken, dewijl wy „hier noch Mosselen, Voghelen, ende dierghelijcke spyse ghe-„noech hebben, die ons in Zee naer huijs varende, ghebreken sou-„de, tis waer men sou ter noodt een deel voghels op de Pinguin-„sche eylanden moghen halen ende souten; maer wat salt wesen? „inde hitte komende en moghen zy haer niet houden: waer willen „wy dan henen? sullen wy ons selven met dat scherp snydende „swaert des honghers den hals af snyden?

„Neen, neen, segghe derhalven andermael (alles wel rypelijck „by my selven overdacht hebbende) het bequaemste te wesen,

[1]) potie: portie. Bij De Bry: portionem. Zie bladz. 181 noot [4]).

[2]) Onveleidigh: dit woord komt nergens elders voor, de beteekenis is duidelijk. De Bry heeft: abschewliche, abominandas.

[3]) Het scherpe beleg, dat de in 1536 gestichte stad Buenos Aires kort na haar vestiging had te doorstaan, is bekend genoeg en het verhaal ervan in elke geschiedenis van Zuid-Amerika te lezen, ik verwijs slechts naar het werk van Vicente Blasso Ibáñez, Argentina y sus grandezas. Madrid, (1910), bladz. 195 en volgg. Hij vermeldt het verhaal van het beleg, door den ooggetuige Ulrich Schmidel gedaan, en beeldt een prentje

„soo wel tot voorderinghe onser reyse, als tot ons levens be- 26-27 Dec. 1599.
„houdingh, dat wy alhier den windt verwachten om de Vlote „te volghen, ende oft wy hier en tusschen ons broodt wat spaer- „den, ende ons alleen oft meest met de Voghelen ende Mosselen „leden, soo behooren wy doch geduldigh te wesen, insiende in „wat staet de Spaengiaerden ondert beleyt van Petrus Mandosa, „in Rio del Plato, hare overste tot stervens toe ghedient hebt „ben, die van begin (dewijl zy niet wel versien en waren) in- „oproeyen maer drie oncen broodts en kreghen, welcke potie [1]) „(als zy int bouwen van de stadt Buones Aeres besich waren) „noch vermindert werdt, alzo dat zy hun om den honger te „stelpen, beholpen (hoe wel zy wel weder naer hare schepen had- „den konnen afvaren) met Ratten, Muysen, slanghen, ende dier- „ghelijcke onveleidigh gedierte [2]). Is oock ghebeurt, datter drie „om haer misdaedt ghehanghen zijnde, drie andere des nachts „hun de beenen ende armen afgesneden hebben, om hare honghe- „rige maghen te versaden, ende onder alle heeft oock een Span- „giaert zynen eygen broeder, die inde voornoemde stadt ghestor- „ven was, ontlidt ende geten [3]): doch ick en hope niet dat het hier „toe komen sal: maer wel dat wy eerlanghe windt en weder sullen „hebben om de Vlote te volghen, dewijl nu de Son opt hooghste „is. Dit ist ghene ick te segghen hebbe, wie hier tegens heeft die „spreke, want voor dees tijd voorgenomen hebbe so wel de minste „als de meeste te hooren."

Hier op werdt verscheydelijck gheandtwoordt, d'een raedt gevende na Rio de Plata te loopen, ende daer 'tschip verlaten hebbende, naer de Portugesen op te roeyen, hun te kennen ghevende, dat zy van d'Enghelsche gejaeght zijnde, het schip ten besten ghegheven hadden, ende alsoo daer de gheleghentheydt verwachten. Andere naer S. Helena om hun daer te ververschen, sonder in te sien, dat het niet wel moghelijck en was 'tselve van by westen te kryghen [4]): doch ten lesten sprack de Stuerman Ian Outersz. [5]) in deser manieren:

uit Schmidel's boek af, waar paarden en slangen geslacht worden. Het reisverhaal van Schmidel was in de XVIe eeuw zeer populair.

[4]) Dat was Olivier van Noort ook niet gelukt. Zie hier bladz. 248.

[5]) Stuerman: de Duitsche De Bry heeft ook Steurmann, de Latijnsche: summus gubernator.

Outersz.: anders Outghersz, de „g" behoorde waarschijnlijk tot de Zondagsche uitspraak van den naam. Hij werd ook Oom Jan genoemd.

26-27 Dec. 1599 „Het schijnt na mijn verstandt Eerw. Heere, dat V.E. in zijn „ghemoet door d'onuytsprekelijcke getrouwigheydt tot den Reeders met eenen blinden yver ghequelt is, alzoo dat V.E. (hoe wel „hy verklaerdt geen levens moede te wesen) geen ghevaer aensiende, sich selven wetens tot de doodt begheven wil, want ter
G. 4 v°. „contrarien vant gene V.E. ons voor ooghen stelt, zo zijn wy „voorseker (inde zuydt Zeede komende) om hals, dewyle wy daer „niet allenelijck soo swack zijnde en sullen dorven landen om onsen nootdruft oft eenige verversinge te halen: maer en sullen niet „machtigh zijn om ons in Zee te houden, midts de Koningh aldaer noch groot geweldt van schepen heeft, die ons, alleen zijnde, „lichtelijc souden overrompelen, alzo dat mynen raedt is, dat „V.E. het oude spreec-woordt gedencke.

„Wie te veel wil stouwen,
„Sal luttel behouwen.

„Als nu noch eenighsins middel hebbende om den Reeders haer „schip behouden thuijs te brenghen, daer V.E. teghens nature „opwillende, niet alleenlijck het selve: maer oock 'tleven verliesen soude. Soo vele aenlanght de provisie, die konnen wy met „onse verversinghe in Guinea kryghen, naer de Greijn Custe, oft inden bocht loopende, alwaer my de gheleghentheden (daer nu „vijf mael gheweest hebbende) bekent zijn."

De Capiteijn hier mede niet genoch vernoeght zijnde, en wilde noch niet sekers sluyten aleer hy Capiteijn de Cordes gesproken hadde, beval derhalven datmen in alle neerstigheydt de sloepe soude in een setten, want hy selfs uyt wilde om hem te soecken,
29 Dec. ende zijn alzoo den 29. de voorste stucken vande Sloepe, d'ander daer in liggende, te water ghebroght, waer mede de Capiteijn (een Stuerman met eenighe gasten t'schepe latende) met de reste van 'tvolck aen landt voer, daer twee etmalen ghebleven, ende alzoo met groote neerstigheydt de stucken in een ghevoeght, op-
31 Dec. gheset hebben, ende den lesten Decemb. daer mede aen boordt gekomen, doch alzo zy de sloepe noch leck vonden, zijn zy des an-
1 Jan. 1600 deren daeghs den eersten Jan. 1600. zijnde van boort weder naer landt gevaren, de selve opt landt gehaelt, op een nieu verdreven ende dicht gemaeckt. Des naer middaghs ten selven dage, werden zy om den hoec van by westen twee sloepen siende die na hun toe quamen, waer door zy vreemde gedachten in

[1]) David Sound.

den sin kreghen, duchtende het wel moghte van de Cordes volck zijn, eenigh ongeluck gehadt hebbende, Doch also zy naerder quamen, bevonden zy dat het de Generael Olevier was, dies hem Capiteijn de Weerdt teecken dede dat hy aen landt lagh, alwaer hy by hem quam, d'oorsake van zijn komste verklarende, ende was dese, dat hy ghedwonghen zijnde, door den fellen windt te rugghe te keeren, met zyne schepen weder inde Ridders Baye ghekomen was, ende alzoo den windt niet dienen en wilde, roeyde hy met twee Sloepen in eenen grooten inham [1]), om te sien waer hem den selven soude leyden, die hem niet wijt van de Cordes Baye en broghte, ende derhalven soo na zijnde, tot daer toe ghekomen was, om te sien oft de Weerdt noch daerlagh, met hem broght hy een stuck ys wel drie oft vier voeten dick, verklarende ys ghevonden te hebben daer hy dat selve gehaelt hadde ettelijcke vademen dick, niet tegenstaende dwelc grootelijcks te verwonderen is, dewijle het inde mid-somer was, ende noch te meer, dewijl de Wilde daer even wel naeckt loopen. 1 Jan. 1600

De Capiteijn badt den Generael aen zijn boordt te willen komen, ende by hem dewijl het avondt was, blyven, als hy dede, brocht hem inde broodt-kamer, opdat hy saghe, ende ghetuyghenisse van zyne ghestaltenisse soude konnen gheven, is des morghens vroech weder gescheyden, met beloften hy hun alle behoorlijcke bystandt soude doen, oock dat hy zyne Sloepe opwaerdts seijnden soude om naer de Trouwe te sien, ende de Cordes zyne gheleghentheydt aen te dienen. Ondertusschen werdt des Capiteijns Sloepe toegherust, ende de seylen daer toe ghemaeckt, die hy met zynen Boeck-houder ende Vaendrich, met een van zyne Stuerlieden mede sondt om naer de Trouwe te sien, hun (dewyle zy voorby de schepen passeren moesten) met eenen gevende eenen brief aen den Generael, om van hem voor twee maenden broodts te versoecken, op dat hy (daer mede versien zijnde) met hem naer den goeden windt hadde mogen wachten, met eenen thien oft twaelf mannen versoeckende, die (mids haer loonende) met de zyne op souden roeyen, soo zijt niet hadden konnen op seylen, want hy soo veel volcks niet missen en moght. 2 Jan. H. 1 r°.

Doch de Sloepe quam den 19. Januarii weder, door dien het onmoghelijck was soo wijt teghens den windt (die so hert woey) op te roeyen, want zy vier dagen over vijf mylen besigh geweest 9 Jan. [2])

[2]) 19 Januari: verwarring van datum, voor 9 Januari. Ze varen den 11den weg. Vergelijk bladz. 184 noot 6.

9 Jan. 1600 waren, voor tydinge brengende, dat de Gen. zijn sloepe ooc op gesonden hadde, maer mede weder gekeert was, brochten oock met eenen op zynen brief antwoordt, doch weynigh tot zijn vernoegingh, want hy voor hun (int kortste ghezeyt) niet ten besten en hadde, hem ontschuldighende met zyne langhe reyse die hy noch te doen hadde, niet wetende (ghelijckt waer was) hoe langhe die soude moghen duren: vertelden mede datter twee van des Generaels Oleviers gasten vande Wilde doodt gheslaghen waren, waer van den eenen Stuerman, ende den anderen de Bottelier was. De Capiteijn dese antwoorde ontfangen hebbende, hemselven in sulcke benautheydt vindende, sonder hope van eenighe tydinghe van zynen Maggher te kryghen, ende sonder hulpe van eenighen menschelijcken bystandt, ziende dat zijn broodt soo ghemindert was, dat hy nauwelicks voor drie maenden en hadde, daer by dat hy den eenen dagh, jae d'een maent voor en d'ander naer, na den goeden windt hadde ghewacht, ende dat het onmoghelijck was langher also te herden, zijn volck so slap ende machteloos van hongher zijnde, besloot ten lesten noch naer de Pinguinsche eylanden te varen, om hun daer van vijf oft ses dusent voghels (op dat zijn broodt wat soude strecken) te versien, al noch van meyninghe zijnde (soo't wayen wilde) de Vlote noch te willen volghen, schreef derhalven eenen brief aen Capiteijn de Cordes, waer in hy zyne meyninghe te kennen gaf, dien leggende aen den voet van eenen boom (waer aen de Generael ooc dagh en datum hadde laten stellen wanneer de Vlote daer ghepasseert was) daer aen een bart spykerende, waer op gheschreven hadde, Soeckt aen den voet van desen boom [1]), op dat soo hy daer ghekomen hadde, hy hem volghen ofte verwachten soude, zijn alsoo den
11 Jan. elfsten der voorsz. maendt met eenen n. westen windt, z.z.o. ende z.o. ten oosten tot de Capo Virgine aengaende [2]), ende vande Capo, tot de Mosselbaye [3]), o. ende o. ten noorden, oock o.n.o. vande Mossel-baey na de Pinguinsche eylanden, n.n.o.
12 Jan. ende n.o. ten oosten voort aen seylende, den 12. daer ghekomen, en hebbent by 'tkleijnste gheset, overmidts zy daer te voren gheleghen hadden, en de grondt bekent waren, ende naer dat zy het schip wel vaste gheleyt hadden, is de Capiteijn stracx met allen het ghesondt volck, die ontrent 30. sterck waren, de Stuerlieden

[1]) Zou er van dit bord en dien brief bij Fortescue Bay nog iets te vinden zijn?

[2]) Capo Virgine: hij bedoelt Cape Froward.

[2]) S. Nicolas Bay.

alleen 'tschip bevelende, aen landt gevaren, het welck nakende, saghen zy terstondt groote menighte van voghels, alsoo dat zy naer haren sin niet tijdts ghenoech aen landt en quamen, door den grooten yver die zy hadden om de voghels te bekomen, zijn alzoo (alleenelijck drie Putghers byde Sloepe latende om die gade te slaen [4]) ghelijcker handt aen landt ghetreden, met haer geweyr eerst het landt ommegaende, op avonture offer eenigh onraedt hadde gheweest, dewijl de Generael Olevier aldaer Wilde doodt gheslaghen hadde, doch niemandt vindende als een hondt, die zy stracx uyt het ghesight quijt waren, zijn zy aent doodt smyten ghevallen, alsoo dat zyer metter haest een deel byden anderen kreghen. 12 Jan. 1600. H. 1 v°.

Doch dewijl zy also doende waren, overquam hun meerder ongheluck als zy oyt ghehadt hadden, want het soo gheweldigh bestondt te wayen ende 'twater soo hol te gaen, dat hare Sloep (den ancker springhende) teghens 'tlandt aen dreef, ende aleer daer volcks ghenoech by konde komen soo vol waters gheslagen, ende so hoogh op de steenen, dat zy die daer na met alle man niet en konden droogh maken, af setten noch op het landt halen, soo datse doort ghedurigh stooten gantsch onstelt werdt, ende beyde zyden ingheslaghen, in wat ellendigen staet zy doen waren, yder lichtelijck bevroeden magh, als die niet anders te verwachten en hadden, dan dat zy elckanderen aldaer jammerlijck souden sien sterven, want het hun onmoghelijck was weder aen boordt te komen, vonden haer daer en boven sonder Timmerman, sonder ghereetschap, provisie, ende sonder hout (want daer gheen en was) om haer te drooghen, daer zy nochtans tot den hoofde toe nat waren, midts zy tot den schouderen toe in Zee ghestaen hadden, om de voorsz. Sloepe wat hoogher te brenghen, ende alzoo van koude verkleunt zijnde, by naer onnut om yet te doen, waren zy by na heel wanhopigh, doch de Sloepe met het leech water droogh ghevallen zijnde, vonden zy daer in een bijl, dissel, twee dryvers, ende sommige spykers, waer van zy weder een weynigh verblijt waren hopende dat zy ten minsten met de verholpen stucken weder aen boort souden komen, hoe wel dat het kleyne apparentie hadde, om de groote stroomen die daer gingen, ende hier en tusschen lagh het schip op stroom met de

[4]) Pugthers: wij zouden zeggen licht matroos. Ze moesten op de boot passen als zij afvoer, bij haar aan land blijven en het gereedschap bewaren. De Duitsche De Bry heeft: Bender.

12 Jan. 1600 twee Stuerlieden, alleenelijck drie ghesonde mannen by haer hebbende, also dat zy niet machtigh en waren om haer te redderen, so hun den ancker (gelijck hy des anderen daeghs dede) duer ghegaen hadde, dies al niet tegenstaende, en lieten zy haer beste niet te doen: doch en was 'thaer voor den avont niet moghelijck de Sloepe opt drooghe te kryghen, overmidts het volck soo kout, nat, ende machteloos was, dat zy niet doen en konden, alsoo dat zy, ghenoodtsaeckt zijnde die tot den dagh te laten ligghen, de ghebrokene plancken voort haelden om vier te stoken, midts daer gheen hout opt gantsche eylandt was: Vier ghestoockt hebbende, sette sich een yeder hier om, in reghen en windt onder den blauwen hemel, want zy gheen schuylen en hadden, hun behelpende met voghels die zy sonder broodt half rou op aten, daer toe so weynigh versch water vindende dat zy nauwelicks den dorst en konden verslaen.

In desen bedroefden staet hebben zy dien nacht over ghebroght, hun God almachtigh bevelende, want de meest gheen ghedachten meer en hadden om weder aen boordt te konnen komen, niet anders verwachtende, dan dat zy het schip eerst voor hare oogen souden sien stranden, ende daer na, d'een voor, ende d'ander na sterven, want hoewel daer vogels genoech te bekomen waren, soo en souden zy by 'trouwe vleesch niet langhe konnen leven hebben, alsoo dat de Capiteijn zijn volck dickwils tschepewenschte, wel te vreden zijnde, soo hijt alleene met de doodt besuert hadde. Dezen nacht (hoe wel hy kort was) viel hem heel langh, dewijl sommighe noch eenighe hope hadden om eenighsins met de stucken aen boordt te raken. Ondertusschen beklaeghde hy hem selven in zijn ghemoet, overlegghende tghene alreede gheschiet was: dat hy van de Jacht ghescheyden was, om op een grooter schip te komen, het welck soo qualijck bezeijlt ende 'tminste voorsien was, daer door merckende, dat als de mensche verhooght meijnt te wesen, gemeynelijc vernedert wordt, ende hoe lichtelijck zijn voornemen omghestooten werdt, insiende met wat meyninghe hy daer ghekomen was, als namentlijck om zijn schip ghenoeghsaem te versien van versch vleesch, opdat zijn
H. 2. r°. volck hare hongherighe buijcken moghten versadighen, ende also bequamer worden om de reyse te volvoeren, het welc nu in een oogenblick als zy daer 'tminste op gisten, niet alleen omghestooten: maer tot den ellendigsten staet gebroght werdt, in den wel-

[1]) Plichten: plechten.

Wie die Holländer an die Pinguinische Insul fuhren vnd was jhnen alda widerfahren.
Uit de Duitsche vertaling van De Bry.

cken zy haer eijndelijc gesamender handt tot den Heere begaven, hem van herten biddende, dat hy hun noch voor dese reyse (als hy te voren dickmael ghedaen hadde) helpen wilde, dewyle daer nu gheen menschelijcke hulpe meer voorhanden was. 12 Jan. 1600

Hier en tusschen den dagh aenkomende, heeft de Capiteijn het volck by een gheroepen, ende zijn met eenen moet aent werck gevallen, ende ten lesten de Sloepe met grooter moeyten opt drooghe ghekreghen, soo ontstelt datter quade hope was daer mede aen boordt te komen, doch hebben dien dagh soo vele ghedaen, dat zy de meeste ghebrokene zyde klaer kreghen, daer toe de plancken vande plichten [1]) nemende, ende alles afbrekende wat zy moghten om de spykers te hebben, beholpen haer oock vele met houte pinnen, ende in stede van werck, pluijsden zy de lonten ende touwen die zy by haer hadden. Dit siende de Capiteijn, kreegh wat beter moedt, dien nacht beter te vreden ende gherust zijnde als hy den vorighen gheweest was. Des anderen daeghs werdt d'ander zyde gheholpen, ende is de Sloepe weder te water gebroght, met vier mannen daer in, die de selve met vier ledren emers droogh hielden so zy best moghten, ende daer in geladen hebbende ontrent 450. Pinguins, zijn zy met grooter blijdtschap tegen den avondt, wesende den 14. Januarii weder aen boordt gevaren,dwelck den derden dagh was dat zy vant schip gescheyden waren, God voor zyne bewesene weldaden lovende ende danckende, doch soo hadden de gasten int na jaghen van de Pinguins al eer zy na de Sloepe ginghen, een wilde vrouwe in een Pinguins hol ghevonden, die haer ghedurende den tijdt dat zy daer gheweest waren, verborgen hadde, ende was dese vrouwe alleen (doch ghequetst zijnde, waer van zy noch de lickteeckenen der gheheelder wonden wees) overgebleven, doen de Generael alle de Wilde die hy daer vondt, doodt sloech, overmidts zyer twee van zyne gasten doodt gheslaghen hadden. 13 Jan. 14 Jan.

Dese vrouwe hadde haer aenghesight mede gheschildert, omt lijf hebbende een mantel van wilde vellen, soo van Pinguins als andere ghedierten, seer aerdigh met senuwen te samen ghenaeyt, ende was langh tot aen haer knien, voor hare schamelheydt oock een velleken hebbende, alsoo dat het schijnt dat het volck aende noordt zyde veel zedigher ende spraecksamer zijn als aen de zuydt zy, was uytermaten langh [2]) ende naer advenant grof van leden, 'thayr heel kort af ghesneden, daer de mannen hier en teghen,

[2]) Hier weder de lange Patagoniërs!

14 Jan. 1600. ghelijck zy oock aende zuydt zyde doen, het hayr langh hebben, ghelijck zijt bevonden aen eenen die daer opt selve eylandt doodt gheslaghen, met lonten ghebonden lach, die zijn hooft met schoone pluymen verciert hadde, om t'lijf mede met de selvighe behangen, waer over een netken hangende was, waer aen onder tot een ciraet eenighe ghedrooghde beenkens ende steenkens honghen: Haer gheweyr zijn bogen, waer van de pylen aen d'eijnde, in stede van een scherpen punct een vier-kay hebben, die zeer starck ende fraey ghevrocht is, waer mede gheschoten werdende, blijft de punct inde quetsure steken. De voorverhaelde vrouwe werdt by den Capiteijn gevoert, die haer een mes gaf, waer mede zy zeer verblijt was, dies zy wees dat aen 'tgrootste eylandt veel meer vogels waren: Badt oock met wysen datmen haer aent vaste landt setten soude, doch de Capiteijn naer boort verlanghende, liet de Sloepe van landt setten, de vrouwe daer latende, in meyninghe nochtans tot gheleghener tijdt daer weer te komen, ende haer als dan te brengen waer zy aen wesen wilde, dwelck niet en gheschiede, alsoo dat zy die niet meer en saghen, doch hadden haer met
H. 2 v°. den man aldus afghebeeldt [1]). [Zie de prent].

(prent) H. 3 r°. Den 25. voorsz. noch goedt weder zijnde, na dat de Stuer-
15 Jan. [2]) man de sloepe wat vermaect hadde, zijn zy naer het grootste eylandt [3]), ontrent een myle van daer ligghende, ghevaren, om meer voghels te halen, latende eenigh volck t'schepe, om de vorige int sout te brengen. Aen dit eylandt komende, vonden zy alsulcke overvloet van vogels, dat het een wonder is, alsoo dat zy met 25. schepen daer gekomen zijnde, haren nootdruft genoeghsaem souden gehadt hebben, hier beneven waren opt selve eylandt, doch op byzondere plaetsen veel Duijckers ende Zee robben. Naer dat zy nu meer als 900. voghels inde Sloepe ghebraght hadden (gheen twee uren daer mede besich gheweest zijnde) begon het herde te wayen, alsoo dat zijt voor die tijdt, stakende, naer boordt voeren, in meyninghe des anderen daeghs hare schade te verhalen, want de Capiteijn van meyninghe was met het schip derrewaerts te varen, overmidts het moeyelijck viel soo verde
16 Jan. te roeyen. Des anderen daeghs, alsoo zy besich waren met de voghels t'ontwyen ende te souten, alsoo dat het heel schip daer mede

[1]) Hier wordt vermeldt, dat de teekening ter plaatse gemaakt werd, de teekenaar was Barent Jansz. Potgieter, zooals uit den opdrachtbrief van Zach. Heyns blijkt.

[2]) Hier weder datum-verwarring van 10 dagen. Zie bladz. 184 noot 6).

[3]) Sta. Magdalena I.

16 Jan. 1600 belammert was [1]), verhief sich eenen storm uyt den n.w. dat hun ancker gaende werdt, ende al eer zy dien op winden konden, zijn zy over een bancke gedreven, daert maer vier vadem diep en was, dies zy een weynigh seijl ghemaeckt hebben, naer den hoeck toe te loopen, in meyninghe daer yvers onder d'opper wal te anckeren: doch de Stuerlieden dat ongheraden vindende, lietent door staen. Ondertusschen verklaerde de Capiteijn, dat zy even wel met soo weynigh voghels hun inde Zee niet en moghten begheven, want hy niet meer als voor yeder man $\frac{1}{4}$ pondt broodts en hadde, ende souden als dan noch eenen voorspoedighen windt moeten hebben oft anders en moghten zy daer mede niet thuijs komen, ende sonder die voghels en moghten zy daer op niet leven: maer van honger vergaen: vondt derhalven gheraden, datmen weder pooghen soude d'eylanden te krygen om haer bet te versorghen, doch eer 'tweder afnam, waren zy d'eylanden uyt ghesight ende verde beneden, alsoo dat de Capiteijn, duchtende dat hy die niet weder en soude ghekreghen hebben, van dier tijdt aen het rantzoen op $\frac{1}{4}$. pondt broodts stelde: doch alsoo den 17. des morghens den windt oost woy, zijn zy (d'anckers ghelicht hebbende) des naermiddaghs weder by 'tgrootste eylandt ghekomen, ende hebbent aldaer op 12. vadem singhel grondt [2]) gheset, alle ghereetschap makende (hoe wel de sloepe soo leck was, datmen die qualijck boven water houden konde) om noch eenen tocht ofte twee naer de voghels te doen.

Dese voghels, waer van ick noch de ghedaente, noch de nature niet en hebbe beschreven, worden Pinguins ghenoemt van weghen hare vettigheydt, want het selve woordt in onse sprake soo veel te segghen is. [3]) De oude zijn tot 13. 14. ja tot 16 pondt swaer, de jonghe van 8. tot twaelf pondt toe, op den rugghe zijn zy swart, den buyck wit hebbende, sommighe oock eenen witten randt om den hals, alsoo dat zy soo vele wits als swarts hebben, de

[1]) Belammert: Kiliaen, bezoedeld.

[2]) Singhel grondt: singel (Engelsch: shingle) of balsteen = ronde kei.

[3]) Pinguins: Heyns hangt de afleiding uit het Latijnsche pinguis, vet, aan; het is echter onzeker waar het woord vandaan komt, eveneens wanneer het voor het eerst gebruikt is. De oudste Spaansche reizigers hebben het niet, Loaysa in 1525 spreekt van patos: ganzen. Ook vermoed ik dat de „Psittacorum regio" eigenlijk „het Pinguins land" beteekent.

Het woord schijnt het eerst gebruikt te zijn door Hore in de beschrijving van zijn reis naar Cape Breton, 1536. Het zou dan Welsch zijn: pen gwyn,en wit hoofd beteekenen.

Zie Encyclopaedia Brittannica, 11th ed. 1911, sub voce.

17 Jan. 1600. huyte by na ghelijck een Robbe vel, soo dick als een swyne huyt, den beck grooter als van eender Rave, doch niet so heel krom, den hals kort ende dick, 'tlichaem soo groot als een vette Ganse: maer niet soo breet, sonder vleughelen, in plaetse van dien twee ghepluijmde vlimmen [1]), vleughelsche wyse hanghende, waer mede zy zeer krachtigh swemmen: houden haer oock meest te water, alleen aen landt komende alst broyens tijdt is: sitten gemeynelijck drie oft vier in een hol by den anderen, hebben de voeten swart opt fatsoen der Gansen: maer niet so breet, gaen recht over eijndt, de vlimmen latende hangen, al oft hare armen waren, alsoo datse van verde Pigmeen ofte kleyne mannekens schynen, ghelijck dat by dese afteeckeninghe (die naer een vande voorghenoemde swemmende-voghels ghestelt is) ghenoeghsaem te

H. 3 v°. bemercken is. [Zie de prent op bladz. 235].

(prent). H. 4 r°. Dese Pinguins leven alleen by den visch, hoe wel zy ghekoockt zijnde, daer gantsch niet naer en smaken: maer daer en teghens soo goedt van smaeck dat het te verwonderen is. Hare holen maken zy in Duijns, zeer diep inder aerden gelijck de Conynen, alsoo dat het landt aldaer soo gheweldigh uyt ghehoolt is, datmen daer op gaende, menighmael tot de knien toe in valt, ghelijckt dese gasten dickwils ghebuert is, die als dan oock opt onversins somtijdts vande voorsz. voghelen in hare hielen ghebeten werden.

Van dese vogels meijnden zyer als voorsz. is, noch een deel te halen, overmids zy weder by d'eylandt gheraeckt waren: doch

18 Jan. kreghen den 18. sulcken gheweldigen storm uyten w.n.w. dat hun den ancker gheweldigh door gingh, alsoo dat de Capiteijn van sinne was den plicht ancker inde gront te worpen, doch de Stuerlieden ontradent hem, overmidts zy maer twee anckers en hadden, vreesende dat zy die wel beyde souden quijt gheraeckt hebben, werdt alsoo goedt ghevonden den ancker op te winden, ende de Strate te ruymen: doch alsoo de Zee sich heel hoogh begost te steken, wast hun onmoghelijck, oock en dorsten zijt niet bestaen, van vreesen dat de spil soude gaende worden, en alsoo is ten lesten d'ancker ghespronghen ende door ghegaen, waer door zy in groot perijckel waren teghens 'teylandt te dryven, want gheenen tijdt noch middel hebbende om hun ancker te winden, en wast niet mogelijck dat zy van daer gheraeckt souden hebben, overmidts een lanck rif vanden eenen hoeck vant eylandt streckte,

[1]) Vlimmen: Verdam: spina piscis, les nageoires du poisson = vim, vin. De Bry heeft: floss Federn, pinnas.

daer zy niet boven en moghten, soo zy, om 'tschip te behouden, 18 Jan. 1600.
den kabel niet af ghehouden en hadden, ende zijn alsoo onder zeijl gheraeckt, seer rouwigh, om dat zy haren ancker moesten laten sitten, want zyer nu niet meer als een en behielden, derhalven heeft de Capiteijn (daer by ingesien hebbende dat hyme sonder boodt oft schuyt, ende sonder sloepe die yet dochte, was) van dier tijdt aen voor hem genomen de Strate tot zijnder leetwesen te verlaten ende naer huijs te loopen, doch soo is haer teghens den middagh de vloot [2]) met sulcken ghewelt teghen ghekomen, dat zy wel twee mylen beneden den hoeck [3]) dreven, alsoo dat zy nu teghen danck ghedwonghen waren haren eenighen ende lesten ancker, waer op naest God haer hope stondt, te laten vallen op 12. vadem met grooter vreesen, anders niet verwachtende, als van ure tot ure teghens de leegher wal aen te dryven, want het niet moghelijck en was van daer te ruymen, midts zy in eenen bocht op leegher wal lagen.

Aldus ellendigh ligghende, kregen zy buyten hope den windt des anderen daeghs n.o. welck den eenighen middel was om van landt te raken, alsoo dat zy metter hasten den ancker (zeer verblijt zijnde) opwonden, en liepen weder recht naer de eylanden toe, in meyninge dat zijt daer weder wilden setten, dicht byde Boye van haren afghehouden ancker, hopende den selven weder te lichten, doch dit voornemen geluckte de Capiteijn even ghelijckt hem de voorgaende gheluckt waren: want alsoo zy byde voorsz. eylanden quamen, kreghen zy den n.w. windt weder soo krachtigh, dat zijt teghen danck na 'tgat vande Strate [4]) moeste wenden, ende zijn des naer middaghs boven den hoeck [5]) ghekomen, ende voor windt d'eerste enghte [4]) ghepasseert, teghens den nacht de tweede enghte [6]) int ghesighte kryghende, doch alsoo sy den vloet teghen kreghen ende het duyster was, en wilden zy daer niet in loopen, maer bleven onder zeijl, meynende met over en weder te houden, den vloet doot te seylen, doch soo zijn zy met den inkomenden vloet soo naer de leegher wal ghedreven, dat zy weder haer ancker moesten laten vallen, niet sonder groot ghevaer soot yet herder ghekoelt hadde, doch waren alreede door de menighvuldighe sorghen soo verhart, dat zy vande periculen schier geen werc meer en maecten. Des anderen daeghs bevonden zy haer so 19 Jan.
na de leeger wal dat zy niet van daer en moghten, overmidts zy H. 4 v°.
boven den hoeck vande naute niet en konden seylen, also dat zy

[2]) Vloot: vloed. [3]) N.hoek van Elisabeth I.
[4]) Second Narrows. [5]) C. S. Vincent. [6]) First Narrows.

19 Jan. 1600 doen eerst gewaer wierden in wat noodt hun het kleijn achten des ghevaers ghebroght hadde, en moesten daer alsoo blyven ligghen tot dat de windt een weynigh ruymde, dwelck des middaeghs ten selven daghe gheschiede, derhalven zy met grooter haest den ancker ghelicht hebben, ende zijn met eenen westen windt n.o. ten oosten, ende o.n.o. aengegaen, voor den avondt de tweede naute [1]) passerende, schoten oock vier Tonynen, waer aen zy alle met den anderen ghenoech t'eten hadden, dwelck een teecken was, dat haer de Heer (dewijl zy so weynigh voorsien
21 Jan. waren) noch niet en wilde verlaten, hebben also den 21. des morghens de Strate van Magellanus (die te recht de vervaerlijcke ghenoemt wordt) verlaten met eenen z.westen windt, o.n.o. ende o. ten noorden aenloopende, na dat zy daer in met grooter ellende honger ende kommer gheleden hebbende, 9. maenden gheleghen hadden, daer toe soo veel ghevaers (als wy ten deele oock verhaelt hebben) uytghestaen, dat het onmogelijck is alles te beschryven.

In zee komende, lieten zy des middaeghs hare Sloepe dryven, overmidts zy door de baren aen stucken gheslaghen was, alsoo
22 Jan. dat zy begost te sincken. Den 22. kreghen zy eenen westen windt, ende deden haer kours o. ten noorden aen, ghelijck zy oock des
24 Jan. anderen daeghs deden. Den 24. des morghens inde ly van haer drie eylandekens gewaer wordende, die tot noch toe in gheene Caerten bekent en zijn geweest, ende derhalven Sebalts eylanden ghenaemt werden, laghen van hun z.o. ten zuyden, ontrent 60. mylen vant vaste landt, op de hooghte van 50. graden 40. minuten [2]). Hier saghen zy oock menighte van Pinguins, alsoo dat zy zeer begheerlijck waren om die te besightighen: maer overmidts zy schuyt noch boot en hadden, en konden zy daer niet toe
26 Jan. komen, ende voeren daer alsoo voorby den 26. met eenen n.w.
30 Jan. windt, ten naesten by aengaende, tot den 30. op welcken dagh zy sulcken storm uyt den noorden kreghen, dat zy de Fock nau ter
1 Feb. halver mast en konden voeren, ende den eersten Februarii noch al een noorden windt hebbende, deden haren kours noch als voor: doch daeghs daer na den windt zuydt ten westen kryghende, liepen zy n.o. ten noorden aen, ende hadden als doen de hooghte van 46 graden.

Ten selven daghe heeft de Capiteijn de bancke ghespannen, over eenen Brusselaer by namen Nicolaes de Blieck, overmidts

[1]) First Narrows.

hy met een yseren handt-boom by nacht 'tscheeps ruijm op ge- 1 Feb. 1600
broken hadde, een bottiga wijn ende een sacxken Rijs ghenomen,
waer over hy veroordeelt werdt aen den lyve ghestraft te worden,
d'executie oft 'tvolbrengen tot des anderen daeghs uytstellende,
liepen ondertusschen met eenen noorden windt, oost ten noorden
aen. Des anderen daeghs werdt den voorsz. Nicolaes door den 2 Febr.
Provoost ter executien ghebroght om achtervolghens het ghewe-
sene vonnis ghestraft te worden: doch also hy nu bereyt stondt,
werden de gasten ghesamender handt door mededooghentheydt
verweckt, ende hebben den Capiteijn seer ootmoedelijck om zijn
leven gebeden, het welck hun de Capiteijn d'eerst mael ontseg-
gende, hebben de tweede mael even hert aenghehouden ende ern-
stelijck ghebeden, alsoo dat de Capiteijn doort ghedurigh aen
houden van zijn volck hem zijn leven schonck, met sulcke voor-
waerde datter niemandt voortane voor sulcke quaedt doenders en
souden bidden, waer mede zy al met den anderen wel te vreden
waren, dus hy weder vry gewesen werdt. Den vierden kreghen zy 4 Febr.
eenen gheweldighen storm uyten z.z. westen, soo dat zijt nau met
een kleijn focke ter halver mast konden gaende houden, doch
kregen des anderen daeghs eenen n.n.westen windt, haren kours
ten nasten by doende, tot op den 28. dat zy eenen z. oosten windt 28 Feb.
kreghen, daer me zy noordt oost ten noorden aengongen. Des I. 1 r°.
avondts te voren werdt den voornoemden gherelaxeerden misda-
dighen weder vanden Provoost beschuldight, als die droncken be-
vonden zijnde, verdacht werdt door onbehoorlijcke middelen aen
den wijn gheraeckt te zijn, waer over ondersocht zijnde, bevonden
werdt op een nieuwe het ruijm opghebroken te hebben, ende daer
uyt niet alleen zynen nootdruft: maer oock meer als hy tot over-
daedt van doene hadde, gehaelt: waer over weder ter doodt ge-
condamneert zijnde, is den eersten Martii aende Focke reede ghe- 1 Maart
hanghen, ende voorts in Zee laten dryven tot eenen spieghel van
d'andere, die sulcks souden willen bestaen, want een sulck men-
sche haer allen lichtelijck soude om hals gheholpen hebben, als
alleene meer op eenen dagh verdoende als zy allen te samen. Des
selvighen daeghs passeerden zy den Tropicum Capricorni met
eenen zuydt oosten windt, n.o. ten oosten aengaende.

Den 7. Martii wesende op de hooghte van 13. graden, dede den 7 Maart
Capiteijn het gheschut, dat tot dien daghe meest int ruym op den

[2]) De drie Noordelijkste der Falkland Eilanden. Zie het Tweede Deel dezer uitgave, over de Straat van Magalhães.

7 Maart 1600. ballast gelegen hadde, boven setten ende alles klaer maken, als
nakende de plaetse daer zy voortaen eenighe schepen souden heb-
ben moghen ontmoeten, zijn volck rustende niet alleen tot defen-
tie, maer oock tot offentie soo haer de gheleghentheydt sulcks
14 Maart voorgedragen hadde. Den 14. kregen zy de Sonne recht in rinck [1])
oft over thooft sonder eenighe schaduwe van haer te geven, ende
15 Maart passerende den 15. de linie Aequinoctiael met eenen zuydt oosten
windt, deden haren kours noorden aen als te voren, haer bevin-
16 Maart dende des anderen daeghs op 30. minuten, by noorden den Aequi-
noctiael, wesende den 54. dagh naer dat zy de Strate verlaten
hadden. Van hier af en werdt hen gheenen wijn meer uytghedeelt,
midts datter niet meer als een Pype wijns (die den Capiteijn voor
eenen noodt ende voor de siecken bewaren wilde) over en bleef.
Dreven van hier af veel tijdts in stilte, niet sonder eenige sware
21 Maart buyen, tot op den 21. toe, krygende den windt westelijck, deden
24 Maart haren kours als voren. Des anderen daeghs, wesende 24. Martii [2]),
werden zy met den dage landt gewaer, dwelck noordt west ten noorden van hun lagh, ende was de Capo de Monte op de Custe van Guinea, op de hooghte van ontrent 7. graden [3]). Van dese vervallinge en waren zy niet min verwondert als de vorighe reysen, want het verre buyten gissinge was. De Capiteijn hier over zeer onstelt zijnde, overgingh de Stuerlieden met harde woorden, midts inbeeldende dat zy hem daer met opghesetten wille ghebroght hadden, meynende dat hy de Custe soo naer zijnde, deselve aen gaen soude, om sich van Rijs ende vleesch (dwelck daer ghenoech te bekomen is) te versien, so datter eenighe morringhen onder het volck begonde op te staen, segghende dat zy het landt van beloften voor haer hadden, ende den Hemel open, ende dat zy daer niet in en moghten, datse noch beklaghen souden de ure inde welcke zy 'tlandt verlaten hadden, doch de Capiteijn sulcks ongheraden vindende, als die noch Jacht noch boot en hadde om aen landt te varen, ende maer een ancker, heeft daer niet in willen verstaen, te meer mids hy vreesde datse daer twee oft drie maenden versuymt hebbende qualijck soo vele kryghen souden, als zy ondertusschen souden verdoen, heeft derhalven zyne rekeninghe makende noch voor vier maenden broodts te hebben, teghen $\frac{1}{4}$.

[1]) Recht in rinck: de beteekenis is duidelijk, de uitdrukking is mij niet van elders bekend. De Bry heeft de uitdrukking niet.

[2]) Des anderen daeghs (na 21 Maart) wesende 24 Martii: hier is weder een aanwijzing, dat Heyns verschillende berichten aan elkaar koppelde.

pondt daeghs, ende twee oncen rijs) voorghenomen recht naer huys te loopen, ende bevolen van landt af te wenden, ende hebben alsoo haer beste ghedaen om t'Zeewaerts te gheraken, doch en voorderden midts den teghenwindt ende stilte niet vele. 24 Maart 1600.

Den eersten Aprilis saghen zy des nachts inde ly voor haer een vier, het welck vermoeden een schip te wesen, waer over zy zeer verblijt waren, maer des morghens dagh gheworden zijnde, bevonden haer selven bedroghen, want het opt landt geweest was daer zy niet verre van en waren, door de stroomen so zeer daer na toe getrocken zijnde, recht op de drooghte van S. Anna [3]. Ontrent deser tijdt waren de Pinguins (daerse soo langhe eenen halven vogel daeghs yeder man af ghehadt hadden) geten, so datse van dier tijdt aen haer souden hebben moeten lyden met vier oncen broods, ende twee oncen Rys des daeghs, so de goedertierene God (die haer nu menighmael buyten hope merckelijcken geholpen ende bewaert hadde) hun niet gespijst hadde met menighte van vis, wantse soo veel Tonynen, Hayen ende andere visschen vongen, als zy eten moghten, dryvende op dese Custe over de vijf weken in stilten, sonder yet te voorderen, waer door den Capiteijn (vreesende dat het selve langher soude moghen duren, ende dat zy ten lesten haer eetwaren daer verdaen hebbende, door noodt ghedwonghen souden werden de Custe van Guinea te kiesen) voor hem nam een schuijtken binnens scheeps boordt te doen maken, om haer daer mede inder noodt te behelpen, ende alhoewel zy gheenen timmerman noch plancken en hadden, soo hebben zy nochtans daer toe middel ghesocht, sagende plancken van eenige noordtsche balxkens diese binnens boordts hadden, ende is de schuyte binnen 12. daghen volmaeckt gheweest vanden Stuerman Ian Outghersz. die eertijdts een timmerman gheweest was, kryghende ondertusschen de Sonne noch eens recht over thooft. De schuyte nu volmaeckt zijnde, soo en hebben zy die tot den laetsten toe niet van doene gehadt, overmidts het op den 24. April wat begonde te wayen uyten n.n.oosten, wesende op de hooghte van acht graden en een half. Den 26. kreghen zy soo gheweldighen buye uyt den noordt oosten, dat beyde hare merrsseylen wegh vloghen, wel tot haren ghelucke, want het scheen dat

1 April

I. 1 v°

24 April

26 April

[3]) C. do Monte en de Baixos de S. Anna komen op de kaarten van dien tijd voor: Plancius 1592, Linschoten 1595 en Mercator-Hondius 1606. Op de moderne kaart St. Anna C. en C. Mount ten Zuiden van Sierra Leone, ongeveer op 7° NB.

26 April 1600 het schip d'onderste opwaerdts soude ghekeert hebben, midts zy hare zeylen niet stryken en konden. Des anderen daeghs smorghens met den dage werden zy een zeijl achter uyt ziende, daer zijt stracks naer toe wenden, doch alsoo het selve voor windt af liep, ende beter als zy bezeylt was, hebbent selve haest uyt het ghesighte verloren, waer door zy haren voorighen kours hernemende, naer de Vlaemsche Eylanden toe liepen.

2 Mei Den tweeden Mey eenen goeden windt ghekreghen hebbende,
3 Mei heeft den Capiteijn gheordineert dat zy den derden eenen vasten ende biddagh houden souden, ghelijck hy den sesten Octobris 99. (dwelck op zyne plaetse vergheten is te schryven) inde Strate van Magellanes uyt de zuydt Zee weder ghekomen zijnde, oock ghedaen hadde, om Godt den Heere te bidden dat hy hare verstroyde vlote wilde bewaren, ende weder by een brenghen, ende hebben alsoo den voorsz. dagh omghebraght met vasten, Godt lovende over zyne goedertierene ghenade, hen op de reyse soo menighmael, ende nu op het leste soo merckelijck bewesen, daer hy hun (in honghers noodt aenghebeden zijnde) soo rijckelijcken met visch ghespijst heeft, als die dickmael meynende met eenen ydelen buyc slapen te gaen, onversins in een oogenblick (soomen seyt) meer visch vonghen als haer voor den avondt van noode was. Ten tweeden, Godt almachtigh biddende dat hy hare compangie ende vlote (daerse nu soo langhe van versteken waren) in zyne heylighe bewaringhe nemen, gheluck ende voorspoet verleenen, ende haer (dewijle zy weder keeren moesten) gheluckighlijck thuijs brenghen
21 Mei wilde. Aldus met eenen goeden windt seylende, zijn zy den 21. Mey den Tropicum Cancri ghepasseert, vanghende noch allen daghen soo veel verschen visch, datse daer van een groote menighte souteden ende drooghden, tot dat zy de hooghte vande Vlaemsche eylanden hadden, alwaer hen de visschen, die so lange het schip gevolgt hadden, verlieten, so datse hen met den gesouten visch moesten behelpen, die door het sout heel doorbeten zijnde, weder
D[I] 2 r°. nieuwe sieckten onder 'tvolck causeerde, want alle die daer van aten, soo root over haer gantsche lichaem werden, oft zy melaets gheweest waren, met sulcken brandt, datse niet ghenoech drincken en konden. Vele werden oock met het scheurbuyck besmet, soo dat haer wel een spoedighe reyse ghedient soude hebben, waerom zy Godt dagh en nacht baden, want het ghetal der siecken daghelijcks seer toe nam.

7 Juni Den 7. Junii werdt de Capiteijn ghewaer, datter secretelijck

broodt uyt de Camer ghehaelt werdt, overmidts den seghel, waer 7 Juni 1600
mede de broodt-Camer toe gheseghelt was, ghebroken bevonden werdt, waer over het volck altsamen by een boven opt verdeck gheroepen zijnde, de Capiteijn een yeder zijn sleutels vande kisten afnam, ende de selve alle doorsiende, de broodthaelders bekende, dewelcke alsoo zy vier in ghetale vande principaelste ende ghesontste (als die gheen ghebreck gheleden en hadden) waren ende meer gheweest hadden, soo en moght hy haer niet alleen niet straffen: maer oock niet in d'ysers setten, overmidts het weynigh ende slap volck dat hy hadde, soo datse noch qualijck genoch het schip konden regheren, ende al hoewel zy lieden de doodt wel verdient hadden, als die de principaelste oorsaeck waren van haer weder keeren (midts met haer 6. oft sevenen by naer 14. maenden langh sekretelijck met naer ghemaeckte sleutels inde broodt-Camer gaende, daer uyt haelden soo vele alst haer beliefden, niet alleen tot haren nootdruft: maer oock om 'tselve te verkoopen, sonder dat het selve openbaer werdt) so moeste nochtans de Capiteijn voor die tijdt door de vingher sien, ende de straffe uytstellen, hoe wel zy zelfs versochten yewers aen een vreemt landt gheset te werden, vreesende voor meerder straffe.

Vanden 7. Junii af dreven zy eenighe daghen in stilte, ende werden den 12. des morgens twee seylen siende, die voorwindt 12 Juni
recht op haer aenquamen, dewelcke inghewacht hebbende, bevonden dat het Enghelsche waren, waer van den Capiteijn, wesende een out man, van Capiteijn de Weerdt minnelijck aen zijn boordt ontfanghen werdt, hopende van hem (beneffens de nieuwe tydinghe van het Vaderlandt) wat bystant van victualie te verkrygen, doch hadden by na soo weynigh als hy selfs, en zijn alzoo van malkanderen scheydende, een yeder zynen wegh ghevolght,
ende zijn den 6. Julii int Canael van Engelandt ghekomen, kry- 6 Juli
ghende den 9. eenen dapperen storm, waer mede zy op de Custe 9 Juli
van Vranckrijck benart waren, in perijckel van het schip te verliesen, soo den windt niet wat gheruijmt en hadde, want zy noch boven den hoeck van Calis, noch boven den anderen en moghten: maer den windt wat ruymende, kregen zy weder de opper wal van Enghelandt ende alzoo de meyninghe vanden Capiteijn niet en was recht naer de Mase te loopen, maer in Duijns bescheet vande Reeders te verwachten, oft hy sonder thuijs te komen aldaer zijn schip soude op een nieu toe rusten om met een Jacht daer toe zyne reyse te hervaten, ende zijn compangie om de Capo de Bona

9 Juli 1600. Esperança int ghemoete te varen ofte gaen soecken, soo is hy te Doeveren aen landt ghevaren, om aldaer een ancker ende tou te koopen, want het niet gheraden en was in Duijns met een ancker te liggen, doch aldaer noch d'een noch d'ander vindende, is met een deel victualie weder aen boort gekomen, ende geenen middel voor handen ziende om daer langer te blyven, mids in duijns geen schepen en lagen, zijn des selvigen avonts recht naer de Mase 'tseijl gegaen.

Ondertusschen was 3. dagen te voren gestorven eenen Engelsman, wesende den eersten die int thuijs komen, ende den 68. die op de reyse gestorven was, waer van de 44. inde Strate be-
13 Juli graven, ende ses inde Zuydt-Zee gesoncken waren. Den derthienden zijn zy met eenen goeden wint tot voor de Mase gekomen, alwaer zy noch niet veel meer gelucks als te voren oyt en hadden, want liggende recht voor de Mase opens gaets op de ly, den loots-
D[I] 2 v°. man aen boort hebbende, alleen wachtende naer het hoogh water, is den windt subijt omgheloopen, zo datse ghenoodtsaeckt waren het Goereetsche gat in te loopen, alwaer hen den 69. ende lesten man afgestorven is, de resterende 36. oorsaecke genoch hebbende om God almachtigh te loven ende dancken, die haer van zo langhen reyse, uyt so grooten ghevaer, zo veel elenden ende ghedurighe mertelinghen verlost, ende met lief t'huijs ghebroght hadde, naer datse ontrent 25. maenden uyt gheweest waren.

Hier hebt ghy beminde Leser de warachtighe beschryvinghe van alle de moeyten, periculen, armoeden ende ellendigheden, die dese lieden op hare reyse gheleden hebben ende overkomen zijn, dewelcke veel meerder geweest zijn als het wel moghelijck is te beschryven oft begrypen, soo dat ghy wel ghelooven meught dat daer niet toe maer wel afgedaen is, want ick dit niet alleen uyt den journael van den Cirurgijn Barent Iansz. hebbe, maer oock uyt de boecken soo vande Stuerlieden als andere, dewelcke ick niet sonder kost by een ghekregen hebbe, tot dienste van alle de ghene die haer op soo wyde ende kostelijcke reyse willen begeven, op datse een exempel aen dese nemende, alle periculen ende moeyten leeren verdragen, ende in haer eerlijck voornemen volherden, ende haer niet lichtelijck (van de veelheydt der vervaerlijckheden, vande langhdurigheydt der reysen, noch van onuytsprekelijcke moeyten, die de selve reysen onderworpen zijn, vervaert wesende) en laten beweghen, om sonder yet uytgherecht te hebben, streckende tot Godes eere, dienste des Vaderlandts, ende nutte

vande ghene diese met soo groote kosten uytghesonden hebben, te rugghe te keeren, waer toe ick segghe dese u tot eenen Spieghel dienen sullen, die liever gehadt hebben het uyterste te verwachten, dan met schanden weder om te keeren, hadde Godt de Heere haer eenighen voorspoet willen verleenen. Ende alzoo wy van dese niet meer te schryven en hebben, sullen d'aenkomste van hare verstroeyde met-ghesellen verwachten, ende ondertusschen den allerhooghsten bidden, dat hyse op de reyse wil bewaren, beteren voorspoet verleenen, ende met meer ghewins (soo't hun saligh is) t'huijs laten komen.

BERICHTEN VAN TIJDGENOOTEN

VERKLARING VAN HANS CHRIJSTIAENSZ

Met de schepen van „Monszz. Mucheron" gingen 11 man van de vloot van Mahu & De Cordes van Kaap de Lopo Gonçalves naar West-Indië. Zie Wijdtloopigh Verhael, bladz. 168. De hier volgende verklaring deelt ons iets over de lotgevallen dezer manschappen mede.

Wy Burgh(e)m(eeste)rs, Schepen(e)n ende raedt der stede vander Vere in Zeelant, doen te weten eenen ygel(ijck) dient aengaen mach dat huijden (tot verzoeucke van Sr. Balthazar de Moucheron) voor ons gecompareert is in sijnen propren persoone omme getuijgenisse der waerheijt te geven als rechtel: daertoe verdachvaert zijnde Hans Chrijstiaensz out omtrent XX jaren als boodsgeselle gevaren hebbende op den Schepe van Pr. Corn. Martman een met synen schepe beneffens Schip van Laureijns Chrijstiaensz van Vlijssinghen[1]), welcke comparant heeft op den eedt by hem hiertoe solemnelijck gedaen verclaert ende gecertificeert warachtich te zijne hoe dat de voorn. schepen ontrent Junio 1599 gearriveert zijnde op de Noordkuste van het Eijlant Espaniola in Westindiën, hij metten commis vanden voorn. schepe van Pr. Corn. Martman als oock metten commis vanden schepe van Laureijns Chrijstiaensz genaemt Gillis Bourmans, midtsg. noch met acht Bootsgesellen aenden zelven eijlande aen lant gevaren zijn, meest omme proviande te halen die sy hoochnoodich hadden, aen welcke eijlande gecommen zijnde is gebuert dat zij tsamen gevangen zijn geworden, ende omtrent thien of 12 dagen gevangen geweest zijnde heeft den voorn. Bourmans metten Spaegnaerden transoen voor hun allen gemaeckt voor vijff duysent ducaten, midts conditie dat daernaer het schip van Laurens Christiaensz aldaer vrijel. zouden mogen handelen in huijden ende andere waren die hun meest dienstl. zouden mogen zijn, tot volladinge van het selve schip ende oock proviande ofte vivres mochten coopen voor soeveel zij begeerden, waerover dijen selven Bourmans eene bode gesonden heeft aen Laureijns Chrijstiaens met schrijven ten eijnde hy Laureijns Chrystiaensz veradverteert wierde van het accoordt by den voorn. Bourmans metten Spaegnaerden gemaeckt ende aengegaen, ende mede ordre stelde dat het geeffectueert wierde, dan den voorn. bo-

[1]) Genaamd de Hoop. Zie De Stoppelaar, De Moucheron, bladz. 168.

de ende andere die daernaer uitgesonden waren omme naer tschip vanden voorn. Laureijns Christiaens te vernemen, opt strange ofte reede gecommen zijnde en hebben aldaer niemant gevonden doordien de schepen vertrocken waren sonder naer de voorn. gevangen getaelt te hebben, zijn oversulcx de selve gevangen ende noch in hechtenisse gehouden ende sijn seijndel. met hun vier boodtsgesellen ende beijde de voorn. commijsen in Seuilien [Sevilla] gevangen gebrocht, uit welcke gevangenisse hy deponent nu omtrent II maenden geleden ontslagen is, latende de voorn. commijsen noch in gevangenisse aldaer, verclaerende hij deposant alle tgunt voors. is warachtich te zijne, allegierende redenen van wetenschap dat hy vanden eersten tot zijn ontslahinge toe altijts by ende metten voorn. Bourmans heeft gevangen geweest ende alles gesien ende gehoort heeft ende hem dickwils des voorn. Laureijns Christiaensz ongetrouwicheijt heeft hooren beclagen ende dat hy noyt brieven ofte eenige tijdinge sonde, mitsgaders dat hij in dezen niet wel (maer onvroom) gehandelt heeft, te meer om dat hij selve meest omme proviande te becommen (opdat sy in den schepe leven mochten) aan lant gevaren was. Verder en weet ik nijet meer.

In kennisse der waerheyt hebben wij B. S. ende R. voornoemt den tseghel deser stede hieraen doen hangen op den XXIIII July 1600.

Vincent Marinusz }
David Govaertsz } Schepenen.

Vere, Gemeente-Archief.

OLIVIER VAN NOORT ONTMOET DE SCHEPEN VAN VAN DER HAEGEN IN DE STRAAT VAN MAGALHÃES

Olivier van Noort was ongeveer drie maanden na Mahu en De Cordes, den 13den September 1598, met de Mauritius en het jacht de Eendracht uit het Goereesche Gat uitgevaren, voor een Compagnie van Amsterdamsche en Rotterdamsche reeders.

Beter toegerust, zoowel wat schepen en voorraden betreft, als scheepskennis, hadden zij op de vaart, hoewel die langer duurde, veel minder te lijden dan de schepen van Mahu en De Cordes.

De vaart ging regelmatig over Principe 10 December, Kaap de Lopo Gonçalves 25 December, naar Rio Janeiro, waar Van Noort 9 Februari 1599 aankwam. Na het vertrek op 13 Februari begonnen de tegenspoeden. Toen zij den 20sten Maart in den Atlantischen Oceaan gezeild hadden, besloten zij nog niet naar de Straat van Magalhães te sturen, omdat het daar winter was, maar een verblijf te zoeken op Sint Helena, het gelukte echter niet dit eiland te bereiken. Toen trachtten zij van 11 Mei af Ascension te vinden, zij kwamen echter op 30 Mei aan de kust van Brazilië bij Rio Dolce, vandaar gingen zij naar het eiland S. Clara, waar ze van 2 Juni tot 16 Juli

[1]) C. Coventry.

[2]) De Trouw.

bleven en kozen toen hun route over Puerto Deseado, waar ze ruim een maand lagen, van 20 September tot 29 October. Toen besloot Van Noort de doorvaart door de Straat van Magalhães te wagen, hij was 4 November vóór den ingang bij C. Virgins, het gelukte hem echter eerst na vier vergeefsche pogingen de Straat in te varen, hiermede waren 20 dagen gemoeid.

Zoo kwam het, dat Van Noort de schepen van Van der Haegen pas inhaalde meer dan 8 maanden, nadat zij C Virgins gepasseerd waren.

OLIVIER VAN NOORT. — Beschryvinghe vande Voyagie om den geheelen Werelt Cloot, ghedaen door Olivier van Noort van Vtrecht, etc. Rotterdam, by Jan van Waesberghen, ende by Cornelis Claessz tot Amstelredam, 1602. 4° oblong.

Den 25. dito [December 1598] quamen wy by de Cape Lope Consalvo, de winden wayen hier gemeynlic snachts uyt t'lant, en daechs uyte Zee. Also wy byt landt quamen, laghen daer twee duytsche schepen, ende hebbent die nacht daer een stuck buyten gheset. De Generael sont de Sloup mette Capiteyn Pieter Esias ende Jacob Jansz Huydecooper aende schepen: t'eene Schip was van Amsterdam, de Schipper hiet Barent Dircxsz: t'ander was uyt Zeelant, ghenaemt de Cat. Wy creghen hier tydinge dat de schepen van Pieter Verhagen hier aende Caep geweest, ende wel een maent gelegen hadden, hebbende aldaer 38. man begraven, ende hadden noch veel krancken doen sy vandaer scheyden: wy cregen een man aen ons boort, die vande schepen van Verhagen ontlopen was, daerdoor wy alle gheleghentheyt verstonden, hoe datse op de Rivier van Congo al gheweest hadden, ende door noot wederom hier aende Caep waren gecomen, daerse ontrent veertien daghen van daen hadden geweest, waren in meyninghe om naer het Eylant Anabon te gaen.

Bladz. 5 Comen by C. Consalvo.

Den 15. dito [December 1599] sagen wy een vreemt seyl ten n.w. van ons, en liep daer achter een hoec [1]), vermoeden dat het vande Compagnie van Pieter Verhagens Schepen moste zijn, also wy daer bevonden, des avonts is de Vice-Admirael na de voorsz plaets gheroeyt, daert Schip ingheseylt was, om te vernemen wattet voor een waer, des anderen daeghs is hy wederom gecomen: seyde dat het vande voorsz Schepen waer, het Schip zynde vande Drom van Rotterdam, daer Capiteyn op was Sybolt de Waert, hebbende met de Compagnie inde Zuyt-zee gheweest [3]), ende hy was met noch een Schip [2]) daer Schipper op

Bladz. 24. [Straat van Magalhães.]

[3]) Schip vande Drom: het Geloof, welks schipper Nicolaes Ysbrandtsz den Drom heette.

was Swarte Tem [1]) weder de straet ingecomen de andere drie Schepen waren in zee ghebleven. Den 17. dito heeft de Generael mette crijchsraet besloten ons voyagie te vorderen naer de Zuytzee, alsoo wy wel versien waren van water ende hout ende by soo verre wy inde Zuytzee van malcanderen quamen te versteecken, soude een yder ghehouden wesen te seylen naet Eylant S. Maria, leggende inde Caerte op 36. graet, by zuyden die Linie aende Cust van Chile, ende daer malcander vertoeven den tijt van twee maenden, eerdatmen van daer sal moghen scheyden, de Vloot niet by den anderen wesende.

De Generael is ghevaren mette nieuwe Sloup naert voorsz Schip vande Drom, om hem te spreken.

Comen by Cabo Galanto

Den 18. dito de wint z.w. ende z.z.w. des middachs, lichten ons Anckers van dees plaets, genaemt Oliviers Bay [2]) ende seylden nae de Bay daer de voorsz Drom was, ontrent drie mylen verder, daer wy de Sloup getimmert hebben, ende daer gheset in een goede Bay neffens een hooghe Caep, die genaemt is Cabo Galanti, hier hadden de vijf Schepen vande Compagnie voorsz meest de winter over gheleghen, t'is de beste Reede inde Straet, hier leyt een Eylant met noch twee ofte drie cleyne Eylanden daer over int midden van de Straet [3]), anders vintmen geen Eylanden als dese, ende Pinguins Eylanden inde Straet die int vaerwater liggen, maer men mach daer genoech by heen seylen sonder perijckel, hier is hout ende water ghenoech te becomen, daer zijn veel Mosselen, ende sommighe ronde Schelpen, die wy noemde Clipconte, die beter als Mosselen zijn, veel roode Bessen die aende hage wassen, daer mede wy ons meest spijsde, so langh wy inde straet waren, want dit over al genoech te becomen is.

Den 19. dito quam de Capiteyn Sybolt de Waert aen boort van ons Generael, die zijn Capiteyns ende Officiers mede aenboort hadde, ende hebben alsoo die gelegentheyt verstaen, als dat zy by de 5. maenden inde Straet geleghen hadden, ende haer seer veel volcx was afgestorven, van siecte en armoede, welck sy veel hadden gheleden.

Dit schip van Sybolt de Waert hadt noch 38. man op, hadde 110. man sterck gheweest, ende alsoo sy met haer andere Compagnie wt de Straet geseylt waren, creghen inde Suytzee soo groo-

[1]) Lees Teun: Anthonis Anthonisz.

[2]) Andrews Bay.

ten storm ende onweder, datse van malcander verstroyde, ende was ghenootsaeckt weder inde Straet te comen met twee Schepen, de andere beter beseylt zijnde hebben de Zee behouden, t'ander Schip was voor inde Straet in een Bay geloopen, daert seer quaet ende diep was om legghen, daer door dees Capiteyn vreesde dat hy om den hals soude zijn geraect ende was van hem gheseylt met verlies van twee Anckers, latende zijn Boot oft Sloup byt voorsz Schip, om de 2. Anckers te becomen, maer heeft het niet weder vernomen, vreesde voort ongeluck. Dese vloot was qualijck gestelt, overmits t'ghebreck van victualie ende volck dat te luttel was om soo groote voyagie te volbrenghen. Also dese Capiteyn aenboort was van onse Admirael, daer ons Vice-Admirael mede was so quam de wint zuydelijc ende z.z.o. met weynich coelte, de Vice-Admirael voorsz is sonder verlof aen zijn boort ghevaren, heeft een schoot gheschoten ende t'seyl ghegaen, maer is door de stilte by nae aende wal ghedreven, daer door wy bleven leggen, maer de Vice-Admirael is voort aen ghepeurt, ende de wint op coelende is voorts alleen doorghegaen, schietende noch wel drie of vier schoten, maer wy bleven legghen tot sanderdaeghs snachts, de wint liep n. Den 20. dito smorgens ontrent 9. uren, de wint o.z.o. met goede coelte, de Admirael liet een schoot schieten om t'seyl te gaen, ginghen mettet Jacht ende Sybolt de Waert samen onder seyl, buyten de Caep wesende setten ons cours w.n.w. also de straet alhier strect, t'was mottich weer, ende ontrent 6. uren gheseylt wesende, quam de windt wten w.n.w. de stroom quam ons teghen, soo dat wy ghenootsaeckt waren te anckeren aende noordt syde, een groot stuck van landt, sonder eenich beschutsel, bleven hier by twee daghen legghen, vonden de stroom seer variabel, gaende Eb en vloet, maer geen seeckere Ty houdende, want temet liep de stroom meer als 12. uren over een bouch, dan weer een ure twee ofte drie, dan weer contrarie, met diversche ravelingh van stroom, onse groote Sloup was leck gheworden, die wy aen landt repareerde, daer was een schoone Bay met veel gheboomte.

Den 22. dito smiddaeghs, hebben ons Anckers gelicht om mette stroom wt te laveren, de wint west, ende trac dat wy mosten op seylen w.z.w. ten z. van dese plaets tot de Caep Mauritius, welck is ontrent 30. mylen, ende van daer streckt hem de

[3]) Fortescue Bay, Charles Islands.

Straet n.w. tot inde Zuyt-zee, wy laveerden tot dat wy quamen tot een Caep aende zuytsyde vande Straet, daer een groote Bay leyt, ende hebbent op de west syde geset, daer een cleyn ront Eylandeken leyt, daer goede Reede achter is, op 15.16.20. vaem, op beschutsel voor w. wint, maer inwaerts ist seer diep, ende niet wel te Anckeren, tSchip van Sybolt de Waert en conde die hoec niet boven laveren, most te rugge blijven, ende weder nae die Caep Galanti loopen, want het seer hart wten w.n.w. waeyden. Dese Bay heeft de Generael den naem ghegeven Mauritus Bay, is seer groot ende wijt ingaende, maer daer is nerghens Reede dan buyten aende west zyde aent voornoemde Eylandt, dat 20. of 30. voet lenghte vant lant mocht af legghen, daer wy 2. of 3. daghen laghen ende haelden Mosselen en Clipconten, hier is water ghenoech, de wint al westelijck.

Mauritius Bay. (Riders Bay).

Den 2. January [1600] is de Generael met twee Sloupen dese Bay Mauritius in ghevaren, om te besien hoe verre de selve sou strecken, vondent al z.o. op loopen, met diversche Canalen, en groote Meeren van versch water, daer sy wtermaten veel Ys vonden, welck nae ons duncken daer altijt leyt, wantmen met een Lijn van 10. vadem niet conde gronden, t'was nu midden inde Somer, ende zijn voorts mette Sloupen daer heel door gecomen, tot weder inde straet [1]), wtgaende teghens Caep Galanti, ende de Eylanden die daergheleghen zijn, hebben voorts gheroeyt tot inde Bay voorsz, aldaert Schip van Capiteyn Sybolt de Waert noch lach, de welcke de Admirael daer heeft ghesproken, ende een nacht ghebleven, is weder mette cleyne Sloup door de selfde passagie aenboort ghecomen, maer de groote Sloup is buyten om ghevaren, daer wy mette Schepen door geseylt zyn, wy vermoeden dat dit al ghebroken landt is, met diversche groote Eylanden aende zuytsyde, hoe wel het schijnt doort hooghe gheberchte aen malcanderen vast te zijn.

Bladz. 29 (lees 26). Den Generael vaert door een Canaal. (David Sound).

Wy waren noch sterck in onze Vloot, jonck en out 151. man, daer onder vier crancken, hebben hier gheleghen met een w.n.w. wint, ende harde coelte, veel reghen, haelde temet Mosselen en Bessen die wy aten, die hier over al veel wassen, ende hier is anders niet te becomen.

[1]) Rondvaart om Carlos III Island.

[2]) Kommies, boekhouder en vaandrig tegelijk was Jan Kloeck geweest, die op An-

Den 8. dito de wint w.n.w. met veel reghen ende buyen, ontrent de middach quam de groote Sloup van Sybolt de Waert aen ons boort, daer in was de Commijs mette Vaendrich [2]), met noch drie ofte vier man, brengende een brief van haer Capiteyn aende Admirael, welcke luyde dat hy niet versien was van broot, ende seer begeerden dat wy hem souden assisteren met twee maenden broot, want hy noch gaern zijn voyagie wilde volbrengen, om by zijn Compagnie te comen, maer de Generaal heeft daer op geantwoort dat hy sulcx niet doen en conde, want hij noch een lange reys voor handen hadde, ende niet meer als voor nootdruft voorsien was, want hier nieuwers broot te coop en is, ende conde selfs noch wel ghebreck lyden.

De Sloup van Sybolt de Weert comen ons aenboort.

METEREN (EM. VAN). — Historie der Nederlanden. 's-Gravenhage, 1614, 23e boek, fol. 466, ook in 1609 (Danswick, quarto, 22e boek, fol. 72; Id. folio, 23e boek, fol. 44; en 1608, Danswick, 23e boek, fol. 44 verso.

Desen Olivier [van Noort] ende oock andere hebben gherapporteert vande schepen van Pieter Verhaghens Compagnie, uytgheреedt onder Jaques Mahu, Simon de Cordes, Gerart van Beuninghen, Sebald de Weert, metten ervaren Stuerman Dierick Gerritsz. China van Enckhuysen, Anno 1598 van Rotterdam uytghevaren, daer van den Admirael Mahu ondeı de Linie storf. Sebald de Weert, also hy van d'andere dooı ende in de Stretzo van Magellan versteecken was, werdt met contrarien Wint weder de Strate inghedreven, ende hy is met veel tormenten ten lesten, als hy twee Jaeren ende een Maent uytgeweest hadde, met 36 mannen weder te huys ghecomen. De Pinasse van dese Vloote, als sy inde Zuytzee was, in Peru neghotierende metten Pilote Dierick Gerritsen, wert aldaer verrast ende ghevangen in't eylandt van Sint Diago, met 25 ofte 30 mannen, tot Lima ghevangen ghevoert, van daer sy meest zijn door Spaengiaerden gerantsoneert geweest, ende den voorsz. Dierick Gerritsz. China is wel te huys ghecomen. Vande drie andere schepen is gheen groot bescheyt ghehoort: Symon de Cordes was met een ander schip aen het eylandt Sancta Maria gheweest, van daer hy met 23 man nae Terra Firma ginck, ghenoemt Loupe [Lavapie], ende werden vande Indianen (die

(1601) Rapport vande quade avontuere van de vijf schepen van den generael Jacques Mahu, gevaren door de Strate van Magellan, An. 1599.

nobom stierf. Zijn functies werden dus door minstens twee opvolgers overgenomen.

meynden dat sy Spaengiaerden waren) dootgheslaghen. De twee andere dat waren den Admirael ende t'schip van Jacob Quack, hebbende niet boven 60. man, verstaken na Japan, daer den Admirael in quam tot Bouge, noch sterck zijnde 25. mannen, waer van noch elf storven, de resterende 14 hebben door gebrec van volck t'schip tot Alonza geleyt op 36 en een half graet, het volc wert vry gelaten om een schip te bouwen, ende te seylen waer 't hun beliefden, dan sy en waren't niet machtich. Aldus werdt in Januario daer van gherapporteert aen den voorschreven Capiteyn Olivier van een Portugees van Manilla ghecomen, woonende te Japan. Daer nae brochten de schepen uyt Indien tydinghe, dat den Oversten Jacob van Neck met zijn twee schepen, voor het Casteel van Tidore inde Moluccas, hadde ghevonden 2 Portugaelsche schepen, met een van dese schepen van Mahu, dat sy ghenomen hadden, het welcke desen voorsz. van Neck hun gerne weder soude afghenomen hebben, dat hem misluckte, want hem wel 8. ofte 9. mannen afgeschoten werden. Dit ist alle wat van die Vloote gerapporteert is, ende dat is t'meeste verlies dat de Hollanders noch ghehadt hebben, vindende die Strate van Magellan moeyelijck ende sorghelijck, hoe wel nu beter versocht ende neerstelijck beschreven.

Lotgevallen in Zuid-Amerika en bij Tidor

HET VLIEGEND HERT OF DE BLIJDE BOODSCHAP IN ZUID-AMERIKA

De schepen, die tot de Spaansche kusten in de Stille Zuidzee doordrongen, ondervonden al spoedig, dat de Spanjaarden ze verwachtten en hun krijgs- en zeemacht gereed hadden.

Het lot van het Vliegend Hert of de Blijde Boodschap, waarop Dirck Gerritsz Pomp alias China kaptein was, gelijkt aanvankelijk op dat van de andere schepen, die in de Zuidzee kwamen, het liep echter geheel anders af.

Driemaal door een storm, waarbij de boegspriet en de voormarssteng braken, naar het Zuiden gedreven tot 55°, 56° en zelfs 57°, zonder dat men land zag, was men bij het Noordelijk opzeilen den koers kwijt en werd men misleid door de kaarten, die men aan boord had. Eerst deden ze den Chiloé Archipel aan, daarna meenden zij La Mocha te zien, hoewel het Santa Maria, de afspraakplaats, was, en voeren zoodoende te ver Noordelijk, den vijand in den mond. Den 17den November 1599 lieten zij het anker vallen voor San Jago, de haven van Valparaiso, nadat zij eerst getracht hadden 20 mijl vóór de haven op het strand volk aan wal te zetten.

Hoe Dirck Gerritsz met een wit vaantje in de hand met zes gewapende manschappen naar land roeide, hoe ze daar in een hinderlaag vielen, wisten te ontkomen en daarna zich op voorwaarden aan den Correjidor der stad, Kapitein Jerónimo de Molina overgaven, is omstandig naar de bronnen verhaald en toegelicht door Dr. J. W. IJzerman in zijn Dirck Gerritsz.

Uit de min of meer tegenstrijdige berichten omtrent de omstandigheden der overgave, hetzij Dirck Gerritsz zich gewoon als overwonnen vijand overgaf, of dat hij zijn schip verkocht ten bate zijner reeders, in het geheim of met medeweten der bemanning, of dat hij dit deed ten bate van zichzelf, waaruit Dirck Gerritsz te voorschijn zou komen als een schurk en verrader, of als een buitengewoon schrander man, zeer gevaarlijk voor zijn tegenstanders, meent IJzerman, dat de voorwaarden bij de overgave gesteld,

vrije terugkeer over Buenos Aires en 12,000 dukaten, waarvoor hij als getrouw onderdaan van Koning Filips het schip in handen der Spanjaarden stelde, door de Spanjaarden niet ernstig gemeend waren, maar dat het hun er slechts om te doen was dit schip, dat hun een voorbode leek van een grootere te verwachten scheepsmacht, op gemakkelijke wijze in handen te krijgen, terwijl van zijn kant Dirck Gerritsz met zijn nog resteerende 21 man, die ten deele ziek en verzwakt waren, geen kans zag de moeilijke reis door den Grooten Oceaan te ondernemen, maar door zich groot te houden en zich vrijwillig over te geven, voor zijn reeders, zich zelf en zijn manschappen verwachtte op de beste wijze uit de moeilijkheid te geraken.

Er is, dunkt me, veel overeenkomst tusschen de handelwijze van den kapitein van de Hoop, Simon de Cordes Jr., en die van Dirck Gerritsz. Ook hij hield zich groot, hoewel hij er zeer slecht voorstond, ook hij stelde voor met zijn schip in 's Konings dienst over te gaan, de Spanjaard meende ook zijn schip op die wijze gemakkelijk in zijn bezit te krijgen, de uitkomst was echter een andere: op het beslissende oogenblik koos de Hoop zee in plaats van zich over te geven, waarschijnlijk doordat de bemanning na het innemen van levensmiddelen weder moed gevat had. Dirck Gerritsz miste die gelegenheid, zoodat de moed niet rees, en de overgave werkelijkheid werd. Er valt op te letten, dat één der scheepslieden, de kwartiermeester Jacob Jacobsz, bij zijn verhoor door de Spaansche autoriteiten verklaarde, dat het volk van de overgave wist, den kapitein gehoorzaamde en ertoe overging. In beide gevallen, bij de Hoop en bij de Blijde Boodschap, schijnt mij, dat de bemanning beslist heeft, in het eene geval om verder te gaan, in het andere om het er nu maar bij te laten.

Ik zal thans, onder verwijzing naar IJzerman's Dirck Gerritsz, vermelden, wat we van de verdere lotgevallen der Blijde Boodschap te weten zijn gekomen.

Eerst Dirck Gerritsz zelf. Hij bleef met 18 der overgebleven mannen voorloopig in San Jago, waar hij 10 Februari 1600 een uitvoerig verhoor onderging, waarna hij opgezonden werd naar Concepción. Later was hij te Lima. Verder deed hij een reis vergezeld door monniken over Jauja naar Guamanga, op den weg naar Cuzco.

Olivier van Noort, die vóór Valparaiso het Spaansche schip „El

[1]) Zie hier het Derde Deel, over Japan.

Buen Jesus" genomen had, viel een brief van Dirck Gerritsz in handen „aen zyne vrienden" gezonden, waarin hij hun zijn toestand verklaart. Deze brief bereikte Van Noort 28 Maart 1600. Of hij van San Jago, Concepción of Lima was geschreven, blijkt niet duidelijk. Van Noort ontsloeg den kapitein van den Buen Jesus, Franciscus de Buarra, onder voorwaarde dat hij alle „faveur" aan Dirck Gerritsz zou doen. Een dergelijke boodschap gaf Van Noort later mede aan iemand die naar Japan ging ten behoeve der zich daar ophoudende Hollanders van de vloot van Mahu en De Cordes[1]).

In Lima bleef Dirck Gerritsz drie jaar, gedurende welken tijd hij verscheidene rekesten indiende, welke echter zijn invrijheidstelling niet bewerkten. Die had hij te danken aan Prins Maurits' overwinning in den Slag bij Nieupoort, in 1600, waarbij de Amirant van Arragon, Francisco de Mendoça, gevangen genomen werd, dien men uitleverde tegen een aantal Hollanders in Spaansche gevangenschap. Dirck Gerritsz, als gevaarlijk en buitengewoon intelligent, met 5 of 6 zijner manschappen, werd het laatst bevrijd. 5 Mei 1603 voer hij van Peru naar Panama, waar hij 22 Mei aankwam en zes weken vertoefde. Den 1 Juli 1604 eindelijk werd hij te Lissabon gelost met 5 andere manschappen uit Lima van „de scheepen van Pieter Verhaegen" nl. Cornelis Lamberts Matelief, stuurman; Pieter Tielmans, timmerman; Jacob Jacobsz. Bol; Arent Jansen; Adriaen Pauwelsz, timmerman. Zij vertrokken den 21 Juli met Tymon Barentsz van Enkhuizen naar het vaderland. Volgens Hulsius kwamen er in Februari 1605 acht man in Rotterdam terug. Drie vonden hun vrouw met een anderen man getrouwd [2]).

Teruggekeerd deelde hij aan zijn superieuren mede, wat hij in Zuid-Amerika was te weten gekomen, verschillende bizonderheden omtrent de juiste ligging van nederzettingen en mijnen, sterkte der Spaansche troepen, en vooral: den datum van vertrek uit Peru der schepen met zilver.

Hij hield het twee jaar in Enkhuizen uit, toen ging hij weer naar Indië met Paulus van Caerden op het schip Patany. Hij was echter niet geschikt meer voor den dienst en kon bijna niet meer zien. Bij aankomst op de reede van Bantam zond Van Caerden hem terug met Matelief, die 28 Januari 1608 naar Nederland afvoer. IJzerman vermoedt, dat hij op de terugreis bezweken is [3]).

[2]) L. Hulsius, Achte Schiffahrt. Franckfurt a. M. 1605, bladz. 57. Zie hier bladz. 127.
[3]) Ottsen, bladz. 186.

Zes manschappen, nl. de hoogbootsman Laurens Claesz, de constabel Jacob Dircksz van Purmerland, de kwartiermeester Jacob Jacobsz, de timmerman Adriaen Dircksz. en twee putgers, Pieter Jansz en Jan Claesz, gingen met het Vliegend Hert den 24 November naar Callao, waar zij 8 December aankwamen. Zij ondergingen daar elk afzonderlijk een omstandig verhoor. Het procesverbaal, dat gelukkig bewaard gebleven is, is een uniek stuk in de geschiedenis onzer scheepvaart. Daar men hun al het bedenkbare vroeg over de expeditie, waarmede zij uitgevaren waren, krijgt men in dit stuk een verrassend diepen kijk in de inzichten en opvattingen en de kennis van hun taak, die de gewone scheepslieden op zoo'n vroegen zeetocht erop na hielden. Er waren er bij, die niet eens de namen van alle vijf schepen wisten!

Laurens Claesz diende op Spaansche schepen en voer in 1603 onder den admiraal Don Gabriel de Castilla met drie schepen langs de kusten van Chili Zuidelijk tot ver voorbij de Straat van Magalhães, „ende is geweest in Martio op 64 graden. Aldaer hadden zy veel sneeus." Deze woorden, voorkomende in zijn eigen verklaring, na zijn thuiskomst afgelegd, zijn waarschijnlijk de oorsprong van het fabelachtige bericht van Dirck Gerritsz's ontdekking van een gedeelte van het Zuidelijk Continent [1]). In April keerden zij weder. In 1604 voer hij met den Bisschop van Quito, Don Fray Louis Lopez de Soles, Augustijner, en Don Pedro Sordes de Ouleau (Ulloa?) naar de drie „Iselos Cognitas", waarschijnlijk de Galapagos eilanden. Wellicht bezocht hij ook Juan Fernandez.

Zijn diensten werden blijkbaar bij deze kennelijke ontdekkingstochten op prijs gesteld. Hij keerde ook waarschijnlijk over Panama, waar hij in 1607 was, en Carthagena naar Holland terug. Hij werd niet uitgeleverd als gevangene, en had dus waarschijnlijk als belooning voor zijn bewezen diensten zijn vrijheid herkregen. Na zijn terugkeer legde hij een korte verklaring af nopens zijn wederwaardigheden [2]).

Jacob Dircksz van Purmerland, constabel, later onderstuur-

[1]) Over dezen, niet door Dirck Gerritsz ontdekten, Dirck Gerritsz Archipel zie men het afdoende betoog van A. Wichmann, Dirck Gerritsz. Groningen, 1899, bladz. 63 en volgg., vooral bladz. 83. De oorspronkelijke passages met een Engelsche vertaling zijn afgedrukt in: E. S. Balch, Antarctica. Philadelphia, 1902, bladz. 43—51.

[2]) Behalve het door IJzerman afgedrukte stuk, komt in denzelfden bundel op het Algemeen Rijksarchief nog eens een uittreksel ervan voor in het stuk getiteld: „Aanwyzinge om op het spoedigste ende seeckerste van by Noorden door de Linie Equi-

man, werd met de anderen op de enkele galei, die in Callao was, geplaatst en bleef daar tot 15 Maart 1600.

Hij ondernam den terugweg over Panama, vandaar over land langs „eenen quaden Wech over het geberchte" naar Porto Velo. Vandaar voer hij met de zilvervloot van vijf schepen naar Carthagena, waar een gallioen lag met een „Duytsche Pinasse van 50 off 60 lasten". Acht dagen bleef hij daar en voer den 17en of 18en Augustus met zeven schepen naar Havana, waar zij den 1 September in de haven liepen. Den 25en September vertrok de vloot naar Europa, „zeven gallioenen, het voorsz. Duytsche Pinasken, 3 ofte 4 Barcken ende 2 Fregatten." Onder de gedwongen bemanning waren 25 of 30 bootsgezellen meest Nederlanders, Deenen en „Oosterlingen", „tegen haren wille van de Coopvaerder schepen genomen, ende oversulcx wech liepen als zy conden." 4 of 5 December was de vloot op de reede van Cadix, zij was toen aangegroeid tot 22 zeilen: de acht genoemde schepen, 3 gallioenen, drie of vier Duinkerkers, „ende de reste Duytsche ende genomen Engelsche schepen."

Laurens, de trompetter van het Vliegend Hert, geboren te Bergen in Noorwegen uit Nederlandsche ouders, voer in Juli 1600 op een bark onder een Biskaaisch kaptein, van S. Maria naar Arauco. De Indianen sloegen al de Spanjaarden dood, maar spaarden den trompetter om hem te gebruiken bij onderhandelingen met vreemdelingen.

Van de overige bemanning kwam het volgende tot onze kennis. Den 18den Mei 1602 werden er drie naar Spanje gezonden om uitgewisseld te worden, nl. Jacob Dircksz, Daniel Arnold Maertensz en Christiaen Albertsz. Er bleven toen nog 6 à 7 te Lima, waarbij de kapitein Dirck Gerritsz en de stuurman.

Dirck Gerritsz vertelt zelf dat Jacob Dircksz gesteld was in het klooster van S. Domingo. Daar vertelde hem een monnik, dat de reis van Lima naar Chili vroeger wel $1\frac{1}{2}$ jaar duurde, zoodat zijn moeder op zulk een reis tweemaal gebaard had. Een ander kwam in het klooster van S. Francisco en één in dat van S. Augustino,

noctiael ende boven de cust van Brazyl te seylen, naer Caep de Frio ende van daer voorts door de Straet van la Meere in de Zuytzee op de custe van Chily ende Peru". Zie Wichmann, Dirck Gerritsz, bladz. 84.

In dit stuk zegt Laurens Claesz dat hij omtrent 40 jaar is. In December 1599 bij zijn verhoor in Chili gaf hij op 35 jaar te zijn, hij was dus geboren in 1564. In 1607 was hij nog in Panama, indien hij toen terstond naar Holland gegaan is, en terstond na aankomst zijn verklaring aflegde, dan was hij minstens 43 jaar.

weder een ander in het Jezuietenklooster, de timmerman Jan Huygen bleef te Callao„ in 's Conincx arbeyt" en de jongen aan het Hof van den Onderkoning.

Toen Dirck Gerritsz afvoer van Callao, ging er een gerucht dat de timmerman Jan Huygen overgeloopen was tot de Indianen.

Recapituleerend rekent hij dat bij zijn vertrek 21 man in Zuid-Amerika bleven, 7 in Peru, 13 in Chili en de trompetter, dat is Laurens, bij de Araucanen. Hij zou dus niet van het vertrek van allen geweten hebben, misschien alleen van de drie die 18 Mei 1602 teruggingen, maar niet van Laurens Claesz en Jacob Dircksz van Purmerland.

Ten slotte het lot van het schip en zijn lading in Spaansche handen. 1 Januari 1600 vertrokken van Callao twee gallioenen en een jacht onder den generaal Gabriel de Castilla naar Chili om de verwachte vijandelijke schepen op te vangen, en den 13den volgden vier grootere en een klein schip om de wacht te houden bij Kaap San Gallan, onder Juan de Velasco, broeder van den Onderkoning. Bij dit laatste eskader bevond zich ook het Vliegend Hert. Al spoedig kwamen er klachten in over de bezwaren, die men met dit vaartuig ondervond. Men kon het niet snel genoeg vooruit krijgen, daardoor werden de overige schepen zeer opgehouden. Teruggekeerd, werd het als ongeschikt voor de kustvaart afgekeurd en in gevolge besluit van den 14den Maart 1600 in het openbaar verkocht.

Een groot deel der lading werd door Francisco de Quiñones, den gouverneur van Chili, verkocht, zoodat zijn opvolger, Alonso Garcia de Ramon, bij het verzamelen der weggeloopen en muitende soldaten, slechts zeer weinig ervan over vond, om ze daarmede te helpen. Dit bericht hij 20 Augustus 1600.

OLIVIER VAN NOORT. — Voyagie. Rotterdam, 1602. (Zie bladz. 248).

bladz. 37 Den Generael heeft eenighe Brieven becomen van eenen Dirck Gerritsz Kapiteyn op het Vlieghende Hart vande Compagnie van Verhaghen gheschreven, welcke in Duytsch gheschreven waren aen zyne Vrienden, hoedat hy seer desolaet was in ghecomen in Val Paraiso, hebbende maer neghen ghesonde mannen op, ende was selver met een Vreevaentgen sonder eenich gheweyr aen het landt ghegaen, begheerende al vrede ende vrientschap om met

haer te handelen: maer te landt comende, wiert hy vande Spaengiaerts door het dick van zijn Been gheschoten, ende binnen S. Jago met zijn volck ghevanghen ghebrocht, ende alsoo daer gheen ghesont volck scheep en was, hebben de Spaengiaerts het schip ende goedt ghenomen, ende naer Lima ghesonden, houdende de voorsz Dirck Gerritsz met zijn Schryver (dat een Jonghman uyt den Haghe is) seer miserabel gevangen, welcke oock met het ander volck naer Lima gesonden zijn, waer door genoech blijckt wat handelinghe men met de Spaengiaerts doen can. Desen Dirck Gerritsz wast Eylandt van S. Maria ghemist, schrijft in zijn Brief, dat hy groote miserie gheleden hadden, hebbende gheen Broot oft Victualie meer, daerdoor zy moesten van armoe sterven, ofte haer hier in handen gheven.

Den 8. dito [April 1600] heeft den Generael de Capiteyn Francisus de Buarra met zijn volck ontslaghen, hem doende groote vrientschap ende schenckagien, omdat hy weder soude alle faveur doen aenden ghevanghen Dirck Gerritsz, binnen Lima, het welcke hy beloofde. Den Generael heeft hem hier aent landt doen setten met zijn volck, maer heeft by hem behouden den Piloot met twee swarte slaven, ende twee Jonghers, dat Mestische oft half slachten waren, ende wy en wisten op desen tijdt noch niet vande groote partye Gouts die in dese Bon Jesus gheweest was, het welcke den voornoemden Capiteyn hadden laten over boort worpen, alsoo wy hier naer vernamen.

bladz. 38

De Capiteyn vant Schip Bon Jesus wort vry gelaten

REGISTER DER STATEN VAN HOLLAND. 27 Februarij 1603

Is in de Vergaderinge gehoort eenen Jacob Dircxsz, Bootgesel ghebooren van Purmerlandt in Waterlandt, omtrent vijf jaren geleden met de schepen van Pieter Verhagen uyt dese Landen door de Strate de Magalanica gevaren geweest zijnde, ende in 't Koningkrijck Cili t'zedert aengehouden geweest hebbende, totdat hy door den Generael van de Jacobmyner Ordre [1]) van daer wederom in Spaigne, ende zulcks in dese Landen geraeckt is geworden, dewelcke met Brieven van de Heeren Staten aen Petrus Plancius,

[1]) De orde der Dominikanen. Er was een klooster van deze orde in Lima. Zie IJzerman, Dirck Gerritsz, bladz. 100. Had Jacob Dircksz zijn spoedige invrijheidstelling aan bekeering te danken?

Dienaer des Goddelijcken Woordts is geaddresseert geworden, om by den selven op alles wel gheexamineert zynde, de Heeren Staten pertinente onderrichtinge van alles mogen bekomen; ende is hem ses en dertigh gulden daer toe geaccordeert [1]), neffens de voorsz Brieven van addres [2]).

[1]) Dit laatste is reeds vermeld door IJzerman in Ottsen, bladz. 186, noot 1.

[2]) Het verhoor door Plancius, gedateerd 17 Maart 1603, is afgedrukt bij IJzerman, Dirck Gerritsz., bladz. 91—94.

DE TROUW IN ZUID-AMERIKA

Het avontuur, dat De Trouw met zijn kapitein Balthasar de Cordes in den Chiloé Archipel had, openbaart een onverwachte ruwheid gepaard aan list en verraad, weliswaar veroorzaakt door de noodzakelijkheid van zelfbehoud en daardoor eenigszins verontschuldigd, maar ook aangewend tot eigenbaat. De eerste behoefte der bemanning was voorraden in te slaan om de reis verder voort te kunnen zetten, de vriendelijke bejegening der Indianen en de groote schatten, die zij hun voorspiegelden, dat op de Spanjaarden te veroveren zouden zijn, brachten de Hollanders ertoe gemeene zaak met hen te maken, de gelegenheid leidde tot het te baat nemen van verraad om zich van de Spaansche stad Castro meester te maken, terwijl ten slotte de hardnekkige tegenstand der Spanjaarden de Hollanders dwong met verlies van 15 dooden en een aantal gewonden de stad te ontruimen, waarop zij met moeite het schip weder bereikten, en geholpen door de zeestroomingen uit den Archipel konden ontsnappen.

Uit archiefstukken in Chili, in particulier bezit, waarbij rapporten van personen, die den strijd hadden medegemaakt, heeft eerst Rosales in de XVIIe eeuw een uitvoerige reconstructie dezer gebeurtenis gegeven, welke door het gebruiken van aan hem onbekend gebleven documenten in onzen tijd door Errazuriz is aangevuld. Het verhaal van Errazuriz draagt den stempel van betrouwbaarheid, hoewel de Hollanders op het zwartst worden afgeteekend.

Van Hollandsche zijde beschikken wij over een evenzeer nauwkeurige verklaring van den matroos Mees Sandersz, die op de Trouw diende. Als subaltern was hij niet ingelicht over de beweegredenen van den kapitein, die zijn plannen van list en verraad voor de bemanning verborgen hield.

Dit voorbehoud in aanmerking nemend, stemmen de Spaansche en de Hollandsche voorstelling in het algemeen en in de meeste bizonderheden overeen. Het grootste verschil is, dat Mees San-

dersz de gebeurtenissen in April en Mei plaatst, Errazuriz in Augustus. 11 December 1599 zag De Weert het schip De Trouw voor het laatst. Het lag toen in een baai in de omgeving van Riders Bay in de Straat van Magalhães[1]). Mees Sandersz laat het schip 3 Maart in den Chiloé-Archipel aankomen, zijn datum lijkt mij waarschijnlijker dan die van Errazuriz.

Ik laat het verhaal van Errazuriz letterlijk vertaald hier volgen, en daarna de verklaring van Mees Sandersz, vergeleken met de parallelle passages van Errazuriz.

[1]) Wijdtloopigh Verhael, bladz. 193.

ERRAZURIZ. — Seis ãnos de la historia de Chile (1598—1605). Santiago de Chile, 1881. Onveranderde herdruk 1908. 2 dln. Dl. I, bladz. 281.

HOOFDSTUK XXVIII

Balthasar de Cordes in Castro

De Trouw bij Chiloé. — Wordt uitstekend ontvangen door de Indianen. – Plan van aanval met hen beraamd. Baltazar Ruiz de Pliego. – Geruchten, welke Castro bereiken, van voornemens van opstand en van de aankomst van den „Engelschman". – *De Trouw* komt te Castro aan. – Pedro de Villagoya en Balthasar de Cordes. – Wat De Cordes verzoekt. – Nadat Villagoya eenmaal bedrogen is, draagt hij ertoe bij de anderen te bedriegen. – Tweede bezoek van Villagoya aan De Cordes. – Leugenachtige verbintenis van den zeeroover. – Baltazar Ruiz de Pliego aanvaardt ze. – Begin van uitvoering. – Derde bezoek en gevangenneming van Villagoya. – Onthoofding van zes Spaansche kapiteins. – Alle inwoners van het dorp in de kerk. – Schandelijke moord van het garnizoen van Castro. – Het lot, dat de vrouwen trof. – Doña Ines de Bazan. – Kapitein Luiz Perez de Vargas. – Aanval op het fort en bevrijding van zeven vrouwen. – Terechtstelling van Torres. – De zeeroover laat Doña Ines de Bazan geeselen. – Spanjaarden gedood door de Hollanders.

Toen de wind *De Trouw* van de andere schepen gescheiden had

[1]) Brief van Alonso de Rivera, gedagteekend in Arauco 10 Maart 1601.

[2]) In hetgeen betrekking heeft op de aankomst van Balthasar de Cordes in Chiloé en op de inname van Castro, volgen wij Rosales, hoofdstuk XVI. De kolonel verhaalt dit gedeelte der gebeurtenissen niet, omdat zijn brief vergezeld was van een rapport, dat Luis Perez de Vargas aan hem had uitgebracht, een rapport waarvan wij ongelukkigerwijze geen kennis dragen. De juistheid van het verhaal van Rosales daar waar wij die konden waardeeren door vergelijking met enkele documenten, brengt ons ertoe het zonder vrees te volgen.

en Balthasar de Cordes zich alleen bevond, met zijn bemanning gedecimeerd en ontmoedigd door zooveel rampen, besloot hij dezen langen en rampzaligen weg, die hem tot deze kusten gevoerd had, op te geven; maar, toen hij aan de Straat van Magalhães aankwam, dreef een hevige storm hem naar den archipel van Chiloé, waar hij aan land ging in de haven van Lacuy. De Indianen ontvingen de Hollanders uitstekend, nadat ze verstaan hadden, dat ze, wel verre van Spanjaarden te zijn, kwamen om met hen te strijden: zij waren dus natuurlijke bondgenooten, en als zoodanig behandelden zij ze, verschaften hun levensmiddelen, verborgen hun aankomst en boden zich aan om tezamen te strijden, zoodra de Hollanders hunne krachten hersteld hadden. De bemanning van *De Trouw* rekende niet alleen op de hulp van de inboorlingen, maar ook op die van drie Spaansche verraders, die „verlaten van de hand van God om te vluchten uit de ongelukken en moeiten van dit rijk" [1]) overliepen naar de zeeroovers en hun kostbare in- bl. 282
lichtingen gaven over de strijdkrachten, voorraden en de posities van de troepen, die te Chiloé in garnizoen lagen.

Zoodra zijn manschappen op hun verhaal gekomen waren, lichtte Balthasar de Cordes van Lacuy het anker en begaf zich naar Castro [2]). Hij had met de Indianen afgesproken op welken dag, zij te land en hij van de schepen uit, de Spanjaarden tusschen twee vuren moesten nemen. Balthasar de Cordes had op zich genomen een hut aan te steken op het gunstige oogenblik, om aldus den Indianen aan te zeggen, dat ze uit hun schuilhoek zouden te voorschijn komen en de stad aanvallen.

Hoewel de verovering van Chiloé had plaats gehad zonder bloedstorten en hoewel de inlanders tot heden nog nooit waren opgestaan, waren de tijden toch zoodanig, dat men niet kon rekenen op de trouw van welken inboorling ook, noch het alleronbeduidendst gerucht mocht geringschatten, maar er zich rekenschap van moest geven, welke waarheid het bevatte.

Want sedert eenigen tijd verluidde het, dat de Indianen van Valdivia en Osorno in enge gemeenschap stonden met die van

Men lette er echter op, dat wij in de mededeeling, dat Cordes met zijn schip te Castro was,het verhaal van kolonel Del Campo volgen, in afwijking met Rosales. Deze veronderstelt, dat Cordes in Lacuy een sloep nam en zich daarin met dertig man naar Castro begaf: uit de latere gebeurtenissen blijkt zeer duidelijk de vergissing van Rosales.

[Mees Sandersz stemt met Rosales overeen. — Het rapport van Del Campo (Archivo general de Indias, Sevilla) is afgedrukt bij Cl. Gay, Historia fisica y politica de Chile. Documentos. Paris, 1846—52. Dl. II, bladz. 125—135. — Wieder.]

Chiloé en hun verweten, dat zij de eenige waren, die het Spaansche juk verdroegen, terwijl de anderen het hadden afgeworpen en zich overwinnaars hadden bevonden. Kort daarna, hoezeer ook de Indianen het wenschten te verbergen, begon toch de aankomst van een „Engelsch" schip bekend te worden en de overeenkomst van de bemanning met de inlanders.Dit feit en de veronderstelde plannen van opstand werden geloofwaardig door een zekere brutaliteit, die de Indianen niet voor hun meesters verbergen konden; daarom beval Balthazar Ruiz de Pliego, correjidor van Castro [1]), kapitein Martin de Uribe met dertig van de beste soldaten de kust te verkennen en in de stad een palissadeering te bouwen om te kunnen dienen voor versterking in geval van een aanval. Ten slotte ontving don Pedro de Contreras Borra, pastoor en vicaris van Castro, van een Indiaansche vrouw, die het van haar broeder vernomen had, niet alleen de mededeeling van de aankomst van de zeeroovers, maar ook, dat zij naar Castro voeren. Nauwelijks had
blz. 283 Baltazar Ruiz de Pliego dit vernomen, of hij beval, dat alle Spanjaarden hun toevlucht in het fort zouden nemen.

Om 8 uur in den morgen kwam *De Trouw* in het gezicht, — het schip ging voorwaar niet ten strijde: het kwam de baai binnen vol vlaggen en wimpels, en salueerde met het spelen der trompetten; Balthasar de Cordes, pogingen aanwendende om met de Spanjaarden te spreken, zeide hun, dat hij geen tolk bij zich had, en of zij zoo goed zouden willen zijn een persoon naar het schip te zenden, die zich zou kunnen overtuigen van de vriendschappelijke bedoelingen, die hen bezielden.

Wij hebben gezien, bij de ontvangst, die men in Valparaiso bereidde aan den kapitein van *Het Vliegend Hert*, welk een wantrouwen de zoo beruchte listen en verraderlijkheden der zeeroovers wekten, en in Chiloé had men nog meer grond om bevreesd te zijn, daar alles de vreemde geruchten waarvan wij zoo juist gesproken hebben, scheen te rechtvaardigen, volgens welke de inlanders gemeene zaak met de Hollanders gemaakt hadden en langen tijd hunne komst op deze kusten verborgen hadden gehouden. Desniettegenstaande, toen de correjidor de burgers in openbare

[1]) In een *Certificaat van verdienste en afkomst*, welke broeder Baltazar Verdugo de la Vega, geestelijke van Santo Domingo, aflegde voor Talaverino Gallego op 1 Febr. 1607, (waarvan wij de kennis danken aan de vriendelijkheid van den priester don Domingo Cáceres) vindt men, dat zijn vader Baltazar Verdugo heette en dat zyn twee eenige broeders waren de kapiteins Gaspar Verdugo, gestorven in de streek van Osorno, en Juan Ruiz de Pliego, gestorven in Arauco. Waarschijnlijk zijn Baltazar Verdugo en Baltazar Ruiz de Pliego twee namen voor denzelfden persoon, gestorven evenals

vergadering bijeenriep en hen raadpleegde over het antwoord aan den zeeroover te geven, waren allen van ééne meening, dat men blz. 284 het verzoek van den kapitein van het schip moest inwilligen en dat er, aldus doende, niet het minste gevaar te duchten was. Met hunne goedkeuring wees Baltasar Ruiz de Pliego kapitein Pedro de Villagoya, geacht burger van Castro, aan om zich naar *De Trouw* te begeven en beval hem de zaken met vrede en vriendschap te behandelen.

Villagoya ondervond geen moeilijkheden om het laatste gedeelte van zijn opdracht uit te voeren, want hij werd uitstekend door Balthasar de Cordes ontvangen en bracht den avond feestelijk onthaald in het schip door. Van de lippen van den jeugdigen en innemenden Hollandschen kapitein hoorde hij confidenties aan, die zoo handig gesteld waren, dat zij ernstig schenen te zijn. De Cordes verhaalde hem de lange reis, die hij gedaan had, welke ellende zij hadden geleden en welke enorme verliezen zij te betreuren hadden. Hij verzekerde hem, dat hij met geen ander doel naar Amerika gekomen was, dan om handel te drijven, voor welk doel hij een volledigen en gevariëerden voorraad koopwaren bij zich had, maar dat het ongeluk, dat zijn expeditie getroffen had, hem geen grootere begeerte gelaten had, dan om zoo spoedig mogelijk naar zijn vaderland terug te keeren. Hij beijverde zich te verklaren dat hij katholiek was en het goed met de Spanjaarden meende. Als bewijs daarvan verhaalde hij aan Pedro de Villagoya, dat de inboorlingen hem schitterende aanbiedingen gedaan hadden, wanneer hij zich met hen wilde vereenigen om de bewoners van Castro te bestrijden, en hij legde nadruk op de noodzakelijkheid, steeds op zijn hoede te zijn tegen deze verraders en hen steeds te wantrouwen. De eenige gunst, waarnaar Balthasar de Cordes dong en wat hij Villagoya opdroeg van den correjidor gedaan te krijgen, was de verschaffing van levensmiddelen om de lange reis naar Europa voort te zetten: groenten, scheepsbeschuit en „dertig zoutgemaakte koeien", al hetwelk hij den Spanjaarden volkomen vergoeden zou met de koopwaren, die zij het meest noodig hadden.

zijn zoons, in den oorlog van Chili.

In hoofdstuk XXVI, onder de getuigen in de instructie geopend door de Real Audiencia in 1654, over de regels van het klooster van Santa Isabel de Osorno, zien wij optreden den rector van het college van de Compagnie van Santiago, die zich evenzeer Baltazar de Pliego noemde. Waarschijnlijk was hij een afstammeling van den ongelukkigen correjidor van Castro, wiens naam hij droeg.

Pedro de Villagoya kwam in de stad terug, verrukt over de behandeling, die hij van Balthazar de Cordes had ondervonden en over zijn open en vriendschappelijk karakter. Hij schilderde voor den correjidor en den gemeenteraad in levendige kleuren de noodzakelijkheid om een zoo gematigd verzoek in te willigen, wat, wel verre van hun eenig gevaar te berokkenen, hun voordeelen zou aanbrengen, daar het hen van vele noodzakelijke behoeften zou voorzien. Indien het tot daden kwam, dan beschikte de zeeroover over voldoende krachten om hun datgene te betwisten, wat hij hun
blz. 285 voorstelde te koopen tegen een goeden prijs. Het zou niet alleen een onvoorzichtigheid geweest zijn, maar bijna een misdaad, de vriendschappelijke aanbiedingen af te slaan en den Hollander tot de wapenen te dwingen, nu hij zich op alle manieren van levensmiddelen moest voorzien om zich in het leven te houden. Allen deelden de meening van Villagoya, ze passeerden een acte voor een notaris van de overeenkomst, waarop zij aan Balthasar de Cordes levensmiddelen zouden verkoopen, en hiermede en met eenige geschenken, die de andere Baltazar, de correjidor van Castro, aan den Hollandschen gezagvoerder zond, keerde Pedro de Villagoya naar het schip terug.

De afgezant werd thans op het schip nog beter ontvangen en De Cordes hield hem nog eens een avond bij zich. En ziende hoe gemakkelijk de listen hem uit den mond vloeiden, wilde hij beproeven hoever het vertrouwen en de lichtgeloovigheid van de Spanjaarden zou gaan en of hij door middel van verraad, zonder een man te verliezen, zich van de stad zou kunnen meester maken. Met dat doel verhaalde hij aan Villagoya, toen zij vertrouwelijk zaten te praten, dat de Indianen hem een volledig plan van aanval tegen Castro hadden voorgeslagen en dat hij, niet met hen kunnende breken, had voorgewend het te aanvaarden, Zij moesten nu het een of andere oogenblik de verwezenlijking ervan verwachten, weshalve zij ongetwijfeld zich thans in den omtrek van de stad ophielden. Indien de Spanjaarden hun voordeel wenschten te doen met zijn raadgevingen, en voorgoed de inlandsche verraders onschadelijk maken, dan hadden zij slechts een gevecht met hem voor te wenden en een huis in de stad in brand te steken: zij zouden ze dan terstond zien aansnellen om hen aan te vallen. Als vergoeding voor de weldaden ontvangen van den correjidor en de burgers van Castro, bood De Cordes zelfs aan hen te helpen in het gevecht: zóó zouden zij de Indianen tusschen twee vuren zetten,

die geloofden dat te zullen doen met de Spanjaarden. Het paste Villagoya niet een voorstel van zulk een beteekenis aan te nemen, maar Balthasar de Cordes had zoozeer zijn vertrouwen gewonnen, dat hij er geen bezwaar in zag hem mede te deelen, dat de voornaamste moeilijkheid ter verwezenlijking van dit plan daarin bestond, dat de bewoners van Castro geen kruit en kogels hadden.

Terstond liet Balthasar de Cordes hem een kruik met kruit geven en duizend geweerkogels: kon men sedert nog den minsten twijfel koesteren omtrent de loyale bedoeling van de aanbiedingen van den Hollandschen kapitein?

Met deze overtuiging en met de ammunitie ging Pedro de Villa- blz. 286
goya aan land en was hij, voorzeker wel onschuldig, de meest actieve agent van den bedriegelijken vijand, door te spreken van zijn goede bedoelingen, den ernst van zijn beloften, de oprechtheid van zijn vriendschap en het groote voordeel van het voortreffelijke plan, dat hij voorstelde, om de inlanders onschadelijk te maken.

De correjidor en de burgers, die reeds zulke sprekende bewijzen van noodlottige lichtgeloovigheid gegeven hadden, vielen in den strik en namen aan, wat De Cordes voorstelde. Derhalve liet Baltazar Ruiz de Pliego een huis in de nabijheid van de stad bij het aanbreken van den volgenden dag in brand steken en zeven musketschoten losbranden, die door vier van den zeeroover beantwoord werden. Nadat dit gedaan was, wat de preliminairen verbeeldden van het afgesproken gevecht, zond de correjidor van Castro Pedro de Villagoya weder naar het schip om het overige met Balthasar de Cordes te regelen.

Maar het oogenblik was reeds gekomen om het masker af te werpen en toen de lichtgeloovige kapitein het vaartuig betrad, liet de Hollander hem gevangen nemen onder het belachelijke voorwendsel,dat het huis dat in brand gestoken was, niet in de stad gelegen was, zooals was overeengekomen, maar daarbuiten.

Terstond ontscheepte hij al zijn volk, waarschijnlijk tot tevredenheid der Spanjaarden, die geloofden nuttige hulptroepen te zien verschijnen. Met het doel de verdedigers van Castro nog meer te verzwakken, zond hij een verzoek aan den correjidor om zes van de beste kapiteins van zijn troepen, om met hem het plan van aanval te overleggen, en, als ervaren in den oorlog met de Indianen, hem te leiden gedurende den veldtocht. Nauwelijks waren de zes afgezanten in zijn kamp aangekomen, of De Cordes liet ze

onthoofden en vervolgde zijn weg naar de stad, waar hij binnentrad op hetzelfde oogenblik, dat aan den anderen kant zich oneindige gelederen van inlanders vertoonden.

Nu of nooit was het het oogenblik voor de ontgoocheling, en om het verraad van den Hollander te zien: in plaats van de Indianen tusschen twee vuren te nemen, zagen de Spanjaarden zich omringd en kwam geen enkel van de afspraken met den zeeroover uit.
blz. 287 Maar toen het op spreken aankwam, verloor deze zijn bedaardheid niet en hield niet op zijn rol te spelen. Hij zeide, dat hij zijn plan had moeten veranderen, omdat zij het huis buiten de stad in brand gestoken hadden in plaats van daarbinnen. Daar hij wist, dat de Indianen uiterst wantrouwend waren, vreesde hij, dat zij, op het zien van zulk een afwijking, hun vertrouwen in hem zouden verliezen, en hij oordeelde, dat het eenige middel om ze te bedriegen was, alle Spanjaarden te doen samenkomen in de kerk, zoodat de inlanders zouden gelooven, dat zij gevangen genomen waren of gedood, en zij zonder moeilijkheid het zoover zouden brengen, dat zij, plotseling uit hun schuilhoek te voorschijn komende, met de hulp der Hollanders hem geheel zouden kunnen vernietigen.

Het schijnt moeilijk te gelooven, dat De Cordes den correjidoren de burgers van Castro zoo kon bedriegen, moeilijk dat zij de verdwijning der zes kapiteins, vermoord door den zeeroover, niet opmerkten; het is eerder aan te nemen, dat zij, toen de Hollander aldus tot hen sprak, omsingeld waren en in de onmogelijkheid zich met succes te verdedigen en het verkieselijk vonden, hoe groot ook hun wantrouwen was, Balthasar de Cordes gehoor te geven, veronderstellende de mogelijkheid, hoe gering dan ook, dat hij eerlijk zou handelen.

Hoe dit ook zij, zeker is het, dat mannen, vrouwen en kinderen de kerk binnen gingen en, omsingeld door de Hollanders en zeer spoedig ook door de inlanders, die door de zeeroovers geroepen,

[1]) Rosales zegt dat het vijftien mannen waren. De andere geschiedschrijvers veronderstellen, dat hij Castro verliet, na vergeefsche pogingen aangewend te hebben weerstand te bieden. Wat het aantal betreft, volgen wij de mededeeling van den kolonel Del Campo, die twee keer zegt, dat het er vijfentwintig waren; voor het overige geven wij de voorkeur aan het getuigenis van Rosales boven dat der overige geschiedschrijvers, met des te meer reden, omdat hij in de weinige bizonderheden, vermeld door Francisco del Campo, met hem overeenstemt.

Het verhaal in dit hoofdstuk is tot hiertoe van Rosales, behalve hetgeen betrekking heeft op doña Ines de Bazan, over welker daden hij slechts enkele woorden zegt. De bizonderheden hierover ontleenen wij aan het tiende hoofdstuk van deel I van de *Historia de Valparaiso* van Benjamin Vicuña Mackenna, welke ter ondersteuning van zijn woorden twee berichten aanhaalt. De eerste verklaring, afgelegd in de stad Castro zelf door Baltazar del Aguila, schoonzoon van doña Ines in 1603, telt onder zijn getuigen

daarheen kwamen, zich in de volstrekte onmogelijkheid bevonden zich te verzetten.

Balthasar de Cordes gaf bij deze gelegenheid blijk van zulk een wreedheid, dat zelfs de Indianen ervoor moesten terugschrikken. Hij vermoordde alle mannen, hoewel hij tegen hen geen enkelen tegenzin kon hebben en zij hem slechts weldaden bewezen hadden. Hij vermoordde ze alle, ter waarschuwing van hen, die later zouden willen vertrouwen op de beloften van deze zeevaarders, half zeeroovers, half zeeschuimers, en hij gaf de kerk en de stad over aan de verschrikkelijkste plundering. Den vrouwen alleen spaarde hij het leven, echter niet uit menschelijkheid, maar met bedoelingen, die deze ongelukkige schepselen moesten beschouwen als de verschrikkelijkste van hun rampen.

Er was onder de gevangenen een vrouw met een heldhaftig gemoed, doña Ines de Bazan, geboortig uit Osorno en weduwe van Juan de Oyarzun, kapitein van Guipuzcoa. Zij sloot zich bij de mannen aan om weerstand te bieden met de wapenen in de hand, blz. 288
toen zij op het laatste oogenblik en opgesloten in de kerk trachtten een te late verdediging te beginnen, die zeer spoedig onmogelijk bleek te zijn. Doña Ines de Bazan, gevangen genomen met de andere vrouwen, verloor daarom den moed niet, en besloot van de eerste de beste gelegenheid te profiteeren om aan de macht van de Hollanders te ontsnappen.

Deze gelegenheid liet niet lang op zich wachten.

Kapitein Luis Perez de Vargas bevond zich buiten Castro met vijfentwintig man [1]), toen de Hollanders de plaats door verraad namen, en hij dacht slechts eraan, hoe hij zijn vrouw, zijn zoons en zijn schoonmoeder, die in Castro waren, uit de macht van den vijand zou rukken [2]). Daartoe zond hij haar één zijner soldaten, genaamd Torres, die, onder den schijn, dat hij tot de Hollanders overliep, alles kon in orde maken voor een nachtelijken aanval

Luis Peres de Vargas, en de tweede, afgelegd in Santiago in 1631 door den zoon van doña Ines, Juan de Oyarzun i Bazan, is een uitbreiding van de eerste.

Er is een wezenlijk punt, waarin wij van deze verklaringen afwijken. Uit hetgeen de heer Vicuña Mackenna eruit ontleent, schijnt te blijken, dat Baltazar Ruiz de Pliego niet door de Hollanders begoocheld werd, maar dat hij uit lafhartigheid er niet toe kwam ze te weerstaan. Naast de bizonderheden, die wij aan Rosales ontleend hebben, leggen wij ten gunste van de aangenomen voorstelling de woorden uit, die kolonel Francisco del Campo aan Balthasar de Cordes schreef, waarbij hij hem zijn trouweloosheid en verraad verweet: „Ik schreef hem een brief, waarin ik hem zijn slechtheid voorwierp om zijn woord te breken, dat hij aan het dorp gegeven had."

[2]) Compendio historico de don Jerónimo de Quiñones, deel XI van de verzameling der *Historiadores de Chile*, bladz. 136.

van Vargas [1]). Doña Ines de Bazan verleende hem krachtige hulp, naar het bericht meldt, dat wij hier volgen, door te verhinderen dat de kanonnen, die van het schip in het fort gebracht waren, vuur gaven, daar zij het schietkatoen vochtig gemaakt had.

blz. 289 De stoutmoedige Luis Perez de Vargas bracht zijn gewaagde onderneming tot een gelukkig eind, stelde zeven vrouwen in vrijheid, hernam de buit, die de zeeroovers gemaakt hadden, doodde twee van hen, verwondde den kapitein en voerde in triomf een standaard van den vijand weg [2]). Na deze heldendaad en na bericht te hebben gezonden, zooals wij gezien hebben, aan Francisco del Campo, van hetgeen voorviel, verbierg Luis Perez de Vargas, in het bewustzijn van de zwakheid van zijn krachten, zich in de bosschen, om zich te onttrekken aan de wraak van de Hollanders.

Balthasar de Cordes werd spoedig gewaar, dat de aanvaller binnen de plaats helpers gevonden had, en hij smaakte de voldoening dat het noch aan Torres, noch aan doña Ines gelukt was te ontvluchten: „den soldaat hing hij op, en toen doña Ines aan den voet van de galg stond met den strop om den hals, schonk hij haar genade en stelde zich tevreden met haar uit de versterking te verdrijven, na haar eerst op wreede wijze gegeeseld te hebben" [3]).

Op deze wijze kon de heldhaftige doña Ines de Bazan, na haar glorierijken smaad, zich vereenigen met de andere vrouwen, tot wier vlucht zij zooveel had bijgedragen.

Het aantal der Spaansche krijgslieden in Castro, door de Hollanders en inlanders vermoord bij het lage verraad van Balthasar de Cordes, was een dertigtal [4]).

[1]) Verklaringen aangehaald door den heer Vicuña Mackenna.

[2]) Jerónimo de Quiroga op de aangehaalde plaats. Dit verklaart, hoe er, volgens de aangehaalde woorden van den kolonel, behalve de vijfentwintig soldaten bij Perez de Vargas „eenige vrouwen" waren.

[3]) Naar Benjamin Vicuña Mackenna, die de verklaringen aanhaalt, uit één van welke hij de laatste woorden copiëert. Luis Perez de Vargas zegt, dat hij de litteekens van de genoemde geeselslagen zag.

[4]) Alonso de Rivera in zijn minutieus overzicht van allen, die in Chili omgekomen waren sedert den dood van Loyola tot op zijn komst, zegt dat in Castro veertig Spanjaarden stierven. Wij zagen, dat in een gevecht met de zeeroovers tien soldaten van kolonel del Campo omkwamen: zoodoende berekenen wij dat de Hollanders er dertig vermoordden.

HOOFDSTUK XXIX

Francisco Del Campo en de Hollanders

Balthasar de Cordes gelooft niet aan de komst van de Spanjaarden. – Strijdmacht en stelling van den zeeroover. – Toebereidselen tot den overval. – De aanval. – Onverschrokkenheid van de Indianen. – De Hollanders wijken. – Het gelukt hun de *Trouw* te bereiken. – Francisco de Zuñiga. — De verrader Johannes. – De vrouwen van Castro: lot waartoe de zeeroovers ze bestemden. – Brief van den kolonel en antwoord van De Cordes. — *De Trouw* verlaat de haven. – Onmogelijkheid, waarin zij zich bevindt, een lange reis te ondernemen. – Zij wordt in de kanalen gevolgd door de kano's van Pedraza. – *De Trouw* strandt. – De Cordes besluit zich aan de Spanjaarden over te geven.—Wanhoop aan boord.—De petit-maître Andres Vasquez. — De hooge vloed. — Leugen van De Cordes aan Francisco del Campo. – *De Trouw* onderneemt op nieuw de reis. – Agustin del Salto en Balthasar de Cordes in Quinchao. – Reis naar de Molukken. – Gevangenis en dood van een verrader. – De Cordes en zijn tochtgenooten in de Molukken gevangen genomen.

Het eerste, wat kolonel Francisco del Campo deed, was inlichtingen inwinnen aangaande de troepen, waarover de Engelschen [lees Hollanders] beschikten en in welken staat zij zich bevonden in het fort. Wat betreft de gebeurtenissen, die hadden plaats gehad, en de inname van Castro door de zeeroovers, deelde hem kapitein Luis Perez de Vargas mede „in geschrifte alles wat tot heden gebeurd was" [1]). Perez de Vargas, de eenige ambtelijke persoon, volgens Rosales, die zich niet door Balthasar de Cordes had laten beet nemen, hield in het verborgen verblijf in de bergen zonder een man te verliezen en hij bleef in de plaats geheime betrekkingen onderhouden om op de hoogte te zijn, van wat er voorviel bij de Hollanders.

Door dit middel vernam hij, dat De Cordes onkundig was van zijn aankomst; hij had gehoord, dat Spanjaarden de door hem ge- blz. 292
nomen stad te hulp kwamen: maar, daar hij, voor een deel, de schaarschte van troepen kende in deze dagen van algemeenen opstand, en, aan den anderen kant, wist hoe moeilijk het was in den winter, bij het ontbreken van booten en door de voortdurende stormen, van het vasteland naar Chiloé te komen, geloofde hij dat gerucht niet: het was natuurlijk, dat de inboorlingen van den eenen dag op den anderen de komst van de Spanjaarden verwacht-

[1]) Wij nemen thans weder als gids het verhaal van den kolonel Francisco del Campo, van wien de aangehaalde woorden zijn.

ten en uit die overtuiging sproot waarschijnlijk dat gerucht voort. Aldus redeneerende waande Balthasar de Cordes zich voor eenigen tijd veilig in Castro en hij had niet veel noodig: want hij maakte zich gereed om zich binnen enkele dagen in te schepen. Maar, hoewel hij zich veilig waande, vergat hij niet de voorzorgen, die een voorzichtig krijgsman neemt in een plaats, waar, zij het ook moeilijk, het toch mogelijk is, hem op het een of andere oogenblik aan te vallen.

Behalve de drie Spaansche deserteurs, waren er in Castro 38 zeeroovers: de overige bleven in het schip. De Cordes had een fort gebouwd „met twee goede muren als hooge en middelsoort borstweringen", waarin hij had „twee versterkte torens van hout met drie stukken geschut, waarvan twee speelden aan de vier gordijnen en een zeer goed steenstuk, dat zij uit het schip genomen hadden, hetwelk zij hielden aan de hoofdpoort. Vlak langs den muur van het fort, aan de binnenzijde, stonden 600 Indianen van Chiloé en enkele van Osorno. Balthasar de Cordes had ze uitnemend gewapend: de meeste droegen lederen kuirassen en lansen, en andere hadden in plaats van lansen zeer groote draadnagels gekregen, waarvan zij goede werpspiezen maakten, zoodat ik Uwe Majesteit verzeker, zegt Francisco del Campo, dat ik nooit zulke goed gewapende Indianen heb gezien, als deze waren."

De kolonel belegde den krijgsraad en met algemeene stemmen werd besloten den Hollander aan te vallen vóór hij de aankomst der Spanjaarden vernomen had. Dientengevolge keerden deze terstond terug om zich naar Castro op marsch te begeven, en met alle mogelijke voorzorgen, om den opmarsch te verbergen voor vijandige inlanders en zeeroovers, trokken zij tot op een mijl afstand van de stad. Van hieraf was het onvoorzichtig verder te gaan tenzij voor den aanval, en zij wachtten middernacht af, op welk uur
blz. 293 zij met de uiterste omzichtigheid en zwijgend oprukten. Toen zij op een kwart mijl afstand van het fort gekomen waren, beval Francisco del Campo halt te houden en richtte hij het woord tot de soldaten. Hij zeide hun, dat zij voor het aanbreken van den dag het fort gingen aanvallen en hij raadde hun de meest strikte gehoorzaamheid aan hun kapiteins aan, terwijl hij hun onder het oog bracht, dat niemand zich van hen mocht afscheiden en dat daarvan en van hun kracht de uitslag van den aanval afhing, maar dat zij, als zij overwonnen werden, niet anders te verwachten hadden, dan den dood door de handen van een zoo wreeden vijand. En om het

geldelijk belang te verbinden aan dat van lijfsbehoud, bood hij aan den eersten soldaat, die in het fort kwam, een inkomen aan, dat hij in Osorno bezat.

Na deze toespraak verdeelde hij de manschappen onder het bevel der kapiteins: aan Francisco Rosa gaf hij 20 man, voorzien van ladders, waarmede hij de hoofdpoort van het fort moest aanvallen; aan Jerónimo de Pedraza gaf hij ook 20 man en het bevel een toren te nemen, „die hij vroeger maakte aan de hoofdpoort en aan een ander gordijn'', met het doel te verhinderen, dat de artillerie vuur zou geven op hen, die het fort bij de poort en bij het gordijn, hierboven genoemd, aanvielen. Aan Agostin de Santa Ana, aan het hoofd van 25 soldaten, droeg hij op aan te vallen aan een ander gedeelte van den muur, en, na verschillende manschappen op andere punten opgesteld te hebben, bleef de kolonel onder begeleiding van de kapiteinen Gaspar Viera en Luis de Salinas en 20 soldaten „om eenige wegen te bewaken die leidden tot de zee.''

Het was den 15en Augustus 1600 en, zooals Francisco del Campo bevolen had, stonden de soldaten vóór het aanbreken van den dag op hun post, nadat zij het goede geluk gehad hadden zich meester te maken van een schildwacht der Hollanders, zonder dat het hem gelukt was het teeken van alarm te geven [1].

Elk der drie kapiteins, aangewezen tot den aanval, volbracht op schitterende wijze zijn opdracht: Francisco de Rosa beklom den muur en was de eerste die voet zette in het vijandelijke fort; Jerónimo de Pedraza maakte zich meester van den toren en Agustin de Santa Ana opende een poortje in den muur en kwam met zijn manschappen in het fort. En dat alles ging met zulk een blz. 294
goed overleg en snelheid, dat de aanvallers binnen de muren waren, voordat de Hollanders wisten, dat zij op Chiloé aangekomen waren.

Maar wij weten reeds, dat zij, vóór zij de zeeroovers bereikten, voorbij een menigte van meer dan 600 Indianen moesten, die „leunden tegen het gordijn van het fort''. Met hen begon het gevecht, op het lawaai waarvan de Hollanders ontwaakten, alarm sloegen en zich in den strijd wierpen, ongetwijfeld in de meening, dat zij een nieuwen aanslag hadden af te wenden van Luis de Vargas en zijn 25 soldaten.

Onder de conquistadores hadden de Indianen van Chiloé den

[1]) Rosales, boek V, hoofdst. XVII.

roep van vredelievend te zijn en weinig geschikt voor den oorlog, waarschijnlijk omdat het niet noodig was bloed te storten om dezen archipel te veroveren. Evenwel schijnt het, dat zij bij deze gelegenheid het plan hadden opgevat te toonen, dat zij dappere en geweldige krijgslieden waren: want hoewel zij hen verrast hadden in den slaap, bekende toch dezelfde kolonel, dat „de Indianen op zulk een wijze vochtten, dat het weinig scheelde of zij hadden ons tot vertwijfeling gebracht."

Meer dan twee uren duurde het gevecht zonder dat één van beide partijen eenig voordeel behaalde, en in dien tijd werden tien Spanjaarden, die geweer droegen, gedood en twaalf gewond. Toen het daglicht het slagveld begon te beschijnen, waren het niet de Indianen, maar de Hollanders, die het eerst teekenen van verzwakking begonnen te vertoonen. Toen Balthasar de Cordes het groot aantal der Spanjaarden zag en de verliezen door zijn manschappen geleden, dacht hij er slechts aan zich terug te trekken, met des te meer reden daar hij er niet aan hechtte offers te brengen om zich staande te houden in een versterking, die hij van plan was over twee dagen te verlaten, om de reis naar Europa te ondernemen. Terwijl de zeeroovers trachtten naar de schepen te komen, vereenigden zij zich in „een versterkt huis, dat zich in het fort bevond" en verlieten de Indianen om voor hun eigen rekening het gevecht voort te zetten. Zoo deden zij, totdat er meer dan driehonderd door de handen der Spanjaarden gesneuveld waren, waarop de overige vluchtten, zonder dat op dat oogenblik de aanvallers erover dachtten hen te vervolgen.

De zeeroovers, verschanst in het versterkte huis, verdedigden
blz. 295 zich hardnekkig: om met één slag een te langdurig gevecht te besluiten, liet Francisco del Campo het huis waar zij waren „aan drie deuren, die op de patio uitkwamen" in brand steken. Toen, half verstikt door de vlammen, namen zij hun toevlucht tot het laatste middel, dat hun nog ter redding overbleef. Uit het huis gaande door een geheime deur, die de Spanjaarden niet gezien hadden, gelukte het hun van den muur te springen, en beschermd door één der torens, kwamen zij in het veld, zonder dat de kogels, door de mannen in het fort op hen afgeschoten, hen deerden. „Ik ging ze tegemoet, zegt de kolonel, naar buiten met 12 soldaten, en, ziende dat hun de pas werd afgesneden, liepen zij langs den muur tot aan een poortje, dat de sergeant majoor gemaakt had, waardoor zij zich langs een helling naar beneden wierpen om naar het schip te gaan."

Inderdaad gelukte het hun in een boot te komen, die *De Trouw* op het gerucht van het gevecht hun te hulp zond, en zij bereikten het schip. Slechts twaalf Hollanders keerden op het schip weder, en van hen waren er vier gewond: de overigen waren gesneuveld bij den aanval. Rosales verhaalt, dat de woede waarmede de Spanjaarden de zeeroovers op hun vlucht vervolgden, zoo groot was, dat toen één van hen zich in het water wierp om zwemmend de boot te bereiken, de soldaat Francisco de Zuñiga zonder van zijn paard te stijgen zich te water begaf naar hem toe, en hem met lanssteken doodde en het lijk aan land trok.

De Hollanders lieten in Castro, behalve de wapenen, munitie en kanonnen, 26 dooden en geen enkelen gevangene, met uitzondering van een Spaanschen deserteur, genaamd Johannes, dien zijn landgenooten in het fort aantroffen en terstond doodschoten.

Het meest tevreden en gelukkig met het verslaan van Balthasar de Cordes waren ongetwijfeld de vrouwen, die zulk een bittere gevangenschap doorstaan hadden in de macht der zeeroovers, die niet voor hen verborgen hielden, dat zij in twee dagen, bij het verlaten van de kusten van Chili, ze in twee gedeelten zouden splitsen: zij zouden sommige uitkiezen om zich in het schip te begeven, en de andere zouden zij overdragen aan de Indianen als laatste geschenk en hoogste bewijs van vriendschap. Inderdaad, dit voornemen om deze ongelukkige en onschuldige slachtoffers, welke zij in droefheid geworpen hadden door het vermoorden van hun va- blz. 296
ders, mannen en zoons, over te geven in de handen van de wilden, opdat zij in voortdurende en verschrikkelijke slavernij zouden blijven, was een waardige aanvulling van de serie misdaden en afschuwelijke wreedheden, welke de Hollanders in het tijdvak, dat wij bestudeeren, kenmerken: niets hebben zij geëerbiedigd. Zij begonnen met den spot te drijven met het gegeven woord, met te vermoorden de mannen, die hun de hand van vrienden en bondgenooten toestaken, en zij wenschten te besluiten met de meest weerzinwekkende der ongerechtigheden, ditmaal begaan tegen weerlooze vrouwen. Bij zulk een gedrag is het waarschijnlijk, dat de vrouwen, aangewezen om in de macht van de Indianen te blijven, niet geloofden slaven te zullen zijn van wilden zoo goddeloos als zij, die hen dwongen ze te volgen. God verloste de ongelukkigen en begon de kastijding van hun ellendige beulen met de overwinning van Francisco del Campo; het is noodig de daden der Hollanders niet te vergeten, om te verklaren en ten dee-

le te verontschuldigen de vreeselijke vergeldingsmaatregelen,—die niemand kan rechtvaardigen, — sedert door het Spaansche hoofd genomen, en den ingekankerden haat, die overal zich vertoonde tegenover elken zeeroover, die aan deze kusten landde.

Nauwelijks was het gevecht afgeloopen,of Francisco del Campo schreef een brief aan Balthasar de Cordes, waarin hij hem zijn onwaardig gedrag verweet, vooral het verraad, waarmede hij zich van de stad had meester gemaakt. Zonder hierop te antwoorden, — waaraan hij zeer goed handelde, want het was niet mogelijk dergelijke zaken te verontschuldigen, — schreef Balthasar de Cordes hem terug en verzocht hem een weinig brandhout te zenden en een zeil, dat op land was en waaraan hij behoefte had. In ruil hiervoor bood hij aan vijf Spanjaarden in vrijheid te stellen, die hij in het schip gevangen hield. De kolonel toonde openlijk zijn minachting voor deze gevangenen, „omdat ze zich hadden overgegeven" en antwoordde aan den zeeschuimer, dat hij ze ter goeder uur zou weghalen, dat hij noch voor dien prijs, noch voor iets anders, wat dan ook, hem iets zou geven en sommeerde hem zich over te geven.

Twee dagen bleef het Hollandsche schip in de haven, zonder dat Francisco del Campo den allergeringsten aanval op hem wagen kon, want hij had alleen tot zijn beschikking ellendige visscherscano's, in het geheel niet opgewassen tegen een aanval op het vergelijkenderwijs machtige schip van Balthasar de Cordes.

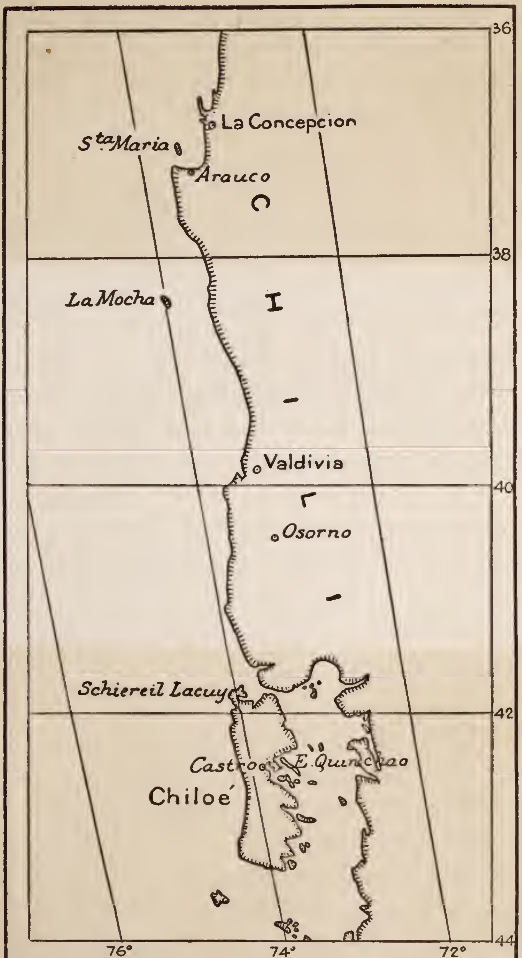
blz. 297 Op denzelfden dag als zij zich voorgenomen hadden van Castro te vertrekken, maar in zeer bizondere conditie, verslagen en geen overwinnaars, op de vlucht geslagen en krachteloos in plaats van geduchte zeeroovers, „ontplooiden De Cordes en de zijnen een zeer groote vlag op hun schip en lichtten het anker, ofschoon het meer dan twee uur duurde voor zij het gelicht hadden, want zij hadden niet meer dan veertien gezonde menschen aan boord, omdat de anderen gewond waren, en bovendien hielpen hun nog twaalf gevangen genomen Indianen met groote moeite het anker lichten."

Zoo was de toestand, waarin zich het laatste schip bevond van de schitterende expeditie, die twee jaar geleden Holland verliet. Met zoo weinig hulpmiddelen en zonder levensmiddelen, die hij zonder twijfel gehoopt had te zullen inschepen op de laatste twee dagen, was het onmogelijk, dat Balthasar de Cordes het wagen zou op nieuw de Straat van Magalhães door te trekken. De kolonel ge-

Deze kaart behoort in deel XXI, tusschen *Kaart I* en *Kaart II* (achteraan) te worden ingevoegd. Zij werd door den binder, bij vergissing, overzien.

Behoort bij : Werken uitgegeven door de Linschoten Vereeniging, Deel XXI.

Kaart 1ª

De kust van Chili

loofde, dat hij waarschijnlijk niet uit de zeeëngten van den archipel van Chiloé zou kunnen komen, en zoowel om zich van de bemanning meester te maken, wanneer *De Trouw* daar zou stranden, als om te verhinderen,dat hij zich op nieuw in verbinding zou stellen met de Indianen en uit hunne hand levensmiddelen ontvangen in ruil voor wapenen, waaraan het De Cordes niet ontbrak endie de Spaansche troepen zouden benadeelen, liet hij hem vervolgen op een behoorlijken afstand door den kapitein Jerónimo de Pedraza met een groot aantal manschappen in „zes welbewapende kano's".

In zijn minutieus rapport, uitgebracht aan den gouverneur van Chili, verhaalt Francisco del Campo dag voor dag en bijna uur voor uur, wat er gebeurde bij den terugtocht van Balthasar de Cordes, steeds gevolgd, zoolang hij in de zeeëngten was, door den kapitein Pedraza. Het schip ging ongeveer twee mijlen per dag, en nadat het twee goede ankers, die het voerde, het eene na het andere, verloren had en slechts „één gebroken anker, waaraan een nagel (uña) ontbrak" over had, werd *De Trouw* op een zekere nacht door de Noordenwind voortgedreven en geraakte met den kiel aan den grond.

Ontmoedigd en vermoeid te strijden tegen de fortuin, die zich elk oogenblik meer tegen hem keerde, „riep de kapitein,zonder het minste gerucht te maken, de vijf Spanjaarden, die hij gevangen hield, en zeide hun, dat hij zijn schip voor verloren hield en dat hij alleen aan land wilde gaan met twee Spanjaarden, namelijk Mar- blz. 298
tin de Iribe [1]) en Andres Vasquez, en dat hij ze medenam als voorspraak, opdat zij hun het leven zouden redden.

Evenwel, hoe stil hij dit ook deed, de matrozen waren spoedig van alles op de hoogte, want zij konden niet nalaten op te merken, dat het schip gestrand was. Terstond verspreidde zich een algemeene wanhoop onder deze menschen, die geen genade of medelijden konden verwachten, gedachtig aan hunne misdaden; de meesten hadden berouw, dat zij zich niet eerder overgegeven hadden, toen zij er misschien nog eenig voordeel van gehad zouden hebben om met den kolonel te onderhandelen, in plaats van zich nu op genade te moeten overgeven, „en er waren Engelschen (aldoor waren deze zeeroovers Engelschen bij Francisco del Campo) „en er waren Engelschen, die zich bedronken om den dood niet te voelen":

[1]) Waarschijnlijk dezelfde kapitein, dien Rosales, zooals wij gezien hebben, Martin de Uribe noemt.

zoo zeker waren zij te zullen sterven en zoo beestachtig en lafhartig wilden zij zich tegelijkertijd bevrijden van de benauwdheden van den doodsstrijd!

Balthasar de Cordes, dapperder dan zijn tochtgenooten, slaagde er in, na groote moeite, ze tot rede te brengen en ze ervan te overtuigen, dat zij, evenals te voren, aan land moesten gaan om zich naar Castro te begeven. Hij vreesde boven alles, dat, terwijl zij in het schip bleven, de cano's onder het bevel van Jerónimo de Pedraza zouden komen en met hen afrekenen.

Op dit besluit volgde een onbeschrijfelijk tooneel, waarbij de Hollanders den Spanjaarden om den hals vielen en ze smeekten „goede bemiddelaars voor hen te zijn om hun het leven te redden, en de kapitein haastte zich aan land te gaan vóór de dag aanbrak.''

De verhindering van het plan kwam van een kant, vanwaar men ze het minst verwachtte: er was onder die omstandigheden een Spanjaard, die, vóór hij vertrok, zich wenschte te adoniseeren, alsof het voor een bal was, en zóó aan den vloed den tijd liet om op te komen. Wanneer kolonel Del Campo dit verhaalt, kan hij de verontwaardiging, die hem bezielt, niet verbergen: „En er was,
blz. 299 zegt hij, een duivel van een Andrez Vasquez die .... er zóó opgesteld was er netjes uit te zien, dat hij den kapitein aanraadde een oogenblik te wachten, terwijl hij zich kleedde.'' En zoozeer ging dezen fat zijn toilettafel ter harte, dat terwijl allen in wanhoop besloten zich over te geven aan hun grootste vijanden, om niet te blijven in een schip, dat hun elk oogenblik den dood kon berokkenen, hij er zich mede bezig hield „een schoon hemd'' te vragen!'' Men weet, hoe snel de vloed in deze streken opkomt, en wij hebben reeds gezegd, dat bij het aanbreken van den dag en terwijl zij bezig waren met de voorbereidsels van het vertrek, de zee begon te rijzen. Zoodra de schipper bemerkte, dat er beweging in het schip kwam, waarschuwde hij den kaptein en toen besloot hij het schip niet in den steek te laten. Desniettemin, daar het niet mogelijk was een reis te ondernemen zonder anker, ten minste één, hield Balthasar de Cordes het voor noodwendig zich vroeger of later aan de Spanjaarden te moeten overgeven; hij zou het echter alleen vrijwillig doen, wanneer zijn toestand erdoor verbeterde. Het gevaar, waaraan hij juist ontsnapt was, was nog grooter, als men bedenkt, dat gedurende de uren, dat zij aan den grond zaten, Francisco del Campo gemakkelijk bij het schip had kunnen ko-

men: want gedurende de twee dagen, dat zij op weg waren, hadden de zeeroovers zich slechts vier mijlen van Castro verwijderd. Indien de kolonel niet zooveel vertrouwd had op de vervolging van Jerónimo de Pedraza en iemand over land gezonden had om hem op de hoogte te houden van hetgeen er met De Cordes gebeurde, zou deze in zijn macht gevallen zijn.

Om de gezindheid van de Spanjaarden te onderzoeken en te zien wat hij van hen te wachten had, voor het geval hij zich zou overgeven, zond Balthasar de Cordes als boodschappers naar Castro, terwijl hij hun de vrijheid gaf, de twee reeds genoemde Spanjaarden: Martin de Iribe en den held van de netheid, Andres Vasquez. De kolonel zegt er niets over, wat ze met den laatsten deden, in aanmerking nemende, dat het aan zijn ontijdige begeerte om zich op te pronken te wijten was, dat de Hollanders zich niet hadden overgegeven; maar te oordeelen naar de manier, waarop hij zich over hem uitdrukt, is het wel waarschijnlijk, dat het hem niet goed verging.

De boodschappers boden den kolonel uit naam van den zeeroover „een hellebaard en eenige pieken uit zijn wapenvoorraad" aan, en „een brief met groote beleefdheidsbetuigingen". Ofschoon er in dezen brief geen woord gerept werd over de overgave van het blz. 300
schip, zeide Martin de Iribe, in opdracht om de puntjes op de i te zetten, uit naam van den kapitein, dat hij zich zou begeven naar de plaats waar de *Trouw* lag, om persoonlijk over de overgave te onderhandelen.

Aldus deed de kolonel; maar intusschen hadden de zeeroovers naar het laatste verloren anker laten zoeken en het geluk gehad het te vinden, daarmede veranderden zij geheel van plan en besloten hun geluk te beproeven en naar een ander oord te gaan, waar, indien zij daar gevangen genomen werden, er tegen hen niet zulke gewichtige beweegredenen van allerrechtvaardigste vergelding bestonden. Zoodat, toen Francisco del Campo in het gezicht van het schip kwam en den kapitein een brief schreef over het geen hij door Martin de Iribe hem opgedragen had te zeggen, Balthasar de Cordes hem antwoordde, dat hij hem niet verstond en dat hij er nooit over gedacht had zich over te geven. Dit was de laatste mededeeling gewisseld tusschen De Cordes en Del Campo, maar niet de laatste vruchtelooze poging door den kolonel aangewend om den zeeroover gevangen te nemen.

Waarschijnlijk niet zeer tevreden over de wijze, waarop Jeró-

nimo de Pedraza zijn opdracht vervuld had, droeg hij ditmaal den sergeant-majoor Agustin de Santa Ana op, om met dertig man zich naar het eiland van Quinchao te begeven, om te voorkomen dat Balthasar de Cordes daar brandhout en provisies zou innemen. Men zeide dat de inboorlingen van dat eiland zich groote vrienden van de zeeroovers betoond hadden en, daar zij ver verwijderd waren van Castro, was het waarschijnlijk dat De Cordes zich bij voorkeur daarheen begeven zou.

Inderdaad liet *De Trouw* den 31 Mei, op den vooravond van den Heiligen Sacramentsdag, het anker vallen voor dat eiland, waarheen Francisco del Campo in een cano twee stoutmoedige soldaten en vier inlanders zond, om te trachten den kabel van het eenige goede anker dat hen vasthield aan den ankergrond, door te snijden; maar, tot geluk van de zeeroovers „stond er zulk een stroom, dat zij het schip niet konden naderen."

Agustin de Santa Ana bereikte het doel van zijn reis; de zeeroovers waagden het niet aan land te gaan en een dag na hun aankomst aan het eiland Quinchao vervolgden zij de vaart om uit de
blz. 301 zeeëngten te geraken, wat hun gelukte na vier dagen reizens. Vóór zij den archipel van Chiloé verlieten, zetten zij de drie Spanjaarden aan land, die zij nog gevangen hielden en die, met Iribe en Vasquez, de eenige waren, die er het leven afbrachten vanallen, die Balthasar de Cordes ontmoette in Castro.

Naar de kolonel zegt in zijn verklaring, waren de zeeroovers bij het verlaten van Chili, met in begrip van de dienstknechten, niet meer dan 22 man, en de provisies die zij innamen bestonden uit „honderd fanegas [1]) tarwe en veel gezouten vleesch."

De bevelvoerder van *De Trouw* dacht er niet aan de Straat van Magalhães door te gaan, die zoo noodlottig geworden was voor de expeditie aangevoerd door den ongelukkigen Simon de Cordes; van Chiloé stak hij de Stille Zuidzee over, tot hij in de Molukken kwam. Op zijn overtocht deed hij waarschijnlijk de kusten van Peru aan, tenminste Alonso de Rivera in zijn aangehaalden brief aan den Koning, gedagteekend uit Arauco 10 Maart 1601, zegt, als hij van de drie Spanjaarden spreekt, die zich in Chiloé vereenigden met den vijand: „en de eene, die op de kust van Peru werd gevangen genomen en mij toegezonden, werd door den vicekoning don Luis de Velasco terechtgesteld in la Concepcion, vóór ik op deze reis ging, nadat hij vooraf zijn misdaad bekend had en

[1]) een fanega = 48 pond.

een uitvoerige verklaring had afgelegd voor zijn dood, welke ik beide aan Uwe Majesteit met de eerste gelegenheid zal zenden."

In de Molukken werden Balthasar de Cordes en zijn medgezellen gevangen genomen door de Portugeezen, die, indien zij de gevangenen slecht behandelden, hen desniettegenstaande niet die kastijding gaven, die zij voor hun misdaden verdiend hadden.

Dit is werkelijk een verbluffend verhaal! Ging het toen zóó in de koloniale landen onder Europeanen toe? Als men het journaal van Barent Jansz leest, dan zou men niet gelooven, dat dit achter die mannen stak.

Maar is het verhaal wel een instantané? Heeft de Spanjaard de kleuren te fel gesmeerd? We kunnen gelukkig contrôle oefenen: een Nederlandsch matroos heeft hetzelfde bedrijf beschreven.

Hooren we Mees Sandersz.

NOTITIE VAN MEES SANDERSZ. Notitie van 't geene is wedervaren inde Zuijtzee op de Custe van Chili, inde haven van Chijleweij, het schip genaemt de Trouwe, uijtgevaren anno 1598. van Rotterdam onder den Admirael Jacomo Mahuij, beschreven door Mees Sandersz, die alsdoen daermede voor Bootgesel was, Ende alsoo den stijl van dese beschrijvinge heel slecht ende te langh misstelt was, soo is denselven naer den rechten sin wat cortelijcker ende ordentlijck gestelt door Cornelis Jansz Vianen.

Den derden martis 1600. hebben wij inde Zuijtzee, opde hoochte van 43¼ graet bij Zuijden den Equinoctiael lant gesien, daer wij nae toe hielden, want wij van honger niet conde langer in zee houden, ende liepen naer het lant achter eenen seeckeren houck, alwaer wij ten ancker quamen, op 10. vademen steckgront, in een groote Bay, dewelcke wij de Schapen baij noemde, door de menichte van Schapen, dien wij daer vonden, ende soo haest wij waren geanckert, soo is daer een canoa met drie Chileesen aen boort gecoomen, ende brachten ons pattates wortelen (: die daer papos

3 Maart 1600

3 Maart 1600 genaemt worden:) [1]) neffens andere Wortelen, segge vruchten, ende wesen daer genouch te crijgen was, ende sijn weder naet lant gekeert, alsoo het laet was, ende wij danckten Godt, wij in sulcken goeden plaetse gecomen waren.

4 Maart Den 4. dito s'morgens, sijn wij met onse Schuijt ende Boot naer lant gevaren, alwaer de inwoonders quamen, ende brachten veel ververschinge, Als Schapen, Hoenderen, Eijeren, Honich, meel ende sommige vruchten, oock Appelen als in Hollant, Broot dat van Tarwe, Ende oock broot van pattaesen gemaeckt was, seer goet van smaecke, ende aldus hebben wij desen dach een seer goede marcktdach gehouden, ende mochten dese ververschinge coopen om Spiegels, Naelden, Paternosters, ofte blauwe Eosados, ende andere Norenburgerijen, cregen oock thien Schapen voor een halff Pieck. Wij quamen op heden de Wal wat naerder, ende anckerde weder op ses vademen, goede anckergront, beschut voor alle winden, te weten in een besloten haven.

5 Maart Den 5en Martis hebben wij de stucken van onse Chaloupe aen lant gebracht, om die in een te setten, ende op heden weder vande inwoonders ververschinge geruijelt als vooren.

6, 7 Maart Den 6en ende 7en dito met de Chilesen weder gehandelt als vooren.

8 Maart Den 8en dito is onse opgesette Chaloupe van lant aen boort gecomen, die wij terstont toemaeckten, ende sijn daermede ontrent een mijl de Bay ingeseijlt, aen eenen houck, die wij Philippus houck noemden, want daer woonde het volck, die met ons handelden, diens Oversten ofte Cacique genaemt was, Don Philippo, aldaer hebben wij veele Schapen gecregen, ende s'nachts aen lant geslapen.

[1]) *Pattates* wortelen (die daer *papos* genaemt worden): Aardappelen. Mees Sandersz. is de eerste Hollander, die den aardappel in zijn land van oorsprong zag. Verderop vermeldt hij „*broot van pattaessen gemaeckt*" en noemt hij ze ook „*pattatesen.*"

William Adams zegt in zijn eersten brief: „they brought us sheep and *potatoes.*"

Zie hier de vroegste data betreffende den Aardappel in de Europeesche literatuur:

In 1553 worden zij genoemd door Pedro Cieça, Cronica de Peru. Sevilla, 1553. Hij noemt ze *battata* en *papa.* Hieronymus Cardanus voerde ze uit Peru in Spanje in en vandaar gingen ze naar Italië en vandaar naar Zuid-Nederland.

In 1584 bracht Thomas Heriot ze mee uit Virginia en gaf ze aan Raleigh, die ze in 1586 kweekte in zijn tuin te Yonghal in Ierland. Men zegt ook, dat Drake ze in 1586 meebracht, volgens sommigen was dit echter de sweet potato.

Aardappelplanten werden aan Clusius in 1587 of 1588 toegezonden door Phillippe de Sivry, seigneur de Waldheim, gouverneur van de stad Mons, die ze had van iemand van het Pauselijk Gezantschap in de Zuidelijke Nederlanden.

In 1601 beschrijft hij den aardappel in zijn Rariorum plantarum historia en beeldt hem af. Hij geeft de namen *Arachidna Theoph. fortè; Papas Peruanorum, radix.* Ze werden toen reeds verbouwd in Italië en heetten daar *Taratufli.*

In 1588 werden ze te Weenen verbouwd, en eveneens in Frankfurt a/M.

Den 9. dito zijn wij weder met de Chaloupe aen boort gecomen, met de voorsz Schapen ende veel Pattatesen, ende op heden hebben wij veel rommelingh uijt het Schip aen lant gedaen, om het Schip te setten ende schoon te maecken, ende hebben een Tente aen t'lant gemaeckt, om het Scheeps goet te bewaren. 9 Maart 1600

Den 10. dito hebben wij het schip tegens de Walle geset, oock een zij schoon gemaeckt, ende met stroo gebrant & geroet, ende des s'nachts het Schip weder gesweijt. 10 Maart

Den 11. dito hebben wij de andere zijde oock claer gecregen, maer waren metde Noordelicke wint, soo hooch opgedreven, dat wij noch veel steens over boort mosten werpen, eer wij daeraff costen comen & bleven dus, bij gebreck van hooch water, noch wel drie dagen aenden gront sitten. Ondertusschen is daer een Chilees bij ons gecomen, die goet Spaensch conde spreecken, genaemt Jeromino, die ons seijde, dat daer ontrent de Spaignaerden een sterckte hadden, ende dat zij naturellen daer seer sterck waren, onder Spaensch bedwangh, ende dat zij doen tegens de Spagniaerden rebelleerden, versochten oversulcx van onsen Capiteijn assistentie, om haer vande Spaensche Tijrannie regieringe te ontlasten, het welck onsen Capiteijn naer sijn vermogen haer consenteerde, waerover de voorn. Jeronimo seer verblijt was, doende naerder verclaringe, dat daer ontrent maer vijftich Spaignaerts en waren, want hij wiste die al t'samen met haer namen te noemen, ende seijde dat zij die alle dagen daer verwachtede waren, daer op ons Capiteijn verthoonde, dat hij van meeninge was daer een Casteel te bouwen, om dese plaets tegens de Spagniaerts te verseeckeren, t'welck den Jeromino neffens andere Chilesen seer aengenaem 11 Maart

In 1590 bezat Bauhin er een afbeelding van, hij gaf hem in zijn Phytopinax, in 1596 verschenen, den naam van *Solanum tuberosum esculentum*, dien hij nog bezit. In Duitschland heette hij *Grüblingsbaum*.

In 1596 krijgt Gerard ze van Drake, hij beschrijft ze 1596 in een catalogus van zijn tuin en in 1597 in zijn Herbal, hij beeld de plant af op bladz. 781 en acht ze van zulk een belang, dat hij zichzelf op den titel voorstelt met een aardappelplant in de hand. Hij gaf er in zijn Catalogus den naam aan van *papus orbiculatus*, in zijn Herbal *Battata virginiana sive virginianorum* et *Pappus*, *potatus Virg.*

Colerus noemt ze in 1602.

Parkinson in zijn Paradisus 1629 noemt ze *papas* seu *battatas Virginianorum*. Dat de Peruanen er brood van maakten, wat Mees Sandersz ook vermeldt, zegt Chabraeus in 1666, in zijn Stirpium icones et sciagraphia.

Thans komt de aardappel alleen nog wild voor op het eiland Chiloé.

Zie: Alph. de Candolle, Origine des plantes cultivées. Paris, 1883. — L. Reinhard, Kulturgeschichte der Nutzpflanzen. München, 1911. Deel I. — A. Findlay, The potato, its history and culture. Cupar-Fife, 1905. — Encyclopaedia Brittannica, 11th edition, Vol. 22, (1911). Potato. J. C. Ersch & J. G. Gruber, Encyklopädie. IIe Section, Theil 43, (1881) bladz. 158 volgg.

11 Maart 1600 scheen, vermits sij toonden, alsdan tot haerder bescherminge rontsom onse fortresse te willen comen woonen, & scheijden aldus heden van malcanderen, nae dat wij oock hadden verstaen, met ons schip te leggen inde havenen van Chilleweij.

14 Maart Den 14. Meert, hebben wij ons Schip weder int vlot gecregen, doen is desen voorn. Jeromino weder bij ons gecomen, Seijde dat opden voorsz Philippus Hoeck twaelff Spaignaerts gewapent te peert waren, die haer veel quaets deden, Versochten aen ons Capiteijn Assistentie, die haer worde gedaen, sulcx de Chaloupen dadelicken werden gemant met musquettiers, ende sijn naerde Spaignaerts toegeseijlt. Maer doen wij daer quamen om haer te attraperen, soo en hebben wij niemant vernomen, waer door wij ons lieten voorstaen, dat zij sulcx hadden gedaen om ons te beproeven, want doen zij daer door merckten, ende scheenen verseeckert te sijn, dat wij vianden waren vande Spaignaerts, Soo en hebben zij ons geen Schapen, ende andere ververschinge meer vercocht, maer brochten ons meer als wij eeten conden om niet. Op heden heeft ons capiteijn met sijn roer aen lant geweest, alwaer eenige Chilesen met haer Schilden oock waren, die zij meijnden schoot vrij te wesen, onsen Capiteijn om dat te beproeven, hadde twee Schilden tegens den andren geset, waer door den Capiteijn noch een van ons volck onverhoedts in sijn been hadde geschoten, door welcke quetsure, desen patient hier nae genesen wert van t'water.

15, 16 Maart Den 15en 16e dito hebben wij ons Scheepswater ingenomen, t' welck seer goet lootpont water is, ende gemackelick om halen. [1])

Ondertusschen heeft ons Capiteijn mette Chilesen nader geresolveert, om met de Chaloupe wel gemant ende wel gemonteert den Spaignaert te gaen beoorlogen.

17 Maart Den 17. dito hebben wij onse Chaloupe claer gemaeckt, ende setten een metale stuckgen van duijsent pont daer op, met onse Schuijt, daer oock twee steenstucken op lagen, ende waren t'samen gemant met Vijff ende t'wintich persoonen, gemonteert met Roers ende musquetten, & sijn soo door aenwijsinge vande Chilesen, nae de Spagniaerts gevaren. t'savonts sijn wij op Philippus houck gecomen, ende sliepen dien nacht aen lant, ende daer cregen wij tot hulp vijff ende twintich Chilesen, die met ons souden varen, ende den voorn. Cassique don Philippo soude met 300 man over lant comen, gelijck als oock geschiede.

[1]) lootpont water: deze uitdrukking is mij van elders niet bekend.

Den 18. dito s'morgens sijn wij vanden voorsz. hoeck t'seijl gegaen, met 26 Chilesen, daer onder eenen bekent was voor een verspieder ende vrunt vande Spaignaerts. Des avonts quamen wij aen een Eijlant daer de Spaignaerts veel paerden op hadden geteelt. Hier deden wij haer de eerste schade, alsoo wij der veel doot schooten, ende hier werden den voornoemden Chilees, omdat hij een verspieder was, gehangen. 18 Maart 1600

Den 19. Meert zijn wij smorgens weder t'seijl gegaen, ende quamen savonts voor een dorp, daer wij s'nachts bleven. Des morgens staecken wij de kerck aen brandt, ende namen meer Schapen, dan wij mochten eeten. 19 Maart

Den 20en zijn wij weder t'seijl gegaen, ende hadden neffens veel regen, eenen harden Noordelicken wint. Des avonts hebben wij t' weder geset voor een Boeren huijs, daer wij ons geweer gingen droogen, ende voort des nachts gebleven. 20 Maart

Den 21. sijn wij weder voortgeseijlt ende andermael gelant, in een plaets genaemt Pisselinge, daer wij eenige koeijen dootschooten om de vellen, daer van onse Chilesen haer schilden maeckten, ende lieten het vleesch leggen voorde honden. Op heeden cregen wij een Chilees bij ons, dat onse geaffectioneerde Chilesen, sommige Spaignaerts hadden doot geslagen, waer over onse Chilesen groote blijtschap met dansen ende singen bedreven. Doch dit was maer gepractiseert, om ons tot desen tocht te courageren. Ende naer dat wij weder onse reijse wat hadden gevordert, seijlende dicht langs de wal, soo is ons weder het tegendeel door een Chilees te paert verschenen, dewelcke vertoonde een brieff aen ons te hebben, die gehaelt zijnde, verstonden daerin, dat den Gouverneur naer ons verlangende, om van onsen Capiteijn sijn stalknecht te maecken, ende de Bootgesellen wilde hij int Bosch senden om hout te halen, meijnende ons door sulck schrijven beschreumt te maecken, ende van hem niet naerder te coomen, maer verlangde te meer bij desen Gouverneur te arriveren. Des avonts waren wij neffens een plaetse daer oock veel Chilesen te paert verscheenen, die ons mede aen seijden dat de Spaignaerts daechs te vooren vier vande principaelste gerevolteerde Chilesen hadden gehangen, ende noch wel vijftich geapprehendeert, die sij souden verbranden, t'welck oock wert voorts gestelt, om ons te diverteren van ons voornemen. Doch niet tegenstaende dede wij den geheelen nacht ons best met roeijen ende seijlen, om bij de fortressen der Spaignaerden te comen. 21 Maart

22 Maart 1600 Den 22e dito sagen wijt opde Spaensche fortresse roocken, ende alsdoen brochten onse geaffectioneerde Chilesen, een canow wel gebraden Schapenvleijsch aen boort, ende van hier liet ons Capn. de Schuijt vooruijt roeijen, met ses musquettiers om dat het stille was, ende nae datse mette Schuijt waren gecomen voorde fortresche, soo quamen daer twee Spaensche Ruijters op strant, ofte aenden watercant, die de onse vraechden wat wij voor Volck waren. Doch in plaetse van haer te antwoorden, soo wert naer haer geschooten, sulcx den eenen vant paert viel. Ondertusschen was de Chaloup bij ons gecomen, ende soo haest zij lach geanckert, soo schoot hij met sijn metale stuxke door de fortresse, waer naer terstont oock wert een brief bestelt, daer in den Gouvern. wert verwitticht dat Sijn Stalknecht gecomen was, om het Stal te sien, & dat den Gouverneur terstont soude aen boort comen. Maer hij antwoorde weder datelick dat hij niet bequaem en was (: om sijn swaerlijvicheijt:) aen boort te comen, doch was gereet sijn Lieutenant te senden, ende excuseerden hem, over den voorsz. brieff, ende sulcx niet sijn, maer een droncke paeps bedrijff was.

Ondertusschen is terstont den Lieutenant aen boort gecomen, die genaemt was Pedro Vilegoij, daer met onsen Capiteijn (:trouloos tegen sijn eerste verbont met de goede Chilesen:) heeft beslooten ende geaccordeert, dat wij souden naelaten de Chilesen te assisteren, ende ons weder alsoo van haer vervreemden, voor welcke nieuwe valsche conditie ons de Spaignaert soude leveren 50.000 ℔ hart broot ofte beschuijt, ende voorts soo veel vleesch ende andere verversingen meer als wij begeerden. Doch het Scheepsvolck was met desen losen handel niet gedient, ende hadden liever volgens de eerste Conditie mette Chilesen achtervolgende onse Commissie van Zijne Princelicke Excie Maurice den Oorloch tegen den Spaignaert (: oock om eenen goeden buijt:) aengenomen, ende alsoo te helpen (: volgens onse eerste beloften:) den voorn. Don Philippo, die alhier oock met sijn volck was bij der hant gecomen. Doch niettegenstaende de goede opinie vant Scheepsvolck, soo trachte nochtans ons Capiteijn sijn Accort metten Spaenschen Lieutenant te effectueren. Want men op heden anders niet en dede dan met den Spaignaert onderlinge Vrintschap te hanteren, sulcx wij van haer cregen (geen gebraden Schapen vleesch als voorsz.:) maar wat Broot, geroockte Sardijn & eenige Appelen, want het was in de Vaste, datmen geen vleesch en at, een goet tractement voor onsen Papistigen Capiteijn, maer slecht voor ons Scheepsvolck,

die smaeckel. vlees op eenen goeden Vrijdach souden gegeten hebben. 22 Maart 1600

Voorts heeft onsen devotegen capiteijn met den Spaignaert beslooten, dat wij s'nachts tegens malcanderen met loos cruijt, souden sercieren, gelijck als geschiede. Door welck fatsoen de arme Chilesen niet alleen werden geabuseert, maer veele van haer streckte sulcx tot verderff. Merckt wat een lelick bedrijff van onsen Capiteijn, om sijn valscheijt te bedecken. Tot welcken eijnde hij noch s'nachts een deel Gasten met haer musquetten dede inde Schuijt gaen, om dicht aent lant te varen, ende volgens t'bevel vanden Stierman te schieten. Doch den Stierman bevindende, dat het Volck sulcken bevel niet en wilden naecomen, is weder gekeert, ende heeft den Capiteijn sulcx aengeseijt, die dat verstaende, heeft als seer variabel de Gasten terstont belast, dat zij haer souden veijnsen, als off zij hem dwongen het Spaens accort weder te breecken, ende dat zij den voornoemde Lieutenant dadelick souden binden, gelijck als geschiede. Ende sijn alsoo (: behalven twee man, die opde Chaloupen souden passen:) met alle man gewapent aen lant gevallen, want het begon te dagen.

Den 23 Meert smorgens terwijle wij met de Boot voeren, om te landen, Soo belooffden den Capiteijn dat alle t'geene wij inde fortresse vonden ons tot beuijt soude sijn, & verthoonende oock dat hij nu van sints was zijn eerste Accoort met die Chilesen te volbrengen, ende sijn aldus aen Lant gecomen, alwaer ons den Spaignaert te peert resisteerden, maer en hielde door ons schieten niet lange plaets, want zij weecken inde fortresse op haer voordeel, daer wij haer terstont naer volchden, ende schooten lange tegen den anderen, zoo dat onsen bottelier deur sijn been getreft wert. Doch naerdat wij ses Spaignaerts hadden dootgeschooten ende sommige gequetst, soo hebben zij de Sterckte ons overgegeven, Op conditie daer sonder geweer, met Wijff ende Kinderen uijt te trecken, gelijck geschiede, ende gingen met ordre van onsen Capiteijn inde groote kercke. Den gouverneur metten oppersten Paep, quamen eerst uijt, de reste volchde, ende nae dat zij altsamen waren beso[r]cht, soo sijn wij inde fortresse geweecken, daer wij overvloedich veel Gout ende Silver, oock cleeren ende andere waren vonden, daer wij weijnich proffijt van hadden, doordien onsen Capiteijn hem weder soo groffelijck abuseerde. Want terwijle wij besich waren met plunderen, soo verscheen hier oock 23 Maart

23 Maart 1600 onsen eersten voorsz Bontgenoot don Philippo met sijn Chilesen, die terstont een Spaignaert doot sloech, waerdoor de andere Spagniaerts inde kercke seer bevreest waren, Die doen bij onsen Capiteijn weder vercregen, dat zij haer niet alleen en salveerden, bij ons inde fortresse, maer gaff haer weder te wapen tegen de Chilesen, t'welck onsen Capiteijn andermael niet alleen trouloos liet geschieden, maer stelden hem selven ende sijn Volck in groot pericul van de Spaignaerts overvallen te werden, alsoo ons Volck meest met plunderen ongewapent waren, doch verginck ons noch ten besten, desen gedwongen Spagniaerts seijden menichmael, dat wij niet en hoeffden cleeren te plunderen, alsoo wij het Gout ende Silver qualijck met onse Chaloupe soude wechvoeren, ende terwijlen wij met plunderen hadden besich geweest, zoo is onsen Capiteijn mette Spaignaerden noch naerder geaccordeert, doch niet wel wetende door wat middel, maer creegh vande Paep een vergulde Schael ende een Silver Lampeth, ende was haer alsdoen weder soo toegedragen, dat hij heur presenteerde, om te helpen doot slaen, alle de goede Chilesen, die ons hadden soo trouwelick geholpen, ende verlost in den hongersnoot, als voorsz. is.

Doch die Spaignaerts waren met sulcken variablen Vrunt niet gedient, ende sochten maer ons ontslagen te sijn, daer toe oock onsen Capiteijn seer lichtveerdich resolveerden, Ende hebben aldus seer slechtelick dese fortresse verlaten. Daerover de Chilesen onse Vrunden, als zij ons tegen quamen seer verwondert waren, die onsen Capiteijn weder een gefatsoeneerde Logen wijs maeckten, Seggende, dat wij de fortresse niet en conde behouden, bij gebreck van Boscruijt. Maer de Chilesen niet slecht sijnde, wisten wel beter. & aldus waren wij qualijck vant Lant vertrocken, in onse boot, om aende Chaloupe te varen, off de Spaignaerts quamen gewapent rijden onder de Chilesen, ende sloechgender metter haest wel 260. ende de resterende chapeerden te water, in vier canoen, ende aldus schandelick ende confuselick door ons Capiteijns trouloos beleijt, soo eijndichde desen Tocht, ende voeren aldus weder naer ons Schip.

25 Maart Den 25. Meert zoo sijn wij weder t'scheep gecomen.

26 Maart Den 26. dito hebben wij den beuijt gedeelt, ende voeren oock aen Lant, daer wij noch eenige Chilesen mette voorsz. Leugen sochten te paijen, ende en cregen geen Schapen meer voor niet, maer mosten dien doen betalen.

27 Maart Den 27en dito soo sijn daer vier en twintich Spaignaerts, ende

wel hondert van haer geaffectioneerde Chilesen, alle gewapent te peert op strandt bij t'Schip gecomen, ende smeten noch doot in onse jegenwoordicheijt sommige gerevolteerde Chilesen, die wij seer wel hadden connen beschermen, t'welck onsen Capiteijn niet en begeerde. Dese Spaignaerts met haer Chilesen sloegen haer Tenten neffens de plaets van ons Schip, ende sonden twee vande hare opt Strant, welcke riepen om aen boort te sijn, die ons Capiteijn terstont liet halen. Den eenen was een Capiteijn genaemt Martijn de Rive, ende den anderen was een Portugees, die gequetst was, ende liet hem verbinden. Dese persoonen bleven sommige dagen bij ons, om de gelegentheijt vant Schip te verspieden, om alsoo met voorraet haer prouffijt te doen, als wij daer naer verstonden. 27 Maart 1600

Den 2en Aprilis nae dat onsen Capiteijn de voorsz. Spaignaerts, neffens goet Tractement, noch hadde geassisteert met Boscruijt, Soo sijn die weder naer haer sterckte vertrocken, ende waren eijntlick met onsen Capiteijn versproocken, dat wij met onse Chaloupe voor Pisselingh, eerstdaeghs souden halen vierentwintich Ossen, ende een goede parthije tarwe. Op heden sijn drie Spaingaerts vande voorsz. trouppe bij ons overcomen loopen, eensdeels, soo sij seijden, om haer vrijicht te becomen, alsoo zij daer gebannen waren, als oock andersints, om ons het voornemen van den voorn. Capiteijn te openbaren. Op welcke conditie ons Capiteijn haer voor sijn volck aennam, sulcx dese overlopers verclaerden, dat den voornoemden Spaenschen Capiteijn geresolveert was, t'Schip t'overvallen, soo hij daer conde met weijnich volck incoomen, ende bij gebreck hem sulcx ontstonden, soo souden zijt de Chaloupen doen, wanneer zij soude naer Pisselinge comen, om beesten ende tarwe te halen, als voorsz, ende wanneer zij aldus de Chaloupe hadde, dan souden zij daer mede t'Schip besteecken. Dese Overlopers verwonderden haer seer, dat wij soo slecht als voorsz., de fortresse hadden verlaten, ten aansien datter soo grooten schat in was, ende deden t'sedert haer beste ons Capiteijn andermael te bewegen de fortresse met het Schip weder te gaen veroveren, om den grooten beuijt. 2 April

Den 4 dito bij gebreck, wij alsdoen vande Chilesen geen versieninge meer conden becoomen, noch oock sonder perijckel vande Spaignaerts, soo wert de Chaloupe innewaert aengesonden, om sulcx met gewelt te halen van eenige eijlanden, die in het volgende Caertgen met No. 16 zijn geteijckent [1]), Tot welcken eijnde een 4 April

[1]) Zie hierachter op bladz. 299.

4 April 1600 vande Overgeloopen Spaignaerts wert metgesonden, om dat hij de wech ende de spraecke conde.

6 April Den 6. Aprilis quam de Chaloupe weder aen boort, naer dat zij seer qualick hadden Vruntschap gecregen, met de Chilesen, ende brachten de Chaloupe vol Varckens, Schapen, ende Bocken, die seer goet ende delicaet waren, ende hadden voor thien varckens een halff Spies gegeven, ende andere waren naer advenant.

8 April Den 8e dito hadden wij weder een tocht gedaen, als voorsz., & hebben het selve Vleesch ende Speck int Sout geconserveert, voor proviande.

9 April Den 9. dito is onsen Capiteijn met de Chilesen weder vereenicht. Op conditie dat soo haest wij de Spaignaerts hadden doot gesmeten, oft altsamen in haer handen gelevert, dat sij alsdan souden geven vierenseventich duijsent Pesos Gout, ider pesos waerdich ontrent vier Guldens, Ende om te verseeckeren vande voorsz. somme, soo bleven aen boort twee Oversten Chasijcques, daervan den eenen was don Philippo voornoemt.

10 April Den 10. dito soo sijn wij om het voorsz. exploict te effectueren, met ons Schip ende de Chaloupe t'seyl gegaen weder naer de fortresse, ende sijn t'savonts onder een eijlant genaemt Mariquamis ten ancker gecoomen, alwaer wij s'nachts bleven leggen.

12 April Den 12. dito weder reijs gevordert, ende quamen t'savonts ten Ancker vier mijlen vande voorschreve Spaensche fortresse, genaemt Chilleweij, alwaer ons weder aen boort quam den voorn. Capiteijn Martijn de Rive met eenige verversinge, die terstont werde inde ijsers geslooten.

13 April Den 13. dito quamen wij 'tsavonts voort fort Chilleweij, alwaer wij naer haer, ende zij naer ons schooten.

14 April Den 14. dito voeren wij smorgens weder met vijffentwintich man, welgewapent naer de fortresse, ende hadden een groot steenstuck met, dat wij in een Rampaert hadden gestelt, t'welck wij vande Chilesen lieten voortrecken, ende int marcheren naer de Sterckte, soo quam den Corgidoor te peert ons tegen, met een brieff van zijn Gouvernr. aen ons Capiteijn, ende niettegenstaende marcheerden aldus den berch op, naer de fortresse, die wij doen open, ledich ende ijdel vonden, want den voorgaenden schat hadden sij al gevlucht ofte begraven, niettegenstaende waren de principaelste Spaignaerts met Vrouwen & Kinderen op haer voordeel geweecken in een huijs, dat wij in sijn defentie vonden, met een

Treseen [1]) rontom, daer twee metale Stucxkens in laegen, doch ons 14 April 1600
Capiteijn dit wetende, vreesden int approcheren veel volcx te verliesen, doch ondertusschen best, haer te versoecken met minder pericul, want lieten dat huijs ter zijden leggen, ende marcheerde nae de groote kerck, vandaer ons capiteijn de Spaignaerden ontboot bij hem te comen, op conditie dat hij haer aent leven niet soude misdoen, daerop seer slechtelijck alle de voorsz. Spaignaerts-tot 29. in getale bij ons in de kercke quamen, maer de soldaten die 24. waren, wilden soo niet bij ons comen, ende waren al gewapent, door oneenicheijt t'lantwaerts ingereden, ende doen sijn wij int voorsz. beschantste huijs getrocken, t'Savonts liet ons Capiteijn den Gouverneur met noch negen Spaignaerts, met alle de Vrouwen ende Kinderen inde fortresse gaen, ende de andere negenthien Spaignaerts int Schip, met ordre van die over al wel vast te sluijten, ende 's nachts bleven wij int voorsz. huijs.

Den 15. dito smorgens gingen wij altesamen weder inde kercke, 15 April
alwaer ons Capiteijn den Gouverneur met de negen Spaignaerts uijt de fortresse liet coomen, ende deden haer alt'samen het geweer affleggen. Doch zij bemerckende dat men tegens beloften haer het leven wilden benemen, baeden seer ernstelick dat men haer doch soude ransonneren, willen seer geerne opbrengen, soodanige somme Gelts, off de quantiteijt van Gout als ons de Chilesen belooft hadden, Welcke presentatie haer niet en mocht helpen, maer werden door bevel van onsen Capiteijn daer al t'samen vermoort, ende veerthien werden t'scheep verdroncken, vande 19. die daer gesonden waren.

Den 16. dito hebben wij aen Lant de plunderatie wat bij een ge- 16 April
raept, doch het meeste was, als voorsz. wech ofte begraven, doch een groote slechticheijt, dat men den Spaignaert den begraven Schat niet liet ontgraven, te meer dewijle ons de Spaignaert sulcx hadde gepresenteert, ten aensien oock hare vrouwen ende Kinderen in ons gewelt waren.

Den 17. dito quamen de voornoemde 24. gevluchte Spaignaer- 17 April
den voor de fortresse allarm maecken, dan soo haest wij naer haer schooten, namen zij de wijck.

Den 18. dito zoo sijn de Spaignaerts wedergecomen, doch en 18 April
conden ons niets doen, maer wij cregen van haer een jonge.

Den 19. dito ontrent drie uijren voor dach, Soo hebben wij door 19 April
ordre van onsen Capiteijn met ons 18e wel gewapent, neffens 25.

[1]) Treseen: mij van elders niet bekend.

19 April 1600 man van onse toegedaen Chilesen een tocht gedaen nae de voorsz. Spaignaerden, op hoope van haer een voordeel aff te sien, tot welcken eijnde den voornoemde gevangen jongen wert met genomen, om ons den wech te wijsen, met den dageraet comende bijde Spaig naerts, sloegender datelick drie doot, ende cregen daer neffens twee Vrouwen ende eenige Kinders, ende Slaven gevangen, ende bequamen noch van haer twintich gesaelde paerden, ende veel beuijts, daer met wij wederkeerde nae onse sterckte, onderwege begonde het soo geweldich te regenen, dat wij ons geweer niet langer drooch en conde houden, sulcx onsen Vijant (: bestaende in noch 21. Spaignaerts, soo wij meenden, ende menichte Chilesen haer Vrunden:) ons alsdoen meijnden te slaen. Doch raeckten t'alle geluck met ons achtienen in eenen boeren huijs, daer wij ons geweer droochden, ende maeckten het huijs diffensijff met schietgaten, daermet wij ons beschermden, middelertijt waren onse 25. Chilesen doot geslagen, ende hadden ons weeder affgenomen den voorsz. Beuijt, Naerden middach wert het schoon weder, soo dat wij onsen ganck weder naer onse fortresse namen. Doch cregen onderweegen noch een aenstoot, maer hielden haer met schieten van ons ende soo haest ons Capiteijn ons vernam, soo sonde hij noch 40. gewapende Chilesen, om ons te assisteren, die altemael oock werden dootgeslagen, eer wij t'savonts noch in onse sterckte quamen.

20 April Den 20. dito hebben wij weder van een tocht gebracht verscheijde Chilesche Vrouwen, die bij gebreck van molens ofte querens [1]), ons het Coorn brachten, daer wij broot van biecken, ende hadden oock gecregen eenen Spaensch gesinde Chilees, die ons Capiteijn terstont liet hangen.

21 April Den 21. dito weder een tocht gedaen ende hebben veel boeren huijsen verbrant.

24 April Den 24. dito wert een van de voorsz. Spaensche Overloopers, alsoo hij ons meijnden te verraden, gehangen.

28 April Den 28e dito deden weder een tocht, ende haelden ontrent 200. Schapen, om dagelicx te eeten.

2 Mei Den 2. Meij weder een tocht gedaen ende brachten sommige Ossen met, die wij voor ons Schip int Sout conserveerden.

3 Mei Den 3e dito een goede parthije tarwe t'scheep gedaen, voor provisie op onse reijs.

5 Mei Den 5e dito soo wert ons Capiteijn een monster vant Gout ge-

[1]) querens: handmolens, thans nog in sommige streken kwarens genoemd (Verdam).

bracht, dat de Chilesen souden graven, volgens t'Contract als voorsz. Dit Gout bestont in eenige cleijne stucxkens, ontrent anderhalff pont gewichte. 5 Mei 1600

Den 10. dito een uyre voor daech, soo hebben ons de Spainjaerden van alle canten geweldelick overvallen ende bestormt, ende ten lesten de fortresse ingecregen, bij gebreck wij die met ons 25. persoonen, niet en conde besetten, soo dat wij eijntlick met verlies van ses man, raeckte in de corps de guarde, daer wij noch tot op den dach, ons in tegenweer hielden, Ende alsoo wij door de menichte der Spaignaerden geen cans en hadden, om uijt te vallen, ende zij ons oock geweldelick beset hadden, Soo heeft ons Capiteijn versocht, off zij met stilstant van wapenen ons wilden laten t'scheep gaen, daer op zij terstond riepen, datter niet een van ons en soude schapperen, ende nae dat zij sagen wij ons niet en wilde gevangen geven, ende dat zij het huijs met gewelt van schieten niet en conde crijgen, ende dat wij haer ondertusschen veel Volcx affschoten, Soo hebben zij daer den brant in gesteecken, om alsoo een eijnde met ons te maecken. Doen zijn wij meest alle gequetst, met ons geweer (: a la desperade:) daer uijt gevallen, behalven ses die daer in doot als seer gequest bleven, ende weecken diffensijff nae de Wal daer wij affsprongen, ende weecken alsoo nae de watercant, met verlies van twee man, die zij onderwege doot schooten, ende alhier onder een trencheken schermutseerden wij, noch soo lange tot dat onse Schuyt vant Schip, ons te hulp quam, ende alsdoen begaven wij ons te water, Soo dat doen weder ses man werde dootgeslagen, ende quamen aldus met ons vijven, neffens die noch inde Schuyt waren seer gequest aen boort. Ende alsoo wij t'scheep noch ses Spaignaerts gevangen hadden, soo werden twee van die geboden voor een fock, die wij aen lant hadden leggen, om te verdubbelen, maer zij en begeerden sulcx niet te doen, Soo dat aldus onse dominatie hier eijndichde. 10 Mei

Den 11en Mey weecken wij met ons Schip weder uyttewaerts aen, op heden sterff noch een van onse gequetste, ende door contrarie wint mosten wijt weder anckeren. 11 Mei

Den 12. dito door een goeden wint ontrent ses mijlen gevordert, ende alsdoen weder door contrarie wint geanckert. 12 Mei

Den 15. dito sagen wij veel Schapen aen Lant, bij de Watercant loopen, Waer door onse Schipper met meest al t'gesonste volck derwaerts is gevaren, om daer van eenige te becomen. Doch terwijle den Schipper besich was ettelicke Schapen nae de Schuijt te 15 Mei

15 Mei 1600 drijven, soo sijn menichte gewapende Chilesen ende Spaignaerts, die in Buscade hadden gelegen, voorden dach gesprongen, om onse te overvallen, die Godt loff, noch alt'samen schapeerden, ende aen boort quamen, behalven een van onse geaffectioneerde Chilesen, die wij doen noch elff hadden, Welcke inde voorsz. furie oock waren t'scheep gecomen, doch t'snachts ontswommen ons thien van dese Chilesen, daer mede wij heel machteloos bleven, en conde qualick ons ancker winden.

18 Mei Den 18e dito quamen de Spaignaerts, die ons hadden geslagen, ende hier van Osorme waren gecomen, met alle haer macht op de watercant, voort schip rijden, ende arbeijden dagelicx, om ons onder teecken van een witte vree vaen te bedriegen.

20 Mei Den 20en dito soo is door een harde noorde stormwint ons Cabel gebroocken, zoo dat wij met het Schip dreven tegens de Lager Wal, daer de voornoemde Spaignaerts lagen. Hierdoor heeft ons Capiteyn sijn beste cleren aengetrocken, ende seyde ons al te samen adieu, was van sints aen lant te varen, om te sien off de voorschreve Spaignaerts ons wilde in genade aennemen, maer niemant vant Scheepsvolck wilde hem aen lant setten, ende in dusdanigen miserabelen standt sijnde, soo heeft ons Godt de Heere tegens alle menschen oordeel geholpen, want het Schip raecktmiraculeus vanden Lager wal tegens wint ende stroom int Vlot, daer wij terstont weder een Ancker lieten vallen, & soo bij dicht aen lant bij t'voorschreve Spaensch gewelt, hadden een Ancker laeten staen, daer een boij op was, soo voeren wij derwaerts, alsoo het onweer was affgenomen, met een tros, doch lieten een vree vaen waijen, als off wij aen lant byde Spaignaerts hadden willen wesen, ende onder dit fatsoen maeckten wij onse tros op de boij vant Ancker vast, daer mede wij wederkeerden, ende cregen soo het Ancker.

26 Mei Den 26. Mey zijn wij met eenen zuijt oosten wint, t'seijl gegaen, & alhier heeft ons Capiteijn, noch eijndelick sijn verkeerde barmhartich[t] ende lichtveerdige sotticheijt getoont, want de resterende ses gevangen Spaignaerts, werden niet alleen vrij aen lant gebracht, maer men gaff die noch elck een Roer, met sijn Cruijt ende Loot ende sijn toebehooren, tot haer defentie,Ende aldus scheijden wij uijt dese gelegentheijt van Chilleweij.

[1]) Dit kaartje is niet meer aanwezig. In 1643 maakte Hendrick Brouwer kaarten van den Chiloé-Archipel en omgeving. Enkele ervan zijn aanwezig in het Algemeen Rijksarchief in Den Haag en op het Geographisch Instituut der Universiteit te Utrecht. Nauwkeurige copiën der geheele serie (van c. 1665) in den geteekenden Atlas

Volcht de gedaente vande treffelicke Haven van Chilleweij, Verclaringe vande naervolgende Caerte, [1])

1. Is een schalie van graden, om te vertoonen de eleuatie derselver landen.

2. Is de zeecust vant Eijlant Chilleweij.

3. Is de inwijck, diep ontrent 25. vaem.

4. Geven wij de naem van Cordus hoeck.

5. Noemen wij Schapen baij, daer goede ancker gront is op vijff vaem.

6. Een beslooten haven, groot genouch om 200. Schepen te vertijen.

7. Goet vers water gemackelick om halen.

8. Heeten wij het Robben Eijlant.

9. Een groote drooge inwijck.

10. Een droochte daer de zee seer op stort.

11. Peerden Eijlant, om de menichte die daer op waren.

12. Dit is een schoon Santbay.

13. Het ras van Osorne, daer gaet een schrickel. vloet ende ebbe.

14. Het lant van Osorne. Hier vaert men over op stil water.

15. Dit is eene groote wijde binnelantsche zee.

16. Is den wech die wij seijlden nae des Spaignaerts forteresse.

(17. ontbr.)

18. Sijn Alloij landen, bewoont met Chilesen, ende hebben veel beesten.

19. Een goede plaetse genaemt Phisselingen.

20. Een droochte vant lant afftreckende, seer periculeus.

21. Oock een gat dat nae de zee loopt, doch door droochte niet navigael.

22. Is de reede voor de fortresse, ende met 4. off 5. vaem cleijgront.

23. Is de fortresse ende woonplaetse der Spaignaerden, beset met veele schoone Boomgaerden, van veelderhande fruijten, hebben mede veel ossen, schapen, bocken, varckens, hoenders, ende alderhande vee, oock menichte van tarwe.

24. Is de geheele haven ofte plaetse van Chilleweij.

van Johannes Vingboons in de Bibliotheek van het Vatikaan (Cod. Reg. Lat. 2107—2109). Zwakke copiën door Van Keulen, eerste helft XVIIIe eeuw, zijn o. a. aanwezig in de verzameling kaarten van het Marine-Archief, thans ter Universiteitsbibliotheek te Amsterdam, daar genummerd 5626, 5633, 5641. Zonder bizonderheden van oorsprong vermeld in den Catalogus van Leupe, 1872, bladz. 1185, 86, 88.

(25, 26 ontbr.)
27. Is den inganck nae de fortresse.

Instructien en Journalen van Brasiliaansch een Oost-indische rijsen, 1623—1681.
Kol. Archief BB, Algemeen Rijksarchief, 's-Gravenhage.

Tot zoover Mees Sandersz. Wat het meeste treft in zijn verhaal is dat hij Balthasar de Cordes beschuldigt van ontrouw tegenover de Indianen, terwijl juist in de Spaansche stukken De Cordes als hun vriend optreedt. Deze tegenstrijdigheid is gemakkelijk te verzoenen, Sandersz geeft den indruk weer, dien het gedrag van den kapitein op het scheepsvolk maakte, die de slimheid van het vertoon van vriendschap jegens de Spanjaarden niet begrepen, en wier begeerte opgewekt was door de verhalen der Indianen van onmetelijke schatten gouds: de Amerikaansche fabel, die nu werkelijkheid zou worden. Het komt mij voor, dat wij ons rustig aan de voorstelling der Spaansche stukken kunnen houden. Het verloop der gebeurtenissen is bij Sandersz geen andere dan bij Erraruziz, het is duidelijk dat beiden, ieder van zijn waarnemingspunt, de gebeurtenissen getrouw hebben gerapporteerd.

De vergelijking geeft echter aanleiding tot een opmerking van ruimere strekking. Als we het verhaal van Mees Sandersz alleen hadden, zouden wij ons van het geval slechts een vage voorstelling kunnen maken, waarvan menige bizonderheid met andere in strijd is. Wij beschikken in de geschiedenis van onze oudste zeetochten dikwijls uitsluitend over dergelijke rapporten van ongeletterden; hoe gebrekkig geven zij weer, wat er werkelijk gebeurd is! Ik denk bijv. aan het rapport van Theunisz Claesz, het eenige bericht, dat wij hebben over de vermoedelijke rondvaart van Spitsbergen door Jan Cornelisz Rijp.

Er zijn in het rapport van Sandersz allerlei kleine trekjes, die overeenstemmen met uitvoeriger mededeelingen bij Errazuriz en ook omgekeerd. Bijv. de kaptein is bij Sandersz van meening daar een kasteel te bouwen, bij Errazuriz heeft hij het gebouwd, d. w. z. hij heeft een reeds versterkt huis verder toegerust. Hij vernielt ook het huis, waarin de Spanjaarden de wijk genomen hadden. Sandersz spreekt van drie kanonnen, twee metalen stukken van de Spanjaarden, en een steenstuk uit het schip, evenals Errazuriz.

De ontvangst van Pedro de Villagoya aan boord is bij Sandersz ook vriendelijk; aardig is, dat er volgens hem eerst een paar sarcastische brieven tusschen den kaptein en de Spanjaarden gewisseld waren over den stalknecht en den stal. De afspraak, dat de Spanjaarden en de Hollanders elkander in schijn 's nachts zouden aanvallen, heeft Sandersz ook. Er komt bij Sandersz nog een kleine listigheid van De Cordes bij, dat hij de zijde der Indianen moest kiezen gedwongen door zijn volk, welk voorwendsel hij gebruikte om De Villagoya gevangen te nemen.

Eenigszins onzeker spreekt Sandersz van de zes Spanjaarden, maar ze worden, evenals bij Errazuriz, bij hem ook doodgeschoten. De Spaansche bevolking wordt bij Sandersz ook in de kerk gelokt en „alt'samen vermoort"; hij betreurt dat, want nu konden ze niet meer vertellen, waar het goud verborgen was. Sandersz spreekt van twee aanvallen op het fort, en aangezien hij dag voor dag de gebeurtenissen opsomt, moeten we aannemen, dat er in het verhaal van Errazuriz een samentrekking heeft plaats gehad. Ook de drie Spaansche overloopers komen bij Sandersz voor, als mede de gevangenneming van Martin de Iribe. We hooren nog even, dat de Spaansche vrouwen en kinderen „in ons gewelt" waren.

De vlucht uit het zelf ingerichte fort in Castro komt bij Sandersz merkwaardig overeen met Errazuriz: de Spanjaarden steken het in brand, de Hollanders wijken, alle gewond, naar den wal, springen eraf en wijken naar den wallekant, waar een „schuijt vant schip" hun te hulp kwam. De aftocht door de wateren van den Archipel van Chiloé gaat bij Sandersz parallel met Errazuriz, hij vertelt ook, dat De Cordes, als ze gestrand zijn, naar den wal wil. Het volk vertrouwt het echter niet, want hij had zijn beste kleeren aan; ze vreesden blijkbaar, dat hij hen in den steek wilde laten. Bij Errazuriz is het de fatterigheid van den eenen Spanjaard, die het vertrek van De Cordes vertraagt: deze beide opvattingen zijn vereenigbaar.

Wij zijn in de noodzakelijkheid het verhaal van Errazuriz te aanvaarden, en waardeeren het, als een kostbare opname naar het leven uit dien ruwen pionierstijd. Hoewel een klein incident in de reis van de vijf Rotterdamsche schepen, was het voor tal van deelnemers aan dit drama een fatale ramp. Onwillekeurig glijdt onze aandacht van dit Zuid-Amerikaansche tafereel af naar de latere revoluties in de Zuid-Amerikaansche republieken. Wij

spreken in Europa wel van operette-revoluties, voor de deelnemers zijn het tragedies niet minder ernstig dan de laatste Europeesche oorlog voor ons continent. J. Conrad laat ons in zijn Nostromo zoo'n Zuid-Amerikaansche revolutie van nabij zien als een geweldige ramp, zoo geeft ons het verhaal van Errazuriz even te zien, wat de aankomst van zoo'n vijandelijk schip, dat maar een paar dagen bleef, voor de bevolking beteekende.

DE TROUW BIJ TIDOR

Van de reis van de Trouw door den Grooten Oceaan weten we niets, we vernemen alleen, dat het schip in 1600 aan het eiland Ternate kwam, waar Frans Verdoes den kapitein waarschuwde niet naar Tidor te gaan [1]). Niettemin voer De Cordes daarheen en kwam er 3 Januari 1601 met een bemanning van 24 koppen en 4 Indianen, die hij uit Peru medegenomen had (d.i. Zuid-Amerika in het algemeen). Het was door de Portugeezen bezet. Oogenschijnlijk vriendelijk ontvangen en het uitzicht verkrijgend de lading te ruilen voor gariofel-nagelen, werd de geheele bemanning met den kapitein Balthasar de Cordes, uitgezonderd een zestal, verraderlijk door de Portugeezen vermoord. Die zes werden gevangen genomen, nl. de schipper Anthonis Anthonisz alias Swarte Teunis of Teun, de constabel Aert Anthonisz, Andries Jansz bottelier, een hoogbootsman, en twee jongens, twee van deze drie laatsten heetten Jan Jansz van Rotterdam en Willem Loyen [2]). Ze werden naar Goa gevoerd, wellicht ging Anthonis Anthonisz naar Malakka[3]), nu of later; één, nl. Joris Adriaensz, werd naar Manila gebracht. In 1610, toen François Wittert voor Manila lag, was hij er nog, hij wist te ontsnappen en bracht een jaar door bij de „Comacinas" of „Comaconas", een stam vijandig tegen de Spanjaarden. Van hen kwamen Anthonis Anthonisz, Aert Anthonisz en Joris Adriaensz weder in het vaderland terug en legden de hierachter volgende verklaringen af.

[1]) Hulsius' Achte Schiffahrt. Frankfurt a. M., 1605, bladz. 46, 51, aangehaald naar de editie van 1608 door Wichmann, Dirck Gerritsz, bladz. 43. Zie hier bladz. 310.

[2]) Namen der gevangenen, etc. Rotterdam, 1608. Hier bladz. 126, 127.

Mees Sandersz, die een Notitie opstelde over de plundering van Castro, is er niet bij; mogelijk dat Mees Sandersz zijn verklaring reeds gedurende de reis opstelde, dat hij zelf op Tidor vermoord werd en dat de verklaring door de geredden in de gevangenschap medegenomen werd en naar Holland gebracht. Legde hij zijn verklaring af, teruggekeerd in het vaderland, dan wekt het verwondering, dat hij dan niet tevens een verslag gaf van den moord op Tidor. Hij wordt ook niet opgegeven in de Namen der gevangenen (1608), hier afgedrukt op bladz. 126/7.

[3]) Jacob le Maire, Spieghel der Australische Navigatie. Amsterdam, 1622, bladz. 82 verso, aangehaald door Wichmann, Dirck Gerritsz, bladz. 43. Zie hier bladz. 317.

Het schip zelf werd door de Portugeezen gehouden en aan hun eigen twee schepen op Tidor toegevoegd. Het gelukte Jacob van Neck niet het te heroveren.

VERKLARING ANTHONIS ANTHONISZ. c.s., 19 Nov. 1603

Wij Burchm[rs] ende Raden der stadt Rotterdam oirconden dat voor ons gecomen ende gecompareert sijn geweest Anthonis Anthonisz schipper oudt 36 jaren ende Aert Anthonisz constabel oudt 29 jaren ofte elcx daer ontrent beijde van Culenborg ende wonende binnen dese stadt Rotterdamme, rechtelijcken gedachvaert zijnde omme getuijgenisse der waerheyt te geven ten versoecke vande Oostindische Comp[e] binnen Rotterdam, ende hebben elcx apart ghehoort sijnde getuijcht ende verclaert bij solemnelen eede (: die sij hier toededen als recht is:) warachtich te sijn.

Dat sij deposanten als schipper ende constabel respective gedient hebben opt schip genaemt de Trouwe, waerop capiteijn is geweest eerst Joriaen van Boucholt ende daernaer Balthasaer de Cordes dat sijluyden oversulcx met tselve schip in compagnie van noch vier andere schepen altsamen onder commandement van Jacob Mahu in Junio 1598 van Rotterdam daer naer vuyt t'Goereesche Gadt seyl gegaen sijn naer de strate Magellanes, dat sijluyden
3 Jan. 1601 naer verscheijden avontueren op den derden January anno 1601 niet stercker wesende van volck als van 24 Nederlanders ende 4 wilden die zij van de custen van Peru mede genomen hadden met tvoorsz schip sijn gearriveert in het eijlandt van Tidore een vande Moluckse eylanden, alwaer aen henluijden boort gecommen sijn eenige Portugesen vragende waer sijluyden van daen quamen ende want[1]) henluyden begeeren was, dat de voors. Balthasaer de Cordes (:mits t'overlijden vanden voorn. Joriaen:) alsdoen capiteyn opt voorn. schip daerop voor antwoort gaff, dat hij daer quam om zijn coophandel te drijven, dat de zelfde Portugesen daer op vraechden ten anhoiren van hen deposanten alder[2]) vrachten, dat d'voorn capiteijn Cordes daer op seyde dat hy alrehande waren mede brachte, dat d'voorn.Portugesen daer op zeyden, dat aldaer gariophel nagelen ghenouchelijck voor henluijden waren, dat sij deposanten ende haer luyder mede scheeps volck daer naer

[1]) want: lees wat. [2]) aller: lees naede.

hen uijterste beste gedaen hebben omme tvoorn haerl- schip al- 3. Jan.
daer aen landt te meeren daer inne henluijden de voorn. Portu- 1601
gesen met alle diligentie hebben geholpen, dat daer ten zelven dage zeer veel gewapende Portugesen in tselve schip gecomen sijn, sulcx dat zij deposanten ende t'andere hare scheepsvolc quade suspitie daer van cregen ende oversulcx aenden voorn. capiteyn aenhielden, dat hij d'selve vuyt voorn. schip souden doen gaen 't welc alsdoen dienvolgens geschiede,

dat tsanderdaechs den 4 Januarij 1602 de voorn. capiteyn Balthas. 4 Jan.
de Cordes met een roodt scharlaken mantel ende eenige vergulde met gegraveert been ingeleyt vierroers aen landt gegaen is, omme daer mede te vereeren den Coninc van Tidore ende de capiteynen van de Portugesen, dat de voorn. Balthasz. de Cordes ten selven dage weder int voorn. schip bij hen deposanten comende seijde jegens henluijden ende t'ander scheepsvolc dat alle saecken claer waren, dat hij daer vrij mocht handelen, dat hij sijn contract met den Coninc van Tidore ende met de Portugesen gemaect hadde, dat denselven hen soo veel nagelen hadde gewesen daert voorn. schip zijn halve lading mede zoude mogen hebben,

dat den naest daer aen volgenden dach wesende den 5 5 Jan.
January 1602, den voorn. capiteijn Balthasz de Cordes met noch 6 gasten vant voorn. zijn schip opt eijlandt Tidore aen landt gegaen sijn, omme int voorn. schip te halen eenen osch voor provisie van sijne scheeps volc die hij seijde hen bij de Portugesen belooft te wesen, dat terstondt daer naer voor het voorn. schip gen[t]. de Trouwe gecomen is een Portugees stuerman, versoeckende dat den voorn. Anthonis Anthonisz schipper vant zelve schip bij hen aen landt comen ontbijten soude, dat d'voorsz. Anthonis Anthonisz, schipper mede deposant in desen, daer deur een tolc ofte vertaelder dede zeggen dat hij Anthonis Anthonisz schipper wesende vant voorn. schip niet vuijt tselve schip gaen en mochte, maer zoo den Portugesen stuerman sulcx geliefde, dat hij int voornoemde schip soude comen ontbijten, waerop den voorn. Portugesen stuerman deur den vertaelder hem schipper dede seggen, dat hij een swaer man was oudt ende traech sijnde ende nyet wel scheep en mochte commen ende mitsdien vruntlijck versocht dat den voorn. schipper aldaer bij hem comen soude, dat hij ende de schipper maer slechts voort schip int gras nedersitten ende aldaer tsamen ontbijten souden, waer op den zelven schipper Anthonis mede deposant in desen dien-

5 Jan. volgens vuijt voorn. schip gegaen is met eenen Gerrit Jacobsz,
1601 den sone vanden Speuijwachter tot Rotterdamme, ondertimmerman vant voorn. schip van de Trouwe, die als connende de Portugeese sprake hen vertaelen soude, ende voort selve schip int gras sittende met den voorn. Portugeesen stuerman vort ontbeten, heeft

den voorn. Anthonis Anthonisz. ende verclaerde alleen, dat hij ontbijtende met den voorn. stuerman ende siende dat zeer veel Portugesen met hellebaerden ende ander geweer ontrent henluijden quamen quaet vermoeden gecregen heeft, ende mitsdien jegens den voorn. Gerrit Jacobsz zeijde, dat hij begonste quaet achterdencken inde Portugesen te crijgen ende hoorende een crete int voorn. schip van de Trouwe, dat hij deposant opgeloopen ende na twater toe gesprongen is om int voorn. schip te comen, ende int water ommesiende naerde voorsz Gerrit Jacobsz dat hij gesien heeft dat de Portugesen den zelven Gerrit thooft affsneden ende tselve hooft langs de strandt wech werpende waren, ende bijt schip comende ende vernemende, dat de Portugesen tvoorn. schip van de Trouwe al in hadden, dat hij deposant weder aen landt bijde Portugesen gegaen is, die hem deposant aldaer gevangen en namen ende int gevanckenis gestelt hebben,

den voorn. Aert Anthonisz verclaerde mede alleen, dat terstondt naer dat de voorn. Anthonis Anthonisz schipper als boven met den voorn. Gerrit aen landt gegaen was, eenPortugees aent scheepsboort is gecomen met diverse gecoocte spijsen, die bijden commis vant voorn. schip inde caijute gesloten sijn, soo datter nyemant aff ende proeffde, dat terstondt daer naer veel barck met Portugesen aent voorn. scheepsboort gecomen zijn heijmelijc onder haer cleeders gewapent sijnde, dat hij deposant jegens d'voorn. commis vandt voorn. schip vande Trouwe seijde dat men de selve Portugesen vuyt selve schip houden zoude, daer op den Commis voorsz zeijde aldus in substantie: nu wij contract met de Portugesen hebben, laetse nu scheep commen, dat dienvolgens de Portugesen scheep commende d'een den anderen vant scheeps volck om een hoeck geroepen ende onder t'decxzel van vruendelijck met henluijden te willen spreken ofte kouten met henluijden geweer, dat sij als boven verborgen hadden verradelijcken deursteken hebben sulcx

[1]) bouchnet: is waarschijnlijk hetzelfde als boevennet; „een net van traliewerk gemaakt, dat over de opening van een schip geplaatst werd en bestemd om af te weeren hen die opkwamen om te enteren" (Van Lennep).

Waarschijnlijk is boegnet een formatie om het vreemde „boevenet" wat redelijker

dat alle tscheepsvolc vant voorn. schip van de Trouwe, dat alsdoen scheep was soo verradelijcken om den hals quam vuyt geseyt de jongers, die onder int schip liepen ende de voorn. Arent Anthonisz ende deposant met noch 2 andere mannen vant zelve scheepsvolck, die onder tbouchnet [1]) van tvoorn. schip henluyden tegens de Portugesen ter weer stelden soo lange als zij eenige middelen sagen van defensie met groff schut ende musketten onder de Portugesen ende hare schuijten schietende ende nyet langer en connende hen defenderen sijn om laech int voorn schip geloopen en daer naer opt geloof ende beloften van de Portugesen boven commende sijn van de Portugesen geapprehendeert vast gehouden ende den derden dach haer int gevanckenisse tot Tidore gebracht. 5 Jan. 1601

Dat ter wijlen d'voorsz. Portugesen scheep waren gecomen de voorn. Balthasar de Cordes met een schuyte aent voorn. scheepsboort quam ende overcommende heeft inde cayute vant voorn. schip een ander paer schoenen angetrocken ende weder inde voorn. schuijte gaende seijde hij deposant jegens den zelven capiteijn datter soo veel Portugesen scheep waren, dat het goet waer, dat hij capiteijn d'selve weder dede vuyt gaen dat d'voorn. Capiteijn naerde voorn. schuijte wederom climmende jegens hem deposant zeijde, dat hij d'selve Portugesen weder souden doen vuyt gaen, waer naer terstont de verradelijcke moort als voren gevolcht is.

Beijde d'voorn. deposanten verclaerde wijders dat zij daer naer vuyt de kayuts jongen vant voorn. schip vuyt de voorn. Portugesen zelven ende vuyt andere persoonen wel gehoort ende verstaen hebben, dat de voorn. capiteyn de Cordes soo haest als hij in de voorn. schuijte was bij een van de zelve Portugesen deursteken ende bij een vande mede gesellen der voorsz Portugesen thooft afgesneden is geworden, dat zij nadehant verstaen hebben vuijt den hoochbootsman vant voorn. schip gen[t] de Trouwe (: die mede een was van de 6 mannen die vuyt voorn. schip opt eylandt van Tidore omme den voorn. os te halen gegaen waren :) dat doen d'selve hoorden met groff geschut schieten, sij luijden na haer boot liepen, om naert voorn. scheepsboort te roeyen, alwaer sij vermoeden, dat het qualijck mochte gaen, dat sijluijden vervolcht waren van een caracolo met Portugesen ende anderen, sulcx dat sij

te maken, zooals men korte Wetten van korte Metten gemaakt heeft.

Voor een verklaring van boevennet zie men J. W. IJzerman in zijn uitgave van Ottsen, bladz. 43 [3]).

5 Jan. 1601 geen middel sagen omme te ontcomen, waer op hen de Portugesen toeriepen, datse henluijden zouden opgeven. Dat de voorn. 6 mannen daer op riepen dat se hen wel wilden opgeven, mits dat zij van haer leven versekert souden wesen, dat t'voorn. volc inde caracole bij eede d'voorn. zes mannen vant voorn. schip vande Trouwe beloofden, dat zij aan haer lijf ofte leven nyet beschadicht souden werden, sulcx dat op de zelve belofte den voorn. hoochbootsman met d'andere vijff zijne medegesellen inde voorn. caracole gecomen sijn ende daer wesende, zijn de selve altesamen op een rije neffens den anderen gestelt, dat de capiteijn op de zelve caracole een van sijn volc, die een breede coutelasse in zijn handt hadde, bevolen heeft de voorste van voorn. 6 gasten vant voorn. schip van de Trouwe sijn armen ende beenen aff te houden in desz voegen, zeggende eerst aldus: houdt dien man dien arm aff, twelc zoo geschiede, tselve gedaen zeijde: houdt hem nu den anderen arm af twelc in gelijcker vougen werde gedaen, daer naer belaste den voorn. capiteijn, dat men deselve man de beenen aff houden soude, twelc ooc volbracht werde, ende daer naer is tvoorn. man door last vanden zelven capiteijn thooft geclooft, dat van gelijcken noch drie anderen van de voorn. zes gasten de armen, beenen afgehouden ende thooft elck geclooft zijn, maer dat den voorn. hoochbootsman met noch een vande voorn. 6 gasten, uijt de caracole int water gesprongen ende ontswommen zijn, zulcx dat hen de voorn. caracole nijet mocht becomen, dat den een van de zelven verdroncken ende den voorn hoochbootsman na lanc swemmen ontcomen is geweest.

Dat d'voorn. hoochboots man daer naer op seker eijlandt onder subjectie van den Coninc van Tidore commende, bij den Coninc van Tidore ontboden is geweest ende daer comende opt aenhouden vande Portugesen van wegen den zelven Coninc gevancklijc gehouden is geweest ter tijt toe sij voorn. deposanten bij de Portugesen in zeker schip om in Oost-indien na den viceroy van Goa gevoert te worden gebracht zijn geweest, te welcken dage den voorn. hoochbootsman mede int zelve schip om met hen deposanten als boven gevoert te werden, bij hen deposanten gemen is, alwaer sij deposanten alle tgene voorsz is uijt hem verstonden, dat zij deposanten geduerende hare voorsz gevanckenisse eerst vuyt de jongens vant voorn. schip van de Trouwe, ende daer naer vuijt de Portugesen zelven gehoort en verstaen hebben dat alle de gecoocte spijsen, die bij den voorn. Portugees als boven

int zelve schip gebracht zijn geweest t'eenemael gevenijnt ende vergift waren, ende dat oversulcx de Portugesen tvoorn. schip ingenomen hebbende, alle d'selve spijsen over boort geworpen hebben. 5 Jan. 1601

Alle tgundt voorsz is verclaerden zij getuijgen respective zulcx warachtich te sijn, soo waerlijck moeste henl. Godt de Heere almachtich helpen, ende want men (des versocht sijnde) schuldich is getuygenisse der waerheijt te geven zoo hebben wij Burgm^{rs} ende raden voornoemt tsegel ter saken der voorn. stadt hieronder op gedruct opden 19 novembris anno 1603, ende was ondergeteeckent van[1]) besegelt sijnde met een opgedruct segel in groenen wasse

Gecolationneert jegens doriginele certificatie geteeckent ende gesegelt als boven ende daer mede accorderende bevonden desen 6 January des jaers 1604.

Bij mij Barent Lampe openbaer notaris bij den hove van Hollandt geadmitteert ende t'Amsterdam residerende.

Register artikelen en instructien Kamer Zeeland (41 G) fol. 132. s'-Gravenhage, Algemeen Rijksarchief.

L. HULSIUS. — ACHTE SCHIFFART. Franckfurt a. M. 1695, bladz. 46. Hij vertaalt een gedeelte van een Acte der Admiraliteit van 9 September 1604:

num. 3 wie sie [nl. de Portugeezen] auch in Tidore einer von den Insuln Molucken an ein von dess Balthasar de Cordes schiffen hoch grewlich bewiesen. Dann da sich solches mit vor versprochener Zusagung, dass die Männer, so darauff gewesen, ihres lebens sicher seyn solten, den Portugesen ergeben hatte, haben sie denen, einem vor, und dem andern nach, da einer dem andern hat müssen zusehen, die Arme, die Bein, und zu letzt den Kopff weggehawn.

Op deze mededeeling is een Bijlage op bladz. 51:

Num. 3 belangend, sol man wissen, dass Anno 1598. auss Seelandt 5. Schiff unter dem Admiral Mahu, nach dem engen Meer Magellani zugefahren seynd, so fast alle ein unglückliche Reyse gethan haben: Der Admiral Mahu ist auff dem Weg gestorben, da wirdt einer Balthasar de Cordes, so sein

[1]) De onderteekeningen zijn in de copie niet overgenomen.

Vice Admiral war, Oberster an seine Stadt: dieser Oberste hatte einen Vettern, Simeon de Cordes, so Commissarius von einem dieser Schiff war, derselbige ist, nach dem er das Fretum Magellanicum durchkommen, für dem weiten Meer Mare Pacificum fürуber gesegelt, und war Anno 1600.bey Ternate ein von den Insuln Moluccae ankommen. Alda wird er de Cordes, von dem Frantz Verdoes, der Holländer Commissario in der Insul. Ternate (davon hievorn Cap. V. auch Meldung geschehen ist) gewarnet, er sol sich wol hüten, weil die Portugeser zwo Vestung in der nächsten Insul Tidore hatten dass er nicht etwan in ihre Handt käme. Er de Cordes aber hat solcher Warnung nicht wahr genommen, sondern veracht, hat sich doch darnach (es sey dass er mit seinem Shciff auff den Grundt kommen, oder dass er von den Portugesern umbgeben worden) von ihnen, dann sie ihm gar viel Guts verheissen und versprochen, also uberwinden lassen, dass er sich unnd sein Schiff in ihre Hände gegeben, da sie aber seiner unnd seiner Leuth mächtig worden, seynd sie darmit umbgangen, wie im Urtheil vermeldet ist.

PIETER WALICHSSOON, op de Gouda van de vloot van Van Neck in Ternate, schrijft uit Petani, 4 Aug. 1602:

.... De Portugeezen hadden, 11 Juni 1601, op Tidor drie schepen, „te weeten 2 Portegyse scheepen, met een Hollants schip dat door de straet Magellanes gecomen was, een van de scheepen daer Pieter Janss. mee uitgevaren was, sy genomen hadden ende het volck vermoort hebben, behalven 5 mannen, die naer Goa gevoert syn."

(De Jonghe Opkomst, 240 II. 479, ook geciteerd door Nachod 96).

[1]) De opgaven over de schepen,die heen en weer varen tusschen Manila en Acapulco in Mexico stemmen overeen met de ons bekende berichten over deze vaart, zonder dat ze vaste regels zijn, wèl echter dat de schepen bij Kaap Spirito Sancto d. i. de N. O. punt van de San Bernardino Straat aankwamen. De Straat Mindano ofte Taginia. is de Basilan Straat tusschen Mindanao en Basilan, door Adriaensz Taginia genoemt. Linschoten's kaart heeft Tagima. De andere namen zijn moeilijk thuis te brengen, wellicht zijn ze corrupt, ook de opgaven der afstanden onderling en van Manila af zijn met elkander in strijd.

Zie E. W. Dalhgren, The discovery of the Hawaiian Islands. Uppsala, 1917, Hoofdst. III, en Linschoten, Reisgeschrift, Hoofdst. 52, 53 en 54, waar de reisroute van Franco Gall in 1584 van Acapulco naar Manila en vandaar over Macao weder terug beschreven wordt.

Een voorbeeld van vijandige inlanders vinden wij vermeld door Dahlgren op het jaar 1575. Een Spaansch schip komende van Acapulco miste de San Bernardino

JORIS ADRIAENSZ. uijtgevaren met Swarte Teunis, gevangen in de Tidore gebracht nade Manilias.

De Schepen van Nova Hispania comen int eijnden van Junio daer aen de Caep Spirito Sancto sijn twee in getal, sijn 80. dagen onderweech groot 300 last, met 2. off 300. Spaignaerden, Op hebbende 4. stucken, gaen weder in Augusto nae Aquapulco, brengen Silver, Wijn ende alles, ende varen wederzijden nae Aquapulco. [1])

De Stadt Manilia moet meest te water geproviandeert worden, want met dat Wittert [2]) daer lach, liep de rijs de Gantam op 4 enckele Realen, men coopt gemeen 25. Gantam voor vijff ofte ses realen [3]), dat is soo veel als een Hanega, het compt al vant selffde Eijlant van Clocas Cangajan ende andere plaetsen.

Otton off Ottim is een plaets ontrent Mindana bij Noorden ontrent vijff ofte ses mijlen bij Noorden de straet, daer is een schans vande Spaignaerden soo Soldaten als Inwoonders; men can mette schepen binnen schoots niet comen. Het Schansken is niet veel te beduijden, heeft drie ofte vier stucxkens van ijser. Hier is veel Rijs ende beesten Een Os gelt 3½ ende 4. stucken van achten [3]). De Rijs, de Haneija ½ Reael; men provideert hier uijt de Molucas.

De inwoonders zijn de Spaignaerden onderdaen door bedwangh.

Van Ottum N.W. ofte W. N. W. vier mijlen, leggen eenige Eylanden genaemt de Comacinas, dat wilde zijn, ende dappere crijchsluijden ter zee, groote Vianden vande Spaignaerden, die op haer roven, daer Joris Adriaensz 12 maenden bij is geweest, Sij hebben geen Victualie, worden weijnich gesien, generen haer met rooven, desen Coninck soude men lichtelick met een cleijn present connen opmaecken, om de Manilias ende de Spaignaerden te bevechten, met 60. ofte 70. corrocorren, elck van 200 man, hij heeft er 40. bij den anderen gesien, met 200. man de minste.

De Coninc van Mindanao can oock wel 20. off 25. corrocorren op-

Straat en leed schipbreuk op het ten Noorden ervan gelegen eiland Catanduanes, waar de weinige geredden door inboorlingen vermoord werden.

De Straat ten Noorden van Mindanao met het Spaansche fort was een nieuwe mededeeling van Joris Adriaensz.

[2]) Vice-admiraal François Wittert lag in 1610 vóór Manila met 2 schepen en 2 jachten; na een onschatbaren buit veroverd en den handel der Spanjaarden met China afbreuk gedaan te hebben, werd hij door oorlogschepen uit Manila overvallen; zijn twee schepen gingen verloren en hij zelf sneuvelde. Zie De Jonge, Opkomst III 106, 107, 269, volgens rapporten van Adriaen Corssen, bevelhebber van Tacomi, en Henricq van Raey in het jacht de Pauw op de reede van Patani.

[3]) Een reael is het achtste deel van een zilverstuk van 48 stuivers. Een stuk van achten was de naam van de zilverstukken van 8 realen, in 1601 geslagen voor de O. I. Cie. in Amsterdam en Middelburg.

brengen, is vrunt van Comaconas, ende Viant vande Spaignaerts.

De Comaconas connen in acht dagen veertich corrocorren gereet hebben, ende souden lichtelick te bewegen wesen tegen de Spaignaert met een present van fluweel root ende blauw, wat glasen, Spiegelen, messen ende Coraelkens.

Dat men met een Schip met Rijs ende Aracq quam, men soude haer daermede wel opde been brengen.

Otton legt 90. mijlen vande Manilias, Comacon leyt 120. mijlen vande Manilias.

Sult U wachten inde Straet Mindanao ofte Taginia te anckeren, want hebbe tweemael geanckert, ende twee anckers gelaten, de Swarten sullen U inde straet veel aen boort comen, met verversinge,

Onderstont:

Dit hebbe ick tot U memorie wel willen stellen. In Rotterdam desen 28en Julij 1614.

MATELIEFF DE JONGH

Instructien en Journaalen van Brasiliaansche en Oostindische rijsen seedert 21 April 1623 tot 28 Augustus 1681.

Register BB. Koloniaal archief. 's-Gravenhage, Algemeen Rijksarchief.

DE HOOP EN DE LIEFDE IN ZUID-AMERIKA

De Hoop en de Liefde hadden slechts een kort oponthoud aan de Amerikaansche kust en kwamen maar even met de Spanjaarden in aanraking, na beide door verraderlijke aanvallen der Indianen het grootste deel hunner bemanning, waarbij van elk den kapitein, verloren te hebben.

Deze episode is beschreven in de beide brieven van William Adams, stuurman op de Liefde, hier in extenso afgedrukt, in ons Derde Deel, over Japan, en in de volgende Spaansche documenten, in 1881 in Chili aanwezig en verwerkt door Errazuriz, deel I, Hoofdst. XII en XV:

Carta de Quiñones (gobernador de Chile) al virei (del Perú) fecha a 25 de noviembre de 1599. — Zie Errazuriz, bladz. 123, 161; op bladz. 156 en 160 zegt hij, dat de brief gericht was „al rei".

Carta de don Francisco de Quiñones al rei el 20 de febrero de 1600. — Zie Errazuriz, blad. 127, 156. Een afschrift van het exemplaar, in de Spaansche archieven bewaard, werd door Dr. J. W. IJzerman gedeponeerd in het Algemeene Rijksarchief te 's-Gravenhage.

Auto del virei de 22 de febrero de 1600. — Zie Errazuriz, bladz. 164.

Carta de Simon de Cordes para el gobernador de Chile, cuya copia, que tenemos a la vista, no es posible descifrar por completo. — Zie Errazuriz, bladz. 161, 160.

Rosales en Tesillo verhalen de moord op La Mocha. — Zie Errazuriz, bladz. 157.

Niet gebruikt door Errazuriz is de Brief van 8 Mei 1600 door den Onderkoning van Peru aan den Koning geschreven. Een herhaling van dezen brief van iets later datum is door IJzerman in het Spaansch afgedrukt met Hollandsche vertaling in Dirck Gerritsz, bladz. 126.

De brieven van Adams, het verhaal van Errazuriz en de laat-

stelijk vermelde brief van 8 Mei 1600 zijn verwerkt door IJzerman in Dirck Gerritsz, bladz. 48—53.

Ik volsta met hier de hoofdzaken aan te stippen en het bericht van Olivier van Noort hierover af te drukken.

Toen de schepen den 24 Augustus 1599 uit de Straat van Magalhães zeilden, werden ze door stormen verspreid, waarna zoowel de Hoop als de Liefde hun koers zetten naar een punt aan de kust op 46°, waar zij — zoo zegt Adams — vier weken op elkander zouden wachten. Volgens de andere berichten was het rendezvous bij het eiland Santa Maria op 36°. De Hoop ankerde voor La Mocha, een deel der bemanning met den generaal Simon de Cordes, tezamen 27 man, gingen aan land en werden verraderlijk door de Araucanen in de pan gehakt, waarna het schip vertrok en ankerde voor het eiland Santa Maria. De Liefde kwam eerst aan het punt op 46°, waar de inboorlingen eerst vriendelijk gezind waren, doch daarna op eens verdwenen; deed een dag na den moord van Simon de Cordes en de zijnen La Mocha aan, doch ankerde er niet; begaf zich daarna naar de Kaap Santa Maria of Punta de Lavapié, waar de kaptein Gerrit van Beuningen met 22 man onvoorzichtig aan land ging en door de Indianen vermoord werd met allen die hem vergezelden, waarbij ook de broeder van William Adams, Thomas. Dit had plaats op 7 November 1599, den volgenden dag kwam het schip voor het eiland Santa Maria en vond daar den Admiraal.

Beide schepen waren intusschen door de Spanjaarden gesignaleerd, die, in oorlog gewikkeld met de Araucanen, dubbel bevreesd waren voor kaperschepen, die zij Engelsche noemden in herinnering aan Drake, Cavendish en Hawkins. Met uitgeputte bemanning en verstoken van levensmiddelen maakten zij een zoo goed mogelijk figuur tegenover den Spaanschen kapitein Recio, die het Admiraalschip bezocht. Twee jaar levensmiddelen zeide men te hebben, hij zag slechts voor twee maanden. Overigens veinsden ze wederkeerig: de Hollanders, dat ze slechts kwamen om vreedzamen handel te drijven, Recio, dat hij hen geloofde, met het doel hen zóó met een zoet lijntje in de haven van Concepción te krijgen en beslag op het schip te leggen. Als blijk van zijn vriendschappelijke gezindheid gaf hij ze levensmiddelen, waarvoor dan de Hollanders hem tegen de Araucanen zouden helpen, en nadat zij zich gedurende drie weken behoorlijk van voorraden voorzien

hadden, besloten zij weder zee te kiezen en, geleid door adviezen van Dirck Gerritsz, Japan op te zoeken, waar zij een afzetgebied zouden vinden voor de vele wollen stoffen, die zij in lading hadden. Er werd voorgesteld de sterk gedunde bemanning op één schip te brengen en het andere te verbranden; hiertegen verzetten zich echter de nieuw benoemde kapteins: de generaal Simon de Cordes Jr., òf, raadselachtige afwijking in Adams' mededeeling: een jong mensch die niets verstond, genaamd „Hudcopee", op de Hoop, en Iacob Quaternak van Rotterdam, d. i. Quaeckernaeck, vice-admiraal op de Liefde.

Zoo zeilden de twee schepen op 27 November 1599 de onbekende Zuidzee in.

OLIVIER VAN NOORT, Voyagie. Rotterdam, 1602. (Zie blz. 232).

bladz. 35.

Den Generael mette Schippers ende Stuerluyden siende dat wyt Eylandt van S. Maria niet conden becomen doordien de wint contrarie was, hebben geresolveert te zeylen naerde Haven van S. Jago, genaemt Val Paraiso, liggende op 33. graden, aldaer wy ons cours na toe seylden, o.n.o. aende wint met harde coelte, ende quamen also vande Compagnie van ons Vice-Admirael, door dien wij hem hier niet vernamen vermoeden dat hyt Eylant S. Maria sal gemist hebben, overmits het inde Caerten ende Schriften van Petrus Plantius leyt op 36. graden by zuyden de Linie, ende wy bevonden t'selve te liggen op 37. grad. 15. minut. want hadden wy de Schriften niet gehadt vande Engelsche Capiteyn Melis soudet selve mede ghemist hebben: oock was eenen Dirck Gerretsz vande Compagnie van Verhagen mede daer door verleydt, alsoo by zijn Brieven blijckt, die den Generael daer van heeft.

Den Spaenschen Capiteyn metten Pyloot hebben ons oock te kennen ghegheven, als datter twee Schepen van Verhaghen aent Eylandt S. Maria gheweest waren, daer de Generael op was Symon de Cordes, de welcke sy seyden dat aent vaste landt met ontrent 23. doot ghesmeten was vande Indianen: te weten, teghen over S. Maria leyt een Punt, ghenaemt Lavapie, daer sy op ginghen, meenende daer eenighe Victualie te becomen, door een verloochent Spaigniaert die byde Indianen was, ende haer opt landt lockte in schijn van vrientschap, hebbense overvallen ende doot

ghesmeten, tot ontrent 23. man, daer de Generael de Cordes by was [1]). De Indianen niet wetende dattet Hollanders waren, meenden dat sy deze victorie hadden teghen de Spaigniaerts ghehadt, zijn daerom met groote triumphe voor de Conseptie ghecomen draghende de Hoofden op haer Spietsen, daer sy de Spagniaerts (die inde Conseptie haer Gouvernement hadden) mede trotsten.

De voorsz twee Schepen (waer van het grootste de Admirael was, ende het ander was het schip van Jacob Quack) alsoo zy dit verlies hadden ende seer qualijck verversinghe conden becomen, zijn naert Eylandt S. Maria gheseyldt, daerse meenden met vrientschap te handelen, om victualie te crijghen: maer de Gouverneur die hem inde Conseptie onthielt, heeft haer goede woorden ende beloften ghedaen, daer toe een Capiteyn ghesonden, die haer eenighe Verckens ende Fruyt soude doen hebben, midts dat hy haer mochte treynerende houden, want sy condent anders wel vermeesteren: dan desen Capiteyn heeft hem (nae het schijnt) wat te buyten ghegaen, ende doort goet tractement dat hem ghedaen worde, wat meer victualie laten volghen als zynen last was, ende oock eenighe woorden laten ontvallen: want den Gouverneur hadde naer Lima gheadviseert van dese schepen, overmidts hy wiste dat haer voornemen was alhier twee maenden te wachten, naer haer andere Compagnie, ende datse seer slap van volck waren, om het voorsz verlies, dies men haer wel soude overvallen, want de Schepen hadden in alles boven tsestich man niet op, ende gheen oft seer weynich broodt ende Victualie, soo zijn dese Duytsche schepen van S. Maria t'seyl ghegaen, niet wetende waer zy henen liepen.

Daer nae zijnder vier schepen van Oorloch ghecomen van Lima, daer dit een Jacht mede af was, brenghende inde Conseptie over de seven hondert Soldaten, om de Indianen te beoorloghen, meenende dese voorseyde Hollandtsche schepen hier te vinden, maer waren al wech: de Capiteyn die inde schepen gheweest waer, wiert gevanghen ghenomen, ende binnen Lima ghebrocht als een Verrader. Tot Lima haddense al advertissement over een Jaer van ons comst, met naem ende toenaem vanden Generael, soo dat het gantsche landt in roere was, ende haer schepen van Oorloge ghereet hadden om ons waer te nemen, dies wy

[1]) Er is hier een meer voorkomende verwarring van de Hoop en de Liefde. Simon de Cordes kaptein van de Hoop werd met 26 man op La Mocha vermoord. Bij Lavapié werd Gerrit van Beuningen kaptein van de Liefde met 22 man gedood.

wel sagen dat wy hier niet veel en souden connen uytrechten, want mette spaengiaerts te handelen niet moghelijck is om doen, door het verbodt vanden Coninck.

bladz. 43

.... door dese beroerte der Indianen waren van Lima gecomen wel 700. Spaengiaerts teghens dese Indianen, om dieselve te onderbrenghen tot Slaven, ende daer souden noch eens soo veel Soldaten ghecomen hebben, tot 1500. toe, maer door dien de Hollantsche Schepen op de Cust waren, zijn de reste binnen Lima ghebleven, daer waren vier Schepen van oorloghe die dese Soldaten ghebrocht hadden, de welcke oock advys hebbende vande Schepen van Symon de Cordes, en hebben die daer niet ghevonden, als vooren verhaelt is, daer van de Indianen op de punt van Lavapie 23. man hebben doot gesmeten, meenende dat het Spaengiaerts waren, daerdoor dees Schepen groot verlies hadden, overmits sy heel swack van volck waren, ende een weynich versien van victualie.

JACOB LE MAIRE — Spieghel der Australische navigatie. Amsterdam, Michiel Colijn, 1622. folio.

Cordes [Balthasar de Cordes] met het Schip de Trouwe, ghe- 1598
raeckte wederom inde Suyt-Zee, en quam in Chili sonder sijn Compaignie te vinden, comende aldaer om verversschinghe, nam een Stedeken ofte Fort in vande Spaenjaerden, en plunderde het volckjen van Chili, hij gaf de ghevangenen Chilezen die Slaven waren vrij, waerom de Inwoonders hem tot Coninck wilden opwerpen. Van hier gheloopen lancx de Cust, van Peru, willende sijn gheselschap volghen, nam verscheyden Schepen op de Custe van Peru, en van daer quam hy in de Molucques, In Tidore daer de Portugeesen met verraet hem het Schip afhendich maeckten, en den Schipper Swarte Teun naer Malacca ghevanghen ghevoert.

De Jacht van Dirck Gerrits diese ghehouden hadde, en den vijfthienden September met de Liefde, van die twee Schepen te weten de Weerts, ende Cordes waren afghedwaelt: soo zy s'anderdaechs ghewaer wierden, dat het in de wint was, en de Weert den seventhienden op 54$\frac{1}{4}$. be-suyden de straet verviel: en den neghenthienden eenen gheweldighen Noordt-Weste wint waeyende, datse vier en twintich daghen lanck meest sonder seyl dreven, onderwijlen dicmaels West en Noort-West sijnde, soo dat de Weert

de Straet ghenootsaeckt was wederom in te loopen, door alle dese contrarie Winden ist apparent dat Dirck Gerritsz die ghebreck aen sijn Boech-Spriet, en Fockemast hadde, soo verre Suytwaerts is ghedreven, namelick op vier en tsestich graden be-suyden de Straet op die hoochte wesende, sach int Suyden leggen heel hooch Berchachtich landt, vol Sneeus, als het Landt van Noorweghen, heel wit bedeckt, en strecktede hem als of het nae de Eylanden van Salomon wilde loopen [1]), van hier is hy nae Chili gheloopen, ende het Eylant van St. Maria missende, al waer hy sijn gheselschap meynde te vinden, is inde Haven van S. Jago, te Val Parayso aenghecomen, en gheen vrientschap vindende, machteloos zijnde, is in de handen van sijn vyanden moeten vallen.

De Vice-Admirael de Liefde, daer Schipper op was Jacob Quaek, en commis Melchior van Santvoort, die met het Jacht als voorschreven seyl maeckte, van d'ander 2. Schepen t'Gheloove en Trouwe verstaecken, is apparent mede zuyt aen gedreven gheweest, daer naer nochtans is hy mede in Chili gheraeckt, aencomende int Eylant St. Maria om sijn geselschap dat daer bestemt was te wachten, sijnde nae alle apparentie van t'Jacht afgheraeckt, t'welck als voorschreven is nae S. Maria oock ginck: seylende elck in een verscheyden plaets: soo dat de Liefde was aen het punt van Lanapie, aen het vaste lant om eenighe ververschinghe te crijghen, maer alsoo hem aldaer 23. Man doorde Indianen doot ghesmeten worden, is van daer gheseylt nae Japan met het Schip de Hope d'Admirael t'samen, wesende aent Eylant Maria in Japan wel ontfangen, zijn daer ghebleven.

De Hoope d'Admirael wesende door de Straet in de Suyt-Zee en alleen voor uyt seylende, wert van sijn gheselschap niet ghevolcht, soo door het quaet weder, als het ongheluck van t'Jacht, en ander accidenten, soo dat hy alleen ghebleven is: wesende oock onderworpen den generalen harden storm van Noord Noort-West, ende West, ghedreven werdende te Suyden in 54. dagen [2]), sijnde doen ter tijt seer cout op t' leste redelicken wint wederom crijgende, vervolchde sijn reyse na de Cust van Peru, verliesende dan d'een dan d'ander, quam op de Custe van Chili op ses en veertich graden, daer het bestempt was malcanderen te wachten dertich daghen, achtervolghende twelcke soo bleef hy hier legghen acht

[1]) Dit is de apocriefe passage, waarop de fabel van den Dirck Gerritsz Archipel berust. Zie Wichmann, Dirck Gerritsz., bladz. 63—70.
[2]) Dit moet wel zijn: graden.

en twintich daghen, verversschende, vindende het volck van 'tlant goet van natuere: hier settede hy de Sloep op: Van hier quam hij tot de Mont van Baldivia, door stercke Wint, en liep daer niet in, maer nae la Mocha, daer hij s'anderdaechs vondt het Schip de Liefde, van de Vloote: en soo stelden zy haer cours nae 't Eylant Sa. Maria, daer aen 't vaste Land drie en twintich van haer volck doot gheslaghen werden van de Indianen; en ginghen t'saemen hun cours van Sa. Maria naer Japan, daer d'Admirael, en Vice-Admirael t'samen arriveerden [1]).

[1]) De Liefde kwam alleen in Japan aan.

FOLD-OUT HERE

STRAAT MAGALHÃES
STILLE
ZUIDZEE
Evanjelistas
King I.
C. King
C. Pillar
Desolation I.
Smyth Channel
Tamar I.
C. Tamar
Providence
C. Providence
Beaufort Bay
C. Upright
Cordova Inlet
Gulf of Xaultegua
Cordova Peninsula
Playa Parda Inlet
Long Reach
Sea Shell or Abra Chan.
Jerome Channel
Crooked Reach
Carlos III I.
English Reach
Charles Is.
C. Holland
Choiseul B.
Barbara Channel
Snowy Inlet
Snow Sound
Fortescue Bay & Wigwam I.
Andrews B.
Woods B.
Rio d'Oro
San Nicolas B.
Rosa B.
C. Froward
Froward Reach
Dos Hermanos
Magdalen Sound
Lyell Sd.
Punta Arenas
P. Famine
Sta Anna Pt
Voces B.
Catalina B.
Sandy Pt.
R. Chabunco
C. Porpesse
Pecket Hr.
Royal Road
Pelican Pass
Sta Magdalena I.
Elisabeth I.
St Martha
Second Narrows
C. St Vincente
Philip B.
C. Gregory
Gregory B.
Gregory Range
Susanna Cove
Gracia Pt.
First Narrows
Barranca Pt.
Delgada Pt.
Direction Hill
Possession B.
C. Possession
C. Virgins
C. Dungeness
Zealous Anchorage
Anegada Pt.
Great Orange Bank
Lomas Bay
Catherine Pt.
Baxa Pt.
Quartermaster I.
Gente Grande Bay
Gente Pt.
Palo Pt.
C. Monmouth
TIERRA DEL FUEGO
Useless Bay
C. Valentin
Dawson I.
Lomas B.
C. S. Isidro
Tree Pt.
Vassau I.
Gabriel Channel
Admiralty Sound
75°
74°
73°
72°
71°
70°
69°
52°
40'
53°
20'
Cordova Peninsula
Jerome Channel
Crooked Reach
Jerome Pt.
Arauz Bay
Arauz Pt.
Batchelor R.
C. Crosstide
Butler B.
Bonet I.
Carlos III I.
David Sound
Mussel B.
Elisabeth Bay
Passage Pt.
Whale Pt.
Whale Sound
Rupert I.
Snow Sound
70°
S. George B.
C. Tres Puntas
Bay Deseado
Penguin I.
Bay S. Julian
Bay Sta Cruz
Coy Inlet
R. Gallegos
C. Virgins
Str. Magalhães
C. Pillar
Tierra del Fuego